

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

İRAN'DA DİN PSİKOLOJİSİ ÇALIŞMALARI

Muhammed Naim NAİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Adem ŞAHİN

Konya-2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Muhammed Naim NAİMİ

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

TEZ KABUL FORMU

Muhammed Naim NAİMİ tarafından hazırlanan “**İran’da Din Psikolojisi Çalışmaları**” başlıklı bu çalışma 21/06/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Başkan: Doç. Dr. Adem ŞAHİN	İmza
Ünvanı, Adı Soyadı	Üye: Doç. Dr. Abdülkerim BAHADIR	İmza
Ünvanı, Adı Soyadı	Üye: Doç. Dr. Seyit BAHÇIVAN	İmza

ÖNSÖZ

Tarih boyunca birçok medeniyetin doğmasına, oluşmasına ve gelişmesine ev sahipliği yapan İran coğrafyası zengin dini, kültürel, siyasi, sanatsal vb. değerlere sahiptir. Tarihin bazı dönemlerinde kültürel ve dini açıdan tabir yerindeyse fetret dönemleri yaşamış olsa da zengin değerleri sayesinde çabuk toparlanmayı, ilerlemeyi, gelişmeyi ve kalkınmayı başarmıştır. 21. yüzyıla gelindiğinde de hem dünya devletleri içerisinde hem de İslam devletleri içinde önemli bir yere ulaşmıştır.

Zengin bir ilmi, kültürel ve dini geleneğe sahip olan İran'da gerek Cüdi Şapur Üniversitesi'nde gerekse bölgenin İslam dinini kabul etmesi sonrasında varlığını koruyan ilim halkalarında psikoloji ve din psikoloji konuları felsefe ve ahlak dersleri kapsamında işlenmiştir. Din psikolojisi alanında İbn-i Sina, Molla Sadra gibi önemli şahsiyetler yetiştirdiği gibi ilim halkalarında bu âlimlerin eserlerinden asırlarca istifade edilmiştir. Bunun yanında Batılı âlimlerin de felsefe, ahlak ve psikoloji konularını içeren kitaplarını ve risaleleri çevirmiş, tahkik edilmiş ve medreselerde okutulmuştur. Aynı başarıyı diğer bilim dallarında da görmek mümkündür.

Modern İran'da da Din Psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda yüksek oranda eski geleneğin sürdürüldüğü görülmektedir. Eskiden ilim halkalarında felsefe ve ahlak dersleri kapsamında yer alan Din Psikolojisi konuları, günümüzde daha çok medreseler ve medrese eğitimi görmüş bilim adamları tarafından çalışılmaktadır.

Bu araştırmamızda İran'da Din Psikolojisi alanında eski dönemlerden günümüze ne gibi değişim, gelişim ve ilerleme yaşandığını incelemeye çalıştık. Konuyla ilgili Türkiye'de daha önce hiçbir çalışmanın olmaması bir bakımdan tezimizi özgün kıldığı gibi başka bir bakımdan da materyal bulmada bir takım zorluklarla karşılaşmamıza sebep olmuştur. Bu yüzden çalışmamızın materyal konusundaki eksikliğini İran'a giderek yerinde araştırma ve inceleme yapmak suretiyle aşmaya çalıştık.

Çalışmamızın giriş kısmında araştırmanın konusu, önemi, amacı ve sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde İran İslam Cumhuriyeti ile ilgili ilk çalışmalardan biri olması ve ana konumuzun iyi anlaşılması için İran tarihi, İran'da tarih boyu ilim, kültür ve dini hayata verilen önem hakkında kısaca bahsetmeye

çalıştık. Çalışmamızın ikinci bölümünde Din Psikolojisi alanında ilk çalışma olması sebebiyle, öncelikle İran’da Genel Psikoloji’nin gelişim sürecinin ele alınmasını uygun gördük. Bu bölümde “İran’da Psikolojinin Gelişim Süreci” ve Psikoloji bilim dalı altında çalışma yapan şahıslardan beş kişi ve eserlerden de dört tanesini örnek teşkil etmesi için tanıtmaya çalıştık. Bu bölümün sonunda da İran’da Psikoloji bilim dalında çalışılmış olan telif ve tercüme (sadece 800 telif 60 çeviri) eserlerin örnek teşkil etmesi açısından bir listesini verdik. Üçüncü bölümde ise “İran’da Din Psikolojisi Çalışmaları”, İran’da Din Psikolojisi’nin gelişimi, din psikolojisi alanında çalışan önemli şahıslardan beş kişi ve eserlerden de beş tanesini tanıtmaya çalıştık. Üçüncü bölümün sonunda ise örnek teşkil etmesi için İran’da çalışılmış olan telif ve tercüme eserlerin bir listesini verdik. Değerlendirme ve sonuç kısmında ise elde ettiğimiz sonuçlar kısa ve öz bir şekilde verilmiş, bu alanda gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutacak önerilerde bulunulmuştur.

Bu çalışmamın başından sonuna kadar büyük bir sabır ve özveriyle hep yanımda olan ve her türlü desteği benden esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Adem ŞAHİN Hocama şükranlarımı sunarım. Çalışmamda maddi yönden destek veren “Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü’ne” de teşekkür ederim. Ayrıca bana her zaman destek olan hocalarıma, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme ve beni her zaman özellikle maddi yönden destekleyen ağabeyim Dr. Muhammed Azim NAİMİ’ye sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. İran’a gidişimde benim yanımda olan ve Mâkû, Tahran ve Meşhet şehirlerinde kitap aramamda bana destek olan Ahmet ÖZTÜRK Bey’e de yaptığı bu fedakârlıklarından dolayı teşekkür ederim.

Muhammed Naim NAİMİ

Konya-2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Muhammed Naim NAİMİ	Numarası 084245051002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Psikolojisi	
	Danışmanı	Doç. Dr. Adem ŞAHİN	
Tezin Adı		İran'da Din Psikolojisi Çalışmaları	

ÖZET

Çalışmamızda İran'da Din Psikolojisi'nin gelişim süreci araştırılmıştır. Bu çerçevede önce İran'da Genel Psikoloji çalışmaları ele alınmıştır. Araştırmamızda Din Psikolojisi'nin İran'daki gelişimi ve günümüzdeki durumunun Türk bilim çevresine tanıtılması amaçlanmıştır. Araştırmada iki çeşit materyalden yararlanılmıştır: Birincisi İran'a gidilerek yerinde kitap, makale vb. materyaller değerlendirilmiştir. İkinci olarak da elektronik makaleler ve psikoloji kuruluşlarının sitelerinden istifade edilmiştir. Yaptığımız bu çalışmada İran'da Genel Psikoloji, Gelişim Psikolojisi, Çocuk Psikolojisi (Aile) ve Klinik Psikolojinin diğer Psikoloji dallarına göre daha çok gelişmiş olduğu tespit edilmiştir. Din Psikolojisi konuları tarihin her döneminde ülke halkının dine karşı duyarlılığı nedeniyle tefsir, felsefe gibi ilimler içerisinde çalışılmış, felsefe ve ahlak dersi olarak medreselerde okutulduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Psikoloji ile uğraşan her bilim adamının yapıtlarında Din Psikolojisi konuları, bir bölüm veya bölüm içinde başlık olarak ele alınmış ya da bununla ilgili özgün eserler verdikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca Batı ve diğer İslam ülkelerinde yapılan sosyal bilimler, Psikoloji ve Din Psikolojisi

alanındaki çalışmalar, yayımlandıkları tarihten kısa bir süre sonra Farsça'ya çevrilerek ülkede okuyucuya sunulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnan, Psikoloji, Din Psikolojisi, Felsefe, Ahlak

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Muhammed Naim NAİMİ	Numarası 084245051002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Psikolojisi	
	Danışmanı	Doç. Dr. Adem ŞAHİN	
Tezin Adı		Studies on Psychology of Religion in İran	

SUMMARY

In this study the development process of Psychology of Religion in Iran has been researched. In this context at first general Psychology studies in Iran have been taken. The purpose of this study is to introduce the process of development and today's situation of Psychology of Religion in Iran to the Turkish scientists. During this study two main methods were used. First books, articles and related materials were searched and studied in their origin by going to Iran. Secondly, electronic articles and websites of Psychology foundations were used. The study has found that General, Development, Children (Family) and Clinic Psychologies are more developed than the other Psychology branches in Iran. Subjects related to Psychology of Religion due to sensibility of people toward religion have been studied in every period of history among disciplines like Tafsir and philosophy and it also has been taught as philosophy and ethics in madrassas. In addition the study found that in every work of Psychologists, the subjects of Psychology of religion have been discussed either under a separate chapter, as a topic or the psychologists have published unique works. Moreover the study has determined that works in the field of Social Sciences, Psychology, and Psychology of Religion,

which are done in Western world and Islamic countries, are presented to the readers by translating them into Persian in a very short time.

Key Words: Iran, Psychology, Psychology of Religion, Philosophy, ethics

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
TEZ KABUL FORMU.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	X
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	2
3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	3

BİRİNCİ BÖLÜM

İRAN: TARİH, KÜLTÜR VE DİNİ HAYAT

1. 1. İSLAM DEVRİMİ ÖNCESİ DÖNEMDE İRAN	4
1. 1. 1. İslam Devrimi Öncesi İran Tarihi.....	4
1. 1. 1. 1. İslamiyet Öncesi.....	4
1. 1. 1. 2. İslamiyet Sonrası	7
1. 1. 2. İslam Devrimi Öncesi Dönemde Kültürel Hayat.....	18
1. 1. 2. 1. İslamiyet Öncesi.....	18
1. 1. 2. 2. İslamiyet Sonrası.....	24
1. 1. 3. İslam Devrimi Öncesi Dönemde Dini Hayat.....	41
1. 1. 3. 1. İslamiyet Öncesi.....	41
1. 1. 3. 2. İslamiyet Sonrası.....	44
1. 2. İSLAM DEVRİMİ SONRASI DÖNEMDE İRAN	51
1. 2. 1. İslam Devrimi Sonrası İran İran Tarihi.....	51
1. 2. 2. İslam Devrimi Sonrası Dönemde Kültürel Hayat.....	55
1. 2. 3. İslam Devrimi Sonrası dönemde Dini Hayat.....	57

İKİNCİ BÖLÜM

İRAN'DA GENEL PSİKOLOJİNİN GELİŞİM SÜRECİ

2. 1. PSİKOLOJİNİN GELİŞİMİ.....	63
2. 1. 2. Revân-Şinasi-i Bâlini (Klinik Psikoloji)	73
2. 1. 1. Revân-Şinasi-i İctimâ'î (Sosyal Psikoloji)	73
2. 2. PSİKOLOJİ ALANINDA YAPILAN İLK ÇALIŞMALARIN VE ÖNEMLİ ŞAHISLARIN TANITILMASI....	75
2. 2. 1. Psikoloji İle İlgili Yapılan İlk Çalışmalardan Örnekler	75
2. 2. 1. 1. Usul-i Revân-Şinasi (Psikoloji Metodolojisi)	75
2. 2. 1. 2. Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji).....	82
2. 2. 1. 3. Revân-Şinasi-i Bâlini (Klinik Psikoloji)	85
2. 2. 1. 4. Revân-Şinasi-i İctimai (Sosyal Psikoloji).....	87
2. 2. 2. İran Psikolojisinde Önemli Şahsiyetlerden Örnekler	89
2. 2. 2. 1. Peri-ruh Dâdsitân.....	89

2. 2. 2. 2. Ali Ekber Siyasi	91
2. 2. 2. 3. Mahmut Sinâ'î	93
2. 2. 2. 4. Sa'id Şamlu	96
2. 2. 2. 5. Mahmud Saatçi	97
2. 3. PSİKOLOJİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN LİSTESİ	100
2. 3. 1. Telif Eserler	101
2. 3. 2. Tercüme Eserler	170

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İRAN'DA DİN PSİKOLOJİSİ ÇALIŞMALARI

3. 1. DİN PSİKOLOJİSİNİN GELİŞİMİ	177
3. 2. DİN PSİKOLOJİSİ ALANINDA YAPILAN İLK ÇALIŞMALARIN VE ÖNEMLİ ŞAHISLARIN TANITILMASI	186
3. 2. 1. Din Psikolojisiyle İlgili Yapılan Çalışmalardan Örnekler	187
3. 2. 1. 1. Ahlak-ı Nasiri	187
3. 2. 1. 2. İlmü'n-Nefs yâ Revân-Şinasi-i Sadri'l-Muteellihîn (Psikoloji veya Molla Sadra'ya Göre Psikoloji)	192
3. 2. 1. 3. İnsan-ı Kâmil	195
3. 2. 1. 4. Revân-Şinasi ez Dîd-gâh-ı Gazali ve Danişmendân-ı İslami (Gazali ve İslam Alimleri Açısından Psikoloji)	197
3. 2. 1. 5. Derâmedi Ber Revân-Şinasi-i Din (Din Psikolojisine Giriş)	204
3. 2. 2. İran Din Psikolojisinde Önemli Kişilerden Örnekler	206
3. 2. 2. 1. İbn-i Sina	206
3. 2. 2. 2. Molla Sadra	210
3. 2. 2. 3. Muhammed Taki Misbah Yazdi	213
3. 2. 2. 4. Seyyid Muhammed Garavi	216
3. 2. 2. 5. Dr. Mes'ud Âzerbaycani	218
3. 3. DİN PSİKOLOJİSİYLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN LİSTESİ	219
3. 3. 1. Telif Eserler	220
3. 3. 2. Çeviri Eserler	241
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	249
KAYNAKLAR	253
ÖZGEÇMİŞ	261

KISALTMALAR

- AB : Avrupa Birliği
- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- a.r. : Aleyhi'r-Rahme
- b. : İbn
- BM : Birleşmiş Milletler
- C. : Cilt, Cild (جلد)
- c.c. : Celle Celalehü
- CİA : Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
- Çev: : Çeviren, mütercim
- GT. : Güneş Takvimi veya Hicri-i Şemsi
- H. : Hicri
- Haz : Hazırlayan
- Hız. : Hazret
- M. : Miladi
- M.Ö. : Milattan önce
- r.a. : Raziye'llahü-Anh, Raziye'llahü-Anha
- r.h. : Rahmetu'llah Aleyh
- s. : Sayfa
- SAMT. : Sazımân-ı Mütalaa ve Tedvin-i Kütüb-i Ulûm-ı İnsani-i Danişgâh-ha
- s.a.s. : Salallah-ı Aleyhi ve Sallem
- SAVAK : سازمان اطلاعات وامنیت کشور, ساواک -Iran İstihbarat Teşkilatı
- TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
- Ts : Tarihsiz, yayın tarihi yok
- vb. : Ve benzeri
- vdi. : Ve diđerleri
- YKY : Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

İran, tarihin her döneminde seçkin ilim, sanat ve siyaset adamları yetiştirmiştir. Şehname'yi شهنامه yazan ve Şehname yazarlığında üstat olan Firdevsi-i Tûsî خواجه شمس الدین حافظ شیرازی, gazelin üstadı Hoca Şemseddin Hafız-ı Şirazî, Sa'di-i Şirazî سعدی شیرازی, Enveri-i Ebiverdi انوری ابیوردی, Ferruhi-i Sistani نادر افشار, Ali Rıza Azmendiyan علی رضا آزموندیان vb. düşünce, sanat ve siyaset adamları İran'da yetişmişlerdir. Filozof Molla Sadra ملا صدرا, filozof, mütekellim, fakih, matematikçi ve siyasetçi Hoca Nasîruddin Tûsî نصرالدین طوسی gibi âlimler yine bu bölgenin yetiştirdiği ender düşünürlerden bir kaçıdır. Yakın tarihlerde Ali Şeriatî علی شریعتی, Abdülkerim Surûş عبدالکریم سروش, Murteza Mutahhari مرتضی مطهری gibi düşünürler de İran'da yetişmişlerdir.

İran'da Psikoloji alanında İbn Sina ابن سینا, Ebu Reyhan Birûni ابوریحان بیرونی, Molla Sadra ملا صدرا gibi âlimlerin kitaplarındaki psikolojiyle ilgili bölümler İlmü'n-Nefs علم النفس ve Ahlak اخلاق adıyla 1950'li yıllara kadar üniversitelerde okutulmaktaydı. Fakat modern psikoloji, 1939 sonrası Dr. Ali Ekber Siyasi دکتر علی اکبر سیاسی ve Dr Muhammed Bakır Hûşyâr'in هوشیار محمد باقر girişimleriyle İran'da tanınmaya başlamıştır. Siyasi, Psikolojiyle ilgili atmış olduğu ilk adım ve kaleme almış olduğu "İlmü'n-Nefs veya Revan Şinasi az Nazar-i Terbiyet علم النفس یا روانشناسی از نظر تربیتی" adlı eseriyle İran'da psikolojinin babası diye tanınmıştır. Yine Hûşyâr, Siyasi'nin arkadaşlarından olup psikoloji alanında ilklerden ve kuruculardandır. Psikoloji, Tahran Üniversitesi'nin kurulmasıyla üniversitede bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Ardından günümüze dek diğer üniversitelerde de yavaş yavaş önce bir ders ve daha sonra ise Revân-Şinasi ve Ulûm-i Terbiyeti علوم تربیتی ve Psikoloji ve Eğitim Bilimleri adında bir bölüm olarak okutulmaya başlanmıştır.

İran'da psikolojinin canlılık kazanması, 1962 yılında Dr. Mahmud Sînâ'î'nin çevirdiği "Usul-ı Revan-şinasi اصول روانشناسی Psikoloji Metodolojisi" adlı

kitabıyla olmuştur. Bu eser Sınâ'î'nin çevirisinden on sene sonra 1974 yılında geliştirilmiş son iki nüshası baz alınarak Dr. Mahmud Saatçi دکتر محمود ساعتچی tarafından İngilizce'den Farsça'ya tercüme edilmiştir. Eserin aslı İngilizce olup Norman Leslie Munn tarafından "The Fundamentals Of Human Adjustment" adıyla yayınlanmıştır. Bu eserin özellikle ikinci çevirisi daha gelişmiş, kapsamlı ve düzenlemeli olduğundan İran ilim çevresince kabul görmüştür. Günümüzde ise psikolojiyle ilgili birçok çalışma yapılmaktadır.

Araştırmamızın konusu İran'da yapılan Din Psikolojisiyle ilgili çalışmalardır. Konunun ilk defa araştırılması sebebiyle çalışmada İran tarihi, kültürel, ilmi ve dini hayat konuları kısaca anlatılmaya çalışılmıştır. Ardından İran'da Genel Psikolojinin durumu incelenmiş, Genel Psikolojiyle ilgili çalışmalar ana hatlarıyla tanıtılmaya çalışılmış ve elde edebildiğimiz özgün eserler liste halinde verilmiştir. Son olarak ise Din Psikolojisi ile ilgili çalışmalar İran'da ne zaman başladı? Din Psikolojisi alanında yapılan çalışmaların içerikleri nelerdir? İran'da Din Psikolojisine ne kadar önem verilmektedir? Sorularına cevap aranmıştır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sosyal bilimler ve din bilimleri sahalarında İran İslam Cumhuriyeti diğer İslam devletleri içinde önemli bir yere sahiptir. Fakat Türkiye bilim çevresi tarafından, komşu olmasına rağmen genelde sosyal bilimlerde özelde ise psikoloji ve Din Psikolojisi alanlarında İran'da yapılan çalışmalar pek bilinmemektedir. Yaptığımız çalışmanın önemi Türkiye'de, İran Psikoloji ve Din Psikolojisi alanlarıyla ilgili yapılan çalışmaların ilki olmasından kaynaklanmaktadır.

İran, sosyal bilimler alanında dolayısıyla psikoloji alanında dikkat çekici bir düzeydedir. Araştırmamızın amacı genel anlamda İran'da yapılan Psikoloji çalışmalarını, dar anlamda din Psikolojisi çalışmalarını Türk bilim çevresine tanıtmaktır.

Araştırmamızda İran İslam Cumhuriyeti'nde sosyal bilimlerin durum tespitinin yanı sıra din psikolojisiyle ilgili çalışmalar yakından incelenmiştir. Ancak asıl amacımız İran'da Psikoloji ve özellikle de Din Psikolojisinin durumunun belirlenmesi ve tespit edilmesi olmuştur.

3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, daha çok literatür taraması ve mevcut Din Psikolojisi çalışmalarının genel durumunun tanıtılması şeklinde gerçekleşmiştir.

Araştırmanın iki temel sınırlılığı vardır. Birincisi, Türkiye dışında bir ülkeyi araştırma alanı olarak seçmesidir. Bu sebeple, araştırmacı İran'a gidip-gelmiş bir süre orada bulunmuş ve kaynak toplayarak çalışmasına İran, Afganistan ve Türkiye'de devam etmiştir. Bu sırada ismi geçen ülkelerdeki kütüphanelerden de mümkün mertebede istifade edilmiştir. Bu durum, araştırmanın zaman ve maddi imkân yönünden kısıtlılıklarla karşılaşılmasına sebep ol olsa da üniversitemizin araştırma fonundan (Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü Müdürlüğü-BAP) maddi destek alınarak problemlerin üstesinden önemli ölçüde gelinmiştir.

İkinci kısıtlılık ise, İran'da Genel psikoloji ve Din Psikolojisi araştırmaları konusunda tezin başlangıç aşamasından sonuç aşamasına kadar yeterli bilginin Türkiye'de mevcut olmamasıdır. İran, her ne kadar sosyal bilimler alanında dolayısıyla Din Psikolojisi alanında bir birikime sahip olsa da araştırmamızda kaynak toplamak için İran'a ancak bir defa gidilmiş ve geri kalan kısmı ise ülkem Afganistan ve Türkiye'de bulunan kütüphanelerle elektronik ortamdan istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İRAN: TARİH, KÜLTÜR VE DİNİ HAYAT

1. 1. İslam Devrimi Öncesi Dönemde İran

Çalışmamızın bu bölümünde İran tarihi, kültürü ve dini hayatı, her biri ayrı birer alt başlık altında işlenecektir. Bu bağlamda öncelikle İran'ın tarihi, kültürü ve dini hayatı konuları İslam Devrimi döneme kadar ve ardından İslam Devrimi sonrası dönem de ayrı bir başlık altında işlenecektir.

1. 1. 1. İslam Devrimi Öncesi İran Tarihi

İran tahini İslam Devrimi'ne kadarki sürecini iki alt başlıkta toplamaya çalıştık: birincisi İslamiyet öncesi ve ikincisi ise İslamiyet sonrası. Bu ayırıma gitmemizdeki asıl amaç, İran'daki tarihi, dini ve kültürel değerlerin daha iyi anlaşılması ve incelenmesidir. Çünkü İran ve civarı coğrafyalar İslam sonrası dönemde olduğu kadar İslam öncesi dönemlerde de tarihsel, dini ve kültürel değerler açısından çok zengin ve parlak bir geçmişe sahiptir.

1. 1. 1. 1. İslamiyet Öncesi

İran kelimesi Zerdüştlüğün kutsal kitabı Avesta'da geçen ve aslı Sanskritçe olan Aryan kelimesinden gelmektedir. Bu kelime Avesta'da Aryanam şeklinde geçmektedir. Anlamı "Aryanların Ülkesi"dir (Wikipedia, 2009). İran, 1935 yılına kadar M.Ö. altıncı ve beşinci yüzyıllarda kurulan Pers İmparatorluğunun adıyla veya Acemistan isimleriyle bilinmekteydi. Fakat 1935 yılında Rıza Şah Pehlevi uluslar arası topluluktan bu coğrafya için İran adını kullanmalarını talep etmiştir. Ondan beri de burası İran olarak bilinmektedir. 1979 İslam Devriminden sonra ülkenin adı İran İslam Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir (Wikipedia, 2009).

Bugünkü İran coğrafyasını içine alan topraklar birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bunlardan M.Ö. 3200–2700 yılları hüküm sürmüş olan Öncül-Elami Medeniyeti ve M.Ö. Üç binli yıllarda Jiroft Medeniyeti, İran'ın orta ve batı kesimlerinde kurulup o bölgelerde hüküm sürmüştür (Turkish-media: 2009). M.Ö. 2700–539 yıllarında Elami Hanedanları, M.Ö. Binli yıllardan yedi yüzlü yıllara kadar hüküm sürmüş olan Manna Devleti (Sanal, 2010b), M.Ö. 728–550 yılları arasında

yaşamış olan Medler (Medyen) yine o coğrafyada yaşamış ve hüküm sürmüş devletler ve medeniyetlerdir (Sa'idiyan, 2001: 118). Birçok araştırmada Medlerin İran halkı olmadığına işaret edilmişse de bazı araştırmalarda en eski İran Halkından oldukları bildirilmektedir. Anadolu'dan Afganistan'a kadar büyük bir arazide hüküm sürmüşler, 550 yılında ise Ahamenişlerle birleşmişlerdir. Medler başkent olarak Ekbatana'yi (Hegmatana; bugünkü adıyla Hemedan) seçmişlerdi. O zamana kadar Mede veya Mada (Med) olarak adlandırılan İran halkına bundan sonra iktidarın Pers İmparatorluğu-Akameniş veya Ahameniş hanedanına geçmesiyle Pers veya Fars denilmeye başlamıştır ve asıl İrani halk olarak da bunlar kabul edilmiştir (Karatay, 2003: 20; Turkish-media, 2009).

Medlerin yıkılmasına sebep olan Büyük Kiros ya da II. Kiros veya Keyhüsrev döneminde Ahameniş İmparatorluğu Babil ve Fenike gibi yerleri fethederek zengin bir devlet haline gelmiştir. II. Kiros veya Keyhüsrev ve I. Darius Pers İmparatorluğunun ünlü hükümdarlarındandır. II. Artakserkes döneminde Ahameniş İmparatorluğu hızla çöküşe geçmiş ve M.Ö. 331 yılında Makedonyalı İskender'in bölgeyi işgal etmesiyle Ahamenişler yıkılmıştır (Hourcade vd, 2000; Karatay, 2003: 20; Turkish-media, 2009). Ahamenişler başkent olarak da bugünkü adıyla Fars ve Hemedan diye bilinen iki şehri seçmişlerdir (Ahtariyan, 2009: 80).

İranlılar, toplumun refahını düşünerek, özgürlük, el birliği ile devlet yönetme şekillerinin en iyi örneğini tarih öncesi dönemlerde Ahamenişlerle dünyaya göstermişlerdir (Sa'idiyan, 2001: 82).

İskender, İran'ı işgal ettikten sonra (M.Ö. 331) sekiz sene imparatorluğunun başında kalabilmiş ve M.Ö. 323 yılında ise Babil'de ölmüştür. İskender'in ölümünden sonra bugünkü İran bölgesinde görevli olan komutanlarından Selevkos, düşmanlarıyla yaptığı birkaç savaşı kazandıktan sonra İran'da Selevkos dönemini başlatmıştır. Fakat Selevkoslar da o coğrafyada seksen sene gibi bir süre Selevkos İmparatorluğu adı altında hâkimiyetlerini sürdürebilmişlerdir (Elmasi, 2005: 92). Selevkoslar başkent olarak ilk başta Dicle'nin kıyısında kendi kurdukları Seleukeia'yı seçmişler ardından da Antakya'yı başkent yapmışlardır (Hourcade vdi. vdi., 2000).

Selevkoslar'dan ayrılarak ortaya çıkan Partlar (Aşkaniler-Arşaklılar M.Ö. 250) aynı zamanda bölgede kurulan üçüncü yerel hanedan unvanına da mazhar

olmuşlardır. Partları-Arşaklıları yıkarak yerlerine geçen ise Sasaniler olmuştur. Sasani İmparatorluğu dördüncü yerel hanedanlık ve ikinci Pers İmparatorluğudur. I. Erdeşir ilk hükümdarıdır. (Turkish-media, 2009). Damegan (Hegatum Pulos ya Sad Dervaze-صد دروازہ) şehrini başkent olarak seçmişlerdir (Ahtariyan, 2009: 80).

Sasaniler dönemi, İran tarihinin en parlak ve önemli dönemlerinden biri ve İslamiyet öncesi kurulan son Fars devleti olmuştur. Bu dönemde tarihte ilk defa gerçekleşen ve eşine rastlanmayan bir olay yaşanmıştır; o da II. Şapur'un daha anne karnındayken kral ilan edilmesidir. II. Şapur daha doğmadan krallık tacı annesinin karnının üzerine konmuştur. II. Şapur doğduktan sonra da onun çocukluk ve gençlik yıllarında devlet işleri annesi ve saray asilleri tarafından idare edilmiştir (Turkish-media, 2009). I. Erdeşir, II. Şapur, I. Yazdigird, V. Behram (Behram-ı Gûr), II. Yazdigird, I. Kubâd, yaptığı yönetim reformu ile adından sıkça söz edilen I. Hüsrev (Anuşirvan), IV. Hürmüz Sasanilerin önemli padişahlarındandır. Başkentleri ise Medain şehriydi (Hourcade vd, 2000).

Miladi beşinci yüzyılın sonlarına doğru Akhunlarla sürekli çekişme içinde olan Sasaniler bu çatışmalardan dolayı kısa sürelik istikrarsızlık yaşasalar da bir süre sonra Akhunların yardımıyla ikinci defa padişah olan I. Kubâd, Sasani İmparatorluğunu biraz toparlamış ve devlet işlerini yoluna koymuştur. I. Kubâd'ın halefi Anuşirvan-ı Adil lakaplı I. Hüsrev Sasanilere ikinci altın çağını yaşatmıştır. I. Hüsrev'in vefatından sonra oğlu II. Hürmüz (Türkzâde) tahta çıkmış ve kısa sürede saraydakiler tarafından gözüne mil çekilerek öldürülmüştür (M. 590). II. Hürmüz'ün öldürülmesinden sonra oğlu II. Hüsrev tahta çıkarılmıştır. II. Hüsrev devlet içerisindeki kargaşaları yatıştırmıştır. II. Hüsrev yönetimindeki Sasaniler Bizans'a karşı bir dizi başarılar elde etmiştir. Sasani İmparatorluğu M. 622 yılından sonra çöküşe geçmiş ve M. 628 yılında ise II. Hüsrev'in öldürülmesinden sonra bu çöküş hızlanmıştır. II. Hüsrev'in (Hüsrev-i Perviz) öldürülmesinden sonra 23 sene gibi kısa bir sürede 13 hükümdar Sasanilerin hükümdarlık tahtına oturmuştur. Son hükümdar Yazdigird'in 651 yılında bir vilayetten başka bir vilayete kaçarken Merv yakınlarında yakalanıp öldürülmesiyle Sasani devleti tamamen sona ermiştir. Sasaniler, miladi 632 yılında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Abdullah b. Huzafe başkanlığında gönderdiği İslam'a davet mektubuyla ilk defa İslam (İslam-Arap) toplumlarıyla karşılaşmışlardır (Safa, 1985: 3; Hourcade vd, 2000).

1. 1. 1. 2. İslamiyet Sonrası

Peygamber Efendimizin davet mektubunu yırtarak atan II. Hüsrev'e Resulullah (s.a.v.) da "Allah (c.c.) onun mülkünü parça parça etsin" demiştir. Nitekim II. Hüsrev'den sonra Sasani devleti dağılmıştır. Arap-İslam orduları ilk defa Hz. Ebu Bekir döneminde Sasaniler'le karşılaşsalar da Hz. Ömer döneminde Sasanilere karşı hareket sıklaşmıştır. Sasaniler'le İslam ordularının en önemli karşılaşmaları Sasaniler'in yenilgisiyle sonuçlanan Kadisiye (636), Celûla (637) ve son olarak Nihavend (21 Hicri ve 642 Miladi, bu savaşa İslam Tarihinde Fethü'l-Futüh denir) savaşları olmuştur. Özellikle Nihavend savaşından sonra Sasani devleti tamamen yıkılmış, bugünkü İran toprakları ve çevresi zamanla islamlaşmıştır (Safa, 1985: 4; Hourcade vd, 2000).

Miladi 661 yılında hilafeti ele geçiren Emeviler ve ardından da Abbasiler İran topraklarına hâkim olmuşlardır. Abbasiler ilk başta İranlıların desteğiyle (Ebu Müslim ve askerlerinin Belh'ten Emevilere karşı ayaklanmaları ve Abbasilerin iktidara gelmeleri için çabalamaları) iktidara geldikleri için bunun bir bedeli olarak da Ebu Müslim Horasani gibilerine önemli görevler vererek Arap-Mevali ayrıştırmasını yok etmeye çalışmışlar ve Araplarla mevalileri eşit duruma getirmişlerdir. İranlılara sundukları bir diğer önemli vefa borcu da başkenti Bizans etkisindeki Dımaşk'tan (Şam) İran kültürü etkisindeki Bağdad'a taşımalarıdır. Devletin üst kademelerinde de Sasani geleneğinden gelen İranlı bürokratlara önemli mansıplar vererek mevaliyi onurlandırmışlardır. Fakat kısa süre sonra Ebu Müslim Horasani'nin öldürülmesi İran ve çevresindeki coğrafyada dini-siyasi başkaldırıların çıkmasına zemin hazırlamıştır (Hourcade vdi. 2000).

Abbasiler varlıklarını M. 1258 yılına kadar sürdürse de o dönemde İran ve çevresinde bazı küçük ve büyük çaplı devletler kurulmuştur. M. 821 yılında Horasan Valisi (Abbasilere bağlı vali) Tahir Poşenci tam bir Pers devleti hayâliyle ayaklanmış ve Horasan'da Tahiriler devletini kurmuştur. Bu devlet de M. 873 yılına kadar varlığını sürdürmüştür (Sanal, 2010b; Turkish-media, 2009). Tahiriler, devletin başkentini Nişapur olarak belirlemişti (Ahtariyan, 2009: 80). Tahiriler'in amacı İran topraklarından Arap etkisini yok etmek ve Pers kültürünü yeniden gün yüzüne çıkarmak olmuştur (Safa, 1985: 8).

Tahirilerle aynı amacı taşıyan bir diğer bölgesel devlet ise Saffariler devletiydi. Saffariler devleti M. 880 yılında Yakup b. Leys tarafından Sistan merkezli olarak kurulmuştu. M. 908 yılında Samanilere mağlup olarak cizyeye bağlanmışlardır (Ahtariyan, 2009: 80).

Bölgede boy gösteren bir diğer devlet ise Samaniler devletiydi. Samanilerin kurucusu Saman Hüda, Abbasiler döneminde Belh valisi olarak görev yapıyordu. Saman'ın İslam Halifesine yaptığı hizmetlerden dolayı Abbasi Halifesi Ma'mûn, ona Maveräu'n-nehir'den birkaç şehir daha vermişti (M. 825-H. 204). M. 899 yılında İsmail b. Ahmed kardeşi Nasr b. Ahmed Samani'nin vefatından sonra müstakil bir devlet olduğunu ilan etmiş ve başşehir olarak da Maveräu'n-Nehr'i belirlemiştir. Samani devleti de M. 1010 yılına kadar İran, Afganistan ve Maveräünnehir'e hükmetmiştir (Kârger, 2004: 2–3; Safa, 1985: 57; Ahtariyan, 2009: 78–80).

Alptekin'in hükümdarlığında kurulan Gazneliler devleti ilk başlarda Samaniler'e bağlı bir vilayet olarak varlığını sürdürmüştür. Alptekin Samaniler'in Gazne ve civarındaki şehirlerinin komutanı ve valisiydi. Abdulmelik Samani'nin vefatından sonra Mensur b. Nuh tahta çıkmıştır. Mensur, Âlptekin'in Gazne ve civarında bulunmasından korkmuştur. M. 972 yılında Alptekin'in üzerine yürümüş ve yapılan savaşta Holm (خلم) yakınlarında on iki bin askeriyle çok ağır yenilgiye uğramıştır. Alptekin önderliğindeki Gazneli devleti bu savaştan sonra müstakil bir hükümet olarak varlığını sürdürmüştür (Mu'arrih-i Hindi, 2002: 22–23). Gazneli devleti, Samani hükümdarı Mensur'un Alptekin'e karşı sergilediği tutuma rağmen özellikle Sebük Tekin zamanında ve sonraki dönemlerde Samaniler'e karşı koymaya ve yerlerini alıp yok etmeye çalışmamış, aksine yeri geldiğinde Samaniler'e bağlı hanlıkların başkaldırılarını bastırarak Samanilere destek olmuştur. Örneğin Samaniler'e karşı başkaldıran Faik ve Ebu Ali Simcûri isyanlarını bizzat Sebük Tekin'in kendisi ordunun ön safında savaşarak bastırmıştır. Bundan dolayı Samani sultanı II. Nuh Sebük Tekin'e “Nasrü'd-Din ve'd-Devle نصرالدين والدوله” lakabını vermiş ve Belh hakimi yapmıştır. Mahmut b. Sebük Tekin'e de Samani devletine yaklaşımdan dolayı Seyfü'd-Devle سيف الدوله lakabını takmış ve Horasan ordusunun başkomutanı yapmıştır (Mu'arrih-i Hindi, 2002: 28–29).

Samani devletinin son hükümdarı Abdulmelik b. Nuh Gazne devletine karşı savaş hazırlığı içindeyken M. 942- 1212 yıllarında Ortaasya'da hüküm sürmüş olan

Karahanlılar Devleti hükümdarı İlik Han (İlik Haniye, Âl-ı Efrasiyab, Karahanlılar) tarafından Buhara'da bütün ailesiyle birlikte esir edilerek öldürülmüştür. Buhara, Semerkand ve civarı Karahanlılar'ın hâkimiyetine geçmiştir (Safa, 1985: 175). Böylelikle Samani devleti M. 1010 yılında tamamen ortadan kalktı ve yerinde ise Gazneli Mahmut önderliğindeki Gazneli devleti bölgenin güçlü İslam devleti olarak M. 1174 yılına kadar varlığını sürdürmüştür (Mu'arrih-i Hindî, 2002: 43; Ahtariyan, 2009: 79). Gazneli Devleti özellikle Hindistan ve Sind'in İslamlaşmasında önyak olmuş ve Mahmut b. Sebük Tekin'in (Gazneli Mahmut محمود غزنوی) hükümdarlığı döneminde zirve dönemini yaşamıştır (Safa, 1985: 60). Gazneli devleti 202 yıllık hakimiyeti sırasında 23 hükümdar tarafından yönetilmiştir (Kârger, 2004: 12). Âlptekin, Sebük Tekin, Mahmut b. Sebük Tekin (Gazneli Mahmut) ve Sultan Mesut Gazneli devletinin önemli hükümdarlarıdır.

Selçuklu beyleri ve onlara bağlı Türkmen beylikler Gazneli devleti üzerine uyguladıkları akınlarla Gaznelileri üzerlerine çekme stratejisi uygulamışlardır. Gazneli sultanı Mesut bu kargaşayı durdurmak için büyük bir orduyla Selçuklu beyliklerinin üzerine yürümüştür. Selçuklular M. 1040 yılında da Gazneli Sultanı Mesut b. Mahmut'e Merv yakınlarında Dandanakan meydan muharebesiyle büyük bir yenilgi yaşatarak Horasan ve civardaki şehirleri ele geçirmişlerdir. Bundan sonra Selçuklu devletinin fetihlerinin ardı arkası kesilmemiştir. M. 1068 yılında Bağdad'ı hakimiyet alanlarına eklemiştir. Kısa bir sürede Orta Asya'dan İç Anadolu'ya, Aral gölünden Mısır'a kadar olan bölgede hakimiyet alanlarını genişletmişlerdir. Selçuklu devletinin büyümesi özellikle Tuğrul Bey, Alp Arslan ve Melikşah dönemlerinde kesintisiz devam etmiş ve Selçuklular İran topraklarının tamamını hakimiyetleri altına almışlardır (Safa, 1985: 176; Hourcade vd, 2000). Selçukluların zayıflaması ve sarayda taht kavgasının başlamasıyla hâkimiyetlerindeki topraklarda birçok beylik ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi ve tarih sahnesinde yaptığı icraatlarla en akılda kalanı Harezmşahlılar olmuştur.

Harezmşahlılar İran'ın büyük bir kısmına hâkim oldular. Harezmşahlıların iktidarı da Moğol istilasına (M. 1220) kadar devam etmiştir (Elmasi, 2005: 341). Harezmşahlar ilk başta Melikşah'ın Harezm bölgesine vali tayin ettiği Anuş Tegin'in vefatından sonra oğlu Kutbüddin Muhammed'in vali olarak tayiniyle idarenin babadan oğla geçme geleneği başlamıştır. Kutbüddin Muhammed şah unvanını

kazanarak içeride özerk ve dışarıda ise Selçuklulara bağlı olarak yönetime devam etmiştir. Kutbüddin'in vefatı üzerine oğlu Atsız Bey babasının yerine Harezm şahı olmuş ve geniş bir devlet idealiyle işe başlamıştır. Bu dönemde Selçuklu devleti de iyiden iyiye zayıflamıştır. M. 1157 yılında Selçuklu sultanı Sancar'ın vefatından sonra Atsız'ın oğlu İl Arslan bağımsızlığını ilan etmiştir (Alperen, 2004). Kutbüddin Muhammed, Atsız Harezmşah, Alp Arslan, Ala'üddin Muhammed Harezmşah ve Celaledin Harezmşah Harezmşahlılar devletinin önemli padişahlarıdır.

Harezmşahlar devletine de Moğollar son verdi. Muhammed Harezmşah'ın sergilediği dış siyasetin Moğollar'ın Harezmşah devletine son verdiği ve o bölgenin Moğollarca istila edilmesine yol açtığı iddia edilmiştir. Buna delil olarak da ardarda giriştiği savaşlar ve bu savaşların da halkı çok yıprattığı ve bu yüzden halkın nefretini çekmiş olduğu gösterilmiştir (Simnani, 1998: 17–18). Bir kısım tarihçiler ise Muhammed Harezmşah'ın büyük bir kahraman ve başarılı bir komutan olduğunu beyan etmiştir. O, Harezmşahlılar devletinin hudutlarını Kafkaslardan Bağdat kapılarına kadar genişletti ve içerideki başkaldırıları da oldukça sakinleştirmiştir. Ama onun döneminde devletin çökmesine baş müsebbip içeriden tedbirsiz ve basiretsiz kararlarıyla annesi Türkan Hatun dışarıdan ise Harezmşahlara düşman olan Abbasi halifesi “el-Nasirü'd-dini'llah نصير الدين الله” olmuştur.

Abbasi halifesinin düşmanlığı iki sebebe dayanmaktadır: Birincisi Muhammed Harezmşah öncesi döneme dayanmaktadır. İkinci sebep ise Muhammed Harezmşah'ın hutbeyi kendi adına okutmak için halifeye elçi yollaması buna karşılık halifenin olumsuz yanıt verip Muhammed Harezmşah'a Sühreverdi'yi yollaması ve bu elçinin de olumsuz yanıtla dönmesidir. (Simnani, 1998: 20-24). Bundan sonra dinmek bilmeyen gailer, halk isyanları, annesi Türkan Hatun'un ülkenin dört bir tarafına kabiliyetsiz akrabalarını yerleştirmesi, Harezmşahlar devletinin çökmesine zemin hazırlamıştır (Güngör, 2006; Alperen, 2004).

Harezmşahlar devleti ilk başlarda Moğollarla iyi geçinmiş ve aralarında bir ticaret anlaşması dahi imzalanmıştır. Ama Türkan Hatun'un yeğeni Otrar valisi İnalçık Han bir Moğol kervanını casusluk suçlamasıyla öldürerek mallarını da müsadere etmiştir. Bunun üzerine Cengiz Han olaydan sorumlu olan İnalçık Han'ı kendisine verilmesini istemiştir. Ala'üddin Harezmşah ters ve olumsuz cevap verince Moğolları da üzerine çekmiştir.

Miladi 1221 yılında Harezmsahlr'ın başkenti Cürcan Moğollar tarafından işgal edilmiştir. Fakat 1220 yılında Harezmsahlr devletinin başına geçen Celaledin Harezmsahlr uzun süre bölgede Moğolların korkulu rüyası haline gelmiş ve yaptığı mücadeleyle İslam kahramanı olarak tarihe ismini yazdırmıştır. Hicri 1228 yılında Celaledin'in ölümüyle Moğollar Harezmsahlr devletini tamamen ortadan kaldırmış ve İran ve civarını işgal etmiştir (Güngör, 2006; Alperen, 2004).

Cengiz Han ölmeden önce ülkeyi oğullarına paylaşmıştır. Bu yüzden de onun ölümünden sonra Moğol devleti kısa sürede parçalanmıştır. İran bölgesinde ise Cengiz'in torunları Hülagü Han başkanlığında İlhanlılar devletini kurmuşlardır (Hourcade vd, 200; Sanal, 2010c.).

İlhanlıların kurucusu Hülagü Han Cengiz'in torunlarından. Hülagü Han M. 1256 yılında Başkent Tebriz merkezli İlhanlı devletini kurmuş ve M. 1258 yılında Bağdat'ı işgal ederek Abbasilere son vermiştir. İlhanlılar, Anadolu Selçuklularının yıkılmasına sebep olmuş ve Anadolu'nun büyük bölümünü de işgal etmişlerdir. Suriye ve Filistin'i de işgal ettikten sonra onlara ilk yenilgilerinin tattıracak olan Mısır'daki Memlükler'e yönelmişler, Memlükler'le iki savaş yapmışlar (Ayn-ı Câlût عين جالوت 3 Eylül 1260 ve Elbistan Savaşı 17 Nisan 1277), her ikisinde de yenilmişlerdir. İlhanlılar, M. 14. yüzyılın başlarında çıkan iç karışıklıklardan dolayı parçalanmışlardır (Vikipedi, 2010a). Parçalanmakta olan ve İran dâhil birçok yerde hâkimiyetini ve yetkisini kaybeden İlhanlılar, son hanları Ebu Said Bahadır'ın de varis bırakmadan vefat etmesi üzerine iyiden iyiye gerilemişler ve Celayiriler tarafından göstermelik birkaç hanın tayininden sonra M. 1353 yılında İlhanlı hanedanına son verilmiştir. Yerine İnculular انجويها (M. 1303–1357), Celayiriler جلايرها (M. 1340–1431), Çobaniler-Çobanoğluları چوپانيان (M. 1335–1357), Serbedâriler سربداران (M. 1336–1386), Muzafferiler مظفریان (M. 1314–1393) ve Kertler کرتها (M. 1245–1389) beylikleri kurulmuştur. Bu beyliklerin bazıları birbirini yok etmişse de birçoğuna Timur son vererek kendine bağlamıştır (Hourcade vd, 2000; Sanal, 2010e).

Timur Devleti گورکانی، تیموریان M. 1370 yılında Turgay Bahadır'ın oğlu Timur tarafından kurulmuş ve M. 1407 yılında Akkoyunlu ve Karakoyunlularla mücadeleleri sonucu zayıflamış ve yıkılmıştır. Devletin kurucusu Timur, M.1370–1405 yılları arası yaptığı seferlerle Harezm, Doğu Türkistan, İran Azerbaycan,

Hindistan, Suriye, Irak, Altın Orda Devleti ve Osmanlı devleti topraklarına hâkim olmuştur. Timur, M. 1405 yılında Çin seferine giderken yolda hastalanarak vefat etmiştir (Safa, 1974: 37; Sanal, 2010d).

Timur'un vefatından sonra ülke oğulları ve torunları arasında paylaşılmıştır. Horasan bölgesini ele geçiren küçük oğlu Şahruh başkent olarak Herat şehrini seçmiş ve kısa sürede İran ve Azerbaycan'ı da hükümetine eklemiştir. Şahruh dönemi Türkistan'da Türk-İslam kültürünün başlangıcı olarak tarihe geçmiştir. Onun vefatından sonra tahta oğlu Uluğ Bek çıkmıştır. Miranşah'ın oğlu Ebu Said'in M. 1469 yılında Akkoyunlu Uzun Hasan'a yenilmesiyle Timurlu devleti Horasan'ın batısındaki toprakları kaybetmiştir. Timurlulardan sadece Horasan bölgesinde Sultan Hüseyin Mirza Baykara Herat merkezli bir devletle hükmetmeye devam etmiştir. M. 1507 yılında Sultan Hüseyin Mirza Baykara'nın oğlu Bediüzzaman'ın Özbek hükümdar Muhammed Han Şeybani'ye yenilmesiyle Timurlu devletinin sonu da gelmiştir (Hourcade vd, 2000; Sanal, 2010d; Vikipedi, 2010b).

Timurlular devletinin dağılmasından sonra Timur döneminde İran ve Bağdat'a yakın bölgelerde yerleşmiş olan Türkmenler; Irak'ın güneyi, Basra Körfezi (خليج فارس) ve Arap yarım adasının bir bölümünde Karakoyunlular Hanedanıyla ve Kafkaslar, Türkiye'nin güneyi ve İran'ın kuzeyinde de Akkoyunlu Hanedanıyla hüküm sürmüşlerdir (Vikipedi, 2010c; Vikipedi, 2010d).

Timurlulardan sonra İran coğrafyasında güçlü bir devlet olarak ortaya çıkan Safevi devleti M. 1501 yılında İsmail Safevi tarafından kurulmuş ve M. 1736 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. İsmail Safevi, Akkoyunlu Uzun Hasan'ın yeğenidir. İsmail Safevi Akkoyunlu Elved Mirza'yı Nahçıvan savaşında yendikten sonra başkent Tebriz'e giderek Safevi devletini kurmuş ve kendisini Azerbaycan Şahı ilan etmiştir. Bundan sonraki on sene içerisinde İran'ın tamamını ve Horasan'ı ele geçiren Şah İsmail Safevi kendisini bugünkü Azerbaycan, İran ve Afganistan şahı ilan etmiştir (Hourcade vdi. 2000).

Safevi devleti Osmanlılarla yaptığı savaşlardan dolayı I. Tahmasb 1548 yılında başkentini Tebriz'den Kazvin'e taşımış, M. 1598 yılında başşehir Kazvin'den İsfahan'a taşınmış ve şehir baştanbaşa yeniden yapılanmaya tabi tutulmuştur. I. Abbas'tan sonra tahta geçen Safi döneminde duraklamaya geçen Safevi devleti II. Abbas'la birlikte canlansa da onun büyük babasından tamamen farklı bir toprak

sistemine girişmesi devlet içinde çeşitli entrikaların ve kargaşaların çıkmasına sebep olmuştur. Bir yandan da din adamlarının giderek devlet içinde güç kazanmaları Safeviler'in gerileme dönemine geçmesine zemin hazırlamıştır. II. Abbas'tan sonra tahta türlü entrikalarla çıkan Süleyman ve Hüseyin Mirza dönemlerinde ise Türkmen devleti olan Safeviler kisve değiştirmiş; Fars devleti kisvesine bürünmüş ve gerileme iyiden iyiye hızlanmıştır. Sonucunda da çeşitli isyanlar baş göstermiştir (Hourcade vdi. 2000; Wikipedi, 2010e).

Kandahar'da ayaklanan Mir Veys Kandahar'a hâkim olmuştur. Mir Veys'in yerine geçen Mir Mahmud M. 1719 yılında Kirman'a yürümüştür. İki sene sonra başkenti altı aylık bir kuşatma sonucunda ele geçirmiş ve Hüseyin Mirza'nin yerine tahta çıkmıştır (Işık, 1963: 46). Ama Mir Mahmud bütün İran'da otoritesini oturtamamıştır. Bu kargaşadan yararlanan Ruslar 1723 yılında Bakü ve Derbend'i ele geçirlerdir. Çok geçmeden Osmanlı devleti de Azerbaycan'a girmiştir. Mir Mahmud M. 1725 yılında yeğeni Eşref Han tarafından tahttan indirmiştir. M. 1727 yılında çaresiz kalan Eşref Han bir anlaşmayla İran Kürdistan'ı, Azerbaycan, Karabağ ve Gürcistan'ı Osmanlılara teslim etmek durumunda kalmıştır. 1730 yılında ise Afşar Türkmenlerinin beyi, Safevi komutanı Nadir Şah on yıllık Afgan hanedanını İran topraklarından sürmüştür. Nadir Şah, II. Tahmasb'ı Safevi sultanlığına oturtmuş ve kendisi onun naipliğini üstlenmiştir. Nadir Şah, Osmanlılar ve Ruslar'la yaptığı savaşlarda başarılı bir grafik çizmiş ve Safeviler'in topraklarını tekrar almıştır. Bu sırada M. 1732 yılında II. Tahmasb'ı tahttan indirerek yerine Tahmasb'ın oğlu III. Abbas'ı tahta çıkarmıştır. Kaybedilmiş bazı toprakları Osmanlı ve Ruslar'dan savaşlar ve anlaşmalar sonucu tekrar almıştır (Işık, 1963: 50–54; Hourcade vd, 2000).

Nadir Şah, M. 1736 yılında çocuk yaşta tahta çıkarılan III. Abbas'ın vefatı üzerine Moğan'daki kurultayda halkın kendisini bu görevi üstlenmesi için yaptığı baskı sonucu kendisini Afşar Şah'ı (İran) ilan etmiştir. Nadir Şah, komşularla giriştiği savaşlarda başarılı olmuş ve Hindistan'a seferler düzenlemiştir. Başkentini de İsfahan'dan Meşhed'e taşımıştır. Afşar hakimiyeti Nadir Şah'ın M. 1747 yılında bir suikasta kurban gitmesiyle sona ermiştir. Nadir Şah Afşar'ın öldürülmesinden sonra bir süreliğine göstermelik olarak Safevi devletini desteklemiş olsa da öncelikli hedefi halk arasında saygınlık kazanmak olan Kerim Zand, 1760 yılında Zand

devletini kurmuş ve ilk işi iç karışıklıklara son vermek olmuştur. İç çatışmalarda Zandlar'ın en büyük düşmanı ise daha sonra sonlarını getirecek olan Kaçarlar olmuştur. Safevi devleti de uzun sürmemiş, M. 1760 yılında Kerim Han önderliğindeki Zandiye hanedanı tarafından resmen sonlandırılmıştır (Hourcade vdi. 2000; Vikipedi, 2010e).

Kerim Han Zand, Şiraz'ı devletin başkenti yapmıştır. Safevi dönemindeki hükümdarlar için kullanılan “Şah” unvanını da kabul etmeyip kendisi için “vekilü'r-re'âya وكيل الرعايا-halkın vekili” unvanını tercih etmiştir. Kerim Han Zand ile M. 1760 yılında başlayan Zandiye dönemi de son hükümdarları Lütüfî Ali Han'ın M. 1794 yılında Kaçarlarla yaptığı bir savaşta tutsak düşmesi ve öldürülmesiyle sona ermiştir (Vikipedi, 2010f).

Kaçarlar Hükümdarlığı, Zandlar'le giriştikleri uzun savaş sonrası 1796 yılında Ağa Muhammed Han başkanlığında kurulmuştur. Kerim Han Zand'ın vefatından sonra M. 1779 yılında Şiraz'daki Zandlar'ın sarayından kaçan Ağa Muhammed Han Kaçar, Kaçarlar'ın başına geçerek M. 1781 yılında önce Çarlık Rusya'sını yenmiş; ardından da Türkmen boylarını birleştirerek Kaçar hanedanını kurmuştur. Başlarda sadece Kuzey İran'da bir beylik olarak varlığını sürdüren Kaçarlar, M. 1794 yılında Zandları yenerek İran'ın tamamını ele geçirmişlerdir. Ağa Muhammed Han, M. 1796 yılında da Tahran merkezli Kaçar hanedanını kurmuş ve kendisini de şah ilan etmiştir. Ardından Meşhed'i ele geçirerek Afşarlar'a da son vermiştir (Vikipedi, 2010g). Ağa Muhammed Şah'ın bir suikasta kurban gitmesiyle yerine geçen yeğeni Feth Ali Şah dönemiyle birlikte İran, Batılı Devletler ve Rusya devleti arasında çekiştirilme sahnesine dönüşmüştür (Hourcade vb, 2000).

Kaçarlar döneminde, özellikle Kaçar kralı Emir Kebir'in öldürülmesinden sonra Rusya ile İngiltere'nin bölgeye yerleşme ve İran'ı kendilerine bağlama politikaları daha da hızlanmıştır. Muzaffareddin Şah döneminde bilhassa Emir Kebir'in başbakanlık koltuğuna oturmasıyla Batılılaşma süreci hızla devam ediyordu. Bu dönemde İngiltere ve Rusya'dan borç alınmıştır. Gümrükler, posta servisi ve telgraf, Rusya ile İngiltere'ye satılmıştır. Bu duruma halk kayıtsız kalamamış, haklarını talep eden özgürlükçü guruplar devleti, yeni anayasa hazırlamaya (M. 1905), devleti ecnebilerin eline bırakmamaya ve milli hükümete sahip çıkmaya mecbur bırakmışlardır. M. 1907 yılında İngilizlerle Ruslar arasında İran'ın kuzeyi

Ruslara ve güneyi de İngilizlere kalmak üzere bir anlaşma imzalanmıştır. Bu sırada devlete karşı ulemanın yaptığı protestoların yatışması için halka zülüm uygulamaya başlayan Ruslar devlet karşıtı olanları yakalayıp öldürmekle kargaşayı tekrar başlatmışlardır. Muhammed Ali Şah da meclisi kapatmış ve sıkıyönetim ilan etmiştir (Haziran 1908). Fakat Tebriz, Reşt ve İsfahan halkı Tahran'a yürümüş ve Muhammed Ali Şah'ı görevden alıp (M. 1909) yerine onun büyük oğlu Ahmed Şah'ı getirmişlerdir. Ahmed Şah'ın devlet işlerinde İngilizlere yakınlaşması Rusları harekete geçirdiyse de yine İngilizler yardıma çağrıldı. İki sene sonra tekrar Muhammed Ali Şah tahta çıkmıştır. İran, Rusların doğrudan müdahalesine maruz kalmıştır. Birinci dünya savaşında tarafsız kalan İran, M. 1917 yılında Rusların bölgeyi terk etmesinden sonra İngilizlerin kontrolüne girse de Sovyetler Birliğiyle yapılan M. 1921 anlaşmasıyla İngilizlerin etkisinden kurtulmuştur (elmasi, 2005:431–433; Hourcade vd, 2000).

M. 1921 darbeyle yönetimi ele geçiren Rıza Şah, M. 1923'te Ahmet Şah'ı tahttan indirmiştir. M. 1925 yılında da Pehlevi devletini kurmuş ve kendini de Şah ilan etmiştir. Rıza Şah bir takım girişimler neticesinde İran'daki ataerki sistemi zayıflatmakla yurttan emniyeti biraz olsun sağlamıştır. Fakat sert dili, kültürel ve siyasi rakiplerine karşı diktatörce yaklaşımı ile rakiplerini karşısına almış ve bu durum halkın isyana yönelmesine yol açmıştır. Dış siyasette de Almanlardan yana bir görüntü sergileyen Şah bir taraftan Almanların İran'a hem siyasi hem ekonomik olarak girmesine, bir taraftan da İran'ın 2. dünya savaşına Alman yandaşı olarak görülmesine sebep olmuştur. Bu durumdan rahatsız olan İngiliz ve Ruslar, Şah'tan Almanların pek çoğunu casus oldukları bahanesiyle İran'dan sürmesini istemiştir. Şahın bu teklifi reddetmesi üzerine İngiliz ve Rus askerleri İran'ı işgal ederek Rıza Şah Pehlevi'yi tahttan indirmiş ve Şah Johannesburg'a sürgüne gönderilmiştir. M. 1944 yılında da Johannesburg'da vefat etmiştir. Rıza Şah'ın ülkeden sürgüne gönderilmesinden sonra İngiliz ve Amerikalıların onayıyla Rıza Şah'ın oğlu Muhammed Rıza Şah Pehlevi tahta çıkmıştır. M. 1941 yılında İran'dan çıkarılan Almanların yerine Amerikalılar, her geçen gün burada daha fazla güçlenmeye başlamıştır. Buna rağmen partiler, siyasi girişimdeki topluluklar ve basın-yayın organlarına verilen bir nebze özgürlük, siyasi, dini ve kültürel alanlarda bir takım gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu gruplar ve topluluklar İngiliz, Rus ve

Amerikalıların desteklediği Muhammed Rıza Şah'a karşı birçok sağ ve sol partiler kurularak farklı zamanlarda ve yerlerde halkın Şah'a ve rejimin yanlışlarına karşı ayaklanmasına önayak olmuştur. Dini ve mezhebi faaliyetler ulemadan Ayetullah Kâşâni liderliğinde yürütülmekteydi. Dönemin başbakanı ile Kâşâni'nin çekişmeleri her geçen gün artmaktaydı. Buna kayıtsız kalamayan Şah'ı destekleyen güçler, gizli ve açıktan dini-mezhebi, kültürel ve geleneksel değerler aleyhinde yayınlar ve devletin lehinde çalışmalar yapılmasını sağlamaya çalışmışlardır. Bu sırada dönemin başbakanı Musaddık da önce senatoyu ardından anayasa mahkemesini (Temmuz 1952) sonra da meclisi kapatarak (Ağustos 1953) sıkıyönetim ilan etmiş ve özgür basını da susturmuştur. Bu olaylar İran halkının Şah'a karşı nefretini arttırmıştır. Bunun üzerine menfaatleri tehlikeye düşen İngiltere, Amerika'yı İran'a girmesi için ikna etmiştir. 13 Ağustos'ta CIA denetiminde yapılan bir darbeyle Musaddık azledilerek yerine Zahidi getirilmiştir. Yaptığı icraatlarla halkın sevgisini kazanan Musaddık'ın azledilmesi İran halkı üzerine çok büyük etkiler yaratmıştır. Pehlevi devletinin dış devletlerden gördüğü bu baskının 1979 devrimine giden yolda oldukça etkili olduğu düşünülmüştür (Gündoğan, 2011: 95–96). Bu darbeyle İran hükümeti tamamen Amerikalıların eline geçmiştir. M. 1957 yılında Amerikanın yardımıyla İstihbarat örgütü Sazman-ı İttılaat ve Emniyet-i Kişver سازمان اطلاعات و امنیت کشور kurulmuştur (Ahtariyan, 2009: 82; Menûçehri, 2002: 12-13; Hourcade vd, 2000; Wikipedi, 2010h).

Halk bu durumdan ve Şah'ın uygulamalarından rahatsız idi. Halk arasında çıkan huzursuzluğu yatıştırmak için Şah bir takım yeniliklere gitti, başbakanları değiştirmek ve milli barış şurası oluşturmak gibi bazı değişiklikler yaptı. Bir yandan da bazı reformlara girişti. Bunların en önemlilerinden birisi de toprak reformudur. "M. 1962 yılında uygulamaya konulan bu reforma göre toprak sahipleri birden fazla köyü elinde bulunduramayacak fazla topraklar devlet tarafından satın alınıp topraksız köylülere dağıtılacaktı". Bundan bir sene sonra Şah toprak reformunun da içinde bulunduğu Ak Devrim diye adlandırılan reform paketini uygulamaya koydu; Kadınlara oy kullanma hakkının tanınması, okuma yazma seferberliği vb. kararlarının bulunduğu reform paketiyle ulema, esnaf, köylüler vb. ile iletişimi geliştirerek aşiret ulema, aşiret ağaları ve toprak sahipleri gibi güçlü kesimleri ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Şah'ın amacını iyi okuyan ulema halk kitlelerini

uyarıyor ve çeşitli mitinglerle şahlık aleyhinde halkı kışkırtıyordu (Menûçehri, 2002: 14; Hourcade vdi. 2000).

Halkın Şah'a karşı ulemanın kışkırtmasıyla çıkardığı ayaklanmalar, ehil olmayan kişilerin devlet dairelerinde görev almaları, rüşvet, yolsuzluk, hile ve adam kayırma gibi olayların yaygınlaşması ve ayaklanmaların İran Gizli Servisi tarafından sert bir şekilde bastırılması sonucu halk, Şah'ı ve devleti gün geçtikçe sevmemeye ve ondan nefret duymaya başlamasına sebep oldu (Gündoğan, 2011: 96). Halk arasında Şah'a ve hükümete karşı ciddi tepkiler baş gösterdi. Bir yandan Irak'ta sürgünde bulunan Humeyni'nin konuşmaları, bir yandan ülkedeki Kum merkezli ulema ve öğrencilerin düzenlediği mitingler ve devlete karşı ayaklanmaların İran Gizli Servisi'nin bastıramaması Şah rejimini yıprattı. Bunlara ek olarak önceki yıllarda İran Gizli Servisi tarafından sert bir şekilde bastırılan Halkın Fedaîleri ve öğrenciler arasındaki Halkın Mücahidleri Örgütleri de hükümete karşı harekete geçti. Bu ayaklanmayı Şah'ın görevlendirdiği güçlü bir ordu bastıramadı. Bu örgütlere alternatif olarak Şah da Hizb-i Restâhiz حزب رستاخیز örgütünü kurdu ve tek partili sisteme yöneldi. M. 1975 yılında Hizb-i Restâhiz'in genel sekreteri Emir Abbas Hüveydâ'yi iki sene sonra M. 1977 yılında Cemşid Âmuzgâr'ı, bundan bir sene sonra ise M. 1978 yılında Cafer Şerif İmâmî'yi başbakanlığa getirdi. Bu da sonuç vermeyince Kasım 1978 tarihinde genelkurmay başkanı Gulam Rıza Ezhâri'yi başbakan yaptıysa da yine muhalefeti memnun edemedi. Son çare olarak da Cebhe-i Milli'nin eski başkan yardımcısı Şahbur Bahtiyar'ı (Ocak 1979) başbakanlığa getirdi. Bahtiyar'ın girişimleri de muhalefeti tatmin etmeye yetmedi. Nihayet 15 Ocak 1979'de Muhammed Rıza Şah ülkeyi terk etmek zorunda kaldı (Hourcade vdi. 2000).

Muhammed Rıza Şah Pehlevi ile Pehlevi şahlığı Ocak 1979 tarihine kadar devam etti. İnkilab-ı İslami İran'ın uyguladığı “Şahlık sistemi devam etsin mi? Kalksın mı? içerikli referandumda İran halkının % 98,8'inin “Şahlık sistemi kalksın ve yerine de “İran İslam Cumhuriyeti” kurulsun” yönündeki oyuyla Şahlık sistemi tarihe karışmış ve Muhammed Rıza Şah da İran tarihinde son Şah olarak tarihe geçmiş oldu (Menûçehri, 2002: 15–16; Vikipedi, 2010h).

Milattan öncesi dönemden İslam Devrimi'ne (M. 1979) kadarki tarihi süreci bu şekilde anlattıktan sonra bu dönemlerde İran'da dini hayat ve kültürel hayat konuları sırasıyla işlenecektir. Ardından İslam Devrimi sonrası da aynı şekilde önce tarihsel

açıdan ve ardından da yine sırasıyla İslam Devrimi sonrası İran'da kültürel ve dini hayat ele alınmıştır.

1. 1. 2. İslam Devrimi Öncesi Dönemde Kültürel Hayat

İran, tarihin her döneminde kültürel değerlere önem veren bir devlet olmuştur. Araştırmamızın bu kısmında tarihsel bağlam göz önünde bulundurularak İran'daki ilmi ve kültürel değerlerden kısa kısa bahsetmeye çalışacağız. İلمي ve Kültürel değerleri ele alırken bir önceki başlıkta izlediğimiz metoda uyarak öncelikle İslamiyet öncesi dönemde İran'da ilmi ve kültürel hayat ve ardından ise İslamiyet sonrası ilmi ve kültürel hayat ve değerleri işlemeye çalışacağız:

1. 1. 2. 1. İslamiyet Öncesi

İran, tarih öncesi dönemlerde Doğu ile Batı arasında bir köprü görevindeydi. İki medeniyeti (Doğu ve Batı) birbirine bağlıyordu. İranlılar diğer milletlerin kültürlerini ve yeniliklerini alır ve ondan faydalandıktan sonra onu geliştirerek tekrar diğer milletlere intikal ettirirlerdi. Ayrıca doğudaki ilim, kültür ve fikri gelişmelerin koruyucusu konumundaydılar (Elmasi, 2005: 80).

İran coğrafyası tarih boyunca eski yazılardan demirin kullanımına, matematiğin bulunmasından astronomi bilgisine ve dini ve felsefi fikirlerin yayılmasına kadar birçok kültürün ve yeniliğin beşikliği görevini üstlenmiştir (Sa'idiyan, 2001: 81).

Son dönemlerde yapılan kazı çalışmalarında M.Ö. beşinci ve dördüncü milenyumda yapıldığı tahmin edilen yerleşim yerleri ve antik kültürlerin varlığına işaret etmektedir. Öncül-Elami Medeniyeti gibi erken tunç çağı medeniyeti olan Jiroft Medeniyeti de orta ve batı İran'da boy göstermiş bir medeniyettir. Kağıt parayı keşfeden Elami İmparatorluğunun, milattan önce dördüncü bin yılda bugünkü İran'ın Güneybatısında, Huzistan ve Fars eyaletlerinin batısında yaşadığı bilinmektedir (Turkish-media, 2009).

İlk Aryayı imparatorluk olarak bilinen Med İmparatorluğunun İran toprakları ve çevresine hüküm sürdüğü ve hükümdarlarının Şahi Defter veya Yıllık adında defterler kullandıkları bilinmektedir. Hükümdarlar bu defterlere ülke içindeki gelişmeleri ve olayları not tutuyorlardı. O dönemdeki eğitim ve öğretim hakkında ise geniş bilgi bulunmamaktadır. Bu dönemdeki eğitim öğretim faaliyetleri hakkında

Persler dönemindeki eğitim ve öğretim ile ilgili verilerden yola çıkılarak fikir yürütülmektedir. Onlar yazı olarak çivi yazısını kullanmışlardır (Elmasi, 2005: 81–83). Başka bir rivayete göre Medler'den sonra kurulan Persler, ilk İran (Aryayi) halkıdır. Bu bugün İran'da kabul görmüş bir görüştür. Buna bağlı olarak M. 1974 yılında Pers İmparatorluğunun kuruluşunun 2500. yıl dönümü kutlanmıştır (“Sanal”, 2010a).

Perslerin kurucusu Büyük Kiros ve ardıllarının insan özgürlüğüne ve insan haklarına verdikleri öneme Babil'i ele geçirdikten sonra çıkardığı ve bir levha halinde Babil halkının görebileceği bir yerde astırdığı şu yazı en büyük şahittir: “Babil halkına bir zarar verilmesin. Herkes kendi tanrısına tapmada serbesttir. Dinsizlere baskı yapılmamasın. Evleri yıkılanların evleri yeniden inşa edilsin ve kapatılan tapınakları açılarak onların mabetleri yerine konulsun.” (Menûçehri, 2002:107)

Pers İmparatorluğu, en çok mimarisi ve sanatı ile bilinmektedir. Pers mimarisine en güzel örnekler olarak kalıntıları günümüze kadar ulaşan 100 sütunlu Kraliyet Sarayı ve Bodrum'da bulunan Mozole Kral Mezarı gösterilebilir. Persler Dareikos adında bir çeşit para darp etmişlerdir. Takvimlerini de Babillileri taklit ederek geliştirdikleri söylenmektedir. (Turkish-media, 2009).

Persler yazı olarak eslafları Medler gibi Çivi yazısını kullanmışlardır (Elmasi, 2005: 83). Ayrıca Avesta yazısını da kullandıkları bildirilmektedir. Avesta'nın tefsiri, Pehlevice'ye (Farsça'nın eski hali) tercümesi Persler döneminde başlamış ve onlardan sonra gelen Partlar ve Sasaniler döneminde ise tamamlanmıştır (Sa'idiyan, 2001: 379). Pers hükümdarları ilme ve sanata oldukça önem verirlerdi. Fethettikleri şehirlerden alim ve sanatçıları Cundişapur'a getirirler ve onlara kütüphanelerde eski yaşam şartlarına uygun imkanlar sunarlardı (Hourcade vdi. 2000).

Bu dönemde bilimin, Mezopotamya veya Babil kadar gelişmemiş olduğu ve Perslerin bilimde Mezopotamya ve Babil'in etkisinde kalmış oldukları bilinmektedir. Fakat Ahamenişler-Pers dönemine ait büyük kütüphanenin olduğu, bu kütüphaneyi İskender'in İran'ı işgal ettiği sırada Mısır İskenderiye kütüphanesine taşıttığı bilinmektedir (Aktaran: Sa'idiyan, 2001: 658; Turkish-media, 2009).

Persler (Ahamenişler) döneminde eğitimin evlerde, hocaların evlerinde, ma'betlerde (ateşkede-آتشکده) ve saraya bağlı öğrenim yerlerinde yapıldığı ve saray

yakınlarında eğitim yerlerinin var olduğu, bu eğitim yuvalarında alanında yetişmiş hocaların gençleri çeşitli devlet işlerinde yetişmeleri için eğittikleri (Elmasi, 2005: 87) kaynakların bize aktardığı bilgiler arasındadır.

Eski İran'da eğitim, çocuk beş veya yedi yaşlarında başlıyordu ve üç safhadan oluşuyordu. Birincisi evde annesinin gözetiminde yapılıyordu. Bu dönem çocuk için çok hassas ve önemli bir eğitim dönemi idi. Genellikle gelenek ve göreneğin yanında edep ve yaşlıları ve toplum içinde sergileyeceği davranışlar öğretilirdi. İkinci evre ise genel eğitimdi. Bu dönemde çocuk yedi ile on dört veya on beş yaşlarında olurdu. Bu evrede çocuk okula gider, okuma- yazma ve ilk haliyle ilim öğrenirdi. Kendi eslafları hakkında bilgi edinir ve aile-toplum ilişkilerini öğrenirlerdi. Bu dönemden sonra çocuğun ilgi ve alakasına göre eğitim şekli bölümlere ayrılarak çocuklara verilirdi (Elmasi, 2005: 65–67). Eğitim ve öğretim şekli Hint usulü ezbere dayalıydı. Fakat eğitim-öğretim her çocuk için aynı değildi, her ailenin çocuğu aynı şekilde eğitilmiyordu. Bölgenin seçkin ailelerinin çocukları eğitilirdi (Elmasi, 2005: 69). Genel olarak çocuklar baba mesleğini öğrenirlerdi. Çünkü baba mesleğinin evlada genlerle geçeceğine inanırlardı (Elmasi, 2005: 79). Kızların eğitiminde genellikle gelenek ve göreneklerine uygun bir şekilde annelik görevlerini yerine getirmelerine yönelik vurgu yapılır ve kız çocukları ona göre eğitilirdi. Buna karşı eşrafın ve toplum içinde saygın kişilerin kızlarıyla hükümdarların kızlarına binicilik, çevgen oyunu, musiki ve teorik ilimler de öğretilirdi (Elmasi, 2005: 79).

Perslerin döneminde genel olarak eğitim ve öğretim sırasıyla şöyleydi:

1. Dini ilimler, 2. Okuma, 3. Yazma, 4. Matematik, 5. İlm'ül-eşya (eşyaların ilmi) ve Ameli dersler (çiftçilik ve ağaççılık vb.) (Elmasi, 2005: 94)

İranlılar bedeninin eğitilmesine ve spor yapmaya da çok önem verirlerdi. Zayıf bir vücutta güçlü ruhun bulunmayacağına inanırlardı. Bu yüzden de “sağlam akıl sağlam vücutta bulunur” sözünü söylemişlerdir. Spor türleri at koşturma, ok atma, av, çevgen oyunu, jübün oyunu¹ ve yüzmeden ibaretti (Elmasi, 2005: 76–77).

Musiki, oyun ve eğlence meclisleri düzenlenir, bu meclislerde içki içilir ve herkes sarhoş bir şekilde oyun ve eğlenceyi takip ederdi. Ayrıca hazin günlerde ve

¹ Zobin, zopin, jobin; küçük mızrak, kısa ve küçük bir çeşit mızrak olup eski zamanlarda savaş esnasında düşmana doğru atılırdı (Amid, 2000: 1121).

bir büyüğün ölüm gününde çalınan dini musikin de olduğu bilinmektedir. Bir de savaş başlarken çalınan bir musikiden bahsedilir. Dolayısıyla musikin o dönemde sarayda, dini ayinlerde ve savaşta önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Şarkı söylemek ve oynamak saray meclislerinin olmazsa olmazlarındandı. Musiki aleti olarak ise ney, zurna, çeğane adında telli bir tür çalgı, çingiraklı bileklik, ayak bileğine takılan çingiraklı bileklik ve davul (darbuka) kullanırlardı (Sa'idiyan, 2001: 689–690).

Ahamenişleri M.Ö. 331 yılında mağlup ederek topraklarını işgal eden Makedonyalı İskender'in beraberindeki Yunanlılar, Büyük İskender döneminde ve onun vefatından sonra ardılı Selevkoslar döneminde İran coğrafyasında Yunan kültürünün yaygınlaşmasına önyak olmuşlardır. Bunlar halk arasında Yunan mitlerini ve inançlarını yaymış, heykeltıraşlıklarıyla ünlenmişler ve bu hünerlerini bölge halkına da yaymışlardır (Kühzâd vd, 2007: 45–46). Selevkoslar döneminde Fars dili (Pehlevi dili) ve kültürü zayıflamaya yüz tutmuş yerini ise Grekçe ve Yunan kültürü almaya başlamıştır (İst'ilâmi, 1985: 12).

Seksen senelik Selevkoslar döneminde bölgede yaygınlaşan Grekçe'nin ve Yunan Kültürünün etkileri Partlar döneminde de bir süreliğine de olsa görülmüştür. Partlar, Grekçe'nin yerine bir müddet sonra Pehlevi-i Arşaki'yi (Pehlevi-i Aşkâni) kullanmaya başlamış ve yazı olarak ise eslafları (Med ve Pers) gibi çivi yazısını kullanmışlardır. Eğitim ve öğretimi ise Ahamenişler dönemindeki gibi devam ettirmişlerdir. Yazı için Papirus kağıtları ve ceylan derisini kullandıkları bilinmektedir (Elmasi, 2005: 92-93).

Partlar dönemi ve öncesinde bugünkü İran coğrafyasında üç dil konuşuluyordu. Birincisi Ahamenişlerin kullandığı dil (Pehlevi), ikincisi Zerdüşt'ün kitabı Avesta dili (Avestayi) ve üçüncüsü ise bugün hala Hindistan'ın güneyindeki bölgede konuşulan Sanskrit dilidir. Bu üç dil sözcük ve dil bilgisi bakımından birbirine çok yakındır (İst'ilâmi, 1985: 10-11).

Partlar, Medlerden ve Ahamenişlerden sonra İran ve çevresinde büyükçe bir medeniyet kuran üçüncü yerel hanedandır. Partlar'ın hakim olmasıyla bölgede Fars dili ve kültürü yeniden canlanmıştır. Önemli hikayelerden biri olan Sinbadname'nin bu dönemde yazıldığı ve dilinin de Pehlevi-i Aşkâni (Parti) olduğu araştırmacılarca bildirilmiştir (İst'ilâmi, 1985: 13).

Partlar icat ettikleri ağır süvari sistemiyle Roma İmparatorluğunun doğuya doğru genişlemesine mani olmuş ve Roma İmparatorluğunun doğudaki en büyük düşmanı olmuşlardır (Turkish-media, 2009).

Partlar'da da Ahamenişler gibi musiki, oyun ve eğlencenin oldukça yaygın olduğundan, özellikle meclislerinin içkisiz, oyun ve eğlencesiz olmadığından bahsedilmektedir. Musiki aleti olarak ise Perslerden farklı olarak harp (çeng) adında bir çalgı aleti kullanmışlardır (Sa'idiyan, 2001: 691).

Partlar'ı M.S. 226 yılında mağlup ederek kurulan Sasaniler yaşadıkları yerleri İranşehir (Aryanların yaşadığı yurt) diye adlandırmaktaydı. Sasaniler önemli Pers devletlerinden biridir. Dönemlerinde Roma'yı de kültürel açıdan etkilemişlerdir. Ortaçağ Avrupa ve Asya sanatındaki etkileri hissedilecek bir düzeydedir (Turkish-media, 2009).

Sasaniler döneminde özellikle ilim ve kültüre çok önem verilmiştir. Enuşirvan, Erdeşir Babekan ve I. Şapur'un Bagdat'ta yaptırdığı kütüphaneler buna çok güzel bir örnek teşkil etmektedir. Yine “Kelile ve Dinme کلیلہ و دمنہ” ve “Bin Bir Gece هزارو یک شب” kitapları da bu dönemde Sanskritçe'den Pehlevice'ye Enuşirvan'ın emriyle çevrilmiştir (Sa'idiyan, 2001: 658). Doğu ve Batıdan, özellikle de Hindistan bölgesinden önemli edebi eserler Pehlevice'ye çevrilmiştir (Elmasi, 2005: 96).

O dönemde Pehlevi dili Pehlevi-i Parti ve Pehlevi-i Sasani diye ikiye ayrılıyordu. Zamanla halk Pehlevi-i Parti'yi bırakıp Pehlevi-i Sasani'yi benimsedi. Pehlevi-i Sasani, Pehlevi-i Parti'ye göre oldukça basit ve kolaydı. Yirmi beş harften oluşmaktaydı. Pehlevi-i Parti'yi özellikle o dönemden kalan bazı taşlarda görmek mümkündür, Pehlevi-i Sasani ise daha çok normal yazışmalarda kullanılmış ve İslamiyet'in bölgeyi aydınlatmasından sonra Saffariler dönemine kadarki sikkelerde kullanıldığı görülmüştür (Kühzâd vd, 2007: 41–42).

Sasaniler döneminde eğitim ve öğretime önceki dönemlerden biraz daha fazla ihtiyaç duyulmuştur. Halkın diğer memleket tebaaları ve diğer halklarla sosyal, siyasal, dini ve ekonomik ilişkilerinin artmasından dolayı onlar ve memleketleri hakkında daha fazla bilgi edinme ihtiyacı doğmuştur. Öte yandan İran dünyanın en eski medeniyetlerinden olan Bizans ve Hint kültürlerinin geçiş noktasında olduğu için bu iki kültürün kaynaştığı mekan olarak da düşünülebilir. Bu da doğal olarak eğitim ve öğretime fazla yönelmelerini sağlamıştır. O dönemde İran'da tıp, astroloji,

edebiyat ve felsefe alanındaki gelişmeler hissedilir bir aşama kaydetmiştir. Bugünkü tabirle sempozyum veya panel diyebileceğimiz toplantılar düzenlendiği ve alimlerin ilmi tartışmalar yaptıkları bilinmektedir. Hatta Sasaniler'in önemli padişahlarından Anuşirvan (I. Hüsrev) ilmi toplantılara katılmayı seven ve mümkün mertebede de bu toplantılara katılan bir hükümdardır (Elmasi, 2005: 96; Muhammedi, 1995: 204–206).

Bu dönemde eğitim ve öğretim yukarıdaki yerler haricinde bugün ile karşılaştığımızda ilkokul ve yüksek okul mesabesinde görülecek yerlerde yapılıyordu. Bu yerlerde devlet dairelerinde çalışabilecek ehil kişilerin yetiştirilmesi amaçlanıyordu. Bu eğitim yuvalarında sadece eşrafın ve soyluların çocukları eğitim görüyorlardı (Elmasi, 2005: 65). Dönemin iki ünlü medresesi sırasıyla; Reha ve Nasibeyn şehirlerindeydi. Bu iki şehir, içinde barındırdığı okullarıyla ün yapmıştı. Bu okullar haricinde de çeşitli okulların olduğu bilinmektedir. Meslek okulları, teknik okullar, (Manihaizm, Mezdekizm, Zerdüşizm ve Yahudilik gibi) felsefi okullar ile edebi ve ilmi okullar vardı. Bu okulların öğrencileri, Cundi Şapur üniversitesine hazırlıyordu (Elmasi, 2005: 98).

O dönemde gelişmiş enstitüler (bu günkü yüksek öğrenim kurumlarıyla kıyaslayacak olursak üniversite muadilinde bulunan eğitim kurumları) ve alanında yetişmiş hocalar vardı. Sasaniler dönemine kadar çeşitli eğitim kurumları olsa da üniversite niteliğindeki bir okul ilk defa Sasaniler döneminde ortaya çıktı (Elmasi, 98). Örneğin ilk üniversite olan Cundi Şapur I. Şapur'un emriyle yapılmıştı. Bu üniversitenin giriş kapısının üzerinde şu ibare yazılıydı; “ilim ve erdem kılıç ve bilek gücünden üstündür” (Elmasi, 2005: 99). Burada edebiyat, hukuk, siyaset, iktisat, tarih, musiki, tıp, eczacılık, veterinerlik, felsefe-hikmet, astronomi, Matematik, bitki bilimi-botanik, İlahiyat vb. alanlarda eğitim yapılırdı. Yunanlı, Hintli ve İranlı çok önemli ilim adamları orada ders verirdi. Bu üniversitenin çok önemli kitaplar içeren büyük de bir kütüphanesi vardı. Cundi Şapur adındaki bu şehir dünyada dönemin ilim merkezi konumundaydı ve bu şehir İslamiyet'in bölgeyi aydınlatmasından üç asır sonraya kadar konumunu korumayı başardı. Cundi Şapur, tam teşekkül bir hastaneye ve İranlı ve diğer yerlerden gelen gözde doktorlara sahipti. Nesturi, Yunanlı, Hintli ve İranlı doktorlar bu şehirde çalışırlardı. O doktorlar yeni tıbbın temellerini dönemin tek ilim merkezi olan Cundi Şapur'da

atmışlardır. (Elmasi, 2005: 97–98). O dönemde özellikle tıp ve astronomi alanında önemli keşifler yapılmıştır (Muhammedi, 1995: 229–235; Elmasi, 2005: 69).

Eğitim alanında Sasaniler de birçok yönden selefleri gibiydiler. Kızlara genellikle ev işlerini öğrenmeleri tavsiye edilir ve onları ev işlerini yapmaya uygun yetiştirirlerdi. Fakat eşrafın ve hükümdarların kızları at binme ve çevgen atma gibi fiziki işleri de yaparlardı. Aynı şekilde eşraf kızları edebiyat, musiki ve teorik ilimleri de öğrenirlerdi (Elmasi, 2005: 79). Bedensel eğitim aynı Ahamenişler dönemindeki gibiydi.

O dönemde sanayi alanında da çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kâğıdın bulunması ve kitap yazılması beraberinde büyük kütüphaneler kurulmasını ve ilim adamlarının yetişmesini beraberinde getirmiştir. (Elmasi, 2005: 97).

Sasaniler döneminde musiki oldukça gelişmişti. Musiki aleti olarak borazan, ney, darbuka, çalpara, ney lebek (küçük ney), harp, ut, çeng-harp, santur, üç telli ut, tambura, tar, kara ney, küçük davul vb. enstrümanlar kullanılırdı. Sasani hükümdarları da eslafları gibi ve hatta onlardan biraz daha fazlasıyla sazlı ve müzikli meclislere rağbet ederlerdi (Sa'idiyan, 2001: 692–693). Özellikle I. Hüsrev-Anuşirvan ve Behram-ı Gûr müzikli meclis kurmayı seven ve müziğe çok çok önem veren padişahlardandır. Sasani dönemindeki musiki ve musiki anlayışı İslamiyet'in bölgeye hakim olmasından sonraki dönemlerde Bağdat'taki halifelerin saraylarında kabul görmüştür (Sa'idiyan, 2001: 693).

Sasani döneminde toprak gelirinin yanı sıra tebaadan “gêzît” adı altında alınan bir tür gümrük vergisi de devletin önemli gelir kaynaklarından biriydi (Hourcade vd, 2000).

1. 1. 2. 2. İslamiyet Sonrası

İslam dini ortaya çıkışından itibaren ilim, kültür ve düşünceye önem vermiştir. Peygamber (s.a.v.) ilimin her Müslüman'ın yitik malı demiş ve hayatta ilim öğrenmenin her Müslüman için zaruri olduğunu söylemiştir. İlim ve kültürün gelişmesi için hocaları öğrenci yetiştirmeleri hususunda teşvik etmiştir. Buna misal olarak Eshab-i Suffa'yı gösterebiliriz, ayrıca Peygamber Efendimiz (s.a.s.) Bedir savaşı esirlerinin on Müslüman'a okuma yazma öğretme karşılığında özgür

birakılacaklarını söylemesi de buna en güzel örnek teşkil etmektedir (Elmasi, 2005: 285).

İslam'ın ilme bunca önem vermesine rağmen Arapların İslamlaştırdıkları bölgelerde eski dönemlerden kalma ve Kuran ve hadisler dışında her türlü kitap ve materyali yok ettikleri de bir gerçektir. Bu bağlamda Zerdüştlük dini ve o bölgede var olan diğer dinlere ait kitapların büyük bir bölümü Arapların İran bölgesine girmeleriyle yakılmış veya suya atılarak yok edilmiştir. Bazı kütüphanelerin yok edilmesine rağmen İran'daki bütün kültürel değerler tamamen ortadan kaldırılmamıştır. İranlı duyarlı kişilerce önemli eser ve kültürel değerler korunmuş ve sonraki yıllarda Arapçaya çevrilerek İslam'ın kültürel değerleri içerisinde yer bulmuştur. Fars dili de (Pehlevi Parsi) bu sıralarda bir fetret dönemine geçse de tamamen hiçbir zaman kaybolmamıştır. Özellikle Abbasiler döneminde Sakafi'nin önerisiyle Arapça resmi dil olsa da İranlıların Araplarla irtibatta olanları veya Arapçaya ihtiyaç duyanları haricinde toplum içerisinde ve hatta bölgesel idare ve ordularda bile Arapça bilmeyen ve Farsça ile işlerini halleden İranlılar hiç azımsanmayacak kadar çoktu (Muhammedi, 1995: 42–46).

Sasanilerin hâkimiyetindeki İran coğrafyası ve civarının Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra da idari işler Hülefa-i Raşidin ve onlardan hilafeti devralan Emeviler tarafından kontrol edilse de kullanılan dil Arapça değildi. İslam'ın ilk çağlarında bu bölgede eski dil (Pehlevi Sasani veya Pehlevi Parsi) kullanılıyor, bütün devlet işleri bu dille yürütülüyordu. Fakat Abbasiler döneminde İran asıllı Salih b. Abdurrahman'ın (Haccac b. Yusuf Sakafi) önerisiyle idari işler Arapçayla halledilir hale geldi. Ama Pehlevi-i Sasani dilinde hicri beşinci ve altıncı yüz yıllara kadar İranlı şair ve yazarlar eser vermişlerdi, birçok İranlı da Pehlevi-i Sasani dilini hicri dört ve beşinci yıllara kadar biliyordu. (Safa, 1985: 30-31-32; İst'ilâmi, 1985: 17).

Pehlevi-i Sasani dilinin yanı sıra İran bölgesi ve civarında konuşulan diğer diller (Farsça lehçeleri ve diğer bölgesel diller) de Arapların bölgeye gelmesinden sonra da varlığına eskisi gibi devam etti. O dönemde ortaya çıkan ve kullanılan lehçeler içinden müstakil bir dil olarak sıyrılan ve günümüze kadar güzide bir dil olarak varlığını devam ettiren Dari (Parsi-i Dari, Dari) dili oldu. Sarayda (Der, Derbar) konuşulan dil anlamına gelen Dari, Saffariler döneminde saray dili olarak

kabul edildi. Bu dönemden sonra birçok büyük İslam devletinin de saray dili ve edebiyat dili oldu (Safa, 1985: 43–45).

Bu dönemlerde İran kültürüne en çok hizmeti ise Mubitler verdiler. İran'da yazılan ve orada bulunan eserleri ev ve mabetler (Ateşkede) gibi emniyetli yerlerde korudular. Yeri geldiğinde bu eserlerin çoğaltarak halka dağıttıkları gibi halka öğretmekle de kültürlerine ve dinlerine hizmet etmeğe devam ettiler. Özellikle Zerdüştlüğün merkez şehri olan Rey ىر İslam'ın bölgeyi aydınlatmasından sonraki ikinci yüzyılım ortalarına kadar hilafeti tanımamakta ve müstakil bir devlet şeklinde eski sosyal, kültürel ve dini yaşayışları üzerine yaşamaktaydı (Muhammedi, 1995: 50–51).

İran'da İslamiyet'ten sonra özellikle Emeviler'in yürüttüğü Araplaştırma politikaları halk tarafından pek benimsenmedi. Emeviler'den sonra İranlıların (Ebu Müslim Horasani komutasında M. 753 yılında kurulan Abbasiler) desteğiyle İslam devletinin başına geçen Abbasiler döneminde ilk başlarda İranlılara önemli görevler verildi. Ebu Müslim'in öldürülmesinden sonra bazı isyanlar baş gösterse de Abbasi sarayında ve devlet dairelerinde çok sayıda İranlı ve Türk görev yapmaya başladı. Abbasi devletine karşı bu isyanların artık dine karşı değil, aksine İslam dini adına kültürel değerlerinin yok edilmemesi ve kendilerinin köle olarak görülmemeleri için yapılmaktaydı. Nitekim bu işlerinde oldukça başarılı oldular. Tahir b. Hüseyin (Zü'l-yemineyn lakaplı) derli toplu ayaklanmasıyla Tahiriler devletini kurdu. Onun ardından özgürlük talepleriyle Sistan'da ortaya çıkan Yakup b. Leys Saffar'in Saffari devleti Bağdat hükümetinden bağımsız olarak kuruldu ve bir süreliğine varlığını devam ettirdi. Bu dönemlerde özellikle Saffariler döneminde Fars dili ve Edebiyatı ile Pers kültürüne çok önem verildi. Yakup b. Leys. Saffari, devlet dairelerinde konuşulan ve yazışmalarda kullanılan Arapça'yı kaldırdı ve yerine Dari dilini resmi dil ilan etti. Dari-Farsça dilinde yazan şair ve yazarları hediyelerle teşvik etti (Eşmasi, 2005: 339; Safa, 1985: 8-11; Hourcade vdi. 2000; Turkish-media, 2009).

Sasanilerin yıkılmasıyla birlikte İslamlaşan İran coğrafyasında eskiden beri uygulana gelen devlet işleri ve divan teşkilatı İslam devletleri tarafından da biraz değişiklikle kabul edildi. Divan teşkilatı ilk defa Hz. Ömer (r.a.) döneminde İslam devlet idaresi sistemine dahil edildi. Emevi sarayında ve onlara bağlı İslam bölgelerinde idari işler Sasanilerin idari teşkilatı örnek alınarak yürütülmeye başlandı

(Muhammedi, 1995: 74–77). Abbasi sarayında da İranlıların etkilerinin azımsanmayacak kadar çok olduğu görülebilir. Vezirlik, divan teşkilatı, saray giyim kuşamının Sasaniler’den alınması ve İran’da kutlanan bayramların Abbasi sarayında kutlanmaya başlanması İran etkisinin açık göstergeleridir (Muhammedi, 1995: 89–92).

İranlıların Arapça eser vermeye başlamalarıyla idari işlere girmeleri aşağı yukarı aynı tarihe tekabül eder. İlk defa Arapça bir risale yazan İranlının Abdulhamid b. Yahya olduğu bilinmektedir. Rûzbeh b. Daduye meşhur adıyla Abdullah b. Mukaffa’nın da aslı İranlı’dır, Pehleviceden Arapça’ya birçok tercümesi vardır. “Kelile ve Dinme”, “Kitab-ı Mezdek کتاب مزدک” vb. ilk defa Pehleviceden Arapça’ya onun tarafından tercüme edilmiştir (Safa, 1985: 48–49).

Asıl ilmi, edebi ve kültürel gelişmelerin başladığı dönem ise Samaniler dönemidir. Samaniler eski İran kültürünü İslam dini değerleri çerçevesi içinde yaşatmaya başladılar. (Elmasi, 2005: 339). Bu dönemde Dari-Farsça dili ve edebiyatının yanı sıra tarih, coğrafya, felsefe, hikmet, ilahiyat vb. alanlarında çalışmalar yapılmış ve önemli ilim adamları yetişmiştir (Kühzâd vdi. 2007: 81).

Samani hükümdarlarının hepsi de aynı şekilde Dari-Fars diline çok ilgi duymuşlardır. Dari-Farsça yazan şair, yazarlar çevirmenler Samani hükümdarları tarafından çeşitli ikramlarla taltif ve takdir edilmişlerdir. Samanilerin ilme ve kültüre önem vermelerine örnek olarak; Ebu’l-Fazl Muhammed b. Abdullah Bal’ami, Dari şiirinin büyük ustası Ebu Abdullah Ca’fer Rûdeki, Tarih-i Taberi mütercimi Ebu Ali Muhammed b. Ebu’l-Fazl Muhammed b. Abdullah Bal’ami, büyük bilgin Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed Ceyhâni, Ebu Ali b. Ebu Abdullah Ceyhâni vb. âlimlerin bu dönemde ya bakanlık yapmış olmaları veya Samaniler devletinde önemli görevlerde bulunmuş olmaları gösterilebilir (Kârger, 2004: 3).

“Kelile ve Dinme کلیله ودمنه”, “Tefsir-i Kebir-i Taberi تفسیر کبیر تبری” ve “Tarih-i Taberi تاریخ تبری” gibi önemli eserler bu dönemde Farsça’ya tercüme edildi. Aynı şekilde “Şahname-i Mansûri شاهنامه منصورى” gibi önemli eserler yazıldı. Samanilere bağlı hanlıklar da Dari-Farsça ile İran ve bölgesinde bulunan kültüre çok hizmetlerde bulundular, Harezmi Emirliğinde bulunan Al-i Irak, bugün kuzey Afganistan topraklarının bulunduğu yerde bulunan Şar Emirliği vb. Samanilere bağlı emirliklerden birkaçıdır (Safa, 1985: 58).

Dari dilinin ilk şair ve nesir yazarları ile Orta Asya'nın çok önemli İslam âlimleri bu dönemde yetişti ve bu durum daha sonraki Gazneliler, Karahanlılar, Selçuklular, Harezmlular vb. devletler döneminde de devam etti. Ebu'l-Hasan Şehid Belhi, Rûdekî Semerkandi, Dari dilinde ilk epik nazmı yazan Ebu Mansûr Muhammed b. Ahmed Dakiki Belhi, Rabia Belhi (Kârger, 2004: 4), Ebu Nasr Farabi, Felsefeci Ebu Yezid Belhi, Ebu Süleyman Mantıkî, astronomi alanında kırk eser yazan büyük İslam müneccim ve düşünürü Ebu Muş'ır Cafer b. Muhammed Belhi, Ebu Bekr Narşahi vb. bu dönemin âlim, düşünür ve şairlerindedir (Elmasi, 2005: 339; Kârger, 2004: 4 ve 7).

Gazneliler de selefleri gibi ilim, kültür, sanat alanlarına çok önem veriyorlardı. Sarayda hep âlimler ve şairler bulunuyordu. Nakledilmektedir ki Sultan Mahmut'un sarayında dört yüz şair bulunuyordu. Sultan Mahmut'un kendisi çok iyi edebiyat terbiyesine sahipti. Sarayında sadece hükmettiği coğrafyadaki alimler yoktu komşu ülkelerdeki alim ve şairlerin de sarayına gelmeleri için onlara davet gönderiyordu. İlmi toplantıları sever ve alimlerin ilmi münakaşasına katılırdı. Fars dilinin üstatlarından Unsuri ve Ferruhi-i Sistani, Ebu Reyhan Biruni, Ebu'l-Feth Busti, Menûçehri-i Damağani, Se'alibi, Ebu Nasr Müşkan, Hoca Ebu'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin Beyhaki, Ebu Mensur Muvaffak Hirevi, Ebu'l-Hasan Hicviri vb. Şair, alim ve düşünürler Gazneliler döneminde yetişmiş ve Gazneli sarayında bulunmuşlardır. Arapça ve Darica-Farsça dilleri felsefe, edebiyat vb. ilimlerin dili olarak kullanılıyordu. Gazneliler döneminde Firdevsi-i Tûsi'nin "Şehnâme"si, İbn-i Hassul'un "Tafzil el-Etrâk alâ Sâir el- Ecnâd", Birûni'nin "Tahkiku Mali'l-Hind", Gerdizi'nin "Zeyne'l-Ahbar"i gibi eserlerin yüzlercesi kaleme alındı. Diğer Gazneli sultanları da en az ataları Sultan Mahmut kadar ilme, şiire, sanata, alim, şaire ve sanatçıya değer veriyorlardı (Kârger, 2004: 12-13; Elmasi, 2005: 340; Merçil, 1989: 92-93).

İlim, sanat ve kültüre verilen değer kadar imar faaliyetleri konusunda da Gazneli sultanlar hassas davranmışlardır. Gazne şehri başta olmak üzere tüm Gazne ülkesinde medrese, kütüphane, hastane, saraylar, camiler vb. gibi topluma yararlı mekanlar yaptırmışlardır. Gazne'deki Bend-i Mahmudi, yine Gazne'de bulunan Arus el-Felek Camii, Meşhet şehrindeki Hz. Ali ailesinden Ali b. Musa er-Rıza ile Halife

Harun er-Reşid'in türbelerini yeniden güzel bir şekilde onarılması, Büst'teki Leşker-i Bazar sarayı o dönemin şah eserlerinden sadece birkaçıdır (Merçil, 1989: 93–94).

Gazneliler'den sonra İran bölgesine de hakim olan Selçuklular özellikle idari ve askeri alanda çok güçlü ve kabiliyetliydi. Bu dönemde toprak sahipleri halk arasında önemli bir yere sahipti. Şehirli bürokratlar ise hanedanların değişmesine rağmen görevlerinin başında kalıyorlardı. Selçuklular Fars diline en az Samani ve Gazneliler kadar önem veriyorlardı ve Farsça özellikle Nizamü'l-Mülk'ün göreve gelmesinden sonra resmi yazışmalarda kullanılmaya başlandı (Hourcade vdi. 2000).

İlim halkaları ve medreseler inşa etmek o dönemin bariz bir biçimde öne çıkan özelliklerinden olup ondan sonraki Türk İslam devletlerinde de bir adet haline geldi. Örneğin Selçuklular döneminde Selçuklu devletinin İranlı veziri Hoca Nizamü'l-Mülk Hasan b. Ali b. İshak Tûsi'nin başkanlığında kurulan Nizamiye medreseleri bu medreselerdendir. Nizamiye medreseleri başta Bağdat olmak üzere Belh, Nişapur, Tûs, Herat, İsfahan, Basra, Merv, Musul vb. gibi Selçukluların hâkimiyetindeki büyük şehirlerde Nizamü'l-Mülk'ün emri ve maddi desteğiyle inşa edildi. Bu medreselerden özellikle Bağdat'taki Nizamiye medresesi Nizamü'l-Mülk'ün kendi yönetimi altındaydı ve bilinen ve ünlü İslam medreselerinin başında geliyordu (Elmasi, 2005: 307–308; Safa, 1985: 196).

İslam dünyasındaki ilim merkezlerinden bir diğeri olarak da hanekahlar (hankah, tekke) zikredilebilir. Hanekahalarda genellikle tarikat salikleri ve sufiler yetiştirirdi. Bu eğitim yuvalarının kendine mahsus eğitim tarzları vardı. Hanekahlarda üç gurup bulunurdu; 1) Pîr ya Şeyh, 2) Müritler ya Salikler ki bunlar da kendi içinde birkaç guruptu ve 3) Hademeler ya Eminler ki bunlar genellikle hürmetlerinden ve sevap kazanmak için Sufilerin ve Müritlerin hizmetini yaparlardı. Bu gelenek bütün İslam devletlerinde devam etmiştir. Bir başka eğitim kurumu da kütüphanelerdi. Cengiz'in istilasından önce İslam hâkimiyetindeki her şehirde ve özellikle de İran'daki medrese, mescit ve dini merkezler dışında özel kütüphaneler de mevcuttu. Örneğin; Bağdat'ta, Şapur b. Erdeşir kütüphanesi, Rey'de Sahibi kütüphanesi vb. bu kütüphanelerdendir. (Safa, 1985: 198–199). Ayrıca mescitler, medreseler, alimlerin evleri de dönemin ilim yuvalarındandı (Elmasi, 2005: 329).

Selçuklular döneminin alim, düşünür, felsefeci, hekim, matematikçi ve mütekellimleri arasında kıraat ilminin üstatlarından Ebu'l-Fazl Muhammed

Secavendi Gaznevi, Tefsir-i Kebir'in sahibi İmam Fahrüddin Razi, el-Keşşaf'ın sahibi Carüllah Zimahşari, Hücetü'l-İslam İmam Muhammed Gazali, filozof, edip ve matematikçi Ömer Ha-----am, Nasir-i Hüsrev-i Belhi, Celaleddin Rûmi-Belhi, Filozof Şehabü'ddin Sühreverdi, İmam Fahrüddin Razi, matematikçi Abdurrahman Hazeni, hekim Seyyid İsmail Cürcani, Sekkâki-i Harezmi vb. ilim adamları sayılabilir (Elmasi, 2005: 341; Safa, 1985: 199-210).

Selçuklulardan sonra gelen Harezmsâhlar döneminin önemli şair, arif ve hekimleri içinde Hakani, Nizami-i Gencevi, Feridüddin Attar, Hoca Nasirüddin Tûsi, Sa'di vb. sayılabilir (Elmasi, 2005: 341).

Harezmsâhlar'ın ordu ve devlet teşkilatı sistemi Büyük Selçuklulardan alınmıştır. Orduları Alaâddin Bey zamanında (Tekiş) doğunun en büyük askeri teşkilatıydı. Mali işler Divan-ı İstifada, askeri işler ise Divan-ı Arz'da görüşülürdü. Başkent Cürcan ve büyük şehirler Herat, Belh, Merv, Nişabur, Buhara ve Semerkand birer ilim ve sanat merkeziydi. Başkent Cürcan'da on iki büyük kütüphane vardı. Eski binalar ve medreseler restore edilmiş ve memleketin her tarafına yeni kütüphane, hastane, eczane, hanlar yapılarak halkın hizmetine sunulmuştu. Hükümdar ve Şehzadeler çok iyi tahsil görmüş ilim ve kültür sahibi insanlardı. Sultanlar, Alim ve şairleri saraylarında topluyorlardı (Türkçebilgi, 2007).

Harezmsâhların ardından İran bölgesi ve civarını işgal eden Cengiz Han önderliğindeki Moğol imparatorluğu Moğol gelenek ve görenekleri ile Cengiz Yasalarına göre yönetiliyordu. Cengiz Yasalarının içeriği memleket düzeni, askeri düzenin nasıl olacağı, ordunun savaşa çıkışı ve elde edilen şehirleri yönetilmesi, kurultaylar, mükâfatlar, cezalar ve yaşam tarzı ile av kurallarının izahından vb. oluşuyordu. Cengiz Yasaları uzun zaman hâkim oldukları yerlerde kullanıldı. Yasalardaki kelimeler ve kavramları Fars ve İranlı yazarlar uzun zaman eserlerinde kullandılar. Cengiz Yasalarından başka bir de onun "Bilik"leri vardı. Bilikler, Cengiz Han'ın sözlerinden oluşuyordu. Moğol adet, gelenek ve göreneklerini vb. içeriyordu (Safa, 1974: 72 ve 75).

Ordu düzeni çok zordu. Bir asker savaşta lazım olacak her şeyini kendi hazırlayıp getiriyordu. Ordunun en küçük birimi on kişiden oluşuyordu. Bu on kişinin içinden biri komutan olurdu. Bu on kişilik birime "dehe-onlu" denirdi. On "dehe"yi de bir kişi yönetir ve yüz kişilik bu askeri birime "sede-yüzlü" denirdi. On

tane “sede”yi de bir kişi idare eder ve buna da “hazara-binli” denirdi. On “hazara” da bir araya gelerek “de-hazara-on binli”yi oluşturur ve bu on bin kişi de Tuman Emiri tarafından idare edilirdi. (Safa, 1974: 73).

Moğollarda memleket hükümdarın malı sayılırdı. Hükümdara “kurultay” denilen bir meclis yardımcı olurdu. Kurultay’a boy beyleri, kabile reisleri ve ileri gelen devlet adamları katılıyordu (Sanal, 2010c). Moğollar döneminde İslam medeniyetinin geliştirdiği birçok ilim merkezi-şehirler, kütüphaneler vb. yıkılıp yakılarak tarihe karıştı (İst’ilâmi, 1985: 25).

Cengiz Han’ın İran bölgesini işgal etmesiyle ilim, kültür ve eğitim-öğretim kısa süreliğine de olsa zayıfladı (Safa, 1974: 205). İlim merkezleri ve âlimler eski günlerini artık mumla arar olmuşlardı. Durum böyle olunca İranlı âlim ve düşünürler Mısır gibi Moğolların işgal etmedikleri yerlere göç ettiler ve oraları aydınlatmaya devam ettiler.

Cengiz’in torunlarından Hülagü’nün İran bölgesinde kurduğu İlhanlı devletinin dili Farsça ve Moğolca’ydı. Moğollarda memleketi eyalet sistemiyle yönetmek adetti ve bütün eyaletler de bir büyük kağan’a tabiydi. Hülagü Han bölgeyi “Büyük Han” adına yönettiği için de “İl-Han” adını almıştı. Bu yüzden tarihte Hülagü Han’ın kurduğu devlete İlhanlı devleti denmektedir. Hülagü, Ahmed Teküder, Haydu, Gazan Mahmud Han, Olcaytu İlhanlı devletinin önemli hanlarından (Vikipedi, 2010a).

İlhanlı hanı Gazan Han, İslam’la müşerref olduktan sonra Hoca Şemseddin Fazlullah gibi kişileri bakan veya danışman olarak yanına aldı. Gazan Han ve ardılı Olcaytu’nun dönemlerinde birçok medrese ve okul yapıldı, mescit ve hanekahlar inşa edildi (Safa, 1974: 210–212). Gazan Han, İslam’ı kabul ettikten sonra İslam kültürünün yanında İran kültürünü de benimsemeye başladı. İslami değerlere göre bir devlet kurma hayaliyle bir takım sosyal, idari ve iktisadi reformlara girişti. Fakat bunun tamamlanmasına ömrü vefa etmedi. Onun vefatından sonra ardılları onun fikirlerini uygulamaya çalıştılsa da bunda başarılı olamadılar zaten uzun sürmeden İlhanlı devleti sona erdi (Hourcade vdi. 2000).

İran’da Moğol hakimiyeti kısa sürse de önemli etkiler ve izler bıraktı. Dari-Fars dili ve edebiyatı da bu dönemde İran’da bir duraklama yaşadı. Bu dönemde Fars dili ve kültürünün merkezi Hindistan’ın Müslümanlarının bulunduğu mntıkaları olarak devam etti (Safa, 1974: 315). Bunun yanı sıra İran’da da ilmi çalışmalar az da olsa

yapılmaya devam edildi. Bu dönemde yazılan önemli eserlerden Ahmed b. Muhammed Tûsi'nin "Selcuk-Name"si, İran tarihi hakkında bilgi veren Hamdullah Mustevfi Kazvini'nin "Zafer-Name"si, Ahmed Tebrizi'nin "Çengiz-Name veya Şehenşâh-Name"si, Nuriddin b. Şemseddin Muhammed'in "Gazan-Name"si vb. eserleri sayabiliriz (Safa, 1974: 325-326). Rûkn-i Da'vidar, Sa'id Hirevi, Siraci Sezgi, Ferid Ehvel, Afzaluddin Kaşani, Şerafeddin (Muşarrafeddin) Muslih b. Abdullah b. Muşarraf Sa'di Şirazi, Padişah Hatun vb. dönemin önemli ve önde gelen şair ve düşünce adamlarıdır (Safa, 1974: 346–704).

İlhanlılar'da mimarlık geleneksel İslam mimarlığı, yerel mimarlık anlayışı ve Orta Asya mimarlığının izlerini taşır. O döneme şahitlik eden mimari eserler içinde Meraga Rasathanesi, Tebriz'deki Gazaniye, Rab-1 Reşidi ve Ali Şah Camileri, Erzurum'daki Yakutiye Medresesi, İsfahan ve Bakü'deki türbeler gösterilebilir (Sanal, 2010e).

Moğollar çocuklarının eğitime çok önem veriyorlardı. Çocuklarına daha küçük yaştan itibaren ok atmayı, ata binmeyi, avı ve savaş taktiklerini öğretirlerdi. Bunun yanında onları bozkırın sert ve zor yaşamına alıştıyorlardı. Çocukların aldıkları bu eğitim ve öğretim daha sonraki yaşamlarındaki başarılarında önemli rol oynardı (Safa, 1974: 76–77).

Timurlu sultanlar Timur'un kendisi dâhil olmak üzere âlim ve bilgili kişilerdi. İlim, sanat ve kültüre önem verir ve sahip çıkarlardı. Semerkand ve Herat şehirleri dönemin ilim, sanat ve kültür merkezleri haline gelmişti. İlk başta Semarkand ve ardından ise Herat şehirleri Timurlu devletine başkentlik yapmıştır. Timurlu devleti içinde Türkler, Özbekler, Türkmenler, Araplar, Farslar, Hintler, Ermeniler, Kürtler vb. halklar bulunuyordu. Resmi dil Türkçe idi ve bölgesel dil olarak da Farsça konuşuluyordu (Vikipedi, 2010b).

Timurlu devleti, Timur'un oğlu Şahruh ve onun hanımı Gevher Şad Begüm, Sultan Hüseyin Baykara vb. ilim, sanat, kültür ve mimariye önem veren sultanlar ve döneminin büyük âlim ve düşünürlerinden Uluğ Bek, başbakanlık görevinde Hoca Kemaleddin Hüseyin, Seyyid Şemseddin Muhammed Endicani, Kadı Burhaneddin Muhammed Mervi vb. başbakanlar ve Emir Ali Şir Nevayi, Hoca Kutbuddin Tavus Simnani, Hoca Eminuddin Mahmud, Hoca Muizzeddin Hüseyin vb. gibi alim ve düşünür sultanlar ve bakanlar tarafından yönetilmiştir (Kârger, 2008: 52–54 ve 62).

Bu dönemde ilim, kültür, mimari, ressamlık ve hattatlıkta büyük gelişmeler yaşandı. Sultan Uluğ Bek emriyle, büyük alim ve düşünür Giyaseddin Cemşid Kâşâni denetiminde Rasathane-i Uluğ Begi yapıldı. Bu dönemde Nasta'lik yazısı en güzel şekilde Herat'ta yazıldı. Birçok ressamlık ve hattatlık eserlerinin menşei Herat'a dayanmaktadır. Bu dönemin mimari alandaki şah eserleri içinde Meşhet'teki Gevher Şad Begüm'ün kendi adındaki mescidini ve onun eyvanında bulunan şehzadelerden büyük hattat sultan Baysenkur'un kitabesini, Medrese-i Şahrüh veya Medrese-i Dû-Devr, Âstân-ı Kuds-ı Rezevi, Mescid-i Mevlana Nadir-i Tâybâdi, Turbet Câm, Semerkand'daki Mescid-i Camii-i Semerkand, (Gûr-i Emir) Timur türbesi, Herat'taki 52 metre yüksekliğindeki Musalla minareleri, Şah Zinde Mezarı, Mescid-i Bibi Hanum'u sayabiliriz (Kârger, 2008: 80–91; Daneşnameh, 2010; Sanal, 2010f).

Timurlular ilim, edep ve kültüre verdikleri önem kadar diğer alanlardaki gelişmelere de özen gösteriyorlardı. Bu dönemin âlimler zümresinde Uluğ Bek, Şahrüh Mirza, Mirza Baysenkur, Sultan Hüseyin Mirza Baykara, Emir Ali Şir Nevayi, Abdurrahman Cami, Molla Alâeddin Kuşçi, Giyaseddin Cemşid Kâşâni, İsmet Buhari, Âfâk Celayir Hirevi, Mah Hirevi vb. ilim erbaplarını sayabiliriz. Daha sonraki dönemlerde Timurlular dönemindeki ilim, sanat ve kültür alanlarındaki kımlıdanmayı ve gelişmeleri Batı Rönesans'ı ile karşılaştıranlar olmuştur (Kârger, 2008: 92–96 ve 104–106).

Timur'un yaptığı savaşların ve hâkimiyet bölgesini genişleterek İran topraklarına hâkim olmasının o bölgelerde Türkler'in yerleşmesine sebep olduğu söylenir. Bu Türkler (Türkmenler) İran'ın batısı, merkez kesimleri ve Güney kesimlerinde Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletlerini kurdular. Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletleri Safevi devletinin kurulmasına kadar varlıklarını sürdürdü (Daneşnameh, 2010).

Akkoyunlular devletini yıkarak İran bölgesinde kurulan Safevi devletinin kökeni Erdebili Safiüddin İshak'ın liderliğini yaptığı Safevi-----e Tarikatına dayanmaktadır. Safevi devletinde Tebriz başkent olduğu sırada en çok kullanılan dil Azeri Türkçe'siydi. Başkent in İsfahan'a taşınmasıyla resmi ve edebi dil olarak Farsça tercih edilmiştir. Safevi Devletinin ana unsuru Osmanlı devletine küsen Türkmenlerdir. Safevi devletinde önemli görevlere gelen Türkmenler Osmanlı

devletindeki yitirdikleri mansıbı bulunca akın akın Anadolu'dan İran topraklarına göç etmişler ve buldukları İran'a yakın bölgelerin Safevi devletine geçmesi için ayaklanmalar çıkarmışlardır. (Wikipedi, 2010e).

Şah İsmail ve Safeviler kendilerinin 7. İmam Musa el-Kazım yoluyla Ali ve Fatma'nın soyundan geldiklerini iddia ediyorlardı. Ayrıca Sasaniler'in mirasçısı olduklarını da öne sürüyorlardı. Şah İsmail bu iddialarını sadece bölgede gücünü sağlamlaştırmak maksadıyla yapıyordu. Çünkü devletin ana taşlarından olan savaşçıer Türkmenler ile kalem ve bürokrasi işlerde önemli bir statüye sahip olan İranlı-Farslar arasındaki anlaşmazlığı ortadan kaldırmak istiyordu. Bu yüzden Şah İsmail Safavi M. 1509 yılından vefat ettiği M. 1524 yılına kadar on vezirini Farslar'dan seçmiştir. Fakat bu vezirler ya savaş sırasında ya da Türkmen askerlerin isteği ile veya bizzat Türkmen askerler tarafından öldürülmüşlerdir (Wikipedi, 2010e).

Şah İsmail'in vefatıyla beliren Türkmen boyları ve Fars bürokratlar arasındaki çekişmeler I. Abbas dönemine dek sürdüyse de I. Abbas dönemiyle biraz sakinleşti. I. Abbas, Safeviler'e ikinci altın çağını yaşattı. Safevi devletine yeni bir boyut kazandırmaya çalışan I. Abbas, bir takım yeniliklere başvurdu. Bu yeniliklerinden biri de Gürcü kölelerden oluşturduğu "yeniçerilik" misali bir oluşum -her ne kadar Tahmasb döneminde başlasa da bu dönemde hızlandı. Bu oluşumla amaç devlet içindeki Türkmen boylarını etkisini azaltmaktı. I. Abbas bu politikayı kararlılıkla yürüttü ve yüksek mevkilerde bu köleleri görevlendirmeye başladı. Bunun yanında Safeviler döneminde önemli sosyal değişimler başladı ve bunun sonucunda da ülkenin doğu ve batısında kayda değer başarılar elde edildi. Bir yandan da ekonomide bir canlanma meydana geldi ve bunun sonucunda Avrupa ülkeleriyle diplomatik bağlar kuruldu (Hourcade vdi. 2000).

Safeviler dönemi İran kültüründe önemli gelişmelerin olduğu bir dönemdir. Şah İsmail'in kendisi Hatayi mahlasıyla Azerice şiir yazıyordu. I. Abbas döneminin önde gelen ressamlarından biri ve II. Abbas ise Azeri Türkçesi'nde şiirler yazan bir şairdi. Safevi sarayında selefleri Türk İslam devletlerinde olduğu gibi alim, düşünür, şair ve sanatçılar önemli bir yere sahipti. Fakat özellikle Samani ve Gazneliler döneminde oldukça yaygın olan ve hükümdarların azameti olarak bilinen kaside türü yerini on iki imamı konu alan kasidelerine ve Kerbela Vakasını konu alan mersiyelere terk etti. Her şeye rağmen edebiyat alanında bir duraklama ve hatta gerileme yaşandı. Bazı

alimler ve şairler Hindistan'a gitti. O döneme dek Arapça olarak yazılan dini eserler Farsça yazılmaya başlandı (Hourcade vdi. 2000).

Kiremit imalatı, çömlekçilik, dokumacılık, minyatörcülük, ciltçilik, dekorasyon, hattatlıkta çok büyük ilerlemeler yaşandı. Halı sanatı gelişti ve halı sanatının merkezi olan Tebriz'de ve Erdebil'de çok iyi ürünler ortaya kondu. M. 16. yüzyılda Avrupa ile yaşanan ilişkiler sonucunda İranlı sanatçılar Avrupa sanatıyla tanıştılar ve Avrupa sanatıyla İran'ın geleneksel sanatlarını birleştirerek önemli eserler verdiler. Başkent İsfahan adeta sanat eserleriyle bezenen bir sanat galerisi konumundaydı. Dünyanın en güzel meydanlarından biri olan İsfahan'daki Şah Nakşi Cihan Meydanı, meydanda bulunan Mescid-i Şah, Çehel Sütun sarayı, Mescid-i İmami, Lütfullah Camii, Âli Kapu (İmparatorluk sarayı) dönemin en önemli eserlerinden birkaçıdır (Vikipedi, 2010e; Sanal, 2010g).

Afşar devletinin kurucusu Nadir Şah, komutanlığı sırasında kazandığı önemli başarılarından sonra devletin başına geçtiğinde de komşularıyla olan ilişkilerini geliştirerek ve Safeviler döneminde İran toprakları içerisinde bulunan toprakları tekrar ele geçirerek işe başladı. İlk olarak Osmanlı devletine bir elçi yolladı ve Osmanlı devleti başkentinde İran elçiliğinin açılması ve İran başkentinde de Osmanlı elçiliğinin açılması önerisinde bulundu. Halkını da etnik kimlikleri ve dini inançlarından dolayı birbirinden ayrı tutmadı. Şahlığa seçildikten sonra dört güne dek tellalara kendisiyle ilgili "Şah kızılbaştır, Şah Ermenidir vb." şeklinde seslenmelerini istedi. Beşinci günde ise halkı toplayarak bu yaptığını sordu. Halk Şah'ın bu yaptığını anlamadıklarını söyleyince şu konuşmayı yaptı:

"Öyleyse ben size durumu açıklayayım. Bizzat benden duyun, sonra itiraz istemem. Bildiğiniz üzere Safevi hanedanına mensup ve tahta çıkmaya layık kimse kalmadığı için ileri gelenleriniz beni isteyerek Şah seçti. Şahsen ben tellalların söylediklerinin hiçbirisi değilim. Eğer olsam bile İran toprakları üzerinde yaşayan vatandaşların hepsinin Şah'ı olmam dolayısıyla sizi birbirinizden ayırmaya vicdanım izin vermez. Onun için hiç kimse beni kendi kabilesinden sanmasın ve beni kendinden sanarak şımarmasın. Kendi öz kardeşim ve evladım bile kötü hareketlerde bulunsa ve gözü onun bunun ırzında, malında ve canında olsa, bunu affetmem ve buna izin vermem mümkün değildir. Herhangi bir sebep ve saik düşünmeden tek vücut olarak İran topraklarının korunması, imarı ve herkesin refah ve saadet içinde

yaşamayı için çalışacağız. Ne demek istediğimi anlamışsınızdır. Söylediklerimin aksini yapan veya dediklerime uymayan olursa da başını et gibi doğratırım.” Nadir Şah, dış siyasetteki başarılı duruşunu devletin iç düzenindeki dik duruşuyla da pekiştirmiş oldu (Işık, 1963: 58–59).

Bütün bu başarılarına rağmen Nadir Şah Afşar İran üzerindeki hakimiyetini uzun sürdüremedi. Onun yerine geçen Zandlar resmi dil olarak Farsça’yı kullanmışlardır. Zandlar’ın dış siyasette yaptıkları en iyi uygulamalardan birisi Safeviler’in Osmanlılara kaptırdıkları toprakları tekrar İran topraklarına katmak olarak gösterilebilir. Kısa süreli hâkimiyetleri sırasında kendilerinden sonrakileri bile etkileyecek olan Zand sanatını oluşturdular. Resmi dilleri Farsça’ydı. Kerim Han, Ali Murad Han, Cafer Han ve Lütü Ali Han önemli hükümdarlarındandır (Vikipedi, 2010f). Kısa süreli Afşar dönemi ve Zand dönemlerindeki edebiyat alanındaki en büyük gelişme ise Safeviler döneminde uzaklaşmış olan eski edebi üsluba dönüşmüş olmasıdır (Hourcade vdi. 2000).

Zandları yıkarak yerlerine geçen Kaçarlar’ın resmi dilleri Farsça olmasına rağmen sarayda konuşulan birincil dil Azeri Türkçesi’dir (Vikipedi, 2010g). Kaçarlar döneminde bilim ve kültürde hızla ilerlemekte olan Avrupa’yı yakından görmek üzere ilk defa bir İran sultanı-Nasireddin Şah- Fransa’ya gitmiştir. İlk defa bu dönemde M. 1847 yılında Avrupa’ya bir öğrenci gönderildi. Dört sene sonra bu defa beş öğrenci Kaçar sultanlığı tarafından Batıya öğrenim görmeleri için gönderildi. Bu giden beş öğrenciden birisi (Mirza Salih Şirazi) öğrenimini tamamlayıp döndükten sonra “Kağez-i Ahbâr” adıyla ilk defa bir Farsça gazete çıkardı. Bu gazete ayda bir çıkıyordu. Nasiruddin Şah döneminde basın ve yayım faaliyetleri çoğaldı. “Şeref”, “Mer’âtü’s-Sefer”, “Kanun” gazete ve dergileri yurt içinde ve “Hablü’l-Metin”, “Urvetü’l-Vuska”, “Ahtar”, “Hikmet” vb. yayınlar yurt dışında Arapça ve Farsça olarak yayınlanıyordu (Ahtariyan, 2009: 97). İlk matbaa da yurt dışına öğrenci gönderilmesinde başrolde olan Abbas Mirza döneminde getirildi. Aynı şekilde İran’a ilk silah fabrikası da Nasiruddin Şah döneminde kuruldu (İst’ilâmi, 1985: 30–31 ve 40).

Osmanlılarla, yinelenen Kasr-ı Şirin Antlaşması ve Erzurum anlaşması sonucu onlarla olan sorunlarını çözen Kaçarlar de diğer taraftan Gürcistan toprakları için Ruslarla savaşıyorlar ve Ruslara büyük yenilgiler yaşatarak onları anlaşmaya

zorluyorlardı. Fakat M. 1813 yılında Britania aracılığıyla yapılan Gülistan anlaşmasıyla Gürcistan ve Azerbaycan'ı kaybetmişlerdir (Wikipedi, 2010g). Bu sıralarda Avrupa ülkelerinden de devlet adamları sık sık sosyal ve siyasi amaçlarla İran'ı ziyarete geliyor ve İranlı diplomatlar da o ülkelere gidiyordu. Bunun sonucunda da toplumsal değişim ve Batılılaşma da kaçınılmaz oluyordu (İst'ilâmi, 1985: 32).

Bu dönemde en önemli edebi gelişme ise Firdevsi, Unsuri, Menûçehri vb. şairlerin üslubuna geçilmiş olması ve bu üsluplarda eserlerin yazılmaya başlamasıdır. Saba-i Kâşâni, Seyyid Hüseyin Micmer-i İsfahani, Seyyid Muhammed Sihâb, Andelib-i Kâşâni, Neşât el-İsfahani, Safi Ali Şah, Visal-i Şirazi vb. önemli şairlerdendir. Kaçar hanları içerisinde şiir, şairlik, ilim ve sanatla uğraşanları vardı (Hourcade vdi. 2000).

Kaçarlar döneminin şah eserlerinden sayılan Darü'l-Funûn, yeni ilim ve sanatları öğrenme ve dünyaya ayak uydurabilme amacıyla Emir Kebir döneminde Nasiruddin Şahın büyük çabalarıyla Tahran'da kuruldu. M. 1851 (5 Rebi'ül-evvel 1268 H) yedi Avusturyalı hoca 150 öğrenciyle eğitime başladı. Bu medresede dil, tıp, mühendislik, cerrah, eczacılık vb. bölümler mevcuttu. Bu medrese devletin eliyle yapılan ve Avrupa standartlarına uygun ilk eğitim kurumuydu. Burada eğitim, ortaokul ve fen yüksek okullarındaki müfredatı içeriyordu. Buradan mezun olan öğrenciler devlet dairelerinde ve eğitim kurumlarında yaptıkları hizmetlerle İran'ın modern dünyayla hem siyasi ve hem kültürel anlamda boy ölçüşebilmesine yardımcı oldular. Daru'l-funûn, günümüzde de ortaokul olarak hizmet vermeye devam etmektedir. (Elmasi, 2005: 434; Amid, 2000: 910; Wikipedi, 2011c).

M. 1855 yılında Vezaret-i Ulum (Milli Eğitim Bakanlığı) kurularak faaliyete başlamıştır. İlk bakan olarak da Ali Kuli Mirza atanmıştır. Ali Kuli Mirza'nın attığı önemli adımların başında Daru'l-Funûn mezunlarından 42 kişiyi M. 1859 yılında Fransa'ya göndermesi gelir. Bu öğrenciler eğitimlerini tamamlayıp memleketlerine döndüklerinde ülkelere kendi alanlarında önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır (Elmasi, 2005: 436).

Kaçarlar döneminde İran'ın değişik şehirlerinde devlet kurumları ve ilim dostu kişiler tarafından birbiri ardına yeni model okullar ve medreseler inşa edilmeye başladı. Bu yeni eğitim kurumlarının hocaları İranlı, Fransız, Avusturyalı, Belçikalı

vb. idi. Medrese-i Sipehsâlâr (M. 1872), İsfahan'daki askeri okul (M. 1882) ve iki sene sonra aynı şekilde Tahran'da inşa edilen askeri okul (M. 1884), Rüşdiye Medresesi (M. 1896) yeni kurulan okullardan birkaçıdır. Devlet medreselerinin yanı sıra yabancılar; Amerikalılar, Fransızlar, İngilizler tarafından İran'ın değişik şehirlerinde medreseler yapılmıştır (İst'ilâmi, 1985: 36–37). Kaçarların ilk dönemlerinde özellikle Nasiruddin Şah döneminde ve ondan sonraki dönemlerde Batıdaki çalışmaların tercümesine rağbet artmıştır. Batı kültürünün etkisiyle Fars dili ve edebiyatı yeni bir yüze ve tekrar Moğol istilasından önceki dönemdeki ihtişamına kavuşmaya başlamıştır (Elmasi, 2005: 435).

İran'ın modernleşmesinde medrese ve okulların yanında okumuş kesime hitap eden gazeteler, özellikle okuma yazma bilmeyen köylüleri aydınlatan vaizler, telgraf hatlarının kurulması, Amerika, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Alman büyük elçiliklerinin Tahran'da açılması, Avrupa ülkelerine ticaret maksadıyla seferler yapan tüccarlar vb. etkili rol oynamıştır.

Kaçarlar ve onlardan önceki devletler (İslamiyet'in bölgeyi aydınlatması sonrasında kurulan devletler) M. 1918 (H. 1337) yılına kadar hicri takvimi kullanıyorlardı. O tarihten itibaren devletin aldığı bir kararla hicri şemsi takvim kullanılmaya başladı ve bu uygulama günümüzde de aynı şekilde devam etmektedir (Elmasi, 2005: 434).

Kaçarlar döneminde İran, ataerkil toplum yapısına sahipti. Bir yandan derebeylerinin mutlak güçleri diğer yandan iki sömürgeci ülke İngiltere ile Rusya arasında kalmıştı. Halk bundan rahatsızlık duyuyordu. Bunun sonucunda ulemanın ciddi girişimleri ve halk ayaklanmaları, anayasa ve halk meclisinin oluşmasını sağladı ve meclis Eylül 1906 yılında toplandı. Yeni anayasa taslağı önce Fransa, Belçika, Bulgaristan ve Yunanistan anayasalarından tercüme ve taklit edilerek hazırlandı ve Muzafferiddin Şah tarafından imzalandı. Ama bu anayasa da kapsayıcı değildi. Bunun üzerine iki hafta sonra mecliste bir komisyon oluşturuldu. Ulemadan Şeyh Fazlullah Nuri gibi isimlerin de içinde bulunduğu bu komisyon sekiz aylık yoğun çalışma sonrasında İslam dinin resmi din ve Caferi (İsnaaşeriyye) mezhebinin değişmez kanun maddesi ve diğer birçok değişiklikle nihayetlendirildi. Bu anayasa M. 1907 yılında Muhammed Ali Şah Kaçar tarafından imzalandı (Menûçehri, 2002: 7–9). Yeni anayasa kralın gücünü bir nebze olsun azaltıyordu. Din adamları,

derebeyleri, tüccarlar yeni bir kargaşa ve kaos çıkmasındansa bu duruma razıydılar. Kral bundan oldukça mutlu oldu. Fakat işçileri, çiftçileri, küçük esnafı hesaba katmamıştı. Bunlar krala ve yandaşlarına (İngiliz, Rus) karşı ayaklandı. Bu ayaklanmaları da şah, yandaşlarının yardımıyla bastırdı. Fakat ayaklanmaların ardı arkası kesilmedi ve M. 1909 yılında Tahran'a yürüyen halk ve şahı azlederek yerine oğlunu krallığa geçirdi (Hourcade vdi. 2000).

Kaçarların son dönemlerinde ve Pehleviler döneminde devlet dairelerinde bulunan üst düzey görevlilerin birçoğu Batının ve istismarcıların yetiştirdikleri kişilerdi. Kaçarlar döneminde İran halkının geleneksel ve kültürel değerlerinden uzaklaştırılması çalışmaları Rıza Şah Pehlevi döneminde daha da fazlaştı. Özellikle Muhammed Rıza Şah'ın göreve getirilmesiyle bu durum iyice belirginleşti. Bunun yanı sıra planlamada ciddi bir ideolojiden yoksun olarak ve geleneksel değerler gözetmeksizin Batılılaşma ve modernleşme hayaliyle büyük reformlara girişen Şah, ilk iş olarak devlet bütçesinin üçte birini orduya ayırdı. Nitekim M. 1975 yılında İran ordusu dünyanın en büyük beşinci ordusu konumundaydı. Deniz Kuvvetleri açısından ise Basra Körfezinin en güçlü donanmasına ve Batı Asya'nın en büyük hava kuvvetlerine sahipti. Nizami alanda da en çok para harcayan ülkelerden biri konumundaydı (Abrahamian, 2010: 228). Kamu hizmetleri Batı örnek alınarak yeniden düzenlendi. Eğitim kız ve erkek çocuklar için mecburi tutuldu. Güçlü bir ekonomiye sahip olma hayâliyle birçok sektör devlete bağlandı, siyasi partiler, sendikalar ve basın-yayın organları tamamen devlet kontrolüne alındı. (Ahtariyan, 2009: 82; Hourcade vdi. 2000).

M. 1963 yılında uygulamaya konulan Ak Devrim reform paketi devletin beklediği faydayı sağlamadı. Devlet Ak Devrim ile halk arasındaki sosyal statü sahibi gurupların (ulema, aşiret ve toprak ağaları) önüne geçmeyi, ekonomik ve sosyal seviyeyi yükseltmeyi amaçlıyordu. Fakat Şah'ın düşündüğünün aksine toprak reformu ile dağıtılan topraklar donanımsız olan çiftçinin elinden tekrar tefeci ve toprak ağalarının eline düştü. Köylerden şehirlere inen vatandaşlar işsiz kaldı. Yani Şah'ın planı başarısız oldu (Hourcade vdi. 2000).

Her şeye rağmen Ak Devrim ile birlikte sosyal, ekonomik alanlarda ve eğitim alanında devletin müdahalesiyle çok önemli girişimler, gelişme ve ilerlemeler oldu. Bu gelişmeleri kısaca başkent ile İran'ın büyük şehirlerini birbirine bağlayan yolların

asfalt haline getirilmesi, okul ve üniversitelerin sayısının artması, tüccarların desteklenmesiyle ticaretin gelişmesi, fabrikaların sayısının artması, sağlık alanında önemli gelişmeler ve yukarıda da değindiğimiz gibi Şah'ın özel teveccühüyle orduda önemli ilerlemeler ve gelişmelerin olması vb. şeklinde özetleyebiliriz (Abrahamian, 2010: 243–244).

Bu olup bitenlere rağmen Kaçarlar döneminde eski çağlardan beri riayet edile gelen İnsan Hakları حقوق بشر kavramı Millet Hakları حقوق ملت adıyla M. 1906 yılında kanunlaştırıldı. Hâlbuki dünyada bu kavramın ileri atılmaya ve savunulmaya başlaması aşağı yukarı bundan (M. 1906) kırk sene sonra, M. 1948 BM tarafından tasvip edildi ve İran devleti de bu karara muvafık devletlerden biri oldu. Bu alanda başka bir husus da M. 1964 yılında Pehlevi devletinin girişimleriyle dünya çapında bir insan hakları konferansının ilk defa Tahran'da gerçekleştirilmesidir (Menûçehri, 2002: 108).

Kaçarlar dönemiyle başlayan yenilik faaliyetleri (gazete, dergi, modern okulların açılması, matbaa, ders kitaplarının yenilenmesi, çeviri, özgün eserler vb.) Pehleviler döneminde iyiden iyiye gelişmeye ve oturmaya başladı. Edebiyattaki “Edebiyatta Eskiye Dönüş بازگشت ادبی” girişimi artık geride kaldığı gibi Safeviler döneminde kullanılan ağıdalı üsluptan da vazgeçilerek yenilik hareketleri hızlandırıldı. Halkın anlayacağı şekilde sade bir dil kullanılmaya ve günlük konuşma dilinden kelimelere yazıda da çokça yer verilmeye başlandı. Bu kültürel değişimde İran coğrafyası içerisinde çıkan Azerbaycan, Tebriz, İttihad, Ferheng, Nida-ı Vatan vb. gazetelerin yanı sıra ülke dışında (İstanbul, Londra, Kahire, Berlin vb.) yayın yapan Ahter, Kânûn, Urvetü'l-Vuska, Sûr-i İsrâfil vb. gazetelerin rolü de küçümsenmeyecek düzeydeydi. Bu sadeleşmeyle birlikte daha önce İran edebiyatında görülmemiş olan tarihi roman, tiyatro gibi edebi türlerin ortaya çıktığı ve bu yeni edebi türlerin yapılan tercüme ve ortaya konan özgün eserlerle halk arasında yaygınlaştığı görülmektedir. Tarihi roman türünde Hüsrevi-i Kirmanşâhi'nin “Şems ü Tugra”, Şeyh Musa'nın “Işk u Saltanat”, Mirza Hasan Han Bedi'nin “Dastân-ı Bastân” vb. eserleri ilk örneklerden olarak gösterebiliriz. İran edebiyatında yeni dönemde bir başka edebi tür de kısa hikaye türü olarak göze çarpmaktadır. Bu türün İran'da baş mimarı ve öncüsü Seyyid Muhammed Ali Cemalzâde'dir (Hourcade vdi. 2000).

Ayrıca Pehleviler döneminde ilim, kültür, sanat vb. alanlarda büyük atılımlar yaşanmıştır. Yeni ve modern üniversiteler kurulmuş, kültür ve araştırma merkezleri açılarak faaliyetlere başlamıştır. Eski kitaplar toplanmış ve hatalı nüshaları tashih edilerek modern standartlara uygun biçimde yayına hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra özgün çalışmalar da ortaya konmuştur (İst'îlâmi, 1985: 173–174).

Kaçarlar ve onların ardından gelen Pehleviler döneminde Batının kültürü ve gelenekleri İran'a girmiş ve İran'da yerleşmeye başlamıştır. Batı kültürünün yaygınlaşmasının yanı sıra idari ve toplumsal çevrelerde fesat ve kötülüğün yaygınlaşmaya başlaması, Şah'ın ak devrim ile kendisine bağlı olan kitleleri kızdırması, Şah'ın ordusuna ve müttefiklerine güvenerek halkına yabancı kalmış olması ve İslam'a yapılan saldırılar beraberinde İmam Humeyni liderliğindeki İran Devrimini getirmiştir (Ahtariyan, 2009: 82; Abrahamian, 2010: 278). İran'ın İslam Devrimi öncesi dönemde dini yapısı hakkında bilgi verildikten sonra İslam Devrimi dönemi ele alınacaktır.

1. 1. 3. İslam Devrimi Öncesi Dönemde Dini Hayat

İran'da dini hayat konusu milattan öncesinden başlayarak İslam Devrimi'ne kadar ana hatlarıyla bu başlık altında işlenmiştir. İran'da Dini Hayat başlığı da bir önceki başlıkta olduğu gibi konuyu İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası İran'da dini hayat şeklinde ikiye ayırarak ele alınmıştır.

1. 1. 3. 1. İslamiyet Öncesi

İran halkı Zerdüşt'ten önce güneşe (Mithra میترا-مهتر) tapıyordu. Bunun yanı sıra ay, yıldız toprak, su ve gökyüzü gibi tabiat olgularına tapmak da oldukça yaygındı. Zerdüşt'ün gelmesinden sonra ise Zerdüştlükteki Ahûra Mazda'ya (dünyayı yaratan tanrı, her şeye kadir olan tanrı vb.) inanmışlardır. Özellikle soylular arasında Ahura Mazda inancı yaygındı. Onlar tanrıları için özel heykel yapmazlardı (Turkish-media, 2009; Wikipedi, 2011a; Wikipedi, 2011b).

İranlılar M.Ö. binli yıllardan sonra Zerdüşt'ün getirdiği dini kabul etmişlerdir. Bir rivayete göre ise Zerdüştlüğün kitabı Avesta M.Ö. 2500 yılında yazılmıştır. Zerdüştlük dininde ateş kutsaldır, ateş tapınakları mevcuttur ve ateşe tapılır. Bu yüzden de onlara ateşperest denmiştir. Zerdüşt'ün kutsal kitabının adı Avesta'dır.

Makedonyalı İskender'in Perslere-Ahamenişlere saldırmasından önce Zerdüşt'ün kitabı Avesta on iki bin inek derisine Zerdüşt'ün keşfettiği bir yazıyla yazılmış olarak bir kütüphanede korunmaktaydı (Aktaran: Kühzâd vd, 2007: 29; Aktaran: İst'ilâmi, 1985: 12). Ama İskender bölgeyi işgal ettikten sonra o kütüphaneyi yakmıştır. Arşaklılar (Partlar-Aşkâniler) ve Sasaniler döneminde ise Avesta yeniden toplanmıştır. Günümüze kadar gelmiş olan Avesta, beş bölümden oluşmaktadır:

Yesnâ-Visparat-Vendidât-Yeştha ve Hôrde Avesta (Kühzâd vd, 2007: 26).

Zerdüştlük üç esas üzerine kuruluydu: Güzel düşünce, güzel söz ve güzel davranış. Her Zerdüşti kendisini bu üç sıfatla donatmalıydı. Kötü düşünce, kötü söz ve kötü davranıştan kendini alıkoymalıydı. Yani kendi düşünce, söz ve davranışlarında dürüst olmalıydı ve Tanrı'nın yarattığı mahlûkata karşı iyilik yapmalı ve onlara eziyet ve kötülük etmekten uzak durmalıydı (Elmasi, 2005: 118).

Bölge halkı dini ve mezhebi yazılarında (Milattan önce ve İslamiyet'in bölgeyi aydınlattığı döneme dek) yazı olarak Pehlevi-i Sasani'yi kullanmışlardır. Fakat bu yazı şeklinin telaffuzunda biraz zorluk olduğu için bazı dini ve mezhebi yazılarını Süryani Yazısıyla yazdıkları da görülmüştür (Kühzâd vd, 2007: 42).

Persler-Ahameniş-Akamanışlar'ın ise Zerdüştlük dininde olup olmadıklarına dair iki farklı görüş vardır: Birinci görüşe göre onların inandıkları en büyük tanrının Ahura-Mazda olduğunun o dönemden kalan yazılarda belirtilmiş olması onların Zerdüştlük dininden olduğunu gösterir. Diğer görüşe göre, ölülerinin gömmeleri, başka tanrılara hoşgörülü yaklaşımları Zerdüştlük dini mensubu olmadıkları kanaatini güçlendirmektedir (Hourcade vdi. vdi., 2000).

Partlardan sonra İran topraklarında kurulan Sasani devletinin devlet dini Zerdüştlük idi (Vikipedia, 2009). Sasani hükümdarlarından I. Şapur döneminde ise Mani ve taraftarlarına çok iltifatlar eden I. Şapur Manihaizm'i kabul etmiştir. Çünkü o dönemde doğuda Budizm ve Maniheizm ve Batıda ise Hıristiyanlık oldukça etkiliydi (Vikipedia, 2009). Mani 1. Hürmüz döneminde de Sasani topraklarında saygıyla karşılanmıştır. Fakat I. Behram Mani konusunda eslafının aksi bir siyaset izlemiştir. Mani ve taraftarlarına işkenceye varıncaya kadar zulüm uygulamış ve Mani'nin kendisini de hapse attirmiştir. Mani, uzun işkencelerden sonra öldürülmüştür (Hourcade vd, 2000; Turkish-media, 2009).

Sasaniler döneminde yazılı kültüre geçilmiş ve birçok dini kitap derlenmiştir. Bu dönemde dini tutum hükümdardan hükümdara değişiklik arz etmiştir (Wikipedia, 2009). Sasani hükümdarlarının tutumu Yahudilere ve Hıristiyanlara (dini azınlıklara) karşı oldukça dostane olmuştur. Fakat Roma İmparatorluğunun Hıristiyanlığın devlet dini kabul etmesiyle birlikte II. Şapur Hıristiyanlara karşı çok sert bir dini politika izlemiş, onlara karşı baskıcı bir tutum sergilemiştir. Bu hükümdarın döneminde devletin dini kitabı olan Avesta'nın toplanma işi de tamamlanmıştır. Sasani hükümdarı I. Yazdigird ise dini azınlık gruplarına toleranslı davranmıştır. Dini azınlıklara selefi II. Şapurdan farklı yaklaşarak, onlara eziyet edilmesini önlediği gibi özgürlüklerine kavuşmalarını da sağlamıştır. Ardından gelen II. Yazdigird yine Hıristiyan ve Yahudilere eziyet etmeye başlamıştır. (Turkish-media, 2009). Kısaca Sasaniler döneminde Zerdüştlük devlet dini kabul edilmiş, imparatorluk topraklarında bulunan diğer din mensuplarına karşı tutum hükümdardan hükümdara farklılık arz etmiştir.

Persler, Partlar ve Sasaniler döneminde Zerdüştlüğü tebliğ edenlere Mûbid موبد çoğuluna Mûbidan موبدان (Amid, 2000: 1865) ve Mûbid'den bir aşama aşağı kademedeki din adamına ise Muğ مغ çoğuluna Muğân مغان (Amid, 2000: 1830) denirdi. Bir de dini eğitim veren Mûbidân'dan bir sonraki aşamada ve tabir yerindeyse din eğitimi alanında uzman din eğitimcileri olan Hîrbed'ler vardı (Amid, 2000:1986). Bunlar İslam'ın bölgeyi şereflendirmesinden (aşağıda da zikredileceği üzere) sonra da hicri birinci ve ikinci asırlarda halka dini eğitim vermeye devam ettiler ve Zerdüştlük dini tapınakları (Ateşkede) da açtı ve ateşi hiç sönmeyen yanmaktaydı. Bu din adamları hem halk tarafından hem de İslam alimleri tarafından saygıyla karşılanıyordu. İslam öncesi İran'ın ruhaniyet merkezi sayılan şehri Rey, Zerdüştlüğün merkeziydi. Bu şehirde bütün din adamlarının en büyüğü Mûbid-i Mûbidân موبد موبدان bulunmaktaydı. Bu dini lidere Zarathustrotoma زراتشتروتمه (Zerdüş't'e benzer) lakabı ile bilinirdi. Ülkenin maddi ve manevi yönden idaresi bu liderin elinde bulunmaktaydı (Muhammedi, 1995: 49–51).

O dönemlerde dini ve ahlaki eğitim, çocuğun topluma katılabilmesi için önemli bir yere sahipti. Çocuklar ilk başta Mûbidler onlardan sonra ise Hîrbed'ler tarafından eğitilirdi (Elmasi, 2005: 75). Beş veya yedi yaşlarında kutsal kuşak Mûbid tarafından çocuğa bağlanırdı. Bu kuşak bağlama töreni çok şaşaalı geçerdi. Tören

günü çocuğu yıkarlar ve müzik eşliğinde ona yeni elbiseler giydirebilirlerdi. Ardından Mûbid önden ve çocuk arkadan güneşe bakarak dua ederlerdi, çocuk Ahura Mazda'ya tapacağını tekrarlar ve imanını tazelerdi. Bu dua okunurken kutsal kuşak çocuğun beline üç defa sarılıp bağlanırdı. Bu üç defa sarma güzel söz, güzel tutum ve güzel davranışı sembolize ediyordu (Elmasi, 2005: 76).

1. 1. 3. 2. İslamiyet Sonrası

İran, bölgenin İslamlaşması dönemine kadar devlet dini olan Zerdüştlük yerine Mukaddes İslam diniyle şereflendi. Fakat İran halkı birden bire İslam dinini kabul etmedi. Çünkü yüzlerce, binlerce yıldır takipçisi oldukları dinlerini kısa bir sürede atamazlardı. Aksine İslam'ı tanıyınca bazen İslam dinine karşı düşmanlık dahi göttükleri oldu. İranlılar İslam'ı tanıdıkça düşmanlık etmek yerine artık İslam saflarına katılmaya başladılar. Dolayısıyla İran'ın tamamen İslamlaşması kolay olmadı, zamanla, aşama aşama İslam dinine rağbet artmaya başladı. Bu dönem de yaklaşık hicri beşinci asra dek sürdü. Her ne kadar Zerdüştlük dini eskisi gibi aleni olmasa da İran halkı üzerindeki etkisi hem sosyal ve hem kültürel açıdan hiç de az değildi. Hicri üçüncü çağın sonlarına doğru (Miladi 10. yüzyıl) İran platosunun güney kesimlerinde diğer din ve inanışlara mensup kişilerin sayısı oldukça azaldı. Kuzey bölgelerde ise hicri üçüncü asra kadar İslam dinini tanımayan ve bilmeyen Zerdüştlük dinine mensup topluluklar vardı ve dolayısıyla bunlar İslam devletine karşı cephe aldılar. Bir yandan Müslümanların bölgede gün geçtikçe çoğalmasıyla sosyal, kültürel ve dini açıdan zor durumda kaldılar ve bunun sonucu Hindistan'a göç etmek mecburiyetinde kaldılar. Bu göçlerinin en önemli faydası da kutsal kitap ve yazıtlarının beraberinde götürerek günümüze kadar kalmasını sağlamalarıdır (Muhammedi, 1995: 47-49). Bir yandan da aralarından çıkan âlimler, fakihler, şairler, düşünce âdemleri vb. vasıtasıyla hem dinlerini öğrendiler hem de İslam'a yıllarca hizmet edecek kişiler yetiştirdiler. Örneğin; Ahmed b. Abdullah Hasib Mervezi, matematikçi Muhammed b. Musa Harezmi vb. alimler çeşitli ilimlerde boy göstermeye başladılar (Safa, 1985: 11-12 ve 23-25). Bu süreç içerisinde ortaya çıkan İran merkezli mezheplerde eski din ve inanışların etkileri görülebiliyordu.

Ebu Müslim Horasani'nin Abbasi halifesi Mu'tasim döneminde hunharca öldürülmesinden sonra İran bölgesinde buna bağlı olarak bazı ayaklanmalar meydana

geldi. İlk ayaklanma ise Ebu Müslim'in komutanlarından Zerdüşlük dinine mensup olan Sinbad lakaplı İspehbud Firuz tarafından yapıldı. Kısa sürede Sinbad'ın Tabersitan ve Kumis yolunda öldürülmesiyle bu dini ve sosyal ayaklanma merkezi hükümet (Abbasi) tarafından sona erdirildi. M. 771 yılında peygamberlik davasıyla Horasan'da ortaya çıkan ve kısa sürede Taharistan'a kadar yayılan Ustac Sis de M. 772 yılında ortadan kaldırıldı. Birkaç sene geçmeden yine Ebu Müslim Horasani'nin komutanlarından el-Mukaffa' Haşim b. Hakim M. 780 yılında yeni bir mezheple merkezi hükümete rest çekti. Bu başkaldırı da merkezi hükümetin ağır askeri girişimleriyle M. 782 yılında ortadan kaldırıldı. Bunlar dışında Haricilerin de isyanları Horasan ve Sistan şehirlerine taşı ve Abbasileri bir müddet doğu tarafından rahatsız etti. İran ve çevresindeki coğrafyada ortaya çıkan en tehlikeli dini-siyasi isyan olan Bâbek isyanı da Bâbek'in yakalanarak Halife Mu'tasım-Billah'ın huzurunda idam edilmesiyle (M. 4 Ocak 838) bastırılmış oldu (Safa, 1985: 7; Hourcade vdi. 2000).

Tahiriler ve Saffariler gibi hanedanların ayaklanmaları ise tamamen İslam dini adı altında Arap egemenliği, diktesi ve hâkimiyeti oluşturma faaliyetini bölgeden kaldırmaya yönelik yapılıyordu. Çünkü o dönemlere kadar artık (Miladi sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllar) İran bölgesinin büyük çoğunluğu Müslüman olmuştu (Safa, 1985: 8-9).

Samaniler dönemi de tüm Orta Asya ve özellikle İran'da kültürün canlandığı ve yükseldiği; dini çalışmaların da ilerlediği dönemlerden biridir. Muhammed b. Cerir Taberi'nin "تفسير تبرى" "Tefsir-i Taberi" adlı eseri Samani hükümdarı Mensur b. Nuh'un emriyle Farsça'ya tercüme edildi. Ünlü düşünür ve mütekellim Ebu Yezid Belhi'nin ابو يزيد بلخى de başka telifleri yanında "نظم القرآن" "Nazmü'l-Kuran" adında bir tefsiri bu dönemde yazıldı. Ebu Mensur Maturidi ابو منصور ماتريدى de Samaniler döneminde Semerkand'da yaşıyordu ve "et-Tevhid التوحيد", "Evhâmü'l-Mutezile اوهام المعتزله" ve "Meahizü's-Şerai معاذ الشريعة" gibi önemli eserleri kaleme aldı. Bu dönemde nakli ilimlerin yanı sıra akli ilimlerde de çok önemli eserler kaleme alınmaya başlandı. Muhammed b. Zekeriya-i Razi محمد بن زكريا الرازى, Ebu Nasr Farabi ابو نصر فارابى, İbn-i Sina ابن سينا, ibn Miskeveyh بن مسكويه vb. büyük alimler yetişmişti (Safa, 1985: 71-72).

Samanilerin hâkim oldukları şehirlerde genellikle Müslüman, Hıristiyan, Yahudi, Hindu ve Budistler yana yana yaşıyordu. Kimse kimseye karışmıyor ve herkes kendi dini ve inancı üzere yaşıyordu (Kârger, 2004: 4). Samanilerden sonra Gazneliler bölgenin güçlü Türk İslam devleti haline geldi.

Gazneli Mahmut'un Hindistan'a yaptığı birçok sefer sonucu Hindistan'ın kuzeyi o dönemde İslam'la müşerref oldu. Bu yüzden de Sultan Mahmut şu cümleyle yad edilmektedir: "Mahmut, İslam medeniyetinin Hindistan'daki banisi ve müessisidir" (Kühzâd vdi. 2007: 92). Gazneli Mahmut, oradaki birçok put ve tapınağı yıktırdı, yerine mescit ve medreseler inşa ettirdi. Gazneliler başta Sultan Mahmut olmak üzere Fars dili ve edebiyatı ile Türk kültürünün Hindistan'da yayılmasını sağladılar ki günümüze kadar bunun etkilerini görmek mümkündür (Elmasi, 2005: 340).

Gazneli devleti İslam şeriatına göre yönetiliyordu. Her şehirde kadı ve vilayette ise Kazi ü'l-Kzzat bulunuyordu. Bu kadılar Müslümanların işlerini problemlerini İslam şeriatına göre hallediyorlardı. Kadıların emirlerine başkaldıranlar büyük cezaya çarptırılıyordu. Gazneli hükümdarlar da devleti adil bir şekilde yönetiyorlardı. Kadıları, müftüler ve fakihler arasından seçiyorlardı (Mu'arrih-i Hindi, 2002: 140).

Gazneliler Batini, Karmeti, Rafizi, Mutezili'lere karşı çok sert davranıyorlardı. Devleti Ehl-i Sünnet şeriatına göre yönetiyorlardı (Safa, 1985: 186). Kerramilere ilk başlarda toleranslı davranan hatta fazlasıyla güvenen Gazneli Mahmut'un bu hoşgörüsünü Kerramilerin lideri (Ebu Bekir Muhammed) diğer mezhep mensuplarını veya kendilerine zıt olanların ortadan yok ettirmede kullandı. Bunun üzerine Kadi Said dini bir müzakerede Kerramilerin Sünnilik dışında fikirler içerdiğini ortaya koydu ve Kerramiler Sultan'ın gözünden düştüler (Merçil, 1989: 46-47). Gazneliler eski dinlerinin etkisiyle İslam adı altında ortaya çıkan mezheplere karşı oldukça dikkatli davranıyorlar ve onları olabildiğince Ehl-i Sünnet çizgisine çekmeye çalışıyorlardı. Gazneli sultanlar, âlim, şair ve sanatçıya verdikleri değeri sufi, vaiz ve din adamlarından da esirgemiyorlardı. Bazen sufileri ve vaizleri ziyaret ederler; onların vaaz ve nasihatlerini dinlerlerdi. Bu, sufi ve âlimler içerisinde vaiz Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Harakani, Ebu'l-Kasım Ali b. Abdullah el-Gürgâni, Ebu Ali Hasan b. Muhammed el-Dakkak, Ebu Abdurrahman es-Sülemi, Ebu İsmail Abdullah b. Ebu Mansur Muhammed el-Ensâri vb. gibi isimleri sayabiliriz (Merçil, 1989: 93).

Selçuklular döneminde de devlet idaresi selefleri gibi Ehl-i Sünnet hükümlerine göre düzenlenmişti. Selçukluların Şia'ya karşı tutumları Bağdat hükümeti gibi oldukça sert ve toleranssızdı (Safa, 1985: 186).

Selçuklulardan sonra gelen Harezmsahlr devleti de selefleri gibi adli teşkilat bakımından şer'i ve örfi kanunlara göre yönetiliyordu. Ülkenin adli teşkilatlarının çoğunda Hanefi ve bazılarında ise Şafii fıkıh hükümleri uygulanıyordu. Orduya mensup kişilerin şer'i meselelerine ise ordu için tayin edilmiş kadılar (Kazasker) bakıyorlardı (Türkçebilgi, 2007).

Moğolların İran, Orta Asya ve Anadolu'yu işgal etmesi bir anlamda İslam dinine karşı başka dinlerden olan kişilerin ilk toplu galibiyeti sayılabilir. Moğolların dini taassup taşımamalarını fırsat bilerek İran'da kaybolmaya yüz tutmuş eski din ve mezhep taraftarları biraz güç kazandılar ve fırsat bulduklarında Müslümanlara eziyet etmekten de geri durmadılar. Ayrıca Moğolların topluma yaşattığı korku ve kendine güvensizlik mistik hayata yönelmeyi beraberinde getirdi. İran ve Orta Asya'da bazı dini-tasavvufi hareketlerin güçlenmesine ve gelişmesine de zemin hazırlamış oldu (Safa, 1974: 113; Hourcade vdi. 2000).

Cengiz önderliğindeki Moğollar Budist idiler ve içlerinde Hıristiyan olanları da vardı. Sabah güneş doğarken ona taparlar ve yenilecek hiçbir şeyi haram saymazlardı. Her hayvanın etini yerlerdi (Safa, 1974: 59 ve 113). Moğollar ateşi de kutsal sayar ona taparlardı. Saraylarında Müslüman âlimler, Çinli kâhinler ve Budist rahipler bulunurdu. Dini işler Budistler tarafından Budizm dinine göre yönetiliyordu. Hâkim oldukları yerlerde bölgenin imam, vaiz ve din görevlilerinden cizye almazlardı. Cengiz Han ve bazı Moğol hâkimler diğer din mensuplarına ve özellikle Müslümanlara kendi bölgelerinde böyle müsamahalı davranırdı. Mesela Oktay Kaan bu hanlardan birisidir ki o, zamanında Tibet ve Çin bölgelerinde yaşayan Moğol ve Türklerin topraklarında camiler yaptırmış ve o camilere Müslüman bölgelerden imamlar ve vaizler tayin etmiştir (Safa, 1974: 104 ve 107–108).

Cengiz'in torunlarından Hülagü'nün kurduğu Tebriz merkezli İlhanlı devletinin dini de ilk başlarda Budizm'di, Müslüman İran halkı Budist Moğollar tarafından yönetiliyordu. Dolayısıyla o dönemde İran'da birçok Budist tapınağı yaptırılmıştır. Fakat Gazan Mahmut Han'ın (M. 1294) Müslümanlığı kabul etmesiyle İlhanlılar'ın sarayına da Müslümanlık girmiş oldu. Gazan Han eski Budist tapınaklarını yıktırıp

yerine camiler inşa ettirdi (Sanal, 2010e). Buna rağmen Gazan ve Olcaytu'nun dönemine kadar Moğol Şamanları sarayda etkilerini yitirmediler. Olcaytu'dan sonra sarayda Şamanların etkisi yavaş yavaş azalmaya başladı (Vikipedi, 2010a).

İlhanlılar, Bağdat merkezli Abbasileri yıkmakla ve Anadolu Selçuklularına yaşattıkları mağlubiyetlerle Sünni mezhebinin hamilerini de zayıflatmışlardı. Böylelikle İsnâaşariye şiasının da önü açılmış oldu ve bölgede zaten var olan şia mezhebi hızla gelişmeye başladı (Safa, 1974: 134; İbrahimi, 2010).

Bir diğer taraftan İlhanlı Han'ı Gazan Han'ın İslam'ı kabul etmesiyle birlikte Hülagü Han döneminde Abbasi ve Selçuklu devletlerinin zayıflaması ve yıkılmasıyla iyiden iyiye zayıflayan İslam dini aşağı yukarı yetmiş sene sonra tekrar İran ve civarı mntıklarının resmi dini haline geldi. Çünkü hem İslam dini bölgede devlet dini kabul edildi hem de İlhanlı reayası hanlarının dinine girmekle topluca İslam'la müşerref oldular (Safa, 1974: 127).

Sünni mezhebi taraftarı olan Karakoyunlular ve Akkoyunlar'dan sonra kurulan Safevi devleti resmi mezhep olarak Şia (İsnâaşariye) mezhebini benimsedi ve on iki imam Şiiliğini devlet politikası haline getirerek İran halkına empoze etti. Devlet ideolojisi olan Şiilik (İsnâaşariyye) Kaçarlar döneminde iyice pekişti. Bunun neticesinde batıda Osmanlılarla sürekli mücadele içinde olan Safeviler Anadolu'da bu inanca (Şiilik) sahip olan Türkmenleri kendine çekti. Bunun sonucunda da Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail Safevi arasında çıkan Çaldıran savaşında Şah İsmail ağır bir yenilgiye uğradı. Çaldıran'da İsmail Safevi sadece savaşı kaybetmekle kalmadı, tebaası nezdinde hem yenilmez hem mürşid-i kâmil olarak bilinen unvanını da yitirmiş oldu (Hourcade vdi. 2000).

Safeviler kendilerine bağlı bulunan diğer mezhep mensuplarına bazen nahoş davranışlarda bulunmaktan çekinmediler. Bu husus özellikle son şahları döneminde pek net görülmeye başlamıştı. Bunun sonucunda da Sünni Kandaharlı Mir Veys Han ayaklandı. Mir Veys Han'la başlayan bu iktidara yürüme hareketi neticesinde Afganistan bölgesi Safevilerden arındırıldığı gibi Safevilerin başkenti de ele geçirildi ve Safevi devleti görünürde var olsa da aslında yıkılmış oldu (Işık, 1963: 46).

Safevilerin son zamanlarında başlayan Ta'ziye okuma (başsağlığı dileme, teselli etme, Farsça'da Ta'ziye; on iki imamın her biri özellikle Hz. Hüseyin için ağıt yakma) Kerim Han Zand döneminde biraz gösterişli olarak yapılmaya başladı.

Kaçarlar döneminde de Nasiruddin Şah Kaçar, Ta'ziye okumayı destekledi, Ta'ziye okuyanların ihtiyaçlarını karşıladı ve onlara köşkün güneyinde bir tekke tahsis etti. Sesi güzel kişileri teşvik etti. Kendisi de Aşura günleri tekkeye gidiyor ve devlet erkânını da oraya beraberinde götürüyordu. Ta'ziye okunan tekkeler başta Tahran olmak üzere diğer illere de inşa edildi (Elmasi, 2005: 435; Amid, 2000: 588).

Safevi hükümdarlarının farklı mezheplerden olan tebaasını inançlarından dolayı pek küçümsediği ve farklı mezheplerden insanların yaşadığı bölgelere (Herat, Kandahar vb.) atadıkları valilerin mezhep farklılığından dolayı halkı eziyet ettiği görülmekteydi. Buna bağlı olarak bazı ayaklanmalar oldu. Bu ayaklanmaların en önemlisi ve derli toplusu yukarıda da bahsedildiği gibi Mir Veys Han'ın önderliğindeki ayaklanmadır. Bu başkaldırımın sebeplerinden biri Safevi şahlarının devlet işlerine bakmayıp kendilerini zevk ve sefaya vermeleri olduğu gibi bu mezhepsel baskıların da ayaklanmalardaki rolü oldukça büyüktür (Işık, 1963: 46–49). Fakat bu durum Afşarlar döneminde tamamen değişti, Nadir Şah Afşar ilk konuşmasında bu konuların ortadan kaldırılması gerektiğini, herkesin eşit olduğunu, dini ve mezhepsel farklılıkların kimseye faydası olmadığını gibi ülkeye zararının olacağını ve her şeyden önemli olanın İran vatandaşlığı ve bu ülkenin değerlerine sahip çıkmak olduğunu söyledi. Daha sonraki yıllarda icraatları da bu doğrultuda oldu (Işık, 1963: 56–57).

Kaçarlar döneminde kendisini kayıp imam Mehdi'nin “bab”ı (Temsilcisi) olduğu iddiasıyla ortaya çıkan Mirza Ali Muhammed önderliğindeki dini-siyasi hareket Bâbi hareketi adıyla M. 1844 yılında ismini duyurdu. Mirza Ali Muhammed'in çıkışıyla birlikte başlayan çeşitli isyanları Kaçar devleti sert bir şekilde yatıştırdı ve Mirza Ali'yi de M. 1850 yılında Tebriz'de idam etti. Bu dini-siyasi hareket daha sonra Bahaîler ve Ezeliler olarak ikiye ayrıldı. Çeşitli baskı ve ülkeden sürülmelerle biraz olsun kontrol altına alınan ve yatıştırılan Babi ve Bahaî hareketleri bu dönemin önemli dini-siyasi hareketi olarak tarihte yerini aldı (Hourcade vdi. 2000).

Pehlevi döneminin özellikle ilk yıllardaki yürürlüğe koyduğu ceza hukuku (M. 1926) ve medeni hukuk (M 1928) düzenlemeleri İslam hukukunun göz ardı edilmesine ve ulema ve din adamlarının statülerinin ciddi manada sarsılmasına sebep oldu. Bu uygulamalar ulema ve halk arasında devlete karşı rahatsızlıkların

doğmasına vesile oldu. Dolayısıyla halk ayaklanmalarının ardı arkası kesilmedi. Ayetullah Humeyni önderliğindeki ulemanın başkaldırıları ve bunların düzenlediği mitingler gittikçe artmaya başladı. Ayetullah Humeyni, halka verdiği vaazlarda bu düşüncesinden pek bahsetmezdi. Büyük kitlelere yaptığı konuşmalarda genel olarak Pehlevi devletinin sosyal, ekonomik ve siyasal problemlerinden, Şah'ın İslam'a karşı İsrail'i desteklemesinden, soğuk savaş sırasında Batıya bağlı kaldığından, müttefik ülkelerine ve ülke içindeki mezheplere bağlılığından, ülkenin kalkınmasına önem vermemesinden vb. konulardan bahsederdi. Rejimi eleştirirken kitleler üzerine çok etkili olabilecek kavram ve ibareleri kullanırdı:

اسلام افیون توده ها نیست. “İslam kitlelerin afyonu değildir.

اسلام نماینده زاغه. İslam, sarayda yaşayanların değil köylerde yaşayanların dinidir. نشینان است نه کاخ نشینان.

نه شرقی نه غربی، فقط اسلام. Ne doğulu, ne Batılı, sadece İslam.

اسلام تفاوتهای طبقاتی را از میان خواهد برد. İslam toplum içindeki sınıflaşmayı kaldıracaktır.

وظیفه. Dini liderlerin görevi fakirleri zenginlerin pençesinden kurtarmaktır. روحانیون ن نجات فقرا از چنگال اغنا است.

اسلام. İslam zenginler topluluğundan değil halk topluluğundan ortaya çıkmıştır. İbareler kullanmış ve bu kavram ve ibareler daha sonraları birer slogan haline gelmiştir. Humeyni, “Vilayet-i Fakih” düşüncesini ise öğrencilerine ve ders halkalarına anlatır ve öğretirdi. (Abrahamian, 2010: 264–265). Bu mitingler ve vaazların gün geçtikçe artmasından ve halk kitlelerinin Humeyni ve ulemanın etrafında toplanmalarından çekinen hükümet, M. 1963 yılında Ayetullah Humeyni'yi tutukladı ve ölüm cezasına çarptırdı. Ayetullah Şeriatmedari'i ve arkadaşlarının yoğun çalışmaları sonucu Humeyni'nin ölüm cezası kaldırıldı ve Humeyni önce Türkiye'ye ardından da Irak'a sürgüne gönderildi. Bu sırada mitinglerde halk üzerinde bir yandan Ayetullah Humeyni'nin bireysel olarak Irak'tan ülkesi ve halkı için yaptığı faaliyetler oldukça etkiliydi. Bir yandan da içerideki ulemanın girişimleri çok önemli ve etkiliydi. Ulema zümresinden Ali Şeriatî'nin konuşmalarının de kitleler üzerinde etkili olduğunu belirtilmesi gerekir (Hourcade vdi. 2000).

O dönemle alakalı olarak belirtilmesi gereken önemli bir gelişme de Ayetullah Humeyni'nin M. 1969 yılında Necef'te yayınlanan "Hükümet-i İslami ya Velayet-i Fakih" adlı eseridir. Humeyni bu eserinde monarşinin İslami bir sistem olmadığını ve monarşi yerine de yönetimi fakihlerin elinde olan İslami bir devletin geçmesini savunuyordu (Hourcade vdi. 2000).

Buraya kadar İran'ın İslam Devrimi öncesi dönemini tarihsel, kültürel ve dini açıdan ele aldık. M. 1979 İslam Devrimi sonrası İran tarihi, kültürü ve dini hayatı hakkında bundan sonraki başlıkta bilgi verilecektir ve ardından İran'da Psikoloji ve Din Psikolojisi Çalışmaları konuları sırasıyla ayrı bölümler halinde ele alınacaktır.

1. 2. İslam Devrimi Sonrası Dönemde İran

İran İslam Cumhuriyeti kuzeyden Ermenistan, Azerbaycan ve Türkmenistan, batıdan Irak, kuzey-batıdan Türkiye, kuzey-doğudan Afganistan, güney-doğudan Pakistan ile komşudur. İran İslam Cumhuriyeti'nin güneyinde Umman ve Halic-i Fars gölü ve kuzeyinde Hazar gölü bulunmaktadır (Sa'idiyan, 2001: 83). İran, otuz vilayetten oluşmaktadır. Ülkenin başkenti Kaçarlar döneminden beri Tahran'dır. İsfahan, Kirman, Kum, Kazvin, Meşhet, Hemedan, Fars, Şiraz, Erdebil, Leristan vb. İran'ın önemli şehirlerinden birkaçıdır (Ahtariyan, 2009: 74).

Bugün İran'da takvim olarak Hicri Şemsi takvimi kullanılmaktadır. Baharın ilk günü yani Nevruz yılın ilk günüdür. Bayrağı yeşil, beyaz ve kırmızı renklerden oluşmaktadır. Bayrağın beyaz kısmında ise Allahü Ekber ifadesi bulunmaktadır (Sa'idiyan, 2001: 84).

İran İslam Cumhuriyeti'nin tarihi, kültürel ve dini hayatı hakkında bu başlık altında bilgi verilecektir. Öncelikle 1979 İslam Devrimi sonrası tarihi süreci ana hatlarıyla ele alacağız. Ardından İslam Devrimi sonrası dönemde kültürel hayat ve son olarak da İslam Devrimi sonrası İran'ında dini hayatın nasıl bir şekil aldığı ve ne tür gelişmelerin yaşantığı ana hatlarıyla işlenecektir.

1. 2. 1. İslam Devrimi Sonrası İran İran Tarihi

Muhammed Rıza Şah'ın ülkeden ayrılmasından sonra Fransa'da bulunan Ayetullah Humeyni tekrar İran'a döndü ve Paris'teyken kurduğu İslam Devrimi Konseyi-کمیته انقلاب اسلامی ile işe başladı. Başlangıçta, Pehlevi döneminin son

başbakanı Bahtiyar, Humeyni ve taraftarlarına karşı dirense de ordunun ondan yüz çevirmesi ve bazı nahoş olayların yaşanması sonucu 11 Şubat 1979 yılında görevinden istifa etti. 6 Şubat 1979 yılında Humeyni'nin geçici olarak başbakanlık görevine getirdiği Mehdi Bazergân, Bahtiyar'ın istifasından bir ay sonra hükümeti kurdu (Menûçehri, 2002: 15–16).

Yeni kurulan İran İslam Cumhuriyeti devleti işe üst makamlara ulemayı yerleştirerek başladı. Bunun yanında görülmesi gereken iki önemli mesele vardı: Bunlardan birincisi ulemaya ve devrime karşı çıkan bürokratların ve askerlerin tasfiyesi; ikincisi ise İran toprakları içinde bulunan diğer milletlerin özerklik talepleriydi. Bu azınlık guruplar (Kürt ve Türkmenler) siyasi kargaşadan faydalanıp merkezi hükümete karşı ayaklanırlar. Bu ayaklanmaları ordu ve İslam Devrimi Konseyi birlikte bastırır. Böylece azınlıkların özerklik hevesleri de suya düşmüş olur (Turan, 2002: 168).

1979 yılı Mart ayının sonunda yapılan referandumdan çıkan %98,2 oranındaki “evet” oyuyla İran’da şahlık dönemi sona erdi ve 1 Nisan 1979’da da İran İslam Cumhuriyeti kuruldu. İran İslam Cumhuriyeti, halkla sürdürülen bu uyum sayesinde İslam dini ve cumhuriyet değerleri üzerine inşa edilmiştir. İran İslam Cumhuriyeti’nin öne sürdüğü anayasa taslağı 270 meclis üyesi, başbakan ve cumhurbaşkanını öngörüyordu. Bu taslağın incelenmesi ve gözden geçirilmesi için bir bilirkişiler kurulu “Meclis-i Hibregân- Bilirkişiler Meclisi مجلس خبرگان” oluşturuldu ve taslak onların incelemelerine sunuldu. Bu ilk bilirkişiler meclisi 73 üyeden oluşmaktaydı. Meclis üyeleri doğrudan halk tarafından oylamayla seçiliyordu ve görev süreleri de sekiz seneydi. İran İslam Cumhuriyeti anayasası 175 maddeden oluşmaktaydı. Ayetullah Humeyni'nin hayatının sonlarına doğru 40 maddenin düzenlemesi yapıldı. Bu anayasanın mukaddime kısmında Allah’a iman, Allah’ın adaletine inanma, Kuran, öldükten sonra diriliş -mi’âd, Hz. Muhammed (s.a.s.)’in Peygamberliği, İmamların temizliği, Mehdi’nin geleceği ve Vilayet-i Fakih konuları ele alınmış, her türlü zulüm, sömürü ve emperyalizme karşı durulması vurgusu yapılmıştı (Abrahamian, 2010: 290–291). Bu bilirkişi kurulu, Humeyni'nin öngördüğü “vilâyet-i Fakih” düşüncesine uygun olarak devletin yönetimini ulemaya havale edilmesini anayasaya yerleştirdi. Böylece İran İslam Cumhuriyeti, Seyyid Ruhullah Ayetullah Humeyni “dini lider-ولی فقیه” liderliğinde, geçici olarak

cumhurbaşkanlığına seçilen Ebu'l-Hasan Beni Sadr ve İslam Devrimi Konseyi'nin çabalarıyla kurulmuş ve işlevine başlamış oldu (Hourcade vdi. 2000).

Devletin en üst makamı “dini liderlik-veli fakih” makamıdır. Dini lideri bilirkişiler meclisi مجلس خبرگان seçer. En üst makamda bulunan dini lider; fıkıh alanında fetva verebilecek seviyede olma, takva sahipliği, sosyal ve siyasal durumu iyi süzebilme ve tedbirli, cesaretli ve bu görevi üstlenebilecek güçte olma vasıflarına sahip olmalıdır. Dini lider, İran İslam Cumhuriyeti anayasasına göre çok geniş yetkilere sahiptir: Hükümetin bütün siyasi girişimlerini belirleme ve yön verme, ordu genel komutanlığı, bilirkişiler meclisi başkanlığı شورای خبرگان, yasama, yürütme ve yargı güçleri elinden geçmesi vb. önemli yetkilere sahiptir. Dini rehber olarak ilk defa Seyyid Ruhullah Humeyni'yi ve onun ardından ise iki dönem cumhurbaşkanlığına seçilen ve ikinci döneminde Dini Rehber rütbesine terfi eden Seyyid Ali Hâmeneyi'yi görmekteyiz. (Hourcade vdi. 2000; Vikipedi, 2010i).

Devletin ikinci kademesi olan Cumhurbaşkanını halk seçmektedir. Cumhurbaşkanının görev süresi dört senedir. Bir kişi sadece iki dönem cumhurbaşkanı seçilebilmektedir. Cumhurbaşkanı, bakanları görevden alabilme ve yerine başka birini atama yetkisine sahiptir. Fakat cumhurbaşkanının her bakanın atanması için İslami Şûra Meclisinin مجلس شورای اسلامی de onayını alması gerekir. Önerilen her bakan oradan alınan teyit oyuyla göreve başlar. M. 1989 yılında anayasada yapılan değişiklikle başbakanlık makamı kaldırılmış ve onun yetkileri cumhurbaşkanlığı makamına devredilmiştir. Cumhurbaşkanında bulunması gereken özelliklerden bazıları şöyledir: İran vatandaşı olmalı, güvenilir ve takva sahibi olmalı, İran İslam Cumhuriyeti'nin anayasasına inanıyor olmalı, ülkenin resmi mezhebi Caferi (İsnaaşeriyye) mezhebine inanmalı ve itikat etmelidir (Menûcehri, 2002: 68, 70–72). Halk, Anayasaya göre, Cumhurbaşkanını ve İslami Şûra Meclisi üyelerini seçme hakkına sahiptir. İslami Şûra Meclisinde halkın seçtiği 290 vekil bulunmaktadır. Vekiller dört senede bir seçilirler (Vikipedi, 2010i).

Cumhurbaşkanı Beni Sadr ve İslam Devrimi Konseyi tarafından yapılan ilk seçimde Ayetullah Bihişti'nin partisi Hizb-i Cumhuri-i İslami حزب جمهوری اسلامی 130 koltukla çoğunluğu oluşturdu. Hükümet teşkili konusunda geçici cumhurbaşkanı Beni Sadr'la ters düşen Bihiştiyle Beni Sadr'ın arası gün geçtikçe açılmaya başladı. Buna karşı “dini lider” Humeyni, 10 Haziran 1981 Beni Sadri önce silahlı kuvvetler

komutanlığından ardından da cumhurbaşkanlığından azletti. Bunun üzerine Beni Sadr Fransa'ya kaçtı. Kısa bir süre sonra 28 Haziran 1981 yılında partisinin merkez binasında çıkan patlamayla Bihişti birkaç bakan arkadaşıyla hayatını kaybetti. 24 Temmuz 1981 yılında seçilen cumhurbaşkanı Muhammed Ali Recâi de 29 Ağustos 1981'de başbakan Muhammed Cevâd Bahanur ile birlikte suikast kurbanı oldu. Ardından 2 Ekim 1981 yılındaki seçimle bu koltuğa oturan Hüccetülislam Seyyid Ali Hamaneyi'nin cumhurbaşkanı seçilmesiyle bu koltuk da ulemaya geçmiş oldu (Hourcade vdi. 2000). Üst üste iki dönem seçilen Hâmeneyi, ikinci dönemini bitirmeden Rehberlik (Dini Lider ولی فقیه) makamına seçilince onun yerine dördüncü cumhurbaşkanı olarak Hüccetü'l-İslam Ekber Haşimi Refsencani seçildi. Refsencani de iki dönem cumhurbaşkanlığı yaptı. Ondan sonra Hüccetü'l-İslam Seyyid Muhammed Hâtemi İran İslam Cumhuriyeti'nin beşinci cumhurbaşkanı seçildi (1997) ve üst üste iki dönem seçimleri kazanarak bu makamda hizmet verdi (Menûçehri, 2002: 69). 2005 yılında Dr. Mahmud Ahmedinejad İran İslam Cumhuriyeti'nin altıncı cumhurbaşkanı olarak seçildi. Birinci dönemini tamamlayan Ahmedinejad, 2009 tarihindeki seçimlerde ikinci defa seçilmiştir ve halen İran İslam Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanlığı görevini yürütmektedir (Ahtariyan, 2009: 87–88).

İran İslam Cumhuriyeti'nin yeni rejimi konusunda ulema içinde tam bir uzlaşma söz konusu değildi. Ayrıca suikastların faili Halkın Mücahidleri Örgütü- سازمان سازمان حزب توده ایران (Nisan 1983 yılında Rus casusluğu suçlamasıyla Humeyni tarafından kapatıldı.) ve Hizb-i Cumhuri İslami حزب جمهوری اسلامی (Haziran 1987 yılında Humeyni tarafından kapatıldı) rejime karşı faaliyetlerde bulunuyorlardı. Bunların yanı sıra İran İslam Cumhuriyeti dış tehlikelerle de karşı karşıyaydı. Irak'ın M. 1975 yılında imzalanan Şattularap Anlaşmasını ihlal ederek İran'a girmesi (22 Eylül 1980) Irak'la savaşın kısılcımlanmasına sebep oldu. Bu savaşta iki ülke yüksek miktarda askeri kayba uğramalarının yanında maddi anlamda da ciddi hüsrana uğradılar. Yeni kurulan İran İslam Cumhuriyeti'nin Amerika ve Batı ile ilişkileri de hiç iyi olmadı. Amerika'nın Şah'ı ülkesine kabul etmesini protesto olarak öğrencilerin 4 Kasım 1979 yılında Tahran'daki Amerika elçiliğini basarak elçilikte bulunan diplomatları 444 gün rehin tutmaları Amerika'yla olan ilişkileri gergin bir zemine çekti. Hint kökenli İngiliz

vatandaşı Selman Rüşdi'nin 14 Şubat 1989 yılında basılan "The Satanic Verses-Şeytan Ayetleri آیات شیطانی" üzerine Humeyni'nin onun ölüm fetvasını vermesi İran-Batı ilişkilerinin de çıkmaza girmesine sebep oldu. Ama son yıllarda İran devleti Batıyla ilişkilerini iyileştirmek için yoğun siyasi bir çaba ve tartışma içerisinde bulunmaktadır (Hourcade vdi. 2000). İran İslam Cumhuriyeti'ne tarihsel açıdan kısaca göz attıktan sonra İslam Devrimi sonrası İran İslam Cumhuriyeti'nin kültürel ve dini hayatı üzerinde durulacaktır.

1. 2. 2. İslam Devrimi Sonrası Dönemde Kültürel Hayat

İran İslam Cumhuriyeti son yüzyıl içinde kültürel, ekonomik ve siyasi anlamda büyük gelişim gösteren bir ülkedir. Bunlardan kültürel gelişimin birinci nedeni asalet ve İslami değerlerin korunması ve bir diğeri ise çağın yeniliklerinden faydalanılmasıdır. Bu gelişmeler özellikle İslam Devrimi sonrası halkın uyumu ve bütünleşmesiyle belirginleşmiştir.

Tarih boyunca gerek stratejik konumu gerekse yeraltı ve yer üstü zenginlikleriyle İran, birçok büyük gücün ele geçirmek istediği coğrafya olmuştur. Nitekim ülkenin tarihi biraz incelendiğinde bu durumun görülmesi mümkündür. Dış güçlerin hem sosyal, ekonomik ve siyasi anlamda hem de eğitim ve öğretim anlamında özellikle Kaçarlarla başlayan, Pehlevi döneminde de devam eden bir etkiye sahip olduğu gözükmemektedir. İslami Devrim sonrasında ise durum tamamen değişti. Dış güçlerin İran üzerindeki müdahaleleri ortadan kaldırıldı. Dış siyasette İran İslam Cumhuriyeti ABD, Rusya, İsrail vb. sömürgeci devletleri zalim olarak görmekte ve müstebkir devletler olarak nitelendirmekte; buna mukabil İran'ın kendisinin de içinde bulunduğu Müslüman devletler ve sömürülen devletleri ise mustazaf olarak görmektedir. İran İslam Cumhuriyeti'nin sömürgeci ve monarşist devletlere karşı ve mazlum, fakir, sömürülmüş ülkelerden yana siyaset izlemesi devrimin dış siyasete getirdiği yeniliklerdendir (Gündoğan, 2011: 94 ve 97). Dış siyasetteki bir diğer husus ise İran İslam Cumhuriyeti'nin tarafsızlık durumunun "ne doğu-ne batı" ve "istiklal, özgürlük, cumhuri-i İslami" şeklinde sloganlaşmasıdır. İran İslam Cumhuriyeti'nin dış siyasetini anayasasında da yer bulan şu esaslarla özetlemek mümkündür:

1. Dış güçlere bağlı kalmadan ülke özgürlüğünü sürdürülmesi,

2. Dünyadaki bütün Müslümanların hak ve hukuklarının korunması,
3. Devrim tezinin gerçekleşmesi ve
4. Filistin halkının mücadelesinin desteklenmesidir (Menûçehri, 2002: 194–196).

Safeviler ile başlayıp Kaçarlar döneminde önemli gelişmelerin yaşandığı ve Pehleviler döneminde Batı etkinliğinin göze batar vaziyette arttığı İran edebiyatı önemli gelişme kaydetti. Bunun akabinde devrim sonrası İran İslam Cumhuriyeti'nde de edebiyat, sanat, eğitim ve öğretim alanında göze batacak derecede bir ilerleme ve gelişme yaşanmıştır. İlk, orta ve yüksek öğrenim Eğitim Araştırma ve Planlama Kurumu tarafından İran İslam Cumhuriyeti değerleri ve modern eğitim kriterleri göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenmiştir (Hourcade vdi. 2000).

Pehleviler döneminde devletin milli gelirinin %17 gibi yüksek bir miktarı nizami alanlara harcanmaktaydı. İslam Devrimi sonrası bu durum gün geçtikçe azaltılmaya başladı. Özellikle İran Irak savaşı sonrası askeri alana %2'lik bir bütçe ayrıldı. Devletin bundan sonraki ilk hedefi olan eğitim, sağlık, ülkenin her tarafına elektrik götürme, yol yapımı, şehirleri yenileme, fabrikaların açılması vb. gibi toplumun refahı ve ülkenin ilerlemesi için bu alanlardaki harcamalara tahsis edildi. Yine toplumsal gelişme ve ilerleme adına ailelere en fazla iki çocuk yapma (bu bağlamda doğum kontrol ilacı kullanımı çoğaldı ve evlilik eğitimleri gibi kolaylıklar sağlandı), evlilik sırasında erkeğin kuma getirmeyeceğine dair evleneceği hanımla sözleşme yapması, evli çiftler ayrıldıklarında mal varlıklarının erkek ve kadının eşit derecede paylaşmaları vb. düzenlemelerle sosyal hayatta büyük ilerleme kaydedildi (Abrahamian, 2010: 321). Netice itibarıyla şehirleşme, toplumda okuma yazma oranının yükselmesi gibi faaliyetlerle İran gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle artık her alanda boy ölçüşmeye başladı. Son on beş yıldan beri ise Batı (AB) ülkeleri ve ABD ile temaslarını sıklaştırmıştır ve İran İslam Cumhuriyeti'nin değerleri göz ardı edilmeksizin ilişkilerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi girişimleri devam etmektedir (Abrahamian, 2010: 224–2).

İran bulunduğu bölgenin en güçlü devletlerinden birisi hüviyetindedir. Petrol ve doğal gaz ihraç eden ülkeler içerisinde de önemli bir yere sahiptir (Abrahamian, 2010: 337). Günümüz İran'ının ekonomisi yüksek oranda doğal gaz ve petrol ihracatına bağlıdır. İran doğal gaz bakımından dünyanın en zengin ikinci ülkesidir.

Bunun yanı sıra ekonomisini tarım ürünlerinin ihracı, halı, ev eşyaları ve çeşitli yiyecek maddelerinin ihracı ile güçlendirmektedir (Sa'idiyan, 2001: 86–87). Son yıllarda hurma, fıstık, halı ve el işleri ihracatında dünya devletleri içinde ilk sıraya yerleşmiştir (Ahtariyan, 2009: 313).

İran İslam Cumhuriyeti'nin selefleri gibi insan haklarına verdiği önem de göz ardı edilmemesi gereken hususlardan birisidir. Bu hususu İran İslam Cumhuriyeti'nin ilk anayasasının üçüncü faslının yirmi dört madde olarak sunulan İnsan Hakları حقوق بشر üzerine yapılan vurguda görmek mümkündür. İnsan Haklarına, anayasanın 3. faslında 24 madde olarak Millet Hakları ملت حقوق adıyla yer verilmektedir. Anayasanın üçüncü faslında, fertlerin rengine, diline, ırkına ve kabilesine bakılmaksızın kanun nezdinde aynı oldukları; kadın ve erkeklerin kanuna karşı eşit oldukları, kişilik hakları, can, mal, hakları, iskân ve görevlerinin korunması; insanların inançlarında özgür olmaları ve bu konuda herhangi bir sorguda bulunulmaması vb. hususlar belirtilerek insan hakları savunulmaktadır. İnsan hakları ile ilgili uluslar arası anlaşmaların tamamında İran'ın imzası bulunduğu gibi Tahran'da M. 1986 yılında İslam Ülkelerinde İnsan Hakları konferansının düzenlenmesi de bu konuda göz ardı edilmemesi gereken bir husustur (Menûçehri, 2002: 109).

Son yıllarda İran'ın en büyük atılımlarından birisi M. 2003 yılında atom enerjisi üretmeye başlamasıdır. İran İslam Cumhuriyeti, atom enerjisi üretimindeki asıl hedefinin bu gücü barışçıl alanlarda kullanmak olduğunu belirterek işe başlamıştır (Ahtariyan, 2009: 312).

İran'ın, eski çağlardan beri eğitime, kültüre, devlet ve idare geleneğine çok önem verdiği bilinmektedir. İran İslam Cumhuriyeti, sahip olduğu yüzlerce kütüphanede okuyuculara sunulan eski dönemlerden kalma binlerce nadir eserler ve her üniversite bünyesinde bulunan çok zengin kütüphaneleriyle ilim ve kültüre sahip çıkan İslam ülkelerinden birisidir. Bunun yanı sıra günümüzde de ilim, teknoloji vb. konularda İslam ülkeleri içinde önemli bir yere sahiptir.

1. 2. 3. İslam Devrimi Sonrası dönemde Dini Hayat

İran İslam Cumhuriyeti'nin kurucu unsurlarından olan ulema asıl gücü 1790 yılında Kaçarlar'ın İran yönetimini ele geçirmesine rastlamaktadır. Ulemanın

desteğini arkasına alan Kaçarlar, ulemaya Cuma vaazları hakkı verir ve bir takım ekonomik destekler sağlar. Kaçarların bu girişimi ulemanın güçlenmesi ve halkın nezdinde itibar kazanması sonucunu getirir. Ekonomik açıdan da rahat olan ulema Fetih Muhammed Şah'ın vefatından sonra oğlu Muhammed Mirza Şah'ın yabancı sömürgecilerin etkisinde kalmasına tepki gösterir ve ulema arasında şah karşıtlığı o zamandan başlar. Dışa bağımlı Kaçar şahlarına karşı hep zıt kutupta bulunan ulema zümresi 19. yüzyılın sonlarına doğru siyasallaşır. Halkın dine karşı duyarlılığı ve ulemanın vaazlarla halkı rejimin zaafına karşı uyarması sonucu halkla ulema birleşerek devletin ulema ve halkın bir takım isteklerini yerine getirmesini (Anayasanın ilanı, temsilciler meclisinde yer alması vb gibi) sağlaması hususunda başarılı olurlar. Rıza Şah Pehlevi de ilk başta ulemanın desteğini arkasına alır ve ulemaya belli haklar tanır. Devleti iyice ele geçirdikten sonra bir takım reformlara girişir. “Dinin devlet aygıtı ve mahkemeler üzerindeki etkisi kaldırılır. Şeriatın yerini Avrupa’dan getirtilip İran’a uyarlanan yasalar alır. Eğitim kurumları modernleştirilir. Kadınların peçe takması yasaklanır. Fethi Ali Şah döneminden beri devletten bağımsız bir güç olan ulemanın etki alanları sınırlandırılır. Eğitim üzerindeki etkileri kaldırılır. Medreseler devlet denetimine girer. Ayrıca vakıflar devlete devredilerek ulemanın mali bağımsızlığına büyük darbe vurulur” (Turan, 2002: 160)

Ulema bu uygulamalara sert tepki gösterir. Buna karşılık Rıza Şah Pehlevi liderliğindeki Pehlevi devleti ulemaya aynı sertlikte cevap verir. Ulemanın Pehlevi Şahlarına karşı çıkması ve devletin de buna karşı sert tedbirler alması, ulema liderlerinin tutuklanmalarına ve sürgün edilmelerine kadar gider. Bunun yanı sıra Şah'ın milliyetçi tavrı ve İslam öncesi Pers devletine hayranlığı Müslüman halk arasında büyük tepkilere yol açar. Ayrıca 1977 yılında İslam Devriminin fikir babalarından Ali Şeriatî ve Humeyni'nin oğlu Mustafa'nın SAVAK tarafından gizemli bir şekilde öldürülmeleri İslam Devrimine giden ayaklanmaları körükler. Şah'ın ayaklanmalara SAVAK yardımıyla sert bir şekilde müdahale etmesi, protestocuların öldürülmesi, basın yayın organlarının kapatılması gazetecilerin hapsedilmesi ve gelen baskılar basın yayın organlarının açılmasına izin verilip ve gazetecilerin serbest bırakılması ve durum biraz normale dönsün umuduyla Şah'ın yurt dışına çıkması da artık Humeyni liderliğindeki halkı tatmin etmiyordu. Böylece yüz yıllardan beri Şahlık rejimi ve Şahlarla neredeyse hiç anlaşamayan ulema 01

Şubat 1979 tarihinden itibaren Humeyni liderliğinde İran İslam Cumhuriyeti'nin temellerini atmış oldu (Turan, 2002: 157–166).

İran İslam Cumhuriyeti, İslam ve Cumhuriyet değerleri üzerine kurulmuştur. Cumhuriyet, memleketin idaresinin halkın oyuna bırakılması ve İslam ise devlet kanunlarının İslam Dini kanunlarına göre yürütülmesidir. İslam dünyasında yeni bir yönetim şekli olan Vilayet-i Fakih modeli, İran İslam Cumhuriyeti'nin temelini oluşturmaktadır. Bazı şialara göre Vali-i Fakih, kayıp imam gaybdayken onun vekilliği görevini yürüten kişidir (Gündoğan, 2011: 95). Bu fikir Ruhullah Humeyni tarafından ortaya atılmıştır. İlk “veli fakih” de Ayetullah Ruhullah Humeyni olmuştur (Vikipedi, 2010i).

İran İslam Cumhuriyeti'nin resmi dini İslam'dır. Devlet, on iki imam şia ideolojisi üzerinde temellendirilmiştir. Halkının %98,8'i Müslüman ve geri kalan %1,2 oranında vatandaş da Hıristiyan, Zerdüsti ve Yahudi'dir. Müslümanların %91'i Şii (on iki imam, isnaaşariye) ve %7,8'i ise Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbelî mezhebindedir (Sa'idiyan, 2001: 84–85).

Pehlevilerin son dönemlerinde artan halk ayaklanmaları sonucu İran İslam Cumhuriyeti'nin 1979 yılında ulemanın önderliğinde halkın desteğiyle kurulmasıyla birlikte ulemanın liderliğini yürüten Ayetullah Humeyni ülkeye döndü. Fransa'dayken kurduğu İslam Devrimi Konseyi, geçici hükümetin koruyucusu görevini üstlenmişti. Bu konsey çalışmalarını bir merkezi şura başkanlığında ve genel olarak illerdeki mahalle mescitlerinde ulema başkanlığındaki şubelerinde sürdürüyordu. Humeyni, Pehlevi döneminin bitmesiyle diğer illerdeki devrim mahkemelerini denetleyen bir merkezi Devrim Mahkemesi kurdu. Aynı şekilde Kum'da mescit ve cami imamlarını denetleyen “İmamlar Kurulu Ofisi”ni دفتر مرکزی “ائمہ” açtı. Bu kurulun görevi illerde bulunan camilere imam atamak ve onları denetlemektir. Böylelikle il cami imamlarını atama ve denetleme işlevi ilk defa ulemanın eline geçti (Abrahamian, 2010: 289).

Dini bayramlar ve günler (Ramazan ve Kurban Bayramları, Hac mevsimi, Mevlit Kandili vb.) diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi İran'da da coşkuyla kutlanmaktadır. Fakat bu bayramlar ve dini günlerin bazılarının kutlanma zamanlarında farklılıklar vardır. Örneğin; Kadir Gecesi Ramazan ayının 27'sinde değil de 19-23'ü arasında bir gecede, mevlit kandili de Rebiü'l-Evvel ayının 12'sinde

değil de 17'sinde kutlanmaktadır. Bunun yanında Humeyni'nin talimatıyla Kudüs işgalini protesto etmek amacıyla ramazan ayının son cumasını "Kudüs Günü روز قدس" ve Peygamber Efendimizin doğum günü de Sünnilerle Şiiler arasında yakınlaşma getirmesi amacıyla "Vahdet Günü روز وحدت" olarak kutlanmaktadır (Hourcade vdi. 2000).

Yukarıda saydığımız günler haricinde de on iki imamın doğum ve şahadet günleriyle bazı önemli olayların gerçekleştiğine inanılan günler kutlamalar ve vaazlarla anılmakta ve taze tutulmaya çalışılmaktadır. Bunların en önemlilerinden birisi Zilhicce ayının 18'inde "Ğadir Bayramı", bugün özellikle 1979 sonrası dönemde resmi tatil ilan edilmiştir. Bir diğer dini gün ise Ramazan ayının 19'unda Hz. Ali'yi (r.a.) şehit eden Mülcem'in öldürüldüğü gün olarak kutlanmaktadır. "Dünya Mazlumlar Günü" olarak bilinen ve on ikinci imamın doğum günü olduğu sanılan Şaban ayının 15. günü de kutlanan bir başka dini gün olarak sayılabilir. Dini günlerin en önemlisi ise kuşkusuz Hz. Hüseyin'in arkadaşlarıyla birlikte Kerbela'da şehit düştüğü gündür. Bu gün çeşitli trajedik uygulamalar ve Hz. Hüseyin (r.a.) ve beraberindekiler için yakılan ağıtlarla anılır. Kerbela ile ilgili anma günleri Muharrem ayının onu ile Safer ayının yirmisi arasındaki dönemle sınırlı değildir. Başka günlerde de "ravzahâni خوانی روضه" adı verilen anma programları düzenlenmekte ve bu günlerde de Hz. Hüseyin (r.a.) ve beraberindekiler anılmaktadırlar (Hourcade vdi. 2000).

İran halkı için çok önemli olan bir başka husus da on iki imamın türbelerini ziyaret ve bu türbelerde okunan ve "ziyaretname زیارتنامه" adındaki kitapçıklarda toplanan dualardır. İnançlarına göre imamların türbelerini ziyaret etmek ve dua okumadaki temel amaç; manevi destek kazanmak, rahmet ve şefaate nail olmak ve onların İslam adına yaptıkları faaliyetlerin izinden gitme duygusunu manevi olarak yaşayabilmektir. Dua-i Kümeyl, Cevşen-i Kebir, Cevşen-i Sağir, Dua-i Simat ve Dua-i Seher duaları, dua kitaplarında bulunan dualardan birkaçıdır. En çok bilinen ve okunan dua kitaplarına örnek olarak ise Abbas Kummi'nin "Mefatihü'l-Cinân مفاتيح الجنان" ve 4. İmam Ali Zeynelâbidin'in "Sahife-tü's-Seccâdiyye الصيفة السجادية" kitapları gösterilebilir (Hourcade vdi. 2000).

On iki imamın türbelerinin bulunduğu Necef (altı imam), Kerbelâ, Kâzimiye ve Sâmerra, Medine- Cennetü'l-baki mezarlıklarını (dört imam) ziyaret etmek büyük

bir erdem sayılmaktadır. İmamların mezarları haricinde imamzadelerin mezarları da ziyaret edilmekte ve dualar okunmaktadır. Bunların yanı sıra İran İslam Cumhuriyeti'nin kurucusu İmam Humeyni'nin Tahran-Bihışt-i Zehra'daki "Harem" denen türbesi de önemli ziyaret yerlerinden biridir. "Harem" yılın her zamanında halk tarafından ziyaret edilmektedir. Bunun yanında senede üç defa resmi olarak anma ve yas meclisleri düzenlenmektedir. Fakat bu ziyaretlerin hiçbirisi de farz olan haccın yerine bir alternatif olarak görülmemektedir. İran halkı Safevi-Osmanlı ilişkilerinden dolayı Safeviler döneminde bu ziyaretten bir müddetliğine mahrum kalsa da bu durumun (özellikle Nadir Şah Afşar'ın yoğun çabaları sonucu) ortadan kalkmasından sonra tekrar hac farızasını yerine getirmektedirler (Hourcade vdi. 2000).

İran İslam Cumhuriyeti'nde eğitim ve öğretim faaliyetleri modern okul ve üniversitelerin yanı sıra dini eğitimin ağırlıklı olduğu geleneksel medreselerde sürdürülmektedir. Dini eğitimin ve medrese eğitiminin merkezi ise Kum şehridir. Medreselerin ders programı üç aşamadan meydana gelmektedir:

1. aşamada Arapça grameri, belagat, mantık ve kolay derecede İslam hukuku eğitimi verilir. 2. aşamayı İslam felsefesi ağırlıklı bir eğitim ile fıkıh usulü eğitimi oluşturur. Bu seviyede İbn-i Sina, Molla Sadra, Hâdi-i Sebzevâri vb. İslam âlimlerinin kitapları okutulur. 3. aşamada öğrenciler diğer ilimlerle ilgili yoğun çalışma, ders ve tartışmalara katılmakla birlikte asıl yoğunluk İslam Hukuku üzerindedir. Medresede dini eğitim almak isteyen bir kişi için zaman veya sınav sınırlaması yoktur. İsteddiği zaman, yeteneği ve çabası karşılığı birkaç hocadan icazet almakla içtihat yapabilme seviyesine ulaşır. Dini eğitimde araştırmacı konumda olan kimseler için Hücetü'l-İslam *حجة الاسلام*, bir üst seviyede yani içtihat seviyesinde olan kimseler için Ayetullah *آيت الله* ve müçtehit olmakla birlikte taklitçileri olan kimseler için ise Âyetullahi'l-Uzma *آيت الله العظمى* unvanları kullanılmaktadır (Hourcade vdi. 2000).

Kum, Meşhet ve kısa bir süreliğine de olsa İsfahan, İran'ın dini şehirlerindedir. Kum şehri, burada bulunan Hevze-i İlmiye *حوزه علميه* adındaki medreseleriyle (Enstitü) ünlüdür. Bu şehir İran'daki ulemanın yetiştiği yerdir. İmam Humeyni de bu şehirde yetişmiştir. Pehlevi döneminde yabancıların İran'a girmelerinden rahatsızlık duymalarından dolayı Şah rejimine karşı dini liderlerin en

çok miting düzenledikleri yer ve Şah rejimine karşı topluca hareket edip rejimi yıkan ulema gurubunun merkezi Kum şehridir (Pâygâh-i İtlâ-resâni İstândâri-i Kum: 2011).

Bir diğer dini şehir ise Meşhet şehridir. Meşhet şehri ismini bu şehirde bulunan ve önemli ziyaret merkezlerinden biri olan İmam Rıza'nın türbesinden alır. Abbasi halifesi (a.r.) Ma'mun tarafından o dönemdeki adıyla Tus diye bilinen bu coğrafyaya kendisinin vekili olarak tayin edilen İmam Rıza şehir halkı tarafından zehirlenerek öldürülmüştür. Bunun üzerine de bu şehre Meşhedü'r-Rıza مشهد الرضا adı verilmiş, zamanla kısaca Meşhet مشهد denilmiştir ve günümüzde de bu isim kullanılmaktadır. İran'da, İmam Rıza'nın türbesi en çok ziyaret edilen mekânların başında gelir. Meşhet, İranlıların ve şehir halkının çok değer verdiği kutsal bir şehirdir. Nitekim dönemin cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad, Ekim 2009 (GT 08.08.1388) yılında bu şehri "İran'ın Manevi Başkenti پایتخت معنوی ایران" ilan etmiştir. Bu şehirde bulunan imamzadeler ve âlimlerin mezarları da yine ziyaret edilen yerlerdir (Wikipedi, 2011e). Meşhet şehrine araştırma amacıyla gittiğimde bu şehirdeki mübarek türbeyle ilgili ilgimi çeken en önemli husus orada karşılaştığım Meşhetli kişinin merhaba dedikten sonra sorduğu soru oldu. "Mübarek Türbe'yi روضه مبارک ziyaret edeceksin değil mi?" diyerek devam etti. "Çünkü burası (İmam Rıza'nın türbesi) fakirlerin كعبه فقراً parasızların Kâbe'sidir. Mekke'deki Kâbe ise zenginlerin ziyaret ettikleri yerdir." Bunun üzerine ben de "araştırmamdan ayırabildiğim ilk fırsatta" diye cevap verdim. Benim Sünni olup da bu konuda hemfikir olmam onu çok memnun etti, beni istediğim yere kadar götürdü ve "başka bir işin varsa lütfen hiç çekinmeden söyleyebilirsin" diyerek yanımdan ayrıldı. Bu şehrin yol boyunca uzanan sokakları, şehir içi sokakları ve dükkânları İmam Rıza'nın (a.r.) sözleriyle donatılmıştı.

İKİNCİ BÖLÜM

İRAN'DA GENEL PSİKOLOJİNİN GELİŞİM SÜRECİ

2. 1. Psikolojinin Gelişimi

“İran Tarihine Kısa Bir Bakış” başlıklı bölümde de gördüğümüz gibi İran, binlerce yıldan beri birçok medeniyetin kurulduğu ve yeşerdiği topraklardan biri olmuştur. Bu medeniyetlerde genel olarak insanın ruhu ve nefsi, kişiliği ve ona verilen değeri, insan davranışı ve eski dönemlerin hekimlerince insanda davranış bozuklukları ve sebepleri araştırılmıştır. Bugün İran’da Psikoloji çalışmalarından bahsedecek olursak o eski çağlardaki medeniyetlerin mirasından ilham alınmış olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Eski zamanlarda İran’daki kutsal yazılarda insan hayatından uzun uzadıya bahsedilmektedir. İnsanın özgür iradeye sahip olduğundan davranışlarının içsel olduğu ve oldukça karmaşık olduğu hususlara kadar bahsedilmektedir. Ayrıca aklın insan davranışında önemli rol oynadığı, his ve heyecanlara yön vermek de aklın işlevlerinden olduğu bildirilmektedir. Bu görüşe göre müspet-olumlu hisler ilahi bilgi ve iyi düşünmenin eseri ve menfi-olumsuz hisler ise şehvet, hırs ve gazabın mahsulüdür. Davranışlar akıldan sonra insanın şahsiyeti üzerine önemli yere sahiptir. Ama davranışlar insanın iradesinin yerini tutamaz ve tutmamalıdır. İnsan hayatta iyilik ve kötülüklerle karşı karşıyadır. Dolayısıyla hayatın her anında düşüncesine, sözüne ve davranışıyla durumuna yön verebilir (Amordad, 2009). Bu mevzular bahsedilirken bugün bildiğimiz şekliyle Revân-Şinasi, İlmü’n-Nefs ve Ruhیات (Psikoloji) gibi isimler altında yapılmamıştır. Bu konular, genel olarak eserlerin belirli bölümlerinde, ahlak felsefesi, ahlak, edebiyat vb. kitaplarda bölümler halinde işlenmiştir.

Zerdüştlüğün kutsal kitabı Avesta bu kitaplardan birisidir. Avesta’nın ikinci bölümü (kitabı) Yesna’da insanın şahsiyetinden bahsedilmiştir. Orada insanın şahsiyeti dokuz bölümden müteşekkildir: Bunlardan üçü maddi, üçü esiri (hayatı, hava) ve geri kalan üç bölümü de manevi ve ruhanidir. Bunların maddi olanı ölümle ortadan gider. Esiri olanı ise bir süreliğine fani dünyanın kanunlarına göre varlığını

sürdürür. Ama manevi olan yönleri ise varlığını ve işlevini idame ettirir (Aktaran: Abasali-pûr, 2007; Aktaran: Amordad, 2009).

Yine aynı şekilde ilk Pers-Fars devleti olan Ahamenişler'deki eğitim ve öğretim şekllinden bahsedilirken bireyi toplum içinde başarılı, streten uzak ve toplum için faydalı olabilecek nitelikte yetiştirilmesi amaçlandığı görülmektedir. O dönemde bir çocuğa verilecek eğitim üç çeşitti:

Birincisi çocuğun bencil ruhtan kurtararak kendi yaşatlarını ve toplum içinde bir fert olduğunu ona öğretmek şeklindeydi. Aynı şekilde çocuklar kendi haklarını ve başkalarının haklarını öğrenmeli ve diğerlerinin haklarına riayet etmeliydiler. İkincisi ise kişinin kendisini yetiştirmeye yönelik eğitim ve öğretimin yanında onu (çocuk ve ergen) bünyesine uygun ve boş zamanlarında yapabileceği işlere yönlendirirlerdi (Elmasi, 2005: 85). Böylelikle çocuk ve ergen boş zamanlarında ilgileneceği hobilerle uğraşır ve yaşayacağı olası streten de korunmuş olacaktı. Üçüncü eğitim şekliyse ergenlere idari, siyasi ve askeri işlerin öğretilmesiydi. Bu şekilde vatani ve milletin refahı ve bekası için faydalı gençler yetiştirmeyi amaçlıyorlardı (Elmasi, 2005: 85).

Diğer taraftan bu eğitimden tebaası bulunduğu her vatandaş istifade edemezdi. Bu eğitimden sadece hükümdarların çocuğu (saray çocukları), eşraf ve saygın kişilerin çocukları müstefit olabilirdi. Alt sınıf ailelerin çocuğu ise babaları ve köy hocaları tarafından eğitilirlerdi. Devlet bunlar için özel bir eğitmen bellemezdi ve tayin etmezdi. Alt sınıf ailelerin çocukları babalarının ve annelerinin mesleği üzerine yetişirler ve toplum içinde de o doğrultuda hizmet görürlerdi.

İran'ın İslam'la müşerref olmasından sonra ise buradaki medrese ve eğitim yuvalarında Psikoloji konuları İlmü'r-Ruh, İlmü'n-Nefs veya Ahlak adıyla felsefe kitapları ve derslerinin önemli bir parçası olarak işlenmeye başlamıştır (Genci, 2009: 19; Kâviyâni, 2002). O dönemlerin düşünür ve hekimleri genellikle eserlerinde psikoloji konularından bahsetmişler veya psikoloji alanında ayrı kitap ve risaleler kaleme almışlardır. Bu âlim ve düşünürler psikolojinin asıl konuları olan duyular, duygular, öğrenme, düşünme, hayal etme, zihin gücü vb. konuların yanı sıra verdikleri temsili örneklerle bugünkü Klinik Psikoloji alanında ışık tutacak uygulamalar da gerçekleştirmişlerdir ("Sanal", 2009).

Eserlerinde psikoloji konularını işleyenler içinde Ebu Bekir b. Muhammed Razi رازی ابن سینا, İbn-i Sina ملا صدرا, Molla Sadra, Nasir-i Hisrev-i Belhi ناصر خسرو بلخی, Nasiruddin Tûsi نصیرالدین طوسی, Sa'di-i Şirâzi سعدی شیرازی vb. yüzlerce hekim ve düşünürü sayabiliriz. Bu düşünürlerin birkaçının özgeçmiş ve ilgili kitaplarından veya kitapları içinde konu edindikleri ilgili bölümlerden misal teşkil etmesi açısından Üçüncü Bölümün “Din Psikolojisi Alanında Yapılan İlk Çalışmalar” başlığı altında bahsedilecektir.

Psikoloji'nin Avrupa ülkelerinde yeni bir bilim olarak boy gösterdiği sıralarda gerek içtimai gerek ilmi bakımdan yavaş bir gelişim içerisinde olan İran'da Revân-Şinasi (Psikoloji) alanındaki çalışmalar da o eski üslubu geçemedi. Yukarıda isimlerinden bahsettiğimiz kişilerin kitapları ve kitaplarındaki psikoloji konuları felsefe derslerinin önemli bir parçası olarak ders verilmeye devam etti. Bir de o eski kitapların yanında edebiyatçı, hekim ve düşünürler de yazdıkları kitaplarında seleflerinin çizdiği çizgiden gitmeyi yeğlediler. Fakat Psikolojinin İran'daki gelişimi Tahran üniversitesi ve aynı düzeyde eğitim kurumlarının (enstitüler, darü'l-muallimin) diğer şehirlerde de birer birer açılmasıyla müstakil bir ilim olarak müfredatta yer bulmaya başladı. (Genci, 2005: 17).

Modern anlamda Revân-Şinasi Psikoloji ilminin İran'daki öncüleri Dr. Ali Ekber Siyasi دکتر محمد باقر هوشیار ve Dr Muhammed Bakır Hûşyâr دکتر محمد باقر هوشیار olmuştur. Dr. Ali Ekber Siyasi kaleme aldığı “İlmü'n-Nefs ya Revân-Şinasi Ez Lihaz-ı Terbiyet علم النفس یا روان شناسی از لحاظ تربیت İlmü'n-Nefs veya Eğitim Psikolojisi” adlı kitabıyla İran'da psikolojinin bir ilim olarak tanınması ve bilinmesine öncülük etmiştir. Bu kitabı ve bu alandaki yaptığı çalışmalarından dolayı onu İran'da Modern Psikolojinin babası olarak görülür. İsmi yukarıda zikrettiğimiz Dr. Muhammed Bakır Hûşyâr da Siyasi ile birlikte ilk çalışmaları yapan kişilerin başında gelir. O da “Senciş-i Hûş ya Revân-Şinasi-i İlmi سنجش هوش یا روان شناسی علمی Düşünsel Ölçüm ya Bilimsel Psikoloji” adlı eserini Siyasi'nin eseriyle aynı senede yayına hazırlamıştır. Bu iki kitap da birbirinin ardı sıra 1938 (GT 1317) yılında basılmıştır. (Genci, 2005: 17; İsmaili vdi. 2007: 30). O döneme kadar Psikoloji, İlmü'n-Nefs علم النفس, İlmü'r-Ruh علم ارواح adlarıyla bilinirken 1938 yılından sonra Revân-Şinasi روان شناسی Psikoloji ismi kullanılmış ve bundan sonra İran'da bu isim altında bir ilim olarak varlığını sürdürmüştür (Kâviyâni, 2002).

İlmi ve kültürel konulara tarihin her döneminde bu kadar önem veren İran halkı, maalesef son yüzyıla kadar Psikolojiyi biraz da el falı ve ruh çağırma, fal ve inanışlarıyla aynı görmekteydiler. El falı ve ruh çağırma ile ilgili yazılan kitapları Psikoloji eserleri olarak görüyorlardı (“Sanal”, 2010h). Fakat bu anlayış zamanla İran halkının ilme verdikleri önem ve bu alanda çalışan araştırmacıların çabalarıyla ortadan kalkmıştır. Bu defa farklı problemler ve sıkıntılar bu ilmin yakasına yapışmıştır.

Psikoloji bir ilim olduktan sonra İran’da ilk başlarda pek bir ilerleme kaydedememiştir. Çünkü o dönemlerde bir taraftan eski üslubun etkisi altında kalmış, bir başka taraftan Psikoloji çalışmalarında kullanılan yeni araştırma yöntemlerinin etkisiyle bu ilim bir ara ön plana çıkmış, ardından tekrar önü tıkanmıştır. Bu yüzden de pek bir ilerleme kat edememiştir. Psikolojinin o ilk yıllarda yavaş ilerlemesinin önemli sebeplerinden birisi de Psikanaliz’in روان کوی İran ilim camiası tarafından daha çok rağbet görmesidir. O dönemde Psikoloji’nin yavaş ilerlemesinin bir diğer önemli sebebi ise ilgisi olmayanların kendilerini “Revân-Şinasi روان شناس Psikolog” demeleri, halk arasında bu konuda fikir beyan etmeleri ve fikirlerini ve düşüncelerini bu ismi kullanarak sağlamlaştırma kaygısı olmuştur (Kâviyân, 2002).

Bu gelişmelere ve yeni atılan adımlara rağmen Psikolojinin asıl tutulduğu ve bir ilim olarak hüviyet kazanması ise 1961 (GT 1340) yılına rastlamaktadır. O zamana kadar her ne kadar bu alanda ilmi çalışmalar yapıldıysa da bu çalışmalar sayıca pek az olduğu gibi bir ilim olarak çok da kabul görmüyordu. Çünkü o tarihe dek Revân-Şinasi yine Felsefe veya eğitim bilimlerinin girizgahı veya giriş bölümü halinde ya da sadece bir ders olarak eğitim fakülteleri (Darü’l-Muallimin, eğitim enstitüleri) müfredatında yer buluyordu (Genci, 2005: 17; “Sanal”, 2009).

1961, İran’da Revân-Şinasi’nin bir ilim olarak gelişmeye başladığı yıl olarak gösterilebilir. Çünkü M. 1961 yılını takip eden on sene içerisinde ilk defa Tahran Üniversitesi (M. 1965-GT 1344) olmak üzere diğer üniversitelerde Psikoloji ilmi lisans programı düzeyinde ayrı bir fakülte şeklinde okutulmaya başlandı. O yıllarda Tahran üniversitesinde psikoloji eğitimi yüksek lisans seviyesine kadar yükseldi ve “Müessesesi-i Revân-Şinasi روان شناسی Psikoloji Kurumu” kuruldu. Psikoloji alanındaki bu gelişmeler o sıralarda psikoloji hocalarından Dr. Mahmud Sinâ’i’nin

دکتر محمود صنایی çalışma ve gayretleriyle hayat buldu. Dr. Mahmud Sinâ'i'nin psikoloji alanında yaptığı en önemli hizmetlerin başında “Norman Leslie Munn”ın eserini İngilizce’den Farsça’ya “Usul-i Revân-Şinasi اصول روان شناسی Psikoloji Metodolojisi” adıyla çevirmesi gelmektedir. Bu kitap 1962 yılında sade bir Farsça’ya çevrilerek basılmış ve okuyuculara sunulmuştur. Gerek konuları cami bir şekilde işleyişinden gerekirse arı bir Farsça’yla yazılmış olduğundan kısa sürede Psikoloji bölümlerinin Umumi Genel Psikoloji (روان شناسی عمومی) kitabı haline gelmiştir. Bu eseri Sinâ'i'nin yaptığı çeviriden on iki sene sonra Mahmud Saatçi, asıl eserin düzenlemeli ve geliştirilmiş son basımını (M. 1968 ve b1972) baz alarak yeniden Farsça’ya tercüme etmiştir. Bu eser iki binli yıllara kadar çok yayımlanan birkaç Genel Psikoloji eserleri gibi on dört defa basılarak İranlı öğrencilerin ve okuyucuların hizmetine sunulmuştur (Genci, 2005: 17–18; İsmaili vdi. 2007: 31; “Sanal”. 2009).

Bu yıllarda psikoloji alanında verdiği eserler ve yaptığı hizmetlerle önemli gelişmelerin kapısını aralayan bir diğer isim ise Muhammed Taki Birâheni olmuştur. O 1972 yılında “Mebâni-i Âzmûn-ha-i Revâni مبانی آزمونهای روانی Psikoloji Testlerine Giriş” ve “Revân-Âzmayi روان آزمائی Zihinsel Doğrulama” adlı eserleri ve Tahran Üniversitesi Klinik Psikoloji bölümü yüksek lisans programı öğrencilerine verdiği “Psikolojide Ölçme Yöntemleri” ve Genel Psikoloji alanında verdiği derslerle İran Revân-Şinasi’sinde önemli bir yere sahiptir (Kâviyâni, 2002). Bu dönemde İran Psikolojisinden bahsedilirken Mahmud Saatçi, Sa’id Şamlu, Peri-ruh Dâd-sitân vb isimlerin de yaptıkları çalışmaları, verdikleri dersleri, bu alanda gösterdikleri başarıları ve girişimlerini de görmemezlikten gelmek mümkün değildir.

Daha sonraki yıllarda da İran’ın çeşitli üniversitelerinde Psikoloji alanında birçok özgün ve tercüme eserler kaleme alınmıştır. Dr. Mahmud Sinâ'i ve aynı eserin geliştirilmiş ve genişletilmiş halinin tercümesini yapan Dr. Mahmud Saatçi’nin çevirileri (ilki 1962, ikincisi 1974), Dr. Siyrûs Azimi’nin “سیروس عظیمی” “Usul-i Revân-Şinasi اصول روان شناسی Psikoloji Metodolojisi” çevirileri (ilki 1962, ikincisi 1974), Dr. Siyrûs Azimi’nin “سیروس عظیمی” “Usul-i Revân-Şinasi-i Umumi اصول روان شناسی عمومی Genel Psikoloji Metodolojisi” (M. 1969), Dr. Emir Hûşeng Mehryâr دکتر هوشنگ مهريار ve Dr. Riza Şâpûriyan’ın دکتر رضا شاپوريان “Külliyat-ı Revân-Şinasi-i İlmi کلیات روان شناسی علمی Bilimsel Psikoloji İlkeleri” yaptıkları tercüme ve özgün eserleri (M. 1970) vb. ilk önemli çalışmalardan

sayabiliriz (“Sanal”. 2009). İlk çalışmalar içinden birkaç tanesini örnek teşkil etmesi için geniş tanıtımı araştırmanın ilerleyen bölümünde; “Psikoloji Alanında Yapılan İlk Çalışmalar” başlığı altında yapılacaktır.

Psikoloji alanında atılan önemli adımlardan biri de 1995 yılında devlet tarafından resmen açıldığı resmi gazetede bildirilen “Encümen-i Revân-Şinasi-i İran انجمن روان شناسی ایران İran Psikoloji Derneği”nin açılması olmuştur. İran Psikoloji Derneği'nin ilk kongresi 1500 psikologun katılımı ve seksen makaleyi aşkın sunumla 1997 yılının Ağustos ayında gerçekleşmiştir. Bu topluluk şuan 3500'ü aşan üyeye ulaşmıştır (Şamlu, 2009: 51).

Bu dernek bugüne kadar üç genel kongreyi geride bırakmış ve bir dördüncüsünün de önümüzdeki yıl yapılması kararlaştırılmıştır. İran Psikoloji Derneği aylık ilmi toplantılar, ülke genelinde verilen seminerler, psikoloji dalları ve toplum ihtiyaçlarına göre gerçekleştirdiği sempozyumlarla faaliyetlerine devam etmektedir. Bunun dışında Uluslar Arası alanda da psikoloji ile ilgili konferanslar düzenlemekte ve önümüzdeki Eylül ve Ekim aylarında da Uluslar Arası Çocuk ve Ergen Psikolojisi Kongresi روان شناسی کودک و جوان başlığıyla gerçekleştirilecektir. Ayrıca çıkartmakta olduğu Revân-Şinasi-i Muasır روان شناسی معاصر ve Mecelle-i Beyne'l-Mileli-i Revân-Şinasi روان شناسی مجله بین المللی دergileri de derneğin faaliyetlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Bu dernek dışında da İran psikoloji çevresince bilinen ve İran'da hizmet vermekte olan birçok dernek ve kuruluş mevcuttur. İran'da psikoloji bilim dalı alt dallarının her biri adı altında neredeyse birkaç topluluk saymak mümkündür. Bu toplulukların her biri yine toplantılar, dergiler, panel ve sempozyumlar vb. ile İran psikolojisine hizmet etmektedirler. Bu derneklerin birkaçı aşağıda verilmiştir:

1. Encümen-i Revân-Şinasi-i İran انجمن روان شناسی ایران İran Psikoloji Derneği
2. Encümen-i Revân-Şinasi-i Bâlini-i İran انجمن روانشناسی بالینی ایران İran Klinik Psikoloji Derneği
3. Encümen-i Revân-Şinasi-i İctimâ'i انجمن روانشناسی اجتماعی ایران Sosyal Psikoloji Derneği
4. Püjûhiş-kede-i Ulum-i Şinahti پژوهشکده علوم شناختی Psikolojik Bilimler Enstitüsü

5. سازمان نظام روانشناسی و مشاوره كشور سازمان نظام روانشناسی و مشاوره كشور
Sazımân-ı Nizâm-ı Revân-Şınası ve Müşâvere-i Kişver Ülke Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Örgütü
6. شبکه تحقیقات سلامت روان ایران ایران
Şebeke-i Tahkikât-ı Selamet-i Revân-ı İran İran
Ruh Sağlığı Araştırma Merkezi
7. انجمن مشاوره ایران ایران
Encümen-i Müşâvere-i İran İran Rehberlik Derneği
8. دفتر مركز مشاوره وزارت علوم دفتر مركز مشاوره وزارت علوم
Defter-i Merkez-i Müşâvere-i Vezâret-i Ulum Ulum
Kültür Bakanlığı Danışmanlık Merkezi İdaresi
9. مؤسسه بین المللی مؤسسه بین المللی
Müessese-i Beyne'l-Mileli Ferhengi ve Hüneri-i Bünyân Bünyân Uluslar Arası Sanat ve Kültür Müessesesi
فرهنگی و هنری بنیان
10. انستیتو روانپزشکی تهران تهران
Enstitü-i Revân-Pizişki Tehran Tahran Psikiyatri Enstitüsü
11. انجمن روانپزشکی انجمن روانپزشکی
Encümen-i Revân-Pizişki-i Kûdek ve Nev-Cevân-ı İran İran
Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Derneği
12. انجمن علمی روانشناسی انجمن علمی روانشناسی
Encümen-i İlmi-i Revân-Şınası İlmi Psikoloji Derneği
vb.

Yukarıda saydıklarımız kuruluşlar haricinde onlarca resmi ve özel psikoloji kuruluşu vardır.

İran'da psikoloji sahasında yayınlanan kitapların yanında önemli bir diğer kaynak ise dergilerdir. Yukarıda birkaç tanesinin ismini saydığımız kuruluşlar ve derneklerin neredeyse her birisinin çıkarttığı dergiler yanında birçok üniversitenin psikoloji bölümleri (Revân-Şınası ve Ulûm-i Terbiyeti و علوم تربیتی Eğitim Bilimleri ve Psikoloji) bünyesinde çıkarttığı dergiler de İran psikolojisine önemli hizmet görmektedir. İran'da yayınlanan dergilerden birkaçı:

1. فصلنامه روان پزشکی فصلنامه روان پزشکی
Fasl-nâme-i Revân-Pizişki ve Revân-Şınası-i İran İran
روانشناسی ایران
2. فصلنامه روانشناسی فصلنامه روانشناسی
Fasl-nâme-i Revân-Şınası Psikoloji Dergisi
3. فصلنامه دانش و پژوهش فصلنامه دانش و پژوهش
Fasl-nâme-i Dâniş ve Püjûhiş der Revân-Şınası
درروانشناسی Psikoloji'de Araştırma ve İnceleme Dergisi
4. فصلنامه روانشناسی بالینی فصلنامه روانشناسی بالینی
Fasl-nâme-i Revân-Şınası-i Bâlini Klinik Psikoloji
Dergisi
5. فصلنامه اندیشه های نوین تربیتی فصلنامه اندیشه های نوین تربیتی
Fasl-nâme-i Endişe ha-ı Nevin-i Terbiyeti
Eğitimde Yeni Düşünceler Dergisi

6. Fasl-nâme-i Püjûhiş der Selamet-i Revân-Şinahti فصلنامه پژوهش در سلامت روانشناختی Ruh Sağlığı Araştırmaları Dergisi
7. Fasl-nâme-i Püjûhiş-ha-ı Kâr-burdi-i Revân-Şinahti (Revân-Şinasi ve Ulum Terbiyeti-i Sabık) پژوهشهای کاربردی روانشناختی (روانشناسی و علوم تربیتی سابق) Uygulamalı Psikoloji Araştırmaları (Psikoloji ve Eski Uslupteki Eğitim Bilimleri)
8. Fasl-nâme-i Endîşe ve Reftâr فصلنامه اندیشه و رفتار Düşünce ve Davranış Dergisi
9. Fasl-nâme-i Püjûhiş ha-ı Terbiyeti ve Revân-Şinahti فصلنامه پژوهش های تربیتی و روانشناختی Eğitimsel ve Psikolojik Araştırmaları Dergisi
10. Fasl-nâme-i Revân-Şinasi-i Tahavvuli: Revân-Şinasi-i İran فصلنامه روانشناسی Gelişim Psikolojisi Dergisi: İran Psikolojisi تحولی: روانشناسی ایران
11. Dû Fasl-nâme-i Revân-Şinasi-i Muasır دو فصلنامه روانشناسی معاصر İki Modern Psikoloji Dergisi
12. Fasl-nâme-i Neşri-----e-i Beyne'l-Mileli-i Revân-Şinasi فصلنامه نشریه بین المللی Uluslar Arası Psikoloji Yayını روانشناسی
13. Fasl-nâme-i Revân-Şinasi-i Danişgâh-ı Tebriz فصلنامه روانشناسی دانشگاه تبریز Tebriz Üniversitesi Psikoloji Dergisi
14. Fasl-nâme-i Revân-Şinasi ve Ulûm-ı Terbiyeti (Danişgâh-ı Allâme Tabatabayi) فصلنامه روانشناسی و علوم تربیتی (دانشگاه علامه طباطبائی) Psikoloji ve Eğitim Bilimleri Dergisi (Allame Tabatayi Üniversitesi)
15. Fasl-nâme-i Ulûm-i Terbiyeti ve Revân-Şinasi (Danişgâh-ı Sistân ve Belûçistân) فصلنامه علوم تربیتی و روانشناسی (دانشگاه سیستان و بلوچستان) Psikoloji ve Eğitim Bilimleri Dergisi (Sîstân ve Belûçistân Üniversitesi)
16. Fasl-nâme-i Revân-Şinasi ve Ulûm-ı Terbiyeti (Danişgâh-ı Tahrân) فصلنامه روانشناسی و علوم تربیتی (دانشگاه تهران) Psikoloji ve Eğitim Bilimleri (Tahrân Üniversitesi)
17. Fasl-nâme-i Püjûhiş ha-ı Revân-Şinahti فصلنامه پژوهش های روانشناختی Psikoloji Araştırmaları Dergisi
18. Fasl-nâme-i Daniş ve Püjûhiş der Revân-Şinasi فصلنامه دانش و پژوهش Bilimsel Psikoloji Araştırmaları Dergisi در روانشناسی

19. فصلنامه مطالعات روانشناختی Revân-Şinahti Mutâli'ât-1 Fasl-nâme-i Araştırmaları Dergisi vb.

Bugün Psikoloji İran üniversitelerinin genelinde lisans düzeyinde ve birçok üniversitede de yüksek lisans düzeyinde okutulmaktadır. Bazı üniversitelerde ise psikoloji alanında doktora programları mevcut olup eğitim vermeye devam etmektedir (Genci, 2009: 19).

İran'daki üniversitelerde Psikoloji dersleri ana hatlarıyla şu başlıklar altında verilmektedir:

“Genel Psikoloji:

علم النفس -Nefs İlmü'n-Göre İslam Alimlerine Genel Psikoloji, روان شناسی عمومی, Ölçme Teknikleri, Genel Fizioloji, مبانی جامعه سوسئولوژی, کلیات فلسفه Külliyat-ı Felsefe, فزیولوژی عمومی, Yabancı Dilde Psikoloji Metinleri (Çözümleme), Sayısal İstatistik, روش تحقیق در روان شناسی, استنباطی, Psikolojide Araştırma Teknikleri, روان شناسی فزیولوژیک, Deneysel Psikoloji, روان شناسی تئوری, Eğitim Psikolojisi, روان شناسی یادگیری, روان شناسی رشد, Sosyol-Psikoloji, روان شناسی تربیتی, روان سنجی, Tahrik ve Heyecan, انگیزش و هیجان, Ruhsal Patoloji, شخصیت, Kişilik, آسیب شناسی روانی, روان شناسی مرضی کودک, Çocuk Hastalıkları Psikolojisi, Ruh Sağlığı, بهداشت روانی, تاریخچه و مکاتب روان شناسی, Psikoloji Tarihi ve Ekolleri.

Klinik Psikoloji Bölümünde Verilen Dersler:

کاربرد مقدماتی روشهای تشخیص, Kliniksel Tanı Koyma ve Uygulamalarına Giriş, بالینی (İlk Kullanım Şekli), Psikoterapi Mülakatının Uygulama ve Yöntemlerine Giriş, کاربرد مقدماتی روشهای درمان مصاحبه, Dünyada ve İran'da Kliniksel Psikoloji Meseleleri, سمينار مسائل روان شناسی بالینی در ایران و جهان, Klinik Psikolojide Uygulamalı Araştırmalar, پژوهشهای عملی در روان شناسی بالینی, Gurup Dinamikleri Psikolojisi (Kitle Psikolojisi), روان شناسی پویایی گروه, Genel Psikiyatri, کلیات روان پزشکی, Psikoterapi Nazariyelerine Giriş, بررسی مقدماتی نظریه های روان درمانی, Rehberlik ve Danışmanlık, روان شناسی کودکان, Otistik Çocuklar Psikolojisi, روان شناسی مشاوره و رهنمائی, استثنائی.

Genel Psikoloji Bölümüne Mahsus Dersler:

Deneysel Araştırma Metotları, طرحهای پژوهشها آزمایشگاهی, Noro-Psikolojiye ارزشیابی شخصیت (Değerlendirmeleri), مقدمات نورو پسیکولوژی, Giriş Psikolojik Açından روان شناسی مشاوره و رهنمائی, Rehberlik ve Danışmanlık Psikolojisi, Zeka ve Ölçülmesi آن سنجش و روان شناسی هوش و Dil ve Tefekkür و زبانه و Gurup Dinamikleri Psikolojisi (Kitle Psikolojisi), روان شناسی پویای گروه, Otistik Çocuklar Semineri در Genel Psikoloji Konularında Seminer, روان شناسی کودکان استثنائی, Suçluluk Psikolojisi, یادگیری اختلالات, Öğrenme Bozuklukları, مسائل روان شناسی عمومی, پژوهشها عملی در روان شناسی, Genel Psikolojide Uygulamalı Araştırmalar, روان شناسی جنائی عمومی.

Otistik Çocuklar Psikolojisi bölümünde görülen dersler:

Bilişsel, روان شناسی مشاوره و رهنمائی, Rehberlik ve Danışmanlık Psikolojisi, Testlerin Uygulama ve Teorileri, ساختی نظریه ها و کاربرد آزمونهای شناختی, Süper Zekalı Çocukların Psikolojisi ve Onlara Eğitim Teknikleri, روشهای کودکان تیر هوش و روشهای کودکان زکالی, Geri Zekalı Çocukların Psikolojisi ve Onlara Eğitim Teknikleri, آموزشهای آنها, اختلالات تکلم و Çaresi و Konuşma Bozukluğu ve Şناسی کودکان عقب مانده و روشهای آموزش آنها, روان شناسی تدریس به کودکان, İtirme Engelli Çocuklara Öğretme Psikolojisi, گفتار درمانی, روان شناسی تدریس به کودکان نابینا, Görme Engelli Çocuklara Öğretme Psikolojisi, ایثنائی, İstisnai Çocuklar Hakkında Yabancı Dillerdeki Metinler (Metin Çözümleri), متون روان بهداشت روانی کودکان, Otistik Çocukların Ruh Sağlıkları ve Aileleri, شناسی به زبانهای خارجی, Psikolojik Sorunlu Çocukların Doğmadan Önce Önlenmesi, استثنائی و خانواده, روان شناسی Uyumsuz Çocuklar Psikolojisi, زمینه پیشگیری از تولد کودکان عقب افتاده, Yolları روشهای, Çocukların Davranışlarını Düzeltme ve Değiştirme Yolları, کودکان نا سازگار, Dünyada ve İran'da Otistik Çocuk Meseleleri, تغییر و اصلاح رفتار کودکان, Otistik Çocukların Eğitiminde ve Semineri, سمینار مسائل کودکان استثنائی درجهان و ایران, Psikolojide Uygulamalı Araştırmalar, آموزش کودکان, “استثنائی” (Sanal, 2010h).

Yukarıda psikoloji bölümlerinde verilen dersler üç aşağı beş yukarı sunulmaya çalışılmıştır. Bu bilgi resmi bir yazıdan veya siteden elde edilemediği için İran menşeli bir siteden alınmış ve İran'daki din psikolojisi çalışmalarına ışık tutacak niteliktedir. O site ve erişildiği tarih yine kaynakçada diğer elektronik adreslerde uygulanan kriterlere uygun bir şekilde verilmiştir.

İran’da Genel Psikoloji’nin durumu üzerinde kısaca durulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda İran bilim çevresince Genel Psikolojiden sonra oldukça rağbet gören ve ön plana çıkan Psikoloji bilim dallarından Klinik Psikoloji ve Sosyal-Psikoloji’nin durumu kısaca açıklanacaktır.

2. 1. 2. Revân-Şinasi-i Bâlini (Klinik Psikoloji)

Psikolojinin akademik dallarından biri olan Klinik Psikoloji (روان شناسی بالینی) Revân-Şinasi-i Bâlini) ise İran’da kırk yılı aşkın bir tarihe sahiptir. İlk defa 1965 yılında Tahran üniversitesi psikoloji bölümünde bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Bu alandaki ilk eser de Prof. Dr. Sa’id Şamlu (پروفسور دکتر سعید شاملو) tarafından M. 1966 (1345) yılında kaleme alınmıştır (Şamlu, 2009: 49). Bu kitap (Revân-Şinasi-i Bâlini روان شناسی بالینی Klinik Psikoloji) ve yazarı hakkında bir sonraki başlıkta bilgi verilecektir. Genç bir bilim dalı olarak Klinik Psikoloji, günümüz İran’ında Psikoloji dalları içerisinde Eğitim Psikolojisi, Gelişim Psikolojisi, Aile Psikolojisi ve Sosyal-Psikolojiyle birlikte en çok rağbet gören dallardan biridir. Gün geçtikçe de Klinik Psikolojiye rağbet artmakta, bu alanda kitap ve makaleler kaleme alınmakta bu alanda çalışan ilim adamlarının sayısı artmaktadır.

İran’da Klinik Psikolojinin babası sayılan Prof. Dr. Sa’id Şamlu, 1964 yılında Tahran Üniversitesi’nde ilk psikoloji kliniğini “Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik ”مرکز مشاوره و رهنمایی” adıyla açmıştır. İran’da Psikoloji Klinikleri daha sonraki yıllarda diğer üniversitelerde de birer birer açılmaya başlamıştır. Aynı şekilde özel psikoloji klinikleri ve özel Danışmanlık ve Rehberlik Merkezlerinin sayısı her geçen gün artmaktadır. Sa’id Şamlu (سعید شاملو), Veliullah Uhuvvet (اخوت), Habibullah Kasimzade (حبيب الله قاسم زاده), Nadir Nev’-perest (نادر نوع پرست vb. İran’daki önemli klinik psikologlardandır (Şamlu, 2009: 50; “Sanal”. 2009).

2. 1. 1. Revân-Şinasi-i İctimâ’i (Sosyal Psikoloji)

İran’da Sosyal-Psikoloji’nin (روان شناسی اجتماعی) Revân-Şinasi-i İctimâ’i) gelişimi de Psikolojinin gelişiminden pek farklı değildir. Bu alanda yapılan ilk çalışmalar ve önemli çeviriler 1960’lı yıllara rastlar. Bu tarihe kadar Sosyal-Psikoloji üniversitelerde ayrı bir bilim dalı olarak yer edinmemiş olsa da bazı bölümlerde bir ders olarak yerini almıştı. Bu alanda ilk eser ise 1953 yılında Dr. Habib Ahmedi (دکتر

احمدى حبيب tarafından kaleme alınmıştır. Sosyal-Psikoloji ilk defa Dr. Ali Muhammed Kârdân محمد كاردان tarafından Tahran Üniversitesinde bir ders olarak okutulmaya başlanmış (1950’li yıllar) ve ardından ise Dr. Mahmud Sinâ’i دکتر محمود صنایى görevi üstlenmiştir. O dönemde bu alanda da diğer psikoloji dalları ve genel psikolojide olduğu gibi pek bir eser mevcut değilken günümüzde ise yüzlerce eser bu alanda yetişmiş âlimler tarafından yazılmış ve tercüme edilmiştir (Encümen-i Revân-Şinasi-i İran, Aralık 2010).

Gün geçtikçe de bilim çevresinin bu alana teveccühünün artmakta olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum sosyal-psikologların verdiği eserler ve genelde psikoloji ve özelde ise sosyal-psikoloji alanında yazılan eserlerin her birinin birkaç defa basıldığından açıkça ortaya çıkmaktadır. Dr. Habib Ahmedi دکتر حبيب احمدى, Hüseyin Âzad حسين آزاد, Hüseyin İskenderi حسين اسكندرى, Nesrin Erşedi نسرین ارشدى, Fatıma Bakırى فاطمه باقرى, Hidayetullah Sutûde هدايت الله ستوده İranlı sosyal-psikologlardan sadece birkaç tanesidir.

Psikoloji, İran bilim çevreleri ve üniversitelerinde henüz gerekli değerini bulamamış gözükmese de önü açık ve geleceği parlak bölümlerin başında gelir. Çünkü gelişmekte olan İran İslam Cumhuriyeti’nde Psikoloji, gün geçtikçe hayatın her alanına girmeye başlamış olduğu bir gerçektir. Fakat bu ülkede Revân-Şinasi dallarının hepsi aynı ölçüde geliştiğini söylemek de oldukça güçtür. Toplum ihtiyaçlarına göre gelişimini sürdürmekte olan bu bilim dalı, yine toplum ihtiyaçlarına ilk planda cevap verecek olan dalları da doğal olarak diğer dallarına oranla daha hızlı gelişmektedir. Bu dallar içerisinde özellikle Eğitim Psikolojisi روان شناسى تربيتى, Klinik Psikoloji بالينى روان شناسى oldukça değer gören Revân-Şinasi dallarıdır (“Sanal”, 2010h). Bu iki dalın ardından Çocuk-Aile Psikolojisi روان شناسى اطفال, Gelişim Psikolojisi روان شناسى رشد vdi. psikoloji dallarının İran’da yavaş yavaş ilerlemekte ve gelişmekte olduğu gözlenmiştir. Bu dallarla ilgili yapılan çalışmalardan örnek maksadıyla birer tanesini bir sonraki başlıkta tanıtmaya çalışacağız.

Fakat son yıllara doğru gelirken İran’da psikoloji çalışmaları oldukça hızlı bir şekilde artmaktadır. Özellikle gençler arasında psikoloji çalışmaları gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Genç araştırmacılardan da mahsusen bayanların Psikolojiye karşı ilgisi erkeklere nispetle biraz daha fazla olduğu göze batmaktadır (Genci, 2005: 18).

Günümüzde Psikoloji alanında yazılan kitaplar, makale ve çalışmalar en çok ilgi gören eserler, araştırmalar kategorisine girmekte; psikoloji çalışmaları elektronik alanda da en çok rağbet gören konuların başında gelmektedir.

2. 2. Psikoloji Alanında Yapılan İlk Çalışmaların ve Önemli Şahısların Tanıtılması

İlmi, kültürel, dini ve ekonomik yaşantıya oldukça önem veren İran’da konumuz olan din psikolojisi çalışmaları hakkında fikir beyan edebilmek için öncelikle İran’da Psikoloji ilminin gelişim seyrini ele aldık. Bu bağlamda İran’da psikolojinin gelişim süreci bir önceki başlıkta verildikten sonra konuyla ilgili yapılmış olan önemli eserlerin sadece dört tanesinin tanıtımına burada yer verdik. Aynı şekilde İran’da psikoloji dediğimiz zaman ilk akla gelen şahsiyetlerden beşinin de özgeçmişlerini kısa kısa tanıtarak yazdığı eserlerinin listesini sunmaya çalıştık.

Elbette burada verilen isimler ve kitaplar haricinde konumuzla ilgili birçok eser ve ilim adamı bulmak İran gibi ilmi, kültürel ve dini hayata önem veren büyük bir ülkede gayet normaldir. Fakat biz burada İran’daki Din Psikolojisi Çalışmaları üzerinde çalıştığımız için genel psikoloji ve bir sonraki bölümde de din psikolojisi ile ilgili önemli bulduğumuz dört kitap ve beş ismin tanıtımını yapmakla yetindik.

2. 2. 1. Psikoloji İle İlgili Yapılan İlk Çalışmalardan Örnekler

2. 2. 1. 1. Usul-i Revân-Şinasi (Psikoloji Metodolojisi)

Bu eser M. 1963 (GT 1342) yılında Dr. Mahmud Sina’i tarafından da Farsça’ya çevrilmiştir. Sina’i’nin çevirisi eserin ikinci baskısından yapılmıştı. Usul-i Revân-Şinasi اصول روان شناسی, alanında önemli bir eser olması ve hocalar ve öğrenciler tarafından çokça tercih edilmesinden dolayı neredeyse her sene düzeltmeler ve ilaveler yapılarak basılmıştır. Elimizdeki çeviri ise son iki baskısı (M. 1968 ve 1972 yıllarındaki çevirileri) dikkate alınarak ilk defa M. 1973 (GT 1352) yılında Dr. Mahmud Saatçi tarafından ilaveli olarak iki cilt halinde basılmıştır. Eserin öneminden ve İran halkının bu alana gösterdiği ilgiden olsa gerek ki diğer psikoloji kitapları gibi M. 2008 (GT 1387) yılına kadar on altı defa basılarak İranlı ilim severlerle buluşturulmuştur. Kitabın asıl adı “The Fundamentals Of Humen

Adjustment” olup Norman Leslie Munn tarafından yazılmıştır. Farsça çevirisinin birinci cildi toplam 669 sayfa tutmuştur.

Birinci cilt bir önsöz ve on iki bölümden oluşmuştur. Tanıtımını yaptığımız on altıncı baskısı üçüncü baskısına yapılan kısa bir önsözle başlamıştır. Psikoloji İlmi-شناسی علم روان başlığı altında psikolojinin ne olduğu, mahiyeti, başlangıcı ve bir ilim olarak felsefeden ayrılması, psikolojinin canlı varlıkla ilişkisi, Wilhalm Wunt ve kurduğu ilk psikoloji laboratuvarı, yeni araştırma yöntemleri, Darwin ve onun etkisi, çocuk psikolojisinin ve psikanalistin etkisi, kişilik üzerinde yapılan incelemeler, psikoterapi ve psikoloji ekolleri birinci bölümde incelenmiştir. Eserin birinci cildinin ikinci bölümünde Davranışların İlmi Açıdan İncelenmesi-مطالعه علمی رفتار ele alınmıştır. Bu bölümde Psikoloji'nin bir bilim olduğu hakkında kısa bir malumattan sonra bu bilim hakkında yöneltilen sorular üzerinde durulmuştur. Bir psikologun kullanabileceği bilgi edinme yöntemleri -hem doğal yöntem ve hem tecrübî yöntemler-hakkında izahatlarda bulunulduktan sonra psikolojide istatistik yöntemleriyle bölüm sonlandırılmıştır.

İnsan Mekanizması-اورگانیزم آدمی üçüncü bölümde incelenmiştir. İnsanın hayata merhaba deyiş süreciyle başlamış olan bu bölümde, insanın sinir sistemi, beyin yapısı, kafatası yapısı, korteks vb. hususlar detaylı bir şekilde izah edilmiştir. Dördüncü bölümde ise hem ilmi açıdan ve hem tecrübî ve tahlili açıdan Bireysel Farklılıklar-تفاوتهای فردی konusu ele alınmıştır. Kitabın beşinci bölümü de Bireysel Farklılıklar Nasıl Meydana Gelir-میآیند-بوجود فردی چگونه تفاوتهای فردی sorusuna ihtisas verilmiştir. Bireyin davranışı üzerinde etkili olan çevre ve kalıtım üzerinde durulmuştur. Çocuğun gelişimi, hareketleri ve öğrenme üzerindeki etkileri yine bu bölümde genişçe işlenmiştir.

Zekâ'nın Mahiyeti ve Ölçme Yöntemleri-ماهیت و اندازه گیری هوش başlığıyla altıncı bölümde Hûş-Zekanın anlamı, zeka ve organizma, çevrenin önemi, zeka testlerinin tarihçesi, zeka yaşı ve zeka testleri örneklerle açıklanmıştır. Zekâ testleri bağlamında Stanford-Binet testi, Wechsler testi ve gurup zekâ testleri ayrıntılı izahatlar ve örneklerle ele alınmıştır. Yazar yedinci bölümü de Zekâ'da Bulunan Farklılıklar-تفاوتهای موجود در هوش konusuna ayırmıştır. Önce zekâ seviyesi yüksek olan çocuklar konusu derinlemesine işlenmiş ve ardından zekâ bakımından geri olan çocuklar incelenmiştir. Akli gelişimdeki bireysel gelişimler ve akli gelişim üzerinde

etkili olan sınırlılıklar açıklandıktan sonra çevre etkisinin rolü hakkında bilgi verilmiştir. İnsanlar arasında etnik yapıya göre zekâ seviyeleri arasında fark olup olmadığı tartışılmış ve bu bağlamda siyah derili insanlarla beyaz derili insanların zekâ seviyeleri ve beyaz derililerle kızıl derililerin zekâ seviyeleri üzerinde durulmuştur. İnsanın zekâsı üzerine çevre ve kalıtımın etkileriyle bölüm tamamlanmıştır.

Sekizinci bölümde Güdüler-انگیزش konusu derinlemesine incelenmiştir. Kısa bir giriş mahiyetinde güdüler hakkında malumat verildikten sonra ihtiyaçlar ve güdüler örneklerle açıklanmıştır. Ardından dürtüler ve davranış üzerindeki etkileri, dürtülerin ölçülmesi, sinirsel mekanizmanın güdülerle ilişkisi ve davranış üzerindeki etkisi ve sinir sistemi yapısı, açlık güdüsü ayrıntılarıyla tartışılmış, susuzluk güdüsü, cinsellik ve çiftleşme dürtüsü, annelik güdüsü ve bu kapsamda sevgi, harekete geçme ve telaşlanma ihtiyaçları örneklerle açıklanmıştır. Bireysel-sosyal güdüler, istek düzeyleri, istekler, ilgiler ve eğilimler izah edilmiş, bireysel-sosyal ve fizyolojik güdülerin birbiriyle ilişkisi ve aralarındaki etkileşim gücü üzerinde durulmuştur. Birbirine çok yakın anlamlar taşıyan Duygular Ve Heyecanlar-احساس و هیجان dokuzuncu bölümde konu edinilmiştir. Bazı heyecan halleri, güdü ve heyecanların karşılaştırılması (özellikle fizyolojik güdüler), heyecanın bir güç kaynağı olarak görülmesi, usta siyasetçilerin siyasette kullandıkları heyecanların ölçülmesi, heyecanların şiddeti, yeğlinliği ve teşhisi ve heyecanın organizmanın tüm davranışlarını kaynağı olduğu açıklanmıştır. Sinir alıcıları, korteks tabakası, merkez sinir sistemi, otonom sinir sistemi, çocuklarda heyecana bağlı davranışların gelişimi ve içsel gelişim ve heyecana bağlı davranışların öğrenilmesi örnekler ve resimlerle anlatılmıştır. Aynı bölümde korku ve ıstırap ayrı ayrı incelenmiş, öfke ve bağırma, çocuğun gülümseme, gülme ve şakalaşması, mutluluk ve sevgi, çocuğun sosyal güdülerini uyandıktan sonra gelişen kıskançlık ve haset duygularıyla fark gözetmeme duygusu incelenmiş ve izah edilmiştir.

Onuncu bölümde ise Anlaşma ve Anlaşmazlık-İhtilaf-سازگاری و تعارض konusu önce ihtilaf-anlaşmazlık ve başarısızlık, bilinçsizce anlaşmazlığa düşme, başarısızlığın aslını ve menşeyini bularak yapılan reaksiyon, çözüme ulaşmamış anlaşmazlık ve ihtilafın yarattığı stres ve beraberinde insan sağlığına getirdiği zararlar, anlaşmazlıktan kaçınma ve telafi yoluyla yapılan reaksiyonlar-hayal kurma;

fantezi, uyku ve rüya, birini küçümseme ve azarlama-, reaksiyon olarak telafi mekanizması üzerinde ifrat –yansıtma yoluyla tepki, başka delillerle tepki, bastırma yoluyla tepki, cezalandırma yoluyla verilen tepki- örnekler ve resimlerle izah edilmiştir. Son olarak da tecrübî olarak ortaya çıkmış olan anlaşmazlık-ihtilaflara karşı verilen tepkiler üzerinde durulmuştur.

Şahsiyetin Mahiyeti ve Değerlendirmesi-ارزیابی شخصیت konusu on birinci bölümde incelenmiştir. Şahsiyetin asli sıfatları ve sosyal sıfatları hususunda araştırma ve incelemeler, şahsiyet türleri üzerinde incelemeler-içe dönük ve dışa dönük, vücut yapısı ve mizaç-, şahsiyet ve iç bezler, şahsiyeti değerlendirme ve değerlendirme türleri ve şahsiyeti ölçme yöntemleri ayrıntılı olarak izah edilmiştir. Şahsiyet sıfatlarının değişik yöntemlerle ölçülmesi konusunda açıklamalarla bölüm tamamlanmıştır. Kitabın son bölümü-on ikinci bölümde ise Şahsiyetin Menşei ve Karışıkları اختلالات شخصیت و منشأ üzerinde önemle durulmuştur. Öncelikle şahsiyetin gelişimi ve çocuklar üzerinde kalıtım ve çevrenin önemi üzerinde durulmuş, id, ego ve süper ego (نهاد، من، فرامن) kavramlarının çocuk gelişimiyle ilişkisi, şahsiyetin oluşumunda çevrenin etkileri öncelikle doğduğu yer, aile ortamı, aile içindeki pozisyonu ve diğer sosyal gurupların rolü ve etkileri açıklanmıştır. Uyumlu ve uyumsuz şahsiyetler, nevrotik kişilikler, kişilik bozukluğu çeşitleri ve bu bozuklukların tedavi yöntemleri üzerinde önemle durulmuştur. Ardından psikozlu kişiler, psikoz çeşitleri-uzvi, hareki- ve hastalığın özellikleri örnekler ve psikiyatrik seans örnekleriyle açıklanmıştır. Bölümün sonunda ise psikolojik bozuklukları önleme yöntemleri hakkında bilgi verilmiştir.

Eser içinde dipnotlarla Farsça bazı kavramların İngilizce karşılıkları verilmiştir. Her bölüm sonunda da o bölümün kısa bir özeti sunulmuştur. Kitabın sonuna da kitaptaki kelimelerin Farsça ve İngilizceleriyle Farsça olarak geniş izahını içeren bir sözlük لغتنامه, kitapta kullanılan terimlerin geçtiği sayfaları da gösteren ve hem Farsça ve hem İngilizce olarak verilen terimler listesi اصطلاحات ve yine isimlerin kitapta geçtiği sayfaları da gösteren ve hem Farsça hem İngilizce olarak sunulan bir isimler listesi فهرست اسمی konmuştur. Kitabın ikinci cildi yine aynı ismi; “Usul-i Revân-Şinasi اصول روان شناسی” başlığını taşımaktadır. İkinci cildin ilk baskısı da birinci ciltle aynı yılda (M. 1973-GT 1352) yayınlanmıştır. İkinci cilt toplam dokuz bölümden oluşmaktadır.

Eserin birinci bölümünde Öğrenme Yöntemleri-فرايند يادگيري konusu ele alınmıştır. Öğrenmenin tanımı yapılmış, öğrenme ve insan davranışı, şartlanma (klasik şartlanma) ve Pavlov ve Pavlov'un öğrenme psikolojisine katkıları genişçe anlatılmış ve ardından Bektirev'in araştırmaları ve incelemeleri üzerinde durulmuştur. Bazı şartlanma çeşitleri ve şartlanma yöntemleri uzun uzadıya anlatılmış ve istenilmeyen davranışların da şartlanma yoluyla giderilmesi, meleke edinme, öğrenme eğrileri, insana mahsus melekeler-maharetler, sorun çözme ve çözme sorun yöntemleri açıklanmıştır. Ardından taklit yoluyla öğrenme, melekelerin çeşitli zorluk seviyeleri ve bir hareketin meleke haline gelişinde izlenilecek yol ve yordamlar, intikal yoluyla öğrenme, intikal çeşitleri-içerik benzerliği, sanatsal benzerlik, yöntem ve usul benzerliği ve bu faktörlerin birleşimi- ve öğrenmedeki etkileri açıklanmıştır. Öğrenme Esasları-اساس يادگيري hakkında kısa bilgi verilerek ikinci bölüme geçilmiştir. Bu bölümde duyunun öğrenmedeki rolleri, beynin öğrenmedeki etkisi ve rolü, güdüler ve öğrenme üzerindeki rolü, hayvan öğrenmesi ve ödüllendirme, insan öğrenmesi ve güdüler konuları açıklanmıştır. Ardından iradeye bağlı öğrenme ve tesadüfî öğrenme çeşitleri, bir konunun öğrenilmesinde önbilginin önemi ve uykuda öğrenme şekillerinden bahsedilmiştir. Çeşitli öğrenme yöntemleri, cüzi ve külli öğrenme, teorik açıdan öğrenme ve öğrenme teorileriyle bölüm sonlandırılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Hatırlamak ve Unutmak-فرايند و فراموش کردن konusu incelenmiştir. Bu bölümde hafıza konusu ağırlıklı olarak işlenmiştir. Hafızanın etkisi, unutilan şeyleri tekrar hatırlama, gecikmeli tepki, sözel öğrenme, sorularla öğrenme, hikâyelerle öğrenme, hatırlama şekilleri-tekrar resim çizerek, görerek, zihinlerinde canlı kalan resimler- hatırlamada değişkenlerin rolü ve önemi, anımsama konuları sırasıyla incelenmiştir. Ardından öğrenme yöntemleri ve bilginin beyinde yerleşmesi üzerinde durulduktan sonra unutma konusuna geçilmiştir. Bir meseleyi unutmamızın zaman, uyku, bastırılma etkisiyle olacağına, unutilan bir şeyin herhangi bir uyarılmayla hatırlanacağına değinilmiş, hafıza kaybına yol açan sebepler ve hafızayı terbiye etme ve güçlendirme konuları açıklanmıştır.

Düşünmek-فکر کردن başlığı altında öncelikle düşünmek ve fikir yürütmek konusunda geniş bilgi verilerek dördüncü bölüme başlanmış ve ardından herhangi bir hususta kanıt getirme yetisine sadece insanın sahip olmadığı ve hayvanlarda da bu

yetinin bulunduğu örneklerle izah edilmiştir. Düşünen makinelere örnek olarak hesap makinesi ve sadece sayılara duyarlı olan programlardan bahsedilmiş ve istidlal etme yönteminden bahsedilmiştir. Bireyi bir konu hakkında fikir yürütmeye sevk eden saikler, dil ve tefekkür münasebeti, düşünmenin vücudun diğer organlarıyla alakası, mefhum-anlam, mefhumun oluşmasında yapılan deney, anlamın oluşması için eğitim ve terbiye, bireysel mefhum-anlama yolu ve günlük hayatımızda mefhumun rolü söz konusu edinmiş ve örneklerle izah edilmiştir. Yaratıcı düşünce ve insanın yaratıcı düşünceye sahip olması tarihsel süreç içinde yaptığı işlerle izah edilmiş ve yaratıcı düşünceden ve yaratıcı düşüncenin dört evresi; hazırlık, olgunluk, illuminasyon-aydınlatma ve kontrol evrelerinden ayrı ayrı bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde de Dil ve İletişim-ارتباط و زبان konusu incelenmiştir. İletişim ve dil hakkında giriş mahiyetindeki kısa bilgilerden sonra hayvanların iletişim sınırlılıkları ve bazı hayvanların iletişim şekilleri, maymunların eğitilmesi, görmenin konuşmaya etkisi ve hayvanların konuşma sorunu üzerinde durulmuştur. Dil ve dilin kökeni hakkındaki düşünceler ve teoriler, konuşma mekanizmaları, konuşmayı öğrenme ve bu sırada anlamsız konuşma, sözcük öğrenme ve çocukta öğrenilen ilk kelime türü olarak isimlerin öne çıkması ve bunun sebepleri beyan edilmiştir. İletişim yöntemleri bağlamında zıt anlamlı kelimelerin iletişimdeki rolünden, bazı matematik teorilerinden, istatistikî açıdan dilin özelliklerinden ve kelimelerin anlamları ve canlılığından, kelimelerin anlamı ve zihindeki yer ediş şekline ve kökü daha çok kültüre bağlı olan kelimesiz iletişim biçiminden söz edilmiştir.

Kendi Dünyamızı Nasıl Tanırız-شناسیم خود را می چگونه دنیای خود را başlığı altında görsel uyarıcılar, görme duyusu ve görme duyusunun önemiyle diğer duyuların konumu altıncı bölümde analiz edilmiştir. Sırasıyla öncelikle görme duyusuna ışığın, rengin ve görüntünün etkisi, gözün yapısı ve işlevi, işitme duyusu, yapısı ve işitme duyusu üzerine yürütülen teoriler, denge duyusu, kas duyuları, koklama ve tatma duyuları ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Organik duyular, deri duyuları ve deride uyarılma noktası, uyarılan iki nokta arasındaki eşik ve deri duyusunu ölçme yöntemi açıklanarak bölüm sonlandırılmıştır.

Dikkat ve algı-درک کردن و توجه کردن konularına sırasıyla yedinci bölümde açıklık getirilmiştir. Dikkati toplamanın bazı önemli yönleri ve yöntemleri, algı berraklığı ve dikkat etme, dikkat esnasında zihnin işlevi maymunlar üzerinde yapılan

örneklerle açıklanmıştır. Dikkati belirleyen faktörler de dışarıdan gelen amiller, görsel algı, görsel algıda hata, dokunma ve işitsel algı, algıdaki farklılıklar ile algı ve hazırlık-kontrollü hazırlık ve güdüsel-doğal hazırlık, geçmiş tecrübeler ve hazırlık-ve görsel derinlik ve mesafe konusunda açıklık getirilmiştir. Sesin algı mesafesi ve yönü, duyuların algıda birbirine faydası ve algılamamızdaki etkileri üzerinde durulmuştur.

Sekizinci bölümde ise Sosyal Davranış-اجتماعی رفتار konusu izah edilmiştir. Sosyal bir varlık olan insanın ilkel sosyal davranış sergilemesi, toplum içinde yaşamaya alışması ve toplumun onu kabul edişi, soysalleşmenin faydaları ve soysalleşmede yardımlaşma deneyleri hayvanlar üzerinde yapılan deneylerin izahıyla incelenmiştir. Bireyin toplum içindeki konumu ve rolü, rollerin öğrenilmesi, bireyde rollerin tezatlığı, küçük guruplarda davranışların gelişimi ve bireyin sosyal çevredeki konumu analiz edilmiştir. Sosyal ortamların incelenmesi ve araştırılması, toplum karşısında konuşma yapma, toplum karşısındaki birey üzerinde toplumun etkisi değişik açılardan çeşitli örneklerle açıklanmış ve şayia ve mahiyeti üzerinde durulmuş, sosyal davranışlar geniş açıdan inceleme konusu edilmiştir.

Endüstriyel psikolojinin inceleme alanı olan verimli çalışma (Verimlilik)-کرایبی konusu kitabın dokuzuncu ve son bölümünde ele alınmıştır. Bu bölümde önce verim ve verimlilik hakkında bilgi verilmiş, ardından yetenek, zekâyla yetenek ve ilgiyle yeteneğin ilişkisi konularına açıklık getirilmiş ve konuyla ilgili testler üzerinde durulmuştur. Verimli çalışmada gerekli malzeme ve araç-gerecin önemi, verimli çalışmada zaman ve hareketin incelenmesi, verimli çalışmada eğitim faktörü, verimli çalışmada güdülenme ve yorgunluğun etkisi, yorgunluğa karşı uyku, ilaç vb. alınan önlemler ve psikolojinin insan hayatındaki yeri hakkında bilgi verilerek kitap sonlandırılmıştır.

Eserin ikinci cildinin sonunda birinci ciltten fazla olarak resimlerle farklı durumlarda insanın mimikleri gösterilmiş ve ikinci cilt içinde geçen birkaç resmin kısa kısa yorumu yapılmıştır. Bu cildin bir diğer farklılığı ise bu ciltte kaynakça verilmesidir. Kaynakça da her bölümde kullanılan kaynaklar o bölümün ana başlığı altında verilmiştir. Bunların haricinde birinci bölümde olduğu gibi bir sözlük, İngilizce ve Farsça karşılıklarıyla terimler listesi, isimler listesi verilmiş mütercimim kısa özgeçmişi ve eserlerinin listesi verilerek bölüm tamamlanmıştır.

2. 2. 1. 2. Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)

Dr. Hamza Genci'nin kaleme aldığı Revân-Şinasi-i Umûmi روان شناسی عمومی (Genel Psikoloji) adını taşıyan eser, İran'da genel psikoloji alanında önemli eserlerden birisidir. Elimizdeki baskısı M. 2005 (GT 1384) yılında çıkan 31. baskısıdır. Basıldığı defasına baktığımızda da genelde sosyal bilimler, psikoloji ve özelde ise bu kitabın önemi açıkça ortaya çıkmaktadır.

Yazar eserin dış kapağındaki bir tepenin üzerine dikine konmuş bir yumurta görüntüsünü açıklamakla başlamıştır. Hamza Genci, dış kapağın açıklanması başlığına da şiirle başlayıp şiirle bitirmiştir. Aynı şekilde Farsça şiirlerden konulara uygun beyitleri eserin her yerinde görmek mümkündür. Dış kapak resmini açıkladıktan sonra “öğrenme, öğrenme getirir-میآورد یادگیری” nüktesini izah etmiştir. Bu eserde önsöz ve giriş yerine “Psikolojiyi Öğrenme Zorunlulukları- راهنمایی, برای یاد-“Daha İyi Öğrenmek İçin Rehberlik- ضرورت یادگیری روان شناسی گیری” başlıkları yer almaktadır. Toplam on iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde psikolojinin tanımı, tarihçesi, psikoloji akımları, psikolojinin dalları ve araştırma yöntemleriyle kullanıldığı yerler- تعریف, تاریخچه, مکتبها, رشته ها- hakkında bilgi verilmiştir. Özellikle psikolojinin tarihçesi bölümünde genel bilgi verildikten sonra “İran'da Psikolojinin Tarihçesi” başlığı altında psikolojinin İran'daki seyri hakkında az da olsa bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde Şartlanma ve Öğrenme- یادگیری- شرطی شدن konuları işlenmiştir. Öğrenme çeşitleri Pavlov'un klasik şartlanmasıyla başlayıp operant şartlanmayla öğrenme anlatıldıktan sonra tanıyarak öğrenme, görerek öğrenme, gizli öğrenme ve hissederek öğrenme türlerinden bahsedilmiştir. Bölümün sonunda kısa bir bölüm özeti verilmiş ve ardından ise deneme testi konulmuştur. Bu metot kitabın ilk bölümünden on ikinci bölüme kadar aynı şekilde devam etmiştir.

Davranışlar Üzerine Etkili Faktörler: Kalıtım ve Çevre- عوامل موثر بر رفتار؛ توارث- konusu üçüncü bölümde işlenmiştir. Doğal davranışlar ve gelişim hakkında bilgi verildikten sonra insanın tabii ve sonradan öğrenilen davranışları işlenmiş ve gelişim hakkında geniş bilgi verilmiştir. Ardından konuyla ilgili ilk tecrübî izlenimler konu edilmiş ve “Her insan bir tabiat sahibi midir?” sorusuna cevap aranmıştır. Bölümü kalıtımın ruhsal hastalıklar üzerinde etkisiyle bitirilmiştir.

Dördüncü bölüm ise hûş-düşünme-هوش konusuna ayrılmıştır. Bu bölümde öncelikle düşünmenin tanımı yapılmış ve ardından hûş-düşünme testleri, bu testlerin özellikleri ve çeşitleri, düşünceler arası fark, yaşla düşünme arasındaki orantı, geri zekalılık, düşünme-hûş üzerinde kalıtımın ve çevrenin etkisi işlenmiştir. Bu bölüm de kısa bir bölüm özeti ile tamamlanmıştır ve ekinde bir zekâ testi yer almaktadır.

Genci, eserin beşinci bölümünü hafıza ve unutkanlığa-فراموشی حافظه و ayrılmıştır. Hafıza çeşitleri-hissi, kısa süreli hafıza ve uzun süreli hafıza- anlatılarak bölümün bu kısmına başlanmış ve hatıraların şekil değiştirmesiyle bölümün ikinci kısmına –unutkanlık- geçilmiştir. Unutkanlık hakkında kısa bilgi verdikten sonra unutkanlık hakkındaki nazariyeleri ele alınmıştır. Unutma, beynin zarar görmesinden kaynaklanan hafıza bozuklukları, Alzheimer hastalığı açıklanmış ve bölümün son başlığı olarak ise hafızayı güçlendirme metotları izah edilmiştir.

Başarısızlık ve İhtilaf-anlaşmazlık-تعارض و ناکامی, altıncı bölümde işlenmiştir. Bu bölüme bir önsöz ile başlayan yazar başarısızlığın ve ihtilafın tanımını vermiş ve ihtilaf durumlarını açıklamıştır. Başarısızlığı tatmak gerekli mi? sorusunun yanıtlanmasının ardından çözülmemiş ihtilafın doğurdukları sonuçlar, başarısızlık ve sözlü çatışma, başarısızlık ve savunma mekanizmaları uzun uzadıya açıklanmıştır.

Yedinci bölümde ise duyumlar ve duygular-احساس و ادراک işlenmiştir. Duyumlar hakkında kısa bilgi verildikten sonra görme, işitme, dokunma –deride şu dört önemli duyum vardır; dokunma, sıcak, soğuk ve acı-sızı duyumları-, koklama ve tatma duyumlarından bahsedilmiştir. Bu duyumların yanı sıra denge duygusu, kas duygusu ve organik duyulardan bahsedilmiştir. Duygular başlığı altında duyumlarla duyguları birbirinden nasıl ayırabiliriz, duygular üzerindeki amiller, duygu yanılması başlıklarının izah edilmesiyle bu bölüm de sona ermiştir.

Güdüler-انگیزش başlıklı sekizinci bölümüne güdünün tanımıyla başlanmış, heyecan ile güdü arasındaki fark, homeostasis, dile getirildikten sonra güdüler arasında bir sınıflandırma yapıp güdüler, fizyolojik güdüler veya birincil güdüler – açlık, susuzluk, cinsi, annelik, ağrı, uyku ve keşfetme güdüleri-, sosyal güdüler veya ikincil güdüleri –gelişme ve ilerleme, kabul ve kendini bir gurubun üyesi olma güdüleri- şeklinde iki sınıfa ayırarak işlendikten sonra bölüm yine kısa bir özetle tamamlanmıştır. Dokuzuncu bölüm Heyecanlar-هیجان konusunu ele alır. Bölüme heyecanın tanımıyla başlanmış, heyecanın mahiyeti, heyecanlara yöneltelen fizyolojik

tepkiler sınıflandırılmadan kısaca işlenmiştir. Ardından heyecanları okuma edevatları, heyecana bağlı tepki türleri- içsel tepkiler ve düşünsel ve hareki olan dışsal tepkiler-, heyecan anında zihnin çalışması, sinir sistemi ve heyecan, heyecan ile ilgili görüşler, heyecan doğurduğu sonuçlar ve ruh sağlığı ve heyecan başlıkları işlenmiştir. Bölümün sonuna on dört soruluk bir “aşk testi” ilave edilmiştir.

Onuncu bölümde Şahsiyet-شخصیت konusu ele alınmıştır. Kişilikte yaşam içi faktörler –cins, yaş-, kişilikte sosyal faktörler –eğitim ve öğretim, hayatın ilk senelerinin önemi, kişiliğin oluşması, kişilik tipleri –Kretschmer tiplemesi, Leptosome veya Asthenic, Sheldon-, kişiliği ölçme yöntemleri –psikometrik yöntemleri, psikanalistik yöntemler ve psikiyatrik yöntemler- hakkında genişçe bilgi verilmiştir.

Davranış Bozuklukları-اختلالهای رفتاری on birinci bölümde işlenmiştir. Davranış bozukluklarından genişçe bahsedildikten sonra nevrozun ne olduğu, nevrozların ortak yönleri, yaygın nevrozlar, çocukluk nevrozları, yetişkinlik nevrozları, önemli nevroz türleri –Asthenia ve Neurasthenia, ıstırap, kuruntu, hastalık korkuları, histeri, paranoya-, saikoz’un ne olduğu, önemli türleri –iskizofreni, mânik ya Depirsiyo- izah edilmiştir.

Kitabın son bölümünde ise Davranışların Biyolojik Temelleri-پایه های زیستی رفتار- açıklanmıştır. Bu bölümde nöronlar, nöronların yapısı, sinir sistemi, hormonlar, otonom sinir sistemleri, merkezi sinir sistemleri ve beyin hakkında bilgi verilmiştir. Kitabın sonundaki kaynakça bölümünde izlenen metot önce Farsça kitaplar listesinin, ardından Fransızca kitaplar listesinin verilmesi şeklindedir. Ardından yazarın eserleri de önce özgün ve tercüme kitapları ve sonra makaleleri şeklinde sıralanmıştır. Eserin son sayfasında ise bölümlerdeki testlerin cevap anahtarları verilmiştir.

Bu eserde İran’da yazılan psikoloji kitaplarında sıkça görülen bir yöntem olan konuyu açıklarken satır arasında konunun bağlamına uygun bir beyit veya bir kıt’a ya da bir dördlük eklenmesi yöntemi uygulanmıştır. Eserde neredeyse her bölümde böyle beyitlere rastlamak mümkündür.

2. 2. 1. 3. Revân-Şinasi-i Bâlini (Klinik Psikoloji)

“Revân-Şinasi-i Bâlini روان شناسی بالینی Klinik Psikoloji” adını taşıyan bu eser İran’da alanında yapılan ilk çalışmadır. Kitabın yazarı Sa’id Şamlu, İran’da bu alanın (Klinik Psikoloji) babası sayılmaktadır ve Klinik Psikolojinin İran’daki banisidir. Şamlu, eserini ilk defa M. 1966 (1345) yılında yayınlamıştır.

Eser, kısa bir önsözle başlamıştır. Daha sonraki her baskısında gerekli düzeltmeler ve ilaveler eserin yazarı tarafından yapılmış ve eser M. 2009 yılında on ikinci defa yayınlanmıştır. Eser toplam 344 sayfadır.

Revân-Şinasi-i Bâlini, iki önsöz (ilk ve sekizinci baskılarına yapılan önsözler) ve on bir bölümden oluşmaktadır:

Sekizinci baskısına yazılan önsözde kitapta yapılan yenilikler, düzeltmeler hakkında genişçe bilgi verilmiştir. Birinci bölümü Tarihçe-تاریخچه başlığını taşımaktadır. Bu bölümde önce Klinik Psikolojinin geçmişte ve günümüzdeki durumu hakkında bilgi verilmiştir. Klinik Psikoloji ortaya çıkışı ve ardından yeni Klinik Psikolojinin durumu işlenmiştir. Psikoloji kliniklerinden bahsedilerek birinci bölümün birinci kısmı sona ermiştir. Birinci bölümün ikinci kısmında ise Klinik Psikolojinin durumu memleket memleket açıklanmıştır. Kuzey Amerika ile başlayan bu ülkeler listesinde İngiltere, Norveç, İsveç Çek Cumhuriyeti (Çekoslovakya), İsviçre, Polonya, Rusya, Hindistan, Türkiye, Japonya, Mısır, Güney Afrika, Brezilya, Meksiko ve Arjantin hakkında bilgi verildikten sonra birinci bölümün üçüncü kısmında Psikiyatrinin İran’daki gelişimi üzerine genişçe durulmuştur.

İkinci bölümde Araştırma Yöntemlerinden-روشهای علمی- özellikle Klinik Psikolojide araştırma yöntemlerinden söz edilmiştir. Üçüncü bölümde- Tarihçe-i Ferdî-تاریخچه فردی- ise fert ve ailenin tarihçesi, otobiyografi ve tarihçe-i ferdi hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise üç kısım halinde Psikoloji Testlerinden-تستهای روان شناسی- uzun uzadıya bahsedilmiştir. Birinci kısımda deneyin önemi ve değerine vurgu yapılmıştır. İkinci kısımda yine akıl (Hûş) ve onu deneme (test etme) yolları izah edilmiş ve üçüncü bölümde ise kişiliğin ehemmiyeti açıklanmış ve kişilikle ilgili testler hakkında genişçe bilgi verilmiştir.

Yazar eserinin beşinci bölümünü Klinik Mülakata-مصاحبه کلینیکی ayırmıştır. Mülakat türleri ile mülakat türlerinin olumlu ve olumsuz yönlerine dikkati çekmiş ve soru sorma yöntemlerine de açıklık getirmiştir.

Altıncı bölümün birinci kısmında psikoterapi-(سایکوتراپی) روان درمانی, psikoterapi'nin yeri-önemi ve önemli yönleri üzerinde durmuştur. İkinci kısımda ise psikoterapi seanslarında geçen olay ve durumların canlandırılabilmesi için dokuz seanslık bir tedavide hasta ve psikoterapist arasında geçen bütün konuşmalar verilmiştir. Bu seanslarda geçen konuşmalar hakkında yazar gerekli gördüğü yerlerde parantez içinde psikolojik değerlendirmelerde bulunmuştur.

Yedinci bölümde Davranış Bozukluklarını-درمانی رفتار ve davranış bozukluklarının öğrenme yoluyla tedavi yöntemleriyle birlikte fobi türü davranışlardan kurtulmada düzenli hassasiyet gösterme yöntemleri açıklanmıştır. Konunun anlaşılması için de bir hastanın 22 seanslık terapi sürecinde psikoterapistle yaşadığı mülakat anlatılmış ve bölümün sonunda bölüm hakkında kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

Fenomenolojik Tedavi ve Davranışımız Üzerindeki Rolü- شناخت درمانی و درمان sekizinci bölümde konu edilirken dokuzuncu bölümde Fenomenolojik Meseleler Hakkındaki Nazariyeler ve Halli İçin Yöntemler- نظریه ها و روشهای دیگر روان- شناختی-رفتاری-درمانی örneklerle açıklanmıştır.

Onuncu bölüm Grup Psikoterapisi-درمانی گروه başlığı altında üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda Psikoterapi Gurubu, İncelemeleri ve İşlevi- کار برد و پویایی-درمانی hakkında bilgi verilmiş ve ikinci kısmında ise grup psikoterapisi oturumlarından örnekler-درمانی-روان جلسات روان-درمانی sunulmuştur. Üçüncü kısımda ise çocuklarla psikoterapi-با کودکان-درمانی hakkında genişçe bilgi verilmiştir. Aile Psikoterapisi-درمانی-خانواده درمانی birinci bölümü oluşturmaktadır.

Kitabın sonunda ise eserde yararlanılan kaynaklar-منابع- liste halinde verilmiştir. Kitapta dikkat çeken bir husus da -bu aynı zamanda bu kitabın İran tarihinde alanın ilk kitabı olduğunun da göstergesidir-, kaynakçasında hiç Farsça eserin bulunmamasıdır. Kitapta bölüm özeti ve bölümler sonunda deneme soruları bulunmamaktadır.

2. 2. 1. 4. Revân-Şinasi-i İctimai (Sosyal Psikoloji)

“Revân-Şinasi-i İctimai روان شناسی اجتماعی” kitabı Hidayetullah Sütûde-ستوده-الله هدایت tarafından M. 1999 (GT 1378) yılında kaleme alınmıştır. Kitabın tanıtımı için M. 2007 (GT 1386) yılında basılan altıncı baskısını kullanacağız. Bu eseri tercih etmemiz, eserin ilk çalışmalardan olmasından değil İran’da sosyal-psikoloji alanında yapılmış özgün bir çalışmayı tanıtmaya istediğinden kaynaklanmaktadır.

Eser, bir önsöz, iki kısım ve on beş bölümden oluşmuştur. İlk sekiz bölüm kitabın birinci kısmında ve geri kalan bölümler ikinci kısmında yer almıştır. Önsöz bölümü İran’daki çalışmaların tipik özelliğini taşımaktadır, yani konuya uygun bir dörtlülle başlamıştır.

Birinci bölümde sosyal-psikolojinin-؟چيست روان شناسی اجتماعی tanımı yapılmış, bir ilim olarak sosyal-psikoloji, toplum davranışlarının sebeplerini inleyen bir ilim olarak sosyal-psikoloji konuları işlenmiştir. Aynı bölüm içerisinde toplum davranışının şekillenmesini etkileyen faktörler, sosyal-psikolojinin öğrenme gerekleri ve hangi sorulara cevap verdiği, tarihsel açıdan sosyal-psikoloji, sosyal psikolojinin bir ilim olmadan önceki durumu, bir ilim olarak sosyal-psikoloji, sosyal psikolojinin gelişimi, bu alandaki önemli kişiler ve bu alandaki son gelişmeler sırasıyla birinci bölümde işlenmiştir.

İkinci bölümde ise sosyal-psikolojinin sosyal bilimler arasındaki yeri ve diğer sosyal bilimlerle ilişkisi- در علوم رفتاری- جایگاه روان شناسی اجتماعی incelenmiş, sosyal-psikolojinin, antropoloji, sosyoloji ve genel psikolojiyle olan münasebeti açıklanmıştır. Kitabın üçüncü bölümü ise bireyin sosyalleşmesi- جامعه پذیری؛ اجتماعی- شدن فرد , fitrat ve sosyalleşme konularıyla başlamıştır. Soysallaşma yöntemleri ve bu konudaki teoriler incelenmiştir.

Kültür ve Şahsiyet-شخصیت و فرهنگ başlıklı dördüncü bölümde öncelikle kültür hakkında genişçe bilgi verilmiş ve ardından da şahsiyet ve şahsiyet üzerinde kültürün etkileriyle kültür ve hastalıkları açıklanmıştır. Beşinci bölümü ise toplumsal gruplar ve insan ilişkileri-ارتباطات انسانی-، toplumsal grubunun tanımı, milletin bir gruba mensubiyetindeki etkenler açıklanmıştır. Ardından grup liderliği, türleri ve yöntemleri açıklanmış ve grupların hareket etme yöntemleri izah edilmiştir. Grup çeşitleri ve grubun insan üzerindeki etkileri sıralanmıştır.

Altıncı bölümde toplu hareket etme-رفتار جمعی, toplu hareket etmenin tanımı, mahiyeti, topluluğu harekete geçiren faktörler, cemaat özellikleri, cemaat ve türleri ve kitlesel histeri konuları işlenmiştir. Sosyal-psikolojide teoriler-نظریه ها در روان شناسی اجتماعی, toplumsal öğrenme, başkalarına yardım etmek veya etmemek vb. konuları yedinci bölümde incelenmiştir.

Sekizinci bölümde Sosyal-Psikolojide Araştırma Yöntemleri-روشهای پژوهش در روان شناسی اجتماعی alt başlıklarla izah edilmiştir. Mülahazalar ve Önyargılar-نگرشها و افکار-Toplumsal Algı dokuzuncu bölümde konu edilmiştir. Onuncu bölüme - Toplumsal Algının tanımıyla başlanmış, ardından toplumsal algının önemi üzerinde durulmuştur. Toplumsal algının oluşması ve toplumsal algının oluşmasındaki faktörler açıklandıktan sonra toplumsal algının ölçülmesi ve günümüzde dünyanın toplumsal algıya yönelik sebeplerinin açıklanmasıyla bölüm sona ermiştir.

Propaganda-تبلیغات on birinci bölümde ele alınmıştır. İlk başta propagandanın tarihi seyri açıklanmış ve ardından önemi, tanımı, çeşitleri, irşat ile propaganda arasındaki fark, propaganda psikolojisi, propaganda sanatı ve propagandada ileti ve özellikleri söz konusu edilmiştir. On ikinci bölümde şayia-شایعه açıklanmış ve şayia, şayianın kuralları ve oluşması ve çeşitleri üzerinde durulmuştur. Şayianın toplum tarafından kabul edilmesi ve şayiaya karşı alınması gereken önlemler açıklanmıştır. Agresiflik ya da saldırganlık-پرخاشگری konusu on üçüncü bölümde işlenmiştir. Önce saldırganlığın tanımı verilmiş ve ardından sırasıyla saldırganlığın çeşitleri, sebepleri, saldırganlık üzerine teoriler, film ve televizyonun saldırganlık üzerindeki etkisi açıklanarak ve “Saldırganlık- agresiflik her zaman zararlı mı yoksa saldırganlığın faydaları da var mı ?” sorusuna verilen kısa bir yanıtla son bulmuştur.

Günümüz İnsanın Kendine Yabancılaşması-از خود بیگانگی انسان امروز- on dördüncü bölümde işlenmiştir. Tarihsel bakımdan kendine yabancılaşma, yabancılaşmanın tanımı, özellikleri, sebepleri, yabancılaşmasının değişkenleri ve ölçülmesi açıklandıktan sonra insanın kendine yabancılaşmasındaki önemli faktörler açıklanmıştır. Son, yani on beşinci bölümde izzet-i nefis ve bencillik-عزت نفس و خود- üzerinde durulmuştur. İnsanın ihtiyaçlarına göre hareket etmesi, kendini düşünmesi ve ön planda tutması, kendini beğenmişliğin boyutları, kendini

beğenmişlik üzerinde ruhsal baskı ve etkisi, bencillik, bencil kimsede gözüken özellikler bu bölümde açıklanmıştır.

Bu eserde her bölüm sonunda bölüm özeti ve deneme soruları olmadığı gibi kitap sonunda da deneme soruları mevcut değildir. Bir bölüm bittiğinde doğrudan diğer bölüme geçilmiştir. Son bölümün bitmesiyle de kitabın yazılmasında yararlanılan kaynaklar verilmiştir. Kaynakça dizilişi ise İran'da basılan özgün eserlerdeki özelliği taşımaktadır; önce Farsça kaynaklar araştırma yöntemleri kurallarına göre alfabetik sırayla verilmiş ve ardından ise İngilizce kaynaklar yine alfabetik sıraya göre verilmiştir.

2. 2. 2. İran Psikolojisinde Önemli Şahsiyetlerden Örnekler

2. 2. 2. 1. Peri-ruh Dâdsitân

Periruh Dâdsitân M. 1312 (GT 1933) yılında Tahran'da dünyaya geldi. İlkokulu Tahran'da Horşeyd İlkokulunda ve Ortaokulu ise hem Namus hem de Şahdoht okullarından tamamlayıp iki diploma sahibi oldu (Bank-i Cami'-i Makalât-ı Revân-Şinasi, 2010). Okulu tamamladıktan sonra M. 1950 (GT 1329) ikinci defa gelen Cenevre-İsviçre bursunu kazandı. M. 1951 (GT 1330) yılında İran Milli Eğitim Bakanlığı burslusu olarak grubun tek kız öğrencisi olarak İsviçre'ye gitti ve Cenevre (Zheneve, Genève) Üniversitesi Eğitim Bilimleri-Psikoloji Bölümünde genel psikoloji (m. 1953) ve Çocuk Klinik Psikolojisi (m. 1954) alanlarında lisans diplomalarını aldı. Ardından yüksek lisansını da Klinik Psikoloji alanında aldıktan (M. 1956) sonra doktorasını Prof. Dr. John Piaget'nin denetim ve gözetiminde genetik psikoloji alanında yaptı. Doktorasını tamamladıktan sonra hocasının ısrarlarına kulak vermeden M. 1960 (GT 1339) yılında ülkesine dönmüştür (Bîdili, 2010; Mirzâbigi, 2009).

Memlekete döner dönmez İran'ın ilk Meslek ve Eğitim Danışmanlık bürosunu açtı. Bunun yanında önce iki seneliğine Fransızlara bağlı Tahran Teknik Üniversitesi'nin (دانشگاه پل تکنیک) psikoloji bölüm başkanlığını üstlendi ve ardından (M. 1965–1980) Tahran Üniversitesinde Yardımcı doçent olarak görevine devam etti. M. 1980–1986 yılları arası Doçentlik ve M. 1986 yılında da Profesörlük unvanını elde etti. O, Tahran Üniversitesi'nin yanı sıra Şehid Behiştî Üniversitesi

psikoloji topluluğu hocalığı, Tahran Üniversitesi psikoloji topluluğu müdürlüğü, “Fasl-name-i Revân-Şinasân-ı İrani فصلنامه روانشناسی ایرانی Iran Psikolojisi Dergisi” dergisinin başyazarlığı vb. gibi birçok görevde bulunmuş ve elinden gelen hizmeti halkından esirgememiştir (Mirzâbîgi, 2009; Bîdili, 2010).

Dâdsitân, alanındaki önemli hizmetlerini her zaman vatani bir görev sayarak bitmek ve tükenmek bilmeyen bir enerjiyle çalışmalarına kitaplar, makaleler yazarak ve verdiği konferanslarla devam etti. İran’da psikolojinin gelişiminde arkadaşlarıyla birlikte yaptığı önemli katkılardan dolayı ona “İran’da Psikoloji’nin Annesi- مادر روان شناسی در ایران” unvanını layık görüldü ve o bu isimle tanındı. O Ağustos 2010 (Âbân 1389) yetmiş yedi yaşında kanser hastalığı sebebiyle vefat etmiştir (Bank-ı Cami’-i Makalât-ı Revân-Şinasi, 2010).

Onun ilgilendiği alanlar hocası gibi روان شناسی تحولی Gelişim Psikolojisi ve Klinik Psikolojydi, bu alanlarda önemli hizmetlerde bulundu. Dâdsitân, üniversiteden ve psikoloji topluluklarındaki görevlerden kalan boş zamanlarını psikoloji alanında araştırma, inceleme ve tahkiklere tahsis etmiştir. Bunun sonucu onlarca ilmi kitap ve makale yazmış ve okuyucuların hizmetine sunmuştur. Klinik Psikoloji alanına duyduğu ilgiden dolayı kitap ve makaleleri ağırlıklı olarak bu alandadır. (Mirzâbîgi, 2009).

Dâdsitân, yaptığı özverili çalışmalardan ve fedakârlığından dolayı ülke içinde sayısız ödüller kazanmıştır. Tahran Üniversitesinden takdir belgesini ilk kazanan kişi unvanı (M. 2004-GT 1383), İnsani İlimler Kitaplarını Tedvin ve Çalışma Topluluğu takdir belgesi (M. 2004-GT 1383) ve Kültür ve İrşad-ı İslami Bakanlığının Psikoloji Araştırmaları Topluluğu Başkanlığı takdir belgesi (M. 2004-GT 1383), İslami Araştırmalar Topluluğunda en iyi araştırmacı unvanı (M. 2001-GT 1380) layık görüldüğü unvan ve ödüllerden sadece birkaçıdır..

Dâdsitân, İran psikolojisine on altı kitap, kırk beş tane ilmi makale, onlarca araştırma ve binlerce öğrenci ile hizmet etmiştir. Yazdığı eserler:

1. Hejde Makale der Revân-Şinasi روان شناسی مقاله در روان شناسی Psikolojiyle İlgili On Sekiz Makale
2. Revân-Şinasi-i Cinâyî روان شناسی جنائی Suçluluk Psikolojisi
3. İhtilal-ha-ı Zebân, Reviş-ha-ı Taşhis ve Bâz-perveri اختلالهای زبان، روشهای Dilde Bozukluklar, Teşhis Yöntemleri ve Tedavi و باز پروری

4. Revân-Şinasi-i Marazi-i Tahavvili, az Kûdeki ta Bozurg-sali (1 ve 2. cilt) روان شناسی مرضی تحولی، از کودکی تا بزرگسالی (1. Cilt) Gelişim Hastalıkları Psikolojisi, Çocukluktan Yaşlılığa
6. Tenidegi ya Stres, Bîmâri-i Cedid-i Temeddün جدید تمدن بیماری یا استرس، Modern Çağın Hastalığı, Stres
7. Gütf-ü-Gü-ha-I Âzâd bâ John Piaget پیازہ گفتگوهای آزاد با ژان پیازہ John Piaget ile (serbest-özel) Sohbetler
8. Diydgâh-ha-ı Piaget دیدگاههای پیازہ Piaget'nin Görüşleri
9. Erziş-yâbi-i Şahsiyet-i Kûdek ber Esâs-ı Âzmûn-ha-ı Tersimi ارزشیابی شخصیت Kûdek ber Esâs-ı Âzmûn-ha-ı Tersimi Resimli Ölçeklere Göre Çocukların Şahsiyetini Ölçme-Değerlendirme
10. Revân-Şinasi-i Jenetik 2, az Revân-Tahlil-geri ta Reftâr-Şinasi روان شناسی جنیتیک 2، از روان تحلیل گری تا رفتار شناسی Psikanalizden Davranışçılığa Kadar
11. Nakkaşi-i Kûdekân, Kâr-burd-i Test-i Tersim-i Hanevâde نقاشی کودکان، کاربرد Test-i Tersim-i Hanevâde Çocuklarda Çizim-Resim, Aile Resim Yapma Testi
12. Revân-Şinasi-i Bâlini روان شناسی بالینی Klinik Psikoloji
13. Revân-Şinasi-i Marazi Tahavvili, az Kûdeki ta Nev-cevâni روان شناسی مرضی Nev-cevâni، از کودکی تا نو جوانی Gelişim Hastalıkları Psikolojisi, Çocukluktan Ergenliğe
15. Bimâri-ha-ı Revâni بیماریهای روانی Ruhsal Hastalıklar; Dr. Mensur'un yardımıyla.
16. Lugat-nâme-i Revân-Şinasi لغتنامه روانشناسی Psikoloji Sözlüğü Dr. Mensur ve Dr. Mina Râd'ın yardımlarıyla.

Bu kitapların yanı sıra birçok özgün çalışması ve makalesi ülke çapındaki dergi ve gazetelerde yayınlanmış ve onun denetiminde onlarca yüksek lisans ve doktora tezi yapılmıştır (Bîdili, 2010; Bank-ı Makalat-ı Revan-Şinasi, 2010).

2. 2. 2. 2. Ali Ekber Siyasi

Ali Ekber Siyasi علی اکبر سیاسی, M. 1895 (GT 1274) yılında Tahran'da dünyaya geldi. Siyasi aile eğitiminden sonra ilkokulu Hired Okulu مکتب خرد ve ortaokulu Sultani Medresesi'de مدرسه سلطانی okuduktan sonra Meşirü'd-Devle'nin Siyasi

geçirdi ve M. 1990 yılının başlarında (GT 1368 yılının sonları) İran'a döndü ve bir müddet sonra 28 Mayıs 1990 (06 Hordad 1369)'da 96 yaşında dünyaya gözlerini yumdu.

Ali Ekber Siyasi, Psikoloji alanında yaptığı çalışmalar ve verdiği derslerle İran'da modern psikolojinin kurucusu ve babası unvanını kazandı. O siyasi hayatının yanı sıra ilmi alanda da önemli çalışmalar yapmış ve İran psikolojisine önemli eserler yadigar bırakmıştır.

Siyasi'nin eserleri:

1. İlmü'n-Nefs ya Revân-Şinasi az Nazar-ı Terbiyet علم النفس یا روانشناسی از نظر تربیت İlmü'n-Nefs veya Eğitim Psikolojisi
2. Güzâriş-i Yek Zindegi گزارش یک زندگی Bir Hayat Hikâyesi
3. Usul-i Revân-Şinasi اصول روان شناسی Psikoloji Metodolojisi
4. Dû Mah der Paris ya az Unesco ta Berlin دوماه درپاریس یا ازیونسکوتا برلین Paris'ta İki Ay veya Unesco'dan Berlin'e
5. Revân-Şinasi-i Perverişi روان شناسی پرورشی Eğitim Psikolojisi
6. Revân-Şinasi-i Cinâyi روان شناسی جنائی Suçluluk Psikolojisi
7. İlim ve Ahlak علم و اخلاق
8. İlmü'n-Nefs-i İbn-i Sina ve Tatbik-i ân bâ Revân-Şinasi-i Cedid علم النفس بن ابن سینا و تطبیق آن باروانشناسی جدید Psikolojisiyle Karşılaştırılması
9. Mebâni Revân-Kâvi: Mebâni-i Felsefe مبانی روانکاوی: مبانی فلسفه Psikanaliz'e Giriş: Felsefeye Giriş
10. Mantık ve Revân-Şinasi منطق و روان شناسی Bellek ve İlim
11. Huş ve Hired هوش و خرد Bellek ve İlim

2. 2. 2. 3. Mahmut Sinâ'i

Mahmud Sina'i محمود صناعی, M. 1918 (GT 1297) yılında Erâk اراک şehrinde doğmuştur. O okulda gösterdiği başarı ve keskin zekâsıyla kısa sürede ön plana çıkmış ve Tahran'daki dönemin tek Ortaokulu olan Amerikan koleji Elburz'de البرز eğitimine devam etmiştir. Amerikalılar tarafından idare edilen. Elburz Koleji'nde Fars Dili ve Edebiyatı, Hukuk ve Felsefe ve İnsan Bilimleri dallarında lisans diplomasını almıştır. Lisans diplomasını aldıktan sonra aynı kolejde kalarak Felsefe

ve Fars Edebiyatı dersleri vermiştir. M. 1945 (GT 1324) yılında ise eğitimini devam ettirmek ve kendini geliştirmek için İngiltere'ye gitmiştir. Londra Üniversitesinde Felsefe, Hukuk ve Psikoloji alanlarında eğitimine devam etmiş ve Londra Üniversitesinden doktorasını almayı başarmıştır (“Sanal”, 2011).

Londra'da bulunduğu sırasında özel olarak Psikanaliz alanında da doktorasını almıştır. Bu hareketi hocaları ve ilim adamlarının dikkatini çekmiş ve M. 1954 (GT 1333) yılında İngiltere Uluslar Arası Psikanaliz Topluluğu (I.I.P.B) üyeliğine seçilmiştir. Bu makamı kazanan ve böyle bir mansıba layık görülen ilk İranlı unvanını da böylece elde etmiş olan Sinâ'i, çalışmalarına hız vermiş, uzmanlık alanında ilmi makaleler yazıp bu makaleleri o dönemin dergi ve gazetelerinde yayınlanmıştır. Birçok toplantı ve kongreye katılmış ve bu kongrelerde sunumlar yapmıştır. Sunum yaptığı kongrelere M. 1948 Uluslar Arası Edimburg Kongresi, M. 1951 Uluslar Arası استکھلم kongresi, M. 1952 Uluslar Arası استراسبورگ örnek gösterilebilir ki o bu kongrelerde sunumlarda yapmış ve orada bulunan âlimlerin ve uzmanların teşvik ve takdiriyle karşılaşmıştır (Ferheng-Nâme-i İstan Merkezi, 2011).

M. 1953 yılı İngiltere'de İran Kültür Müsteşarlığına seçilmiş ve Müsteşar olarak görev yaptığı sırada birçok toplantı ve konferanslarla İngiltere'deki İranlıların kültürlerini yaşamalarına ve İngilizlere İran kültürünün tanıtılmasına vesile olmuştur. O sırada Cambridge'de İran Tarihi Telif ve Denetim Heyeti üyeliği görevini üstlenmiştir. İngiltere'de bir psikanalist ve düşünce adamı olarak tanınan Sinâ'i, bundan dolayı İngiltere'de bulunan vatandaşlarına önemli yardımlar etti ve onların kültürel yaşamlarında önemli katkılarda bulundu (Ferhang-Nâme-i İstan-ı Merkezi, 2011).

Kısa süreli ama dolu dolu İngiltere görevinden sonra M. 1955 (GT 1334) yılında vatanına dönmüş ve Tahran Üniversitesi Edebiyat Bölümü hocalığına getirilmiştir. Verdiği derslerin yanında Tahran Üniversitesi Psikoloji Müessesesini kurmuş ve bu kurumun ilk başkanı olma görevini de bizzat üstlenmiştir. Bu yeni müesseseye ilgili kitapları ve süreli yayımları içeren bir kütüphanekurmuştur. İran'da Psikoloji'nin canlanmasını sağlamış ve verdiği eserlerle de isminin kalıcılığını sağlayarak “İran Psikolojisinin Babası” unvanını kazanmıştır (Genci, 2005: 17–18).

Tahran Yüksekokulu başkanlığı ve Kültür Bakanlığı başkan yardımcılığı görevlerinde de bulunan Sina'i vefatından on sene öncesine kadar hocalık görevini

Tahran'da yürütmüş ve ardından Londra'ya göçmüştür. Sinâ'i, orada da boş durmamış, araştırma ve incelemeler sonucu yazdığı veya çevirdiği makaleleri ülke dergilerine yollamayı sürdürmüştür. Farsça yazılmış ve başka dillerden çevrilmiş makaleleri “İran İmrûz-İran Bugün”, “Sohen-Söz”, “Yağma”, “Rehnüma-ı Kitab-Kitap Rehberi” ve “Mehr-Güneş” dergilerinde yayınlanmıştır. İngilizce çeviri ve özgün makaleleri de dönemin önemli dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır (“Sanal”, 2011).

Sinâ'i, kendisi üniversite hocası olmasına rağmen rejimin ve üniversitenin eksikleri ve yanlışlarına göz yummamış ve bunları tenkit etmekten geri durmamıştır. Bu sebeple devlet erkanı tarafından eziyet edilmeye başlanmıştır. O da üniversite hocalığından çekilmiştir. Bu sırada Sigmund Freud'un kızı Ana Freud, “Freud Müessesesini” kurmuş ve hocadan da gelip kendisine yardım etmesini istemiştir. Mahmud Sinâ'i de davete icabet etmiş ve M. 1969 (1348) yılında bir kez daha ülkesinden ayrılmıştır. O İngiltere ve Amerika'da ruhsal hastalıklarla uğraşan müesseselerde çalışmış ve M. Eylül 1985 (GT 21 Şehriyür 1364) yılında Londra'da vefat etmiş ve orada toprağa verilmiştir (Ferheng-Nâme-i İstan-ı Merkezi, 2011).

O alanı psikolojinin yanı sıra Fars Dili ve Edebiyatı, İran Tarihi, İslam Tarihi, Felsefeye karşı özel ilgi duymuş ve Farsça şiirler kaleme almıştır. Yazdığı şiirleri genelde “Furûd Huner” ve “Behrûz Berfinî” müstear isimleriyle ülke dergi ve gazetelerinde yayınlamıştır (“Sanal”, 2011). Sinâ'i, İngilizce ve Fransızca bildiği için Farsça'ya bu dillerden birçok önemli eser ve makaleyi çevirmiş ve aynı şekilde Farsça'dan İngilizce ve Fransızca'ya çeviriler yapmıştır. Kaleme aldığı ve çevirdiği eserler:

- 1) Yâdi az Ustad (هرلدلسکی) یادى از استاد Hocadan Bir Anı
- 2) Çehâr Risale-i Eflâtûn . چهار رساله افلاطون Eflâtun'un Dört Risalesinin Tercümesi (çeviri)
- 3) Âzâdi-i Ferd ve Kudret-i Devlet و قدرت دولت آزادی Bireyin Özgürlüğü ve Devletin Gücü
- 4) Âzâdi ve Terbiye و تربیه آزادی Özgürlük ve Eğitim
- 5) Usul-i Revân-Şinasi-شناسی اصول روان Psikoloji Metodolojisi; iki cilt halinde 1342 yılında ikinci defa basılmıştır. Bu eseri 1352 yılında Dr. Mahmud Saatçi de son baskısı ve bir önceki düzenlemeli ve ilaveli baskılarından çevirisini

yapmıştır. Bu eser İran'da psikoloji alanında en çok rağbet gören eserlerden birisidir.

6) Penc Risale az Eflâtûn افلاطون پنج رساله از افلاطون Eflâtun'dan Beş Risale

7) Eflâtûn افلاطون (çeviri).

8) Revân-Şinasi-i Âmûhten روان شناسی آموختن Öğrenme Psikolojisi (çeviri).

9) Der Âzâdi در آزادی Özgürlükte (çeviri).

10) Ferd der İctimâ' فرد در اجتماع Toplum İçinde Birey (çeviri) vb.

2. 2. 2. 4. Sa'id Şamlu

Prof. Sa'id Şamlu پروفیسور سعید شاملو, İran'ın Melâyir kentinde M. 1929 (GT 1308) yılında dünyaya geldi. İlkokul ve ortaokul eğitimini tamamladıktan sonra kendini geliştirmek için Amerika'ya امریکا gitti ve George Washington Üniversitesinde واشنگتن جورج دانشگاه Klinik Psikoloji alanında lisans, yüksek lisans ve doktorasını روانشناسی بالینی başarıyla tamamladı. Okulunu bitirdikten sonra iki sene yardımcı doçent unvanıyla ders verdi ve aynı zamanda Illinois Hastanesi بیمارستان ایلی نویز Psikiyatri bölümünde بخش روان پزشکی Psikiyatrist olarak çalışıyordu (Pâk, 2009).

Şamlu, M. 1961 (GT 1340) yılında İran'a döndü ve Şehid Behiştî Üniversitesi دانشگاه شهید بهشتی Tıp Fakültesi'nde دانشکده پزشکی iki sene sonra M. 1963–1994 (GT 1342–1373) yılları arasında Tahran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde دانشگاه تهران Klinik Psikoloji alanında dersler verdi ve bu alanda çalışmalar yürüttü. Bu süre zarfında yardımcı doçentlik, doçentlik ve profesörlük ilmi unvanlarına erişti. M. 1994 (GT 1373) yılında Sağlıklı Yaşam ve Kendini Geliştirme Bilimleri Üniversitesi Psikoloji Topluluğunu گروه دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی kurdu ve bu topluluğun başkanlığını üstlendi. O İran Psikolojisi Topluluğu'nun da kurucusu olup ve üç dönem (1, 2, ve 5.) bu topluluğun başkanlığı görevini yürüttü (Alevi-zade, 2006).

Sa'id Şamlu, kazandığı uluslar arası birçok ödül ve İran'da yaptığı çalışmalar ve verdiği derslerle İran Psikiyatrisinin babası unvanına layık görüldü. Hayatının son dönemlerinde Doğuda ikinci defa gerçekleştirilen Uluslar Arası Ruh Sağlığı Kongresi'nin بین المللی روان درمانی kongre başkanlık görevini üstlendi. Dünyanın dört bir yanında altmış misafir katılımcının yer aldığı bu programı başarıyla organize eden Şamlu, program bitiminden bir hafta sonra daha önce de yaşadığı kalp rahatsızlığı

sebebiyle hastane kaldırıldı. Sağlığına kavuşarak hastaneden taburcu olan Şamlu, doktorların stresli işlerinden uzak durması yönünde yaptıkları uyarılara kulak vermeden hastaneden çıkar çıkmaz işinin başına geçti. Kısa bir süre sonra tekrar rahatsızlanarak hastaneye kaldırıldı ve M. 2004 (GT 1383) yılında hakkın rahmetine kavuştu (Pâk, 2009; Alevi-zade, 2006).

Yüzlerce ilmi makale ve onlarca kitap kaleme alan Şamlu ayrıca İran'da ilk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Kliniğini açmıştır. Yine İran'da ilk defa Psikiyatri bölümünde yüksek lisans ve doktora programları açmış ve bu alanda dersler vermiştir. Bunların yanı sıra Amerika Psikoloji Topluluğu انجمن روان شناسی امریکا, Amerika Ruh Sağlığı Topluluğu انجمن روان درمانی امریکا vb. gibi saygın kuruluşlarda da etkin üye olarak çalışmıştır.

Profesör Sa'id Şamlu'nun eserleri:

1. Behdaşt-ı Revâni روانی بهداشت Ruh Sağlığı
2. Revân-Şinasi-i Bâlini روان شناسی بالینی Klinik Psikoloji
3. Reviş-ha-ı Nev der Revân-Kâvi روش های نو در روانکاوی Psikanaliz'de Yeni Yöntemler
4. Kâr-burd-i Revân-Dermâni کاربرد روان درمانی Uygulamalı Psikoterapi
5. Mekâtib ve Nazariye-ha-ı Şahsiyet مکاتب و نظریه های شخصیت Şahsiyet Teorileri ve Ekolleri
6. Âsîb-Şinasi-i Revâni روانی آسیب شناسی Ruh Patolojisi
7. Reviş-i Tehiye-i Şerh-i Hal شرح تهیه شرح حال Şerh-i Hal Yazma Yöntemleri
8. Musahabe-i Taşhisi مصاحبه تشخیصی Tanısal Mülakat
9. Tarih-i İlm-i Revân-Şinasi روان شناسی Psikoloji Tarihi
10. Revân-Dermâni-i Kûdek روان درمانی کودک Çocuk ve Psikoloji Tedavi
11. Şahsiyet-i İrani شخصیت ایرانی İranlılık (tamamlanmamış).

2. 2. 2. 5. Mahmud Saatçi

Profesör Mahmud Saatçi پروفیسور محمود ساعتچی 1951 Hemedân'da doğdu. İlkokula Hemedân Nusret İlkokulu'nda başladı ve ailesinin Tahran'a taşınmasıyla eğitimine Tahran'da kaldığı yerden devam etti. 1965 yılında lisans ve 1968 yılında da yüksek lisansını Tahran Üniversitesi دانشگاه تهران Sosyal Bilimler علوم اجتماعی bölümünde tamamladı. Bu sırada nizami alanda da kısa süreli çalışmalar ve

görevlerde bulundu. 1969 yılında Ülke İdari İşler ve İstihdam Örgütü'ne سازمان اموراداری و استخدامی کشور yüksek lisans unvanı derecesiyle yardımcı araştırmacı olarak işe başladı. Aynı müessesinin Test Hazırlama, Deney ve Tecrübe Bürosu Başkan Yardımcısı و انتخاب و آزمایش اداره کل آزمون سازی اداره کل آزمایش و انتخاب “Musahabe-i İstihdami مصاحبه استخدامی İstihdam ve Mülakat” adıyla M. 1968 (GT 1347) kaleme aldı (“Sanal”, 2011g).

Saatçi, 1969 yılında Tahran Üniversitesi Edebiyat ve Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda هائی خارجی مدرسه عالی ادبیات و زبان های خارجی، öğretim görevlisi olarak Genel Psikoloji عمومی روان شناسی derslerine girmeye başladı. Aynı yıl İran Psikolojisinde ana kitapların başında gelen “Usul-ı Revân-Şinasi اصول روانشناسی Psikoloji Metodolojisi” adlı eserin eserin tercümesine başladı ve 1974 yılında iki ciltlik bu eseri tamamlayıp İran ilim çevresine sundu. 1974 yılında Psikoloji ve Sanatsal Eğilim alanında Alaâbâd Üniversitesi'nde دانشگاه اله آباد (Hindistan) doktorasını tamamladı. Hindistan'dan dönünce Resmi İşletme Eğitim Merkezi'nde دولتی مرکز آموزش مدیریت دولتی Ilmi Heyet Üyesi علمی هیأت عضو olarak göreve başladı ve aynı bölümün Tercüme ve Yayın Bölümü ترجمه و انتشار و ترجمه başkanlığı, Araştırma ve İnceleme Dairesi پژوهش و امور مطالعات و پژوهش başkanlığı 1979 yılında da bu idarenin başkanlığı görevini üstlendi (“Sanal”, 2011g).

O ülke çapında yayım yapan dergilerin genel müdürlüğü yapmanın yanında İran ve yurt dışında bulunan psikoloji ve insan bilimleri kuruluşlarında üye olmuştur ve faaliyetlerine aktif olarak devam etmektedir. İran'da bulunan birçok üniversitede Genel Psikoloji عمومی روان شناسی, Psiko-Patoloji روانی شناسی, Ruh Sağlığı بهداشت روانی, روان شناسی کار روانی, Yönetim Psikolojisi مدیریت روان شناسی, Çalışma Psikolojisi روان شناسی کاری, Sanatsal ve Örgütsel Psikoloji روان شناسی سازمانی و سازمانی, İncelemeli Birey ve Örgüt İlişkileri بررسی روابط فرد و سازمان vb. konularda dersler verdi.

2004 yılında emekliğe ayrıldı. Fakat halen yurt içinde ve yurt dışında bulunan ilmi kuruluşlarda aktif üye olarak ilmi çalışmalarına halen devam etmektedir. Ayrıca Örgütsel Psikoloji روان شناسی سازمانی, Sanatsal Psikoloji روان شناسی vb. iş ve idare konusunda iki bini aşkın konferans vermiştir ve halen bu türden çalışmalarına da devam etmektedir. Bu faaliyetlerinin yanı sıra yurt dışında alanıyla ilgili birçok konferans ve sempozyuma katılmıştır.

O, Endüstriyel Psikoloji ve İdare-İşletme Psikolojisi روانشناسی بهرهوری و روانشناسی بهرهوری ve Endüstriyel Psikoloji alanlarında yaptığı çalışmalar, verdiği konferanslar ve girişimleriyle adını İran Psikoloji tarihine altın harflerle yazdırmayı başarmıştır. Bugün İran'da Prof. Dr. Mahmud Saatçi Üretim-Endüstriyel ve Sanatsal Psikoloji'nin روان شناسی بهرهوری و روانشناسی بهرهوری babası olarak tanınmaktadır.

Yazdığı kitapları:

1. Musahabe-i İstihdami مصاحبه استخدامی İstihdam ve Mülakat
2. Usûl ve Funûn-ı İcra-i Musahabe: İstihdami, Erziş-yâbi ve Müşavere اصول و فنون اجرای مصاحبه: استخدامی، ارزشیابی و مشاوره İstihdam, Değerlendirme ve Mülakat
3. Makalâti Çend der Zemiye-i Revân-Şinasi (Kâr, Umûr-i İstihdami, Müdiyriyet, Sazmani ve Revâbit-ı İnsani der Müdiyriyet) مقالاتی چند در زمینه (کار، اموراستخدامی، مدیریت، سازمانی و روابط انسانی در مدیریت) Psikoloji روانشناسی (کار، اموراستخدامی، مدیریت، سازمانی و روابط انسانی در مدیریت) Konusunda Birkaç Makale (İş, İstihdam İşleri, İşletme-Müdürlük, Örgütsel ve İşletmede İnsan İlişkileri)
4. Revân-Şinasi der Kâr, Sazıman ve Müdiyriyet روان شناسی درکار، سازمان و مدیریت İş, Örgütlenme ve İşletme Psikoloji
5. Usûl-i Revân-Şinasi ve Kâr-burd-i Ân: Hullâse-i az Mutûn-i Dersi اصول و فنون اجرای مصاحبه: استخدامی، ارزشیابی و مشاوره Uygulamalı Psikoloji Metodolojisi: Ders Notları Özeti
6. Nazariye-perdâzan ve Nazariye-ha der Revân-Şinasi نظریه پردازان و نظریه ها Nazariye-perdâzan ve Nazariye-ha der Revân-Şinasi Nazariye-perdâzan ve Nazariye-ha der Revân-Şinasi Psikolojide Teoriler ve Teorisyenler
7. Revân-Şinasi Kâr-burdi Berây-i Müdiyrân: der Hane, Medrese ve Sazman روان شناسی کاربرد برای مدیران: درخانه، مدرسه و سازمان Yöneticilere Yönelik Uygulamalı Psikoloji: Ev'de, Okul ve İşyerinde-Örgüt İçinde
8. Usûl-i Revân-Şinasi اصول روان شناسی Psikoloji Metodolojisi 2 cilt (çeviri; bu eserin tanıtımı bir üstteki başlıkta yapılmıştır)
9. Müşâvere ve Revân-Dermâni: Nazariye-ha ve Râh-burd-ha مشاوره و رواندرمانی: نظریه ها و راهبردها Danışma ve Psikoterapi: Teoriler ve Uygulamalar
10. Usûl ve Funûn-i Musahabe: İstihdami, Erzişyabi ve Bâlini اصول و فنون اجرای مصاحبه: استخدامی، ارزشیابی و بالینی Mülakat Yöntem ve Teknikleri: İstihdami, Değerlendirme ve Kliniksel

11. Revân-Şinasi-i San'ati ve Sazımanı روان شناسی صنعتی وسازمانی Sanatsal ve Örgütsel Psikoloji
12. Revân-Şinasi- Müdiyriyet روان شناسی مدیریت İşletme Psikolojisi
13. Revân-Şinasi-i Kâr: Kâr-burd-i Revân-Şinasi der Kâr, Sazman ve Müdiyriyet روان شناسی کار: روانشناسی درکار، سازمان ومدیریت İşletme ve Örgüt İçinde Psikoloji
14. Vâje-nâme-i Revân-Şinasi ve Zemine-ha-ı Vâbeste واژه نامه روانشناسی وزمینه های وابسته Psikoloji Sözlüğü
15. Âzmûn-ha-ı Revân-Şinahti روانشناختی آزمون های روانشناسی Psikolojik Testler vb.

Son dönem İran'ında ilim çevrelerinde psikoloji ilmi diğer ülkelerde olduğu gibi oldukça hızlı bir şekilde gelişmekte ve halk nezdinde de oldukça rağbet görmektedir. Bir sonraki başlıkta psikoloji alanında hazırlanmış özgün eserlerin erişebildiğimiz kadarını vereceğimiz listede de görüleceği gibi İran'da psikoloji ilmi kapsamında hayatın her alanıyla ilgili yüzlerce eser yazıldığı ve bu alanda çalışan yüzlerce bilim insanı olduğu tespit edilmiştir. Başka çalışmalara ön ayak olabilmesi için bu çalışmamızda sadece dört eser ve beş isme yer verilmiştir. Çalışmamızın Türkiye'de, İran'da din psikolojisi hakkında yapılmış ilk çalışma olması sebebiyle her şahıs ve eserin detaylı tanıtımını yapmaya ne zamanımız ne de sayfalarımız yetecektir. Dolayısıyla başka araştırmacıların bu alanda yapacakları araştırmalar ve gelecekte yapacağımız çalışmalarla bu alanda daha ayrıntılı eserler ortaya konulacağını temenni ediyorum

2. 3. Psikoloji İle İlgili Yapılan Çalışmaların Listesi

Yukarıda tanıtımını yaptığımız birkaç kitap ve İran Genel Psikoloji tarihinde önemli yere sahip olan birkaç kişiyi tanıttıktan sonra psikoloji alanında yapılan telif çalışmalardan sekiz yüz adedini ve çeviri çalışmalardan da altmış adedini listeleyeceğiz. Burada İran'da yapılan bütün Psikoloji çalışmalarını listelemek konumuzu aşacağından örnek olması için Psikoloji dallarının her birine ait sadece birkaç kitabın liste halinde vereceğiz. Eserlerin listelemesinde izlediğimiz yöntem şöyledir: Eserler yazarlarının soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Kitaplar, yazarın soy ismi, ismi, ulaşabildiğimiz yayınlandığı tarih, çevirenin adı ve soyadı, yayınlandığı şehir ve yayın evi şeklinde verilmiştir:

2. 3. 1. Telif Eserler

- 1) Abbasi, Ekrem (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i İctimâ'i (Sosyal-Psikoloji)*. Tahran: intişarât-ı Mebnâ-ı Hired.
- 2) Abdullahi Hürûş, Hasan (1963-GT 1342). *Ta'sir-i Mûsiki ber Revân ve 'Asâb (Ruh ve Sinirler Üzerine Musikinin Etkisi)*. İsfahan: İntişarât-ı Mutahhar.
- 3) Afşar, Meryem 'Ayn (2005-GT 1384). *Dohterân ve Piserân-ı Nev-cevân: Kabil-i İstifade Beray-ı Nev-cevânân, Mu'allimin, Valideyn ve Murebbiyân (Kız ve Erkek Çocuklar ve Ergenler: Ergenler, Öğretmenler, Aileler ve Hocalar için İstifade Edebilir)*. -----: İntişarât-ı Hubût-ı Lâle.
- 4) Ahadi, Hüseyin (1987-GT 1366). *Kitab-nâme-i Tavsifi-i Revân-Şinasi (Psikoloji Kitaplarının Tanıtım Kitabı)*. Meşhet: İntişarât-ı Mu'avinet-i Ferhengi-i Âsitan-ı Kuds-ı Rezevi.
- 5) Ahadi, Hasan (2003-GT 1382). *Bezeh Diydegân, Mecmua Makalat-ı Evvelin Hemayiş Tebyin-i İlmi Bezeh Diydegân ve Rah-kâr-ha-ı Piyşgirân-i Danişgâh-ı Âzâd-ı İslami Vahid Horisgân (Suçlular, Suçluları Beyan Edeni İlk Panel ve Horisgan Bölgesi Özel İslami Üniversitesi Öğretmenlerince Asilere Alınacak Önlemler ile İlgili Makaleler)*. İsfahan: İntişarât-ı Nakş-ı Mânâ.
- 6) Ahadi, Hasan (2006-GT 1385). *Şinaht-ı Bâzi-ha-ı Zihn (Düşünsel Oyunların Tanınması)*. Tahran: İntişarât-ı Perdîs.
- 7) Ahadi, Hasan; Cumhuri, Ferhad (2006-GT 1285). *Revân-Şinasi-i Rüşd: Nev-cevâni, Cevâni, Miyan-sâli, Piyri (Gelişim Psikolojisi: Erginlik, Erginlik, Orta Yaşlılık, Yaşlılık)*. Tahran: İntişarât-ı Perdîs.
- 8) Ahadi, Hasan (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Rüşd: Mefâhim-i Bünyâdi der Revân-Şinasi-i Nev-cevâni ve Cevâni (Gelişim Psikolojisi: Ergin ve Ergen Psikolojisinde Önemli Meseleler)*. Tahran: İntişarât-ı Ceyhun.
- 9) Ahadi, Ali Rıza Kâkâvend (2010-GT 1389). *İhtilâl-ha-ı Yâdgiyri (az Nazar tâ 'Amel) be Hemrâh-ı Râhkâr-ha-ı İlmi Cehet-i Raf'-i Müşkilât-*

- ı Rayic-ı Tahsili ve Yâdgiyri (Eğitim ve Öğrenme Güçlüklerinin Ortadan Kaldırılmasına Dair İlmi Yöntemler ve Öğrenme Güçlükleri-Teoriden Ameliye-). Tahran: İntişarât-ı Arasbaran.*
- 10) Ahadi, Hasan; Beni Cemali, Şikve es-Sadat (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Rüşd: Mefahim-i Bünyadi der Revân-Şinasi-i Kûdek (Bâ-Tecdid-i Nazar-ı Külli ve İzâfât) (Gelişim Psikolojisi: Çocuk Psikolojisinde Temel Meseleler-Genel Gözden Geçirme ve İlavelerle).* Tahran: İntişarât-ı Perdîs.
- 11) Ahadi Hasan; Niykçehre, Muhsini (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Rüşd: Mefâhim-i Bünyâdi der Revân-Şinasi-i Nev-cevâni ve Cevâni (Gelişim Psikolojisi: Erginlik ve Ergenlik Psikolojisinde Temel Meseleler).* Tahran: İntişarât-ı Ceyhûn.
- 12) Ahadi, Hasan, Kâkâvend, Ali Rıza (2010-GT 1389). *İhtilâl-ha-ı Yâd-giyri (ez Nazariye ta 'Amel) (Öğrenme Güçlükleri-Teorik ve Uygulamalı-).* Tahran: İntişarât-ı Ersebâran.
- 13) Âhi, Ahmed (ts). *Hoş-bahti ez Derîçe-i Hakikat (Hakikat Penceresinden Mutluluk).* Tahran: İntişarât-ı İbn-i Sina.
- 14) Ahmed, Ali Asgar vdi. (1984-GT 1363). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Eğitim Psikolojisi).* Tahran: İntişarât-ı Vezâret-i Âmûziş ve Perveriş.
- 15) Ahmedâyî (Talari-zade), Ârzû (2007-GT 1386). *Perveriş-i Tavanâyî-ha-ı Zihni ve Ref'-i İhtilâlât-ı Yâd-giyri-i Vije: (Valideyn, Muallimân, Müşâvirân) (Öğrenme Güçlüğüünü Kaldırma ve Zihnin Aktivitelerini Güçlendirmede Özel Yöntem-Aileler, Öğretmenler, Danışmanlar).* Tahran: İntişarât-ı Mebnâ.
- 16) Ahmedâyî (Talari-zade), Ârzû (2010-GT 1389). *Revân-Hâni: Takviyyet-i Maharet-ha-ı Revân-Hâni ve Dermân-ı İhtilâl der Hânden (Düşünceyi Okuma: Düşünceyi Okumada Yeteneklerin Geliştirilmesi ve Okuma Zorluklarının Giderilmesi).* Tahran: İntişarât-ı Mebnâ.
- 17) Ahmedî, Ahmed (-1984-GT 1363). *Mukaddime-i ber: Müşâvere ve Revân-Dermâni (Danışmanlık ve Psikoterapiye Giriş).* İsfahan: İntişarât-ı Cum'a.

- 18) Ahmedi, Cemşid (1986-GT 1365). *Vesvâs ve Dermân-ı ân (Kuruntu ve Tedavisi)*. Şiraz: İntişarât-ı Nevid.
- 19) Ahmedi, Hüdâ-bahş (2009-GT 1388). *Usûl ve Funûn-ı Müdahale-i Revân-Şinahti der Buhran (Streste Psikolojik Destek Yol ve Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Âmûziş-i ‘Ali İlmi-Kârburdi Hilal-i İran.
- 20) Ahmedi, Hüdâ-bahş (2010-GT 1389). *Nazariye-ha-ı Müşavere ve Revân-Dermâni “Devre-i Kâr-Şinasi-i Erşed-i Revân-Şinasi-i Nizami” (Danışmanlık ve Psikoterapi Teorileri “Master Programı Psikoloji Dersi)*. Tahran: İntişarât-ı Merkez-i Bernâme-riyzi ve Telif-i Kitab-ha-ı Sipâh.
- 21) Ahmed-vend, Muhammed Ali (2002-GT 1381). *Revân-Şinasi-i Kûdeki ve Nev-cevâni (Çocukluk ve Ergenlik Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 22) Ahmed-vend, Muhammed Ali (2003-GT 1382). *‘İtiyâd (Sebeb Şinasi ve Dermân-ı ân) (4. baskı) (Alışkanlık –Sebepleri ve Tedavisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 23) Ahmed-vend, Muhammed Ali (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Fizyolojik (Fizyolojik Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 24) Ahmedend, Muhammed Ali; Sermedi, Muhammed Rıza (2007-GT 1386). *Revân-Şinasi-i Kûdek ve Nev-cevan (Çocuk ve Ergen Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 25) Ahmed-vend, Muhammed Ali (2009-GT 1388). *Âmâr-ı Tavsihi: Berây-ı Daniş-cûyân-ı Revân-Şinasi, Müşavere ve Ulûm-ı Terbiyeti (Psikoloji, Danışmanlık ve Eğitim Bilimleri Öğrencileri için Ölçme Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Âzâd-ı İslami.
- 26) Ahmed-vend, Muhammed Ali (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Bâzi (Oyun Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 27) Ahmed-vend, Muhammed Ali (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Kûdekân-ı İstisna-i (Otistik Çocuklar Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.

- 28) Ahmed-vend, Muhammed Ali (2010-GT 1389). *Behdâst-ı Revâni (Ruh Sağlığı)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 29) Ahmed-zade-beyâni, Ahmed (2003-GT 1282). *Tecziye ve Tahlil-i Sistemi-i Mefâhim-i Âmûzişi ve Revân-Şinasi (Psikoloji ve Eğitim Bilimlerinin Anlamı, Analizi ve Tahlili)*. -----: İntişarât-ı Rûjin.
- 30) Ahmed-zade-beyâni, Ahmed (2011-GT 1390). *Revân-Şinasi-i Müdiyriyet (Endüstriyel Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Peyâm-ı Nur.
- 31) Âkâ-bahşi, Habib (1986-GT 1365). *Piyşgiyri ez 'Akab-mândegiy-ha-ı Zihni ve Şîve-ha-ı Tevân-bahşi (Zihinsel Engelliğin Önlenmesi ve Destek Verme)*. Tahran: İntişarât-ı Mezâhiri.
- 32) Akevlâ, Ferecullah (ts). *Perveriş-i Fikr (Zihni Eğitim)*. Tahran: (-----).
- 33) 'Ali-nijad, Zehra (1966-GT 1345). *Usûl-i Perestâri-i Revân (Ruhun Tedâvi Yöntemleri)*. Tahran: (-----).
- 34) Ali-pûr, Ahmed (2006-GT 1385). *Mukaddemât-i Noro-Psikoloji (Noro-Psikolojiye Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 35) Ali-zade, Hamide (ts). *Alfred Adler, Piyş-gâm-ı Revân-Kâvi-i Cami'a-Niger (Alfred Adler ve PsikanaliToplumsal Yönelime)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 36) Ali-zade, Mustefa (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi ve Şibih-i Revân-Şinasi (Psikoloji ve Psikolojiye Benzer)*. Tahran: İntişarât-ı Mevc.
- 37) 'Anâsiri, Cabir (1989-GT 1368). *Merdum-Şinasi ve Revân-Şinasi-i Hüneri (İnsanı Tanıma ve Örgütsel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı İsperek.
- 38) Ârâste, Rıza (1966-GT 1345). *Tecdid-i Hayat-ı Cevânân der Devre-i Ber-hurd-ı Temeddün-ha (Medeniyetlerin Gelişimi Sırasında Gençlerin Hayatında Gelişen Yenilikler)*. Tahran: İntişarât-ı Sibah-ı Behdâst.
- 39) Ârâste, Rıza (1969-GT 1348). *Seyr-i Revân-Şinasi Der Garb (1. cilt) (Batı'da Psikolojinin Gelişimi)*. Tahran: İntişarât-ı Dehhüda.
- 40) 'Arizi, Hamid Rıza; Ferahani, Hücettullah (2008-GT 1387). *Reviş-ha-ı Kâr-burdi Püjûhiş der Revân-Şinasi-i Balini ve Müşavere (Danışma ve Klinik Psikolojide Uygulamalı Araştırma Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.

- 41) Âryan-pûr, Mir Hüseyin (1941-GT 1330). *Freudizm bâ İşârâti be Edebiyat ve İrfân (Edebiyat ve İrfan Bağlamında Freudizm)*. Tahran: İntişarât-ı İbn-i Sina.
- 42) Âryâyi, Ali vdi. (ts). *Usûl-ı Âmûziş ve Perveriş ve Revân-Şinahti (Eğitim ve Öğretim Teknikleri ve Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Âmûziş ve Perveriş (Defter-i Âmûziş Zimn-i Hidmet).
- 43) Asgar, Cemşid (2009-GT 1388). *Ferheng-i Lugât-ı Revân-Şinasi (Psikoloji Sözlüğü)*. -----: İntişarât-ı Kitab-ârâd.
- 44) ‘Askeri, Behnâm; Orazâni, Seyyid Nima (2009-GT 1288). *Kitab-ı Cami’-i Kâr-Şinasi-i Erşed-Macmû’a-i Revân-Şinasi (1 ve 2. Cilt) (2. baskı) (Psikoloji Yüksek Lisans Dersleri Kitabı)*. Tahran: İntişarât-ı Daniş-Perver.
- 45) ‘Askeri, Emir; Ferrûh, Pegâh (2008-GT 1387). *Kirdâr-Şinasi (Davranış Bilimi)*. Tahran: İntişarât-ı Revân-Şinasi ve Hüner.
- 46) Âzâd, Hüseyin (1987-GT 1366). *Revân-Şinasi-i Merezi-i Kûdek (1. baskı) (Çocuk Hastalıkları Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Pâjeng.
- 47) Âzâd, Hüseyin (1995-GT 1374). *Mecmu’a Makalât-ı Siminâr-ı Stres ve Bîmâri-ha-ı Revani (Stres ve Ruh Hastalıkları Panelinde Sunulan Makaleler)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı ‘Alâme Tabatabayi.
- 48) Âzâd, Hüseyin (1995-GT 1374). *Âsib-Şinasi-i Revâni (1. cilt 1. baskı) (Ruhsal Bozuklukların Tespiti)*. Tahran: İntişarât-ı Bi’set.
- 49) Âzâd, Hüseyin (1998-GT 1377). *Âsib-Şinasi-i Revâni (2. Cilt 1. baskı) (Ruhsal Bozuklukların Tespiti)*. Tahran: İntişarât-ı Bi’set.
- 50) Âzâd, Hüseyin (2002-GT 1381). *Vâje-nâme-i Revân-Şinasi ve Ulûm-ı Terbiyeti (Psikoloji ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü)*. Tahran: İntişarât-ı Nesl-i Nîkân.
- 51) Âzâd, Hüseyin (2004-GT 1383). *Ez İyn Reften-ha Haste iym (Biz bu Gidişlerden Rahatsızız)*. Tahran: İntişarât-ı Pûbend.
- 52) Âzâd, Hüseyin (2006-GT 1385). *Mebâhis-i Cedid der Âsib-Şinasi-i Revâni (Ruhsal Bozukluklarda Yeni Meseleler)*. Tahran: İntişarât-ı Bi’set.

- 53) Âzâd, Hüseyin (2008-GT 1387). *Mutûn-i İngilisi-i Revân-Şinasi (English text in maladaptive psychology I and II) (Psikoloji İngilizce Metinler)*. Tahran: İntişarât-ı Bi'set.
- 54) Âzâd, Hüseyin (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Bâlini-i Kûdek (Çocuk Klinik Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Bi'set.
- 55) Aza-ı Heyet-i İlmi-i Senciş-i Tekmili (2003-GT 1382). *Mecmua Âzmûn-ha-ı Âzmâyîşi, Gürûh-ı Revân-Şinasi (Psikoloji Gurubu Deneme Testleri Toplamı)*. Tahran: İntişarât-ı Bi'set.
- 56) Âzerbaycani, Mesud; Salari-fer, Muhammed Rıza (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)*. Kum: İntişarât-ı Zemzem-i Hidâyet.
- 57) Azimi, Siyrûs (1966-GT 1345). *Mesâili-Çend der-Bâre-i Revân-Şinasi-i Hipnotizm (Hipnotizma Psikolojisi Üzerine Birkaç Mesele)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Milli İran.
- 58) Azimi, Siyrûs vdi. (1975-GT 1354). *Revân-Şinasi-i Bâlini (1. Cild) (Klinik Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Deh-hüda.
- 59) Azimi, Siyrûs vdi. (1974-GT 1353). *Revân-Şinasi-i Bâlini (2. Cild) (Klinik Psikoloji)*. Tahran: (-----).
- 60) Azimi, Siyrûs (1978-GT 1357). *Mebâhis-i Esâsi der Revân-Şinasi-i "Reftâr-Şinasi" (Davranışçı Psikolojide Birkaç Önemli Mesele)*. Tahran: İntişarât-ı Deh-hüda.
- 61) Azimi, Siyrûs (1984-GT 1363). *Usûl-i Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji Metodolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Dehhüda.
- 62) Azimi, Siyrûs (1990-GT 1369). *Revân-Şinasi-i Kûdek (Çocuk Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Ma'rifet.
- 63) Bâbek, Ahmed (1995-GT 1374). *Hakikat ve Ziybâyi (Hakikat ve Güzellik)*. Tahran: İntişarât-ı Merkez.
- 64) Babü'l-Hevâici, Nasrullah (ts). *Freud Çi Miğûyed? (Freud ne Diyor?)*. Tahran: İntişarât-ı Derya.
- 65) Bahari, Ferşâd (2009-GT 1388). *İ'tiyâd, Müşâvere ve Dermân (Alışkanlık, Mülakat ve Tedavi)*. tahran: İntişarât-ı Dânje.

- 66) Bahari, Ferşâd (2009-GT 1388). *Diyd-gâh-ı Ekosistemi der Müşâvere ve Revân-Dermâni “Bâ Takid ber Mefâhim, Usûl ve Funûn-ı Dermân-ı Muhtasar-ı Râh-ı Hal (Psikiyatri Usul ve Yöntemlerine Göre Psikiyatri ve Mülakatta Ekosistem Bakımından Kısa Çözüm Yolu)*. Tahran: İntişarât-ı Tezkiye.
- 67) Bahari, Ferşâd; İslami, Ma’sûme (2010-GT 1389). *Ustûre-ha-ı Zihni-i Zenâ-şûyi (Eşlerin Zihnindeki Hikayeler-Kurgular-)*. Meşhet: İntişarât-ı Ferâ-Engiyziş.
- 68) Bahari, Ferşâd (2011-GT 1390). *Mebâni-i Umid ve Umid-Dermâni (Ümitlilik ve Ümit)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 69) Bahari, Şehriyâr (1985-GT 1364). *İnsan-Şinasi-i İlmi “Hod-Şinasi ve Diger-Şinasi” (Bilimsel İnsan Tanıma-Kendini ve Başkalarını Bilme-)*. Tahran: İntişarât-ı Veys.
- 70) Bahçebân, Cabbâr (1964-GT 1343). *Düstûr-ı Ta’lim-i Ker ve Lâl-ha (İşitme ve Konuşma Engellilerin Eğitme Yolları)*. Tahran: İntişarât-ı Beta.
- 71) Bahrami, Hadi (1979-GT 1358). *Revân-Şinasi-i Kûdek (Çocuk Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Ebu Reyhân.
- 72) Bahrami, Hadi (1979-GT 1358). *Revân-Şinasi-i Nev-cevâni (Ergen Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Ebu Reyhan.
- 73) Bahrami, Hadi (2008-GT 1387). *Âzmûn-ha-ı Revâni (Mebâni-i Nazari ve Funûn-ı Kâr-burdi) (Psikoloji Testleri-Teorik Yöntemler ve Uygulama Alanları-)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Allâme Tabatabayi.
- 74) Bahrami, Hadi (2008-GT 1387). *Âmûziş-ha-ı Revâni (Mebâni-i Nazari ve Fünûn-ı Karberi) (Zihni Eğitme-Teorik Yöntemler ve Uygulama Alanları-)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Allâme Tabatayi.
- 75) Bahrami, Hadi (2009-GT 1388). *İtiyâd ve Ferâyend-i Piyş-giyri (Bağımlılık ve Önlenme Süreci)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 76) Bahrami, Hadi (2010-GT 1389). *Âzmûn-ha-ı Ferâfigeni-i Şahsiyet (Kişiliğin dışı Vurumu Testleri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Allâme Tabatabayi.

- 77) Bahrami, Gulam Rıza; Nur-bahş, Cevâd (1965-GT 1344). *Taşhis ve Dermân-ı Fevri der Revân-Pizişki “Orjans-ı Revân-Pizişki” (Psikiyatride Kısa Tedavi ve Teşhis-Psikiyatride Acil Vaka)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 78) Bahrami, Gulam Rıza; Ma’nevi, İzzüddin (1966-GT 1345). *Ferheng-i Lugât ve İstilahât-ı Revân-Puzişki ve Revân-Şinasi (Psikoloji ve Psikiyatri Terimler ve Kelimeler Sözlüğü)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 79) Bahrami, Taki (1954-GT 1333). *Perveriş-i Kûdek der Hâne (Çocuğun Evde Eğitimi)*. Tahran. İntişarât-ı Kitap-Furûş-i-i Gülşâyi.
- 80) Bahtiyâri, Ra’nâ (2009-GT 1388). *Usul ve Mebâni-i Revân-Şinasi ve Âdâb-ı Mu’âşeret (Psikoloji ve Dostluk Adabı Esasları ve Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Mebnâ-ı Hired.
- 81) Bakırıyân, Fatma; Safari-niyâ, Mecid; Hasan-zade, Perestû (2010-GT 1389). *Nigâhi be Revân-Şinasi-i İctimâ’i der İnan ve Cehân (İnan ve Dünyada Sosyal Psikoloji Tarihine Bakış)*. Tahran: İntişarât-ı Ercümend.
- 82) Bakiyhi, Gulam Hüseyin (ts). *Endiyşe (Düşünce)*. (-----): (-----).
- 83) Bâlâyân, Mesrûp (ts). *Revân-Şinasi Bulûğ (Ergenlik Psikolojisi)*. İsfahan: İntişarât-ı Maş’al.
- 84) Batini, Muhammed Rıza (1970-GT 1349). *Rebân ve Tefekkür (Dil ve Tefekkür)*. Tahran: İntişarât-ı Kitap-ı Zaman.
- 85) Bâthâyi, Hasan; Celili, Ahmed (1973-GT 1352). *Revân-Pizişki-i Rûzmerre (Günlük Psikiyatri)*. Tahran. İntişarât-ı Ümeyd.
- 86) Batini, Muhammed Rıza (1991-GT 1370). *Mağz ve Reftâr (Zeka ve Davranış)*. Tahran: İntişarât-ı Ferheng-i Muasır.
- 87) Batini, Muhammed Rıza vdi. (2010-GT 1389). *Vâje-nâme-i Revân-Şinasi (Psikoloji Sözlüğü)*. Tahran: İntişarât-ı Ferheng-i Muasır.
- 88) Bâý, Ruhullah; Bâý, Fatma (2011-GT 1390). *Revân-Şinasi-i Revâbit-ı İnsani (İnsanlar Arası İlişkiler ve Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.

- 89) Bayraki, Ebu'l-Fazl (2004-GT 1383). *Revân-Şinasi-i Ulûm-i Terbiyeti ve Müşavere (Cild-i Evvel) (8. baskı) (Eğitim Bilimleri ve Mülakat Psikolojisi)*. Erâk: İntişarât-ı Nevâ-i Dâniş.
- 90) Bedi'-zâde (ts). *Âdem-ha (İnsanlar)*. Tahran: İntişarât-ı 'Atâi.
- 91) Behiştî, Ahmed (1969-GT 1348). *Terbiyet-i Kûdek der Cehân-ı İmrûz (Günümüzde Çocuk Eğitimi)*. Tahran: İntişarât-ı İntişar.
- 92) Behzâd, Mahmud (1973-GT 1352). *Nükâti Çend der Bâre-i Revân-Şinasi-i Fizyolojik (Beray-ı İstifade-i Danişcûyân-ı Rişte-i Revân-Şinasi) (Fizyolojik-Psikoloji Üzerine Birkaç Söz-Psikoloji Bölümü Öğrencileri İçin-)*. Tahran: (-----).
- 93) Behzâd, Mahmud (1954-GT 1355). *Teori-i Tekâmül ve Revân-Şinasi (Evrin Teorisi ve Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Cavidan.
- 94) Behzâd, Mahmud (1976-GT 1355). *Revân-Şinasi-i Hayvani (Hayvani Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Câvidân.
- 95) Behzâd, Mahmud (1977-GT 1356). *Mağz-ı İnsan ez Diydgâh-ı Revân-Şinasi (Psikolojiye Göre İnsan Beyni)*. Tahran: İntişarât-ı Câvidân.
- 96) Behzâd, Mahmud (1978-GT 1357). *Jenetik (Beray-ı İstifade-i Danişcûyân-ı Rişte-i Revân-Şinasi) (Genetik-Psikoloji Bölümü Öğrencileri İçin)*. Tahran: İntişarât-ı Câvidân.
- 97) Bekâyi Kirmâni, Ahter (Manzûri) (ts). *Mesâili Çend der Ta'lim ve Terbiyet (Eğitim ve Öğretimde Birkaç Mesele)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Milli.
- 98) Benât Gubâri, Bakır; Hân-zade-firûz-câh, Abbas Ali Hüseyin (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi ve Âmuziş-i Kûdekân bâ Kem-tevâni-i Hûşi (Psikoloji ve Zeka Engelli Çocukların Eğitilmesi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 99) Beni Ahmed, İbrahim (1957-GT 1336). *Behdâşt-ı Ruh Berây-i Sad-Sal Hoş-hal Ziysten (Yüz Sene Mutlu Yaşamak İçin Ruh Sağlığı)*. Tahran: (-----).
- 100) Beni Ahmed, İbrahim (ts). *Revân-Şinasi-i Reftâr: Şahsiyet, Behdâşt-ı Ruh, Terbiyet, Tars (Davranış Psikolojisi: Şahsiyet, Ruh Sağlığı, Korku)*. (-----): (-----).

- 101) Beni Ahmed, İbrahim (ts). *Kelid-i Dil-ha der Perveriş-i Ruh (Ruhun Terbiyesi ve Kalbin Anahtarı)*. Tahran: Metbu'ât-ı İlmi.
- 102) Beni Cemali, Şikve es-Sadat (2004-GT 1332). *Behdâşt-i Revâni ve 'Akab-mândegi-i Zehni (Zihinsel Engellilik ve Ruh Sağlığı)*. Tahran: İntişarât-ı Neşr-i Ney.
- 103) Beni Cemali, Şikve es-Sadat; Watson, Luke (2002-GT 1381). *Tağir ve İslâh-ı Reftâr-ı Kûdek, Rehnümâyî Berâyî Muallimân, Perestârân ve Vâlideyn (Çocuk Davranışının Düzeltilmesi ve Eğitilmesi, Öğretmenler, Bakıcılar ve Aileler İçin)*. Tahran: İntişarât-ı Allâme Tabatabayi.
- 104) Birâheni, Muhammed Taki (1972-GT 1351). *Mebâni-i Nazari Âzmûn-ha-ı Revâni (Teorik Psikoloji Testlerine Temelleri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 105) Birâheni, Muhammed Taki (1982-GT 1361). *Revân-Âzmâyî (Psikometri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 106) Birâheni, Muhammed Taki vdi. (1987-GT 1366). *Zemine-i Revân-Şinasi (1. Cilt) (Genel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 107) Biral, Musa (1975-GT 1354). *Pîrî (Yaşlılık)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 108) Biyâbân-gerd, İsmail (2007-GT 1386). *Rehnümâ-i Valideyn ve Mu'allimân der Terbiyet ve Âmûziş-i Kûdekân (Çocukların Eğitim ve Öğretiminde Öğretmenler ve Veliler Klavuzu)*. Tahran: İntişarât-ı Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.
- 109) Biyâbân-gerd, İsmail (2008-GT 1387). *Cevân ve İzdivâc (Genç ve Evlilik)*. Tahran: İntişarât-ı Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.
- 110) Biyâbân-gerd, İsmail (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Nev-cevânân (Ergenlik Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.
- 111) Biyâbân-gerd, İsmail (1999-GT 1378). *Reviş-ha-ı Efvâyîş-i İzzet-i Nefs der Kûdekân ve Nev-cevânân (Çocuklar ve Ergenlerde Kendine Güvenme Yetisinin Geliştirme Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Sazimân-ı Encümen-i Evliya ve Murebbiyân.

- 112) Biyâbân-gerd, İsmail (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Eğitim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Viyrâyiş.
- 113) Ca'fer Kirmâni, İbrahim (1970-GT 1349). *Nev-cevâni (Bahsi der Bâre-i Mesâil-i Revâni ve İctimâ'i-i Nev-cevânân.) (Ergenlik-Ergenlerin Sosyal ve Psikolojik Meseleleri Üzerine)*. tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 114) Ca'fer Kirmâni, İbrahim (1070-GT 1349). *Nişâne-Şinasi-i Bîmâri-ha-ı Revâni (Ruhsal Hastalıklarda Tanı Koyma)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 115) Çehrâzi, İbrahim (1984-GT 1363). *Âşuftegi-ha-ı Revâni-ra Bişinâsid (Sinirsel Rahatsızlıkları Tanıyın)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Selamet-i Fikr.
- 116) Celâli, Mehdi (1963-GT 1342). *Revân-Şinasi "Berây-i Ziysten" ("Yaşamak İçin" Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı İdare-i Küll-i Niğârîş-i Vezaret-i Ferheng.
- 117) Celâli, Mehdi (1972-GT 1351). *Revân-Şinasi-i Kûdek (Çocuk Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 118) Celâli, Mehdi (1978-GT 1357). *Mukaddime-i Revân-Şinasi (1 ve 2. cilt) (Psikolojiye Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Kitâb-ha-ı Sîmurğ (Vabeste ve Emir-i Kebir).
- 119) Cemâl-zade, Muhammed Ali (1966-GT 1345). *Halkiyât-ı Mâ İraniyan (Yaradılış ve Biz İranlılar)*. Tahran. İntişarât-ı Mecelle-i Mesâil-i İran.
- 120) Cevheri-zâde, Muhammed Rıza (1966-GT 1345). *Cevân ve Ğariyze-i Cinsî (Genç ve Cinselik İçgüdüsü)*. Tahran: İntişarât-ı Ferâhâni.
- 121) Cezâyiri, Ali Rıza (2008-GT 1387). *Freud: Bünyân-güzâr-ı Revân-Kâvi (Freud: Psikanalizin Kurucusu)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 122) Cezâyiri, Ali Rıza vdi. (ts). *Mehâret-ha-ı Zindegi (10 cilt) (Yaşama Kabiliyetleri)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 123) Cezâyiri, Ali Rıza vdi. (ts). *Piyşgiyri ez Masraf-ı Mevâd-i Muhaddır (15 cilt) (Uyuşturucu Kullanımının Önlenmesi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 124) Cûzcâni, Seyyid Kerim (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Eğitim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Mehr-i Subhân.

- 125) Çiyre-nijâd, Ali Rıza (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Fiziyojik (Fiziyojik Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Mehr-i Subhân.
- 126) Dadsitan, Periruh (1996-GT 1375). *Revân-Şinasi-i Tahavvuli (Gelişimi Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Derya.
- 127) Dadsitan, Periruh (1999-GT 1378). *Revân-Şinasi-i Marazi Tahavvuli: ez Kûdeki ta Buzurg-sali (3. baskı) (Gelişim Hastalıkları Psikolojisi: Çocukluktan Yaşlılığa Kadar)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 128) Dadsitan, Periruh (2008-GT 1387). *18 Makale-i Revân-Şinasi (18 Psikoloji Makalesi)*. Tahran: intişarât-ı SAMT.
- 129) Dadsitan, Periruh (2009-GT 1388). *Erzişyâbi-i Şahsiyet-i Kûdekân ber Esâs-ı Âzmûn-ha-ı Tersiyimi (Resimli Testlere Göre Çocukların Kişiliğinin Ölçülmesi)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 130) Dadsitan, Periruh; Mensûr, Mahmud (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Jenetik 2, Nizam-ha-ı Tahavvili: Ez Revân-Tahlil-geri ta Reftâr-Şinasi ve Nizam-ha-ı 'Ayni (Genetik Psikoloji 2, Gelişim Evreleri: Ruhsal Analitikçilikten Davranışçılık ve Objektifliğe Kadar)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 131) Dadsitan, Periruh (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Cinâyi (Suçluluk Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 132) Dadsitan, Periruh (2010-GT 1389). *İhtilâ-hal-ı Zebân: Reviş-ha-ı Taşhis ve Bâz-perveri (Dil Bozuklukları: Tanı Yöntemleri ve Düzeltilmesi)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 133) Dakikiyân, Pervin (2010-GT 1389). *George İvanovich Gurdjieff, Pâyegûzâr-i Teori-i Hem-âhengi der Tekâmül-i İnsan (George İvanovich Gurdjieff, İnsan Gelişiminde Eşgüdüm Teorisinin Kurucusu)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 134) Dakikiyân, Pervin (2010-GT 1389). *Dermân-ı Nâ-resây-i Teveccüh ve Tasir-i ân der Muvaffakiyet-ha-ı Tahsili ve Cilev-giyri ez İ'tiyâd (Algı Bozukluğunun Tedavisi ve Eğitim Hayatındaki Etkisi ve Bağımlılığın Önlenmesi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 135) Dakikiyân, Pervin (2010-GT 1389). *Çirâ Durûğ Miygûyüm (Niçin Yalan Söylüyoruz)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.

- 136) Damişgâh-ı Terbiyet-i Mu'allim (1979-GT 1358). *Tahkikât ve Mutali'ât-ı Terbiyeti (Eğitim Araştırma ve İncelemeleri)*. Tahran. İntişarât-ı Danişgâh-ı Terbiyet-i Mu'allim.
- 137) Daniste, Murteza; Mutahhari-ferd, 'Abbas (1976-GT 1355). *Revân-Şinasi-i San'ati ya Kar-burd-ı Revân-Şinasi der Kâr (Sanatsal Psikoloji veya Psikolojinin İş Hayatında Kullanımı)*. Tahran: (-----).
- 138) ----- (2009-GT 1388). *Bernâme-riyzi-i Âzmûn-ı Kâr-Şinasi-i Erşed: Revân-Şinasi (Yüksek Lisans Programı Hazırlama ve İncelemesi: Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Daniş-püjûhân-ı Ferdâ-i Revşen.
- 139) Danişver, Muhammed Ali (1962-GT 1341). *Revân-Şinasi-i Kûdek (Çocuk Psikolojisi)*. Tebriz: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tebriz.
- 140) Dayi, Safer (1986-GT 1365). *Revân-Şinasi-i Âzmâyişi (Tecrübi) (DeneySEL Psikoloji-Tecrübi-)*. Tahran: İntişarât-ı Peyvend.
- 141) Dehâniyâni, Ali (1974-GT 1353). *Revân-Şinasi-i Kûdekî, Nev-cevâni ve Cevâni (Çocuk, Ergin ve Ergen Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Kânûn-ı Tahkikât-ı İktisadi ve İctima'î Pâzend.
- 142) Dej-kâm, Muhammed Rıza (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i İcdivâc (Evlilik Psikolojisi)*. -----: İntişarât-ı Menşâ'-i Daniş.
- 143) Dere-kürdi, Ali (2010-GT 1389). *Rehnümâ-i Kitab-ı Zebân-ı Tahassüsi-i Revân-Şinasi, Telif-i Yahya Seyyid Muhammedi (Yahya Seyyid Muhammedi'nin Psikolojik Terimleri Tanıtma Kitabı)*. Tahran: İntişarât-ı Pûrân-ı Püjûhiş.
- 144) Devletâbâdi, Yahya (1954-GT 1333). *Devre-i Zindegi (Gasb-ı Hakk-ı Kûdek) (Hayat Evresi-Çocuğun Hakkını Yeme-)*. Tahran: (-----).
- 145) Dilâver, Ali (2004-GT 1383). *İhtimâlât ve Âmâr-ı Kâr-burdi der Revân-Şinasi ve Ulûm-ı Terbiyeti (Psikoloji ve Eğitim Bilimlerinin Kullanım Sahaları)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 146) Dilâver, Ali (2006-GT 1385). *Reviş-ha-ı Tahkik der Revân-Şinasi ve Ulûm-i Terbiyeti (16. baskı) (Psikoloji ve Eğitim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.

- 147) Dilâveri Miysem Sevâr (2002-GT 1381). *Lems ve Revân der Hünerha-ı Rezmi (Savaş Sanatında Ruh ve Dokunma)*. -----: İntişarât-ı Râhiş-gâh.
- 148) Dilâveri Miysem Sevâr (2004-GT 1383). *İnsan be Rivâyeti Diyger, Revân-Şinasi-i Tekâmül (Başka Bir Değişle İnsan, Evrimsel Psikoloji)*. -----: İntişarât-ı Râhiş-gâh.
- 149) Dilâver, Miysem Sevâr (2008-GT 1387). *Mebâni-i Pâye-i Bernâme-riyzi 'Asabi-i Kelâmi: NLP der Diydgâh-h Şinahti (Sözel Sinir Sistemi ve Temelleri: Psikolojik Açıdan NLP)*. Tahran: İntişarât-ı Ercümend.
- 150) Dilâveri Miysem Sevâr; Zâdâni-ferd, Hamide (2010-GT 1389). *Revân-Kâvi-i Milton Erickson der Ruy-kerd-i NLP (Milton Erickson Psikanalizi ve NLP İşlevi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 151) Dilâver, Miysem Sevâr; Zâdâni-ferd, Hamide (2010-GT 1389). *Revân-Kâvi-i Milton Erickson (Milton Erickson ve Psikanaliz)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 152) Ebu'l-kasimi, Şehnâm; Vatan-havh, Hamid Rıza (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Şahsiyet (Kişilik Psikolojisi)*. -----: İntişarât-ı Ehsen.
- 153) Efikah, Sosan (2008-GT 1387). *Aaron Tamken Back, Piş-gâm-ı Şinaht-ı Dermâni (Aaron Tamken Back, Kognitif Terapi Öncüsü)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 154) Efrûz, Gulam Ali (1983-GT 1362). *Mukaddime-i Ber-Revân-Şinasi Âmûziş ve Perveriş-i Kûdekân-ı İstisnâyi (Otistik Çocukların Eğitim ve Öğretim Psikolojisine Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 155) Efrûz, Gulam Ali (1984-GT 1363). *Mukaddime-i Ber-Revân-Şinasi ve Âmûziş ve Perveriş-i Kûdekân-ı 'Akab-mânde-i Zihnî (Zihinsel Engelli Çocukların Eğitim ve Öğretimi Psikolojisine Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 156) Efrûz, Gulam Ali (1996-GT 1375). *Revân-Şinasi-i Şayia ve Reviş-ha-ı Mukabele (Dedikodu Psikolojisi ve Buna Karşı Çare)*. Tahran: Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.
- 157) Efrûz, Gulam Ali (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Kemrûyi ve Reviş-ha-ı Dermân: Be Zemime-i Âzmûn-ı Kemrûyi (Cesaretsizlik Psikolojisi)*

ve Tedavi Yöntemi: Cesaretsizlik Testi Yardımıyla). İntişarât-ı Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.

- 158) Efrûz, Gulam Ali (2006-GT 1385). *Usûl ve Reviş-ha-ı Piyş-giyri ez M'alûliyet-ha: Bâ Nigâhi be İlel-i Asli-i Asib-ha-ı Zihni, Hissi ve Hareketi-i Kûdekân-ı Menâtık-ı Şehri ve Rûstâ-i İran (Engelleri Önleme Yol ve Yöntemleri: İran'daki Şehirli ve Köylü Çocukların Davranış, Duygu ve Zihinsel Problemleri Baz Alınarak)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 159) Efrûz, Gulam Ali (2008-GT 1387). *Çekiyde-i ez Revân-Şinasi-i Terbiyeti-i Kâr-burdi (Uygulamalı Eğitim Psikolojisi Özeti)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Evliyâ ve Mürebbiyân.
- 160) Efrûz, Gulam Ali (2008-GT 1387). *Mebâni-i Revân-Şinahti-i Efsurdegi ve Reviş-ha-ı Mukabele ve Dermân-ı Muessir-i Hûd-dermân-geri-i Nazareti (Psikolojik Üzüntü Temelleri, Karşı Koyma Yöntemleri ve En Etkili Yöntem Olan Kendini Koruma ve Kollama)*. Tahran: İntişarât-ı İlm.
- 161) Efrûz, Gulam Ali; Kâmkâri, Kambiz (2008-GT 1387). *Mebâni-i Revân-Şinahti-i Hûş ve Hallakiyet: Tarihçe, Nazariye-ha ve Rûy-kerd-ha (Psikolojik Açıdan Zeka ve Yaratıcılık: Teoriler ve Uygulamalar Tarihçesi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 162) Efrûz, Gulam Ali (2009-GT 1388). *Mebâni-i Revân-Şinahti-i İhsas-ı Ârâmiş ve Tecrübe-i Hoş-bahti (Psikoloji Olarak Mutlu Yaşam Tecrübesi ve Kendini İyi Hissetme Temelleri)*. Tahran: İntişarât-ı Yesterun.
- 163) Efrûzi Gulam Ali; Kâmkâri, Kâmbiz (2009-GT 1388). *Usûl-ı Revân-Senci ve Hûş-âzmâyi (Zeka Testi ve Psikotmetre Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 164) Efrûz, Gulam Ali (2009-GT 1388). *Sad Ser-Makale der Sad-Makûle-i Hânevâdegi, Ferhengi ve İctimâ'i (Sosyal, Kültürel ve Ailevi Yüz Özdeyişte Yüz Başyazı)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Vâlideyn ve Mürebbiyân.

- 165) Efrûz, Gulam Ali (2010-GT 1389). *Mebâni-i Revân-Şinahti-i Tahkim-i Hânevâde der Garb (Batıda Ailenin Rolünün Psikolojik Temelleri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 166) Efrûz, Gulam Ali (2010-GT 1389). *Müşavere: Pürsiş-ha ve Pâsih-ha: Revân-Şinahti, Terbiyeti, Hânevâdegi, Ferhengi ve İctimâ'i (Mülakat: Sorular ve Cevaplar: Psikolojik, Eğitimsel, Ailevi ve Sosyal)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 167) Efrûz, Gulam Ali (2010-GT 1389). *İhtilâlât-ı Yâdgiyri (Öğrenme Problemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 168) Efrûz, Gulam Ali (2010-GT 1389). *Musahebe ve Müşavere bâ Vâlideyn-i Kûdekân-ı İstisnâi (İstisnai Çocukların Ebeveynleriyle Görüşme ve Mülakat)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Vâlideyn ve Mürebbiyân.
- 169) Efrûz, Gulam Ali (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Hânevâde: Hemserân-ı Ber-ter (Aile Psikolojisi: Daha İyi Eşler)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Vâlideyn ve Mürebbiyân.
- 170) Efrûz, Gulam Ali (2010-GT 1389). *Mebâhisi der Revân-Şinasi ve Terbiyet-i Kûdekân ve Nev-cevânân (Çocuklar ve Ergenlerin Eğitim ve Psikolojilerine Dair Meseleler)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Vâlideyn ve Mürebbiyân.
- 171) Efrûz, Gulam Ali (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Râbita-ha (Toplum Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 172) Efrûz, Gulam Ali (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi ve Tavan-bahşi-i Kûdekân-ı Âhiste-gâm ('Akab-mânde-i Zihni) (Psikoloji ve Zihinsel Engelli Çocuklara Yardım)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 173) Efrûz, Gulam ali (2010-GT 1389). *Mukaddime-i ber Revân-Şinasi ve Tavan-bahşi-i Kûdekân-ı Mübtelâ be Sendrom-ı Down (Down Sendromu Olan Çocuklara Yardım ve Psikolojiye Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 174) Efrûz, Gulam Ali; Hüseyini, Şah-ruh (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Kudekân-ı İstisnâi (İstisnai Çocuklar Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Senciş.

- 175) Efzali-pûr, Ali (1940-GT 1319). *Reviş-ha-ı Âmâri der Âmûziş ve Perveriş (Eğitim ve Öğretimde Araştırma Yöntemleri)*. Tahran: (-----).
- 176) Ejeyi, Ali Ekber (1981-GT 1360). *Diğergûni-i Endîşe-ha ez Dîdgâh-ı Mekâtib (1. cild) (Okullara Göre Düşüncelerin Farklılığı)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Encâm-ı Kitap.
- 177) Ekberi, Bahman vdi. (2003-GT 1382). *Der-Âmedi ber Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikolojiye Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Firûze.
- 178) Elesti, Murteza (1969-GT 1348). *Usul-ı Reviş-ha-ı Âmâri Beray-ı Tahkikât-ı Terbiyeti, Revân-Şinasi, Kişâverzi ve Sair-i Ulûm (Eğitim, Psikoloji, Tarım ve Diğer Bilimlerde Araştırma Yöntemleri)*. Tebriz: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tebriz.
- 179) Elmâsiyân, Hüseyin (1983-GT 1362). *Hipnotizm ve Revân-Şinasi ez Nazar-ı Teori ve 'Ameli (Teorik ve Pratik Açından Hipnotizma ve Psikoloji)*. Tahran: (-----).
- 180) Emânet, İbrahim (1969-GT 1348). *Efsürdegî ve Hod-küşî (Üzüntü ve İntihar)*. Tebriz: İntişarât-ı İbn-i Sina.
- 181) Emin, Fahru's-Sadât (1971-GT 1350). *Reviş-ha-ı Mukaddemât-ı Âmâri der Revân-Şinasi ve Ta'lim ve Terbiyet (Psikoloji ve Eğitim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Franklin.
- 182) Emir-hüseyni, Hisrev (2010-GT 1389). *Mehâret-ha-ı Şâd-ziysten (Mutlu Yaşama Yolları)*. Tahran: İntişarât-ı 'Arif-i Kâmil.
- 183) Emiri, Askeri Süleymani (2006-GT 1385). *Mi'yâr-ı Endîşe (Düşünce Ölçütü)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Âmûzişi ve Püjûhişi-i İmam Homeyni (rh.).
- 184) Emrâi, Mecid (2010-Gt 1389). *Nemâyiş-i Dermâni (Terapi Şekilleri)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 185) Encümen-i Evliya ve Mürebbiyân-ı İnan, Kümiyte-i Tahkik (1972-GT 1351). *Püjûhiş-ha-ı der Bâre-i Nesl-i Cevân (Yeni Nesil Üzerine Araştırmalar)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Milli-i Evliya ve Mürebbiyân.
- 186) Encümen-i Evliya ve Mürebbiyân İnan (1975-GT 1354). *Perveriş-i Kûdek ez Tevvelüd ta Yek-salegi (Doğumdan Yedi Yaşına Kadar*

- Çocuğun Eğitimi*). Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Evliyâ ve Mürebbiyân.
- 187) Encümen-i Revân-Pizişki-i İran (1976-GT 1355). *Sempozyom-ı İhtilâlât-ı Şahsiyet (Kişilik Bozuklukları Sempozyumu)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Revân-Pizişki-i İran (Bâ Hem-kâri-i Danişgâh-ı Tahran).
- 188) Ensâri, Mes'ud (1971-GT 1350). *Hoşeha-ı Zerrin (Altın Demetler)*. Tahran: İntişarât-ı Kitab-Fürûşi-i Furûğ.
- 189) Ensâri, Mes'ud (1973-GT 1352). *Revân-Şinasi-i Cerâyim ve İnhirâfât-ı Cinsi (Cinsel Bozukluklar ve Suçlar Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı İşrâki.
- 190) Ensari, Rebi' (ts). *Dârûy-i Terbiyet (Eğitim İlacı)*. Tahran: İntişarât-ı Çaphâne ve Kitabhane-i Merkezi.
- 191) Erâni, Taki (1978-GT 1357). *Psikoloji (İlm-i Ruh)*. Tahran: (-----).
- 192) Erbâbi, Gulam Rıza (1962-GT 1341). *Fikr ve Havb (Düşünce ve Uyku)*. Tahran: İntişarât-ı Erbâbi.
- 193) Erbâbi, Gulam Rıza (1970-GT 1349). *'Ac'aib-i Hiss-i Şeşşum ya Emvac-ı Radyo Televizyonu-i Mağz-ı İnsan (Altıncı Hissin Garipliği veya İnsan Beyninin Sinyalleri)*. Tahran: İntişarât-ı Erbâbi.
- 194) Erbâbi, Gulam Rıza (1974-GT 1353). *Bîmâri-i Revâni, Suizan (Ruhsal Bir Hastalık, Suizan)*. Tahran: İntişarât-ı Erbâbi.
- 195) Erdebili, Yusuf (1969-GT 1348). *Usul-ı İlmi-i Tahiyye, İcrâ ve İstandard Kerden-i Test (Testin İlmi Bakımdan Yapımı, Standardize Edilişi ve Kullanımı Usulü)*. Tahran: (-----).
- 196) Erdebili, Yusuf (1971-GT 1350). *Usul ve Funûn-ı Râhnümây-ı Müşavere der Âmûziş ve Perveriş (Eğitim ve Öğretimde Mülakat Yol ve Yöntemleri)*. Tahran: (-----).
- 197) Erdekâni, Ali Muhtari; Hünermend, Fatıma Mehrâbi-zade (2002-GT 1381). *Vaja-nâme-i Se Zebâne (İngilisi-Ferânsevi-Farsi) (Üç Dilli Sözlük-İngilizce, Fransızca, Farsça-)*. Kirmân: İntişarât-ı Şehid Bâhner.

- 198) Erfâ'i, Sıdık (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Talak (Boşanma Psikolojisi)*. -----: İntişarât-ı D'avet.
- 199) Ervâni, M. Hüdapenâhi (1992-GT 1371). *Revân-Şinasi-i İhsas ve İdrak (İhsas ve İdrak Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Sazımân-ı Mutalaa ve Tedvin-i Kütüb-i Ulûm-ı İnsani Danişgâh-ha.
- 200) Esfercâni, Yahya (1973-GT 1352). *Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)*. Tahran: (-----).
- 201) Esfercâni, Yahya (1976-GT 1355). *Revân-Şinasi-i San'ati (Endüstriyel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Deh-hüda.
- 202) Esfercâni, Yahya (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Sanati ve Müdiyriyet (Endüstriyel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Şirket-i Sehâmi-i İntişar.
- 203) Eslâni, İbrahim (2010-GT 1389). *Nev-cevâni: Revân-Şinasi-i Nev-cevâni Berây-ı Valideyn ve Mürebbiyân (Ergenlik: Veliler ve Eğitimciler İçin Ergenlik Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Medrese.
- 204) Eşrefî, Semye (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i İhsâs ve İdrâk (İhsas ve İdrak Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Simiyâ.
- 205) Evvelin Siminâr-ı Ber-Resi-i Mesâil-i İ'tiyâd (1986-GT 1365). *Guzârîşi ez Evvelin Siminâr-ı Ber-resi-i Mesâil-i İ'tiyâd, Hemedân 1364 (Uyuşturucu Konularını İnceleme İlk Panelinden Notlar, Hemedân 1985)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 206) Evreng, Cemile (1988-GT 1367). *Der-Bâre-i İ'tiyâd (Bağımlılık Üzerine)*. Tahran: Sâzımân Çap ve İntişarât-ı Vezâret-ı İrşâd-ı İslami.
- 207) Eymen, İyrec (1964-GT 1343). *Mevzu'-ı Revân-Şinasi (Psikoloji Konusu)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Milli Revân-Şinasi.
- 208) Eymen, İyrec (1964-GT 1343). *Verâset ve Muhit (Kalıtım ve Çevre)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Milli Revân-Şinasi.
- 209) Eymen, İyrec (1964-GT 1343). *Rüşd ve Bulûğ (Gelişme ve Ergenlik)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Milli Revân-Şinasi.
- 210) Eymen, İyrec (1965-GT 1344). *Hûş (Zekâ)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Milli Revân-Şinasi.

- 211) Eymen, İyrec (Redaktör) (ts). *Be-hâtır-supurden ve Ferâmûş-Kerden (Ezberlemek ve Unutmak)*. Tahran. İntişarât-ı Müessesese-i Milli Revân-Şinasi.
- 212) Eymen, İyrec (ts). *Engîziş ve Sâziş (Motivasyon ve Uyum)*. Tahran: İntişarât-ı Müessesese-i Milli Revân-Şinasi.
- 213) Eymen, İyrec (Redaktör) (ts). *İdrâk ve Dikkat (Dikkat ve İdrak)*. Tahran. İntişarât-ı Müessesese-i Milli-i Revân-Şinasi.
- 214) Eymen, İyrec (ts). *İnfi'âlât ve 'Avâtîf (Duygular ve Reaksiyonlar)*. Tahran: İntişarât-ı Müessesese-i Milli Revân-Şinasi.
- 215) Eymen, İyrec (Redaktör) (ts). *Tefekkür ve İstidlâl (Tefekkür ve Düşünme)*. Tahran: İntişarât-ı Müessesese-i Milli-i Revân-Şinasi.
- 216) Eymen, İyrec (Redaktör) (ts). *Yâdgiyri ve mütalaa-ı Mü'essir ve Müfid (Faydalı ve Etkili Öğrenme ve Çalışma)*. Tahran: İntişarât-ı Müessesesi-i Milli Revân-Şinasi.
- 217) Eymen, Leyli; Devişli, 'Abbas (1966-GT 1345). *Mebâhisi ez Âmûziş ve Perveriş ve Revân-Şinasi (Psikoloji, Eğitim ve Öğretim Meseleleri)*. Tahran: İntişarât-ı Vezâret-i Âmûziş ve Perveriş, Sazımân-ı Sıbâh-ı Daniş.
- 218) Fatımi, Seyyidi Muhsin (1993-GT 1372). *Revân-Şinasi-i Siyasi ve Câmî'a-i Beste (Siyaset Psikolojisi ve Kapalı Toplum)*. Tahran: İntişarât-ı Ferâ-revân.
- 219) Fatımi, Seyyid Muhsin (2009-GT 1388). *Zebân ve Revân-Şinasi-i Müzakere (Dil ve Müzakere Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Sârgül.
- 220) Felâti, Ali (1970-GT 1349). *Ez Freud be Hâfız (Maniheizm, İspritizm, Hipnotizm, Revân-Şinasi-i Freud, Revân-Şikâfi-i Hafız) (Freud'den Hafız'a-Maniheizm, İspritizm, Hipnotizm, Freud Psikolojisi, Hafız Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Ferruhî.
- 221) Fereci, Zebiullah (1973-GT 1352). *'Ukde-ha*. Tahran: İntişarât-ı Kâviyân (ve Danişcû).
- 222) Fereci, Zebiullah (1993-GT 1372). *Engiziş ve Heyecân (Motivasyon ve Heyecân)*. Meşhet: İntişarât-ı Hiredmend.

- 223) Ferhâd-pûr, Murad (2010-GT GT 1389). *'Akl-ı Efsürde (Üzgün Düşünce)*. Tahran: İntişarât-ı Tarh-ı Nev.
- 224) Ferhengi, 'Abdulhüseyin (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Bâlini (Klinik Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Pûrân-ı Püjûhiş.
- 225) Ferhengi, 'Abulhüseyin (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Rüşd (Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Pûrân-ı Püjûhiş.
- 226) Ferhûdi, Ebu-l-Hasan (1974-GT 1353). *Perveriş-i Kûdek ve Raf'-i Müşkilât-ı Revâni (Çocuk Eğitimi ve Ruhsal Problemlerinin Çözümü)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 227) Feriver, Freydûn (1982-GT 1361). *Hipnotizm ve Talkîn (Hipnotizma ve Telkin)*. Tahran: İntişarât-ı Hekim Nizâmi.
- 228) Fernûdi, Nehzet (2009-GT 1388). *Elif-bâ-ı Behdâşt-ı Revân-ı Kûdek (A'den Z'ye Çocuğun Ruh Sağlığı)*. Tahran: İntişarât-ı Âşiyâne-i Kitab.
- 229) Fernûdi-mehr, Ahmed (1980-GT 1359). *Berhi ez Rehnemûd-ha-ı Müşâvere ve Mefâhim-i Merbût be ân (Bazı Danışma Yolları ve Ona Bağlı Bazı Meseleler)*. Ehvâz: İntişarât-ı Danişgâh-ı Cündi-Şapûr.
- 230) Ferruh, Cehângir (1971-GT 1350). *Revân-Pizişki (4. Cild), Cild-i Evvel: Revân-Şinasi-i Merezi ve Nişâne-Şinasi-i Bîmâri-i Revâni (Psikiyatri-4. cilt- Birinci Cilt: Rusal Hastalık ve Tedavisi Psikolojisi)*. Meşhet: İntişarât-ı Danişgâh-ı Meşhet.
- 231) Ferruh, Cehângir (1972-GT 1351). *Revân-Pizişki (4. Cild), Cild-i Duvvum: Bîmâri-ha-ı Revâni (Psikiyatri-4. cilt-İkinci Cilt: Ruhsal Hastalıkları)*. Meşhet: İntişarât-ı Danişgâh-ı Meşhet.
- 232) Ferruh, Cehângir (1972-GT 1351). *Revân-Pizişki (4. Cild), Cild-i Sevvum: Bîmâri-ha-ı Revâni (Psikiyatri-4. Cilt-Üçüncü Cilt: Ruhsal Hastalıkları)*. Meşhet: İntişarât-ı Danişgâh-ı Meşhet.
- 233) Ferruh, Cehângir (1972-GT 1351). *Revân-Pizişki (4. Cild), Cild-i Çehârum: Bîmâri-ha-ı Revâni (Psikiyatri-4. Cilt-Dörtüncü Cilt: Ruhsal Hastalıklar)*. Meşhet: İntişarât-ı Danişgâh-ı Meşhet.
- 234) Ferruh, Cehângir (1966-GT 1345). *Revân-Şinasi-i Reftâr-ı 'Addi (Normal Davranış Psikolojisi)*. Meşhet: İntişarât-ı Danişgâh-ı Meşhet.

- 235) Feryâr, Ekbe; Rohşan, Feridün (1984-GT 1363). *Nâ-Tevâni-ha-ı Yâdgiyri, Usûl-ı Nazari, Taşhis ve Râh-burd-ha-ı Âmûzişi (Öğrenme Güçlükleri, Teorik Yöntem, Tanı ve Öğrenme Uygulamaları)*. Tahran: İntişarât-ı Mitra.
- 236) Ferzâd Bircüdi, Pervin (1983-GT 1362). *Revân-Şinasi-i Reftâr-ı Ğayr-i 'Addi (Anormal Davranışlar Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Deh-hüda.
- 237) Fesâ, Hür-âsâ (Şikve) (1973-GT 1352). *İyn Kûdekân ve Nev-cevânân-ı Nâ-sâzgâr (Bu Uyumsuz Çocuk ve Ergenler)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 238) Fethüddin, Mahmud (1983-GT 1362). *Şinâht ve Âmûziş-i Kûdekân-ı İstisnâyi (İstisnai Çocukların Eğitimi ve Tanımı)*. Tahran: (-----).
- 239) Fethüddin, Mahmud; Nevâbi-nijad, Şikve (ts). *Âmûziş ve Müşâvere-i K'udekân-ı İstisnâyi (İlel, Şinâht, Erzişyâbi, Âmûziş ve 'd-Din, Âmûziş-i Mu'allimân, Müşâvere) (İstisnai Çocukların Eğitimi ve Müşâvere-Sebeup, Tanıma, Değerlendirme, Dini Eğitim, Öğretmenlerin Eğitilmesi, Müşâvere)*. (-----): (-----).
- 240) Feyyâz, Ali Asgar (1984-GT 1363). *Çep-Desti (Solaklık)*. Tahran: İntişarât-ı Cân-zâde.
- 241) Feyyâz, Ali Asgar (1986-GT 1365). *Ta'bir-i Hezâr ü Yek Havb (Binbir Rüyânın Tabiri)*. Tahran: İntişarât-ı Zaman.
- 242) Feyz, Cevâd (1983-GT 1362). *Men ve Kûdek-i Men (Ben ve Benim Çocuğum)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 243) Fidâyi, Ferid (2010-GT 1389). *Carl Gostavo Jong ve Revân-Şinasi-i Tahlili-i O (Carl Gostavo Jong ve Onun Analitik Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 244) Fikret, Emin (Bâ Hem-kâri-i Nedâmâni, Ebu'l-Fazl) (1973-GT 1352). *Güzâriş-i Tahkiki Der Bâre-i Bezeh-kâri-i Zenân ve Nev-cevânân (Ergenler ve Kadınların Suçlulukları Hakkındaki Tahkiki İncelemeler)*. Meşhet: İntişarât-ı Danişgâh-ı Meşhet.

- 245) Fikri, Munir (1986-GT 1365). *Teşhis-i Âzmâyişgâh-ı İ'tiyâd (Bağımlılık Laboratuvarının Belirlenmesi)*. Tahran: İntişarât-ı İdare-i Teşhis-i Hüviyet-i Şehribâni.
- 246) Firûz-baht, Mehr-dâd (2004-GT 1383). *Revân-Şinasi-i Hûd-küşi, Zihn-i Hûd-küşi-gerâ (İntihar Psikolojisi, İntiharcı Düşünce)*. Tahran: İntişarât-ı Resâ.
- 247) Firûz-baht, Mehr-dâd; Sazmend, Ali Hüseyin (2004-GT 1383). *Albert Ellis, Pincâh-sâl Reftâr-Dermâni-i Aklâni-i Heyecâni (Albert Ellis, Rasyonel Duygusal Davranışçılık Terapide Elli Yıl)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 248) Firûz-baht, Mehr-dâd; Sazmend, Ali Hüseyin (2004-GT 1383). *Alfred Adler, Güstere-i Nazariye-i Şahsiyet ve Revân-Dermâni (Alfred Adler, Psikoterapi ve Kişilik Teorisinin Yayılması)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 249) Firûz-baht, Mehr-dâd (2005-GT 1384). *Nazariye-i İntihâb (Seçme Teorisi)*. Tahran: İntişarât-ı Resâ.
- 250) Firûz-baht, Mehr-dâd (2010-GT 1389). *Eric Berne, Bünyân-gûzâr-ı Tahlil-i Reftâr-ı Mütakabil (Eric Berne, Karşılıklı Davranışlar Analizi Kurucusu)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 251) Furûten, Ali Ekber (1952-GT 1331). *Hafıza ve Turûk-ı Takvîyet-i ân (Hafıza ve Onu Güçlendirme Yöntemleri)*. İsfahan: İntişarât-ı Kitab-Fürûşi-i Te'yid.
- 252) Furûten, Ali Ekber (ts). *Tarz-i Reftâr ba Kûdekân (Çocuklarla İletişim Yolları)*. İsfahan: İntişarât-ı Ta'yid.
- 253) Genci, Hamza (1995-GT 1374). *Âzmun-ha-ı Revâni (Psikometri) (5. baskı)*. Meşhet: İntişarât-ı Âsîtân-ı Kuds-ı Rezevi.
- 254) Genci, Hamza (1999-GT 1378). *Behdâşt-ı Revâni (4. baskı) (Ruh Sağlığı)*. Tahran: İntişarât-ı Ersebaran.
- 255) Genci, Hamza (1998-GT 1377). *Revân-Şinasi-i Rüşd (2. baskı) (Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Bi'set.
- 256) Genci, Hamza (1991-GT 1370). *Revân-Senci (Psikometri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.

- 257) Genci, Hamza (1997-GT 1375). *Revân-Şinasi-i Tefâvut-ha-i Ferdi (7. baskı) (Bireysel Farklılıklar Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Bi'set.
- 258) Genci, Hamza (2002-GT 1381). *Revân-Şinasi-i Tecrübi (Deneysel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Peyâm-ı Nur.
- 259) Genci, Hamza (2002-TG 1381). *Âzmûn-ha-ı Revâni, Mebâni-i Nazari ve Ameli (Ruhsal Durumlar Testi, Teorik ve Pratik Esasları)*. Meşhet: İntişarât-ı Âsitân-ı Kuds-ı Rezevi.
- 260) Genci, Hamza (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi-i Umûmi (32. baskı) (Genel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Savalan.
- 261) Genci, Hamza; Hasan-zade, Ramazan (2007-GT 1386). *Revân-Şinasi-i İctima'i der Ta'lim ve Terbiyet (Eğitim ve Öğretimde Sosyal Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Sohan.
- 262) Genci, Hamza (2008-GT 1387). *Revân-Şinasi-i Tecrübi-ı Kârburdi (Uygulamalı Deneysel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Bi'set.
- 263) Genci, Hamza (2009-GT 1388). *Mebâni-i Revân-Şinasi-i Umûmi (14. baskı) (Genel Psikoloji Temelleri)*. Tahran: Neşr-i Revân.
- 264) Genci, Hamza (2009-GT 1388). *Erzişyâbi-i Şahsiyet (Kişilik Ölçümü)*. Tahran: İntişarât-ı Savalan.
- 265) Genci, Hamza (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi ve Senciş-i Hûş (Psikoloji ve Zekâ Tahlili)*. Tahran: İntişarât-ı Savalan.
- 266) Genci, Hamza vdi. (2009-GT 1388). *Hûş-ı Heyecâni (Duygusal Zekâ)*. Tahran: İntişarât-ı Savalan.
- 267) Genci, Hamza (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Kâr (İş Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Savalan.
- 268) Genci, Hamza; Sabit, Mehrdâd (2010-GT 1389). *Revân-Senci (Mebâni-i Nazari-i Âzmûn-ha-ı Revâni) (Ruh Tahlili-Ruhbilimi Teorik Testleri Temelleri)*. Tahran. İntişarât-ı Savalan.
- 269) Gerşâsibi, Ma'sûme (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Cinâyî ber Esâs-ı Kitâb-ı Doktor Periruh Dadsitân (Dr. Periruh Dâdsitân'ın Kitabına Göre Suçluluk Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Simiyâ.
- 270) Gevderziy, Halil (1972-GT 1351). *Râh-ı Zindegi (Hayat Yolu)*. Tahran: İntişarât-ı Zevâr.

- 271) Geylâni, Murteza (ts). *Mantık ve Felsefe (Tarih-i Felsefe, Revân-Şinasi, Ahlâk, Ziybâyi, Mantık-ı İlmi, Mantık-ı Ameli, Felsefe) (Mantık ve Felsefe-Felsefe Tarihi, Psikoloji, Ahlâk, Güzellik, Bilimsel Mantık, Uygulamalı Mantık, Felsefe-)*. Tahran: İntişarât-ı Nâtık.
- 272) Geylâni, Muhammed vdi. (ts). *Bîmâri-ha-ı Revâni-i Kûdek (Çocuk Ruh Hastalıkları)*. Tahram: (-----).
- 273) Girâmi, Muhammed Ali (1973-GT 1352). *Hod-Sâzi ve Mesâil-i Revâni (Kendini Geliştirme ve Ruhsal Meseleler)*. Tahran: İntişarât-ı Burhan.
- 274) Gülşen, Muhammed Resul (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Pûyâyî-i Gürûh (Kitleler Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Peyâm-ı Nur.
- 275) Gürûh-i Nevisendegân (Yazarlar Topluluğu) (1985-GT 1364). *Revân-Şinasi-i Rüşd (Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Âgâh.
- 276) Gürûh-ı Revân-Pizişki-i Danişgâh-ı Tahran (1967-GT 1346). *Sempozyum-i İskîzofreni der İran (Ez Kâr-ha-ı Tahkikâti-i Bîmâristân-ı Rûz-beh) (İran'da Şizofreni Sempozyumu-Rûz-beh Hastanesi Araştırmalarından)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 277) Haide, Hâiri (2008-GT 1387). *Evc-i Gurûr (Yüksek Gurur)*. Meşhet: İntişarât-ı Pegâh.
- 278) Haide, Hâiri (2009-GT 1388). *Hiss-i Hüfte (Uyutulmuş Duygu)*. Meşhet: İntişarât-ı Pegâh.
- 279) Haide, Hâiri (2010-GT 1389). *Hiss-i Mübhem-i 'Işk (Aşkın Bilinmeyen Duyguları)*. Meşhet: İntişarât-ı Pegâh.
- 280) Hakiki, Fireydûn vd (1978-GT 1357). *Revân-Şinasi (Berâ-i İstifade-i Daniş-Âmûzân-ı Sal-ı Sevvum-ı Rişte-ha-ı İktisadi İctima'i ve Ferheng-ü Edeb-i Debiristân-ha) (Psikoloji-Ekonomi, Sosyal, Kültürel ve Edebi Branşları Ortaokul Üç Öğrencilerinin Kullanması İçin)*. Tahran: İntişarât-ı Vezâret-i Âmûziş ve Perveriş.
- 281) Halil-zade, Nurullah; Süleyman-zade, Ekber (2005-GT 1384). *Tefekkür-i İntikâdi (Eleştirel Düşünme)*. Kum: Mehr-i Emiri'l-Mumenin.
- 282) Hamid, Nemce (2010-GT 1389). *Noro-Saykeloji-i Bâlini (Noro-Klinik Psikoloji)*. Ehvâz: İntişarât-ı Şehid Çimrân.

- 283) Hamidi, Muhammed (2007-GT 1386). *İnsan der Cüstü-Cûy-i Hoş-Bahti (Mutluluk Arayışındaki İnsan)*. Tahran: İntişarât-ı İhsan.
- 284) Hamid-pûr, Hasan; Kasım-zade, Habibullah (2011-GT 1390). *Piyşgâmân-i Revân-Şinasi-i İlmi der İran (İran'da Bilimsel Psikoloji Öncüleri)*. Tahran: İntişarât-ı Ercümend.
- 285) Hammeyi, Enver (1990-GT 1369). *Ez-Hûd-bîganegi ve Prâksis (Kendine Yabancılaşma ve Praksis)*. Tahran: İntişarât-ı Beh-Nigâr.
- 286) Hamzayi Mukaddem, Seyfuddini (1996-GT 1375). *Murûri ber Hâvb ve İhtilalat-ı ân (Uygu ve Uyku Bozukluklarına Bakış)*. Tahran: Müessesesi Ferhengi-i İntişarât-ı Hovca-ı Kirmani.
- 287) Hân-zade-firûz-câh, Abbasali Hüseyin (2010-GT 1389). *Âmûziş-i Mehâret-ha-ı İctimâ'i be Kûdekân ve Nev-cevânân (Çocuk ve Ergenlerde Toplum İçinde Yaşama Yetisinin Öğretilmesi)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd-i Ferheng.
- 288) Hasan-zade, Hadice ve Muhtâri, Leyla Beyât (2010-GT 1389). *Râhnümâ-ı Câmi'-i Sualât-ı Revân-Şinasi-i Hûş ve Senciş-i ân: Ân Vije Danişcûyân-ı Rişte-i Revân-Şinasi-i Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur (Psikoloji Soru Bankası ve Zekâ ve Ölçümü: Peyâm-ı Nur Üniversitesi Psikoloji Bölümü Öğrencilerine Özel)*. Tahran: İntişarât-ı Şebâheng.
- 289) Hasan-zade, Ramazan (2007-GT 1386). *Engiyziş ve Heyecân (Motivasyon ve Heyecan)*. Tahran: İntişarât-ı Savalan.
- 290) Hasan-zade, Ramazan; Sadati Kiyadehi, Seyyid Murteza (2010-GT 1389). *Hûş-ı Heyecâni: Müdiyriyet-i İhsas, 'Atıfa ve Kalb (Duygusal Zekâ: İhsas, Duygular ve Kalbin Kontrolü)*. Tahran: İntişarât-ı Revân.
- 291) Hasan-zade, Ramazan; Meddâh, Muhammed Taki (2010-GT 1389). *Senciş ve Endâze-giyri der Ulûm-ı Reftâri (Davranış Bilimlerinde Ölçme ve Ölçüm)*. Tahran: İntişarât-ı Revân.
- 292) Hasan-zade, Ramazan; Meddâh, Muhammed Taki (2010-GT 1389). *Reviş-ha-ı Âmâri der Ulum-i Reftâri (Âmâr-ı Tavsihi ve Âmâr-ı İstinbâti) (Davranış Bilimlerinde Ölçme Yöntemleri-Niteliksel ve Sezgisel Ölçümler)*. Tahran: İntişarât-ı Viyrâyış.

- 293) Hasan-zade, Ramazan (2010-GT 1390). *Reviş-ha-ı Tahkik der Ulûm-ı Reftâri: Rehnümâ-i Ameli Tahkik (Davranış Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri: Uygulamalı Araştırma Klavuzu)*. Tahran: İntişarât-ı Savalan.
- 294) Hasûri, Hasan (1973-GT 1352). *Reftâr-ı Cinsi ber Pâye-i Sekso-Fizyoloji (Sekso-Fizyolojik Açından Cinsel Davranışlar)*. Tahran. İntişarât-ı Tuhûri.
- 295) Haşimi, İbrahim (1969-GT 1348). *Âzmûn-ha-ı Revâni (Zeka Testleri)*. Tahran: İntişarât-ı Şirket-i Sehâmi-i Çehr.
- 296) Haşimi, İbrahim; Betâhi, Hasan (1974-GT 1353). *Fehrist-i Kitab-ha-ı Revân-Şinasi ve Ta'lim ve Terbiyet (Psikoloji ve Eğitim Bilimleri Kitapları Fihristi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişseray-ı 'Âli.
- 297) Haşimi, İbrahim (1975-GT 1354). *'Akab-mândegi-ha-ı Zehni (Zihinsel Engellilikler)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Terbiyet-i Mu'allim.
- 298) Haşimiferd, Mir Ahmed (1982-GT 1361). *Mesâil ve İhtilâlât-ı Cinsi der Zen ve Merd (Erkek ve Kadınlarda Cinsel Bozukluklar Üzerine)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 299) Haşimiyan B. Ahmed (1976-GT 1355). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Mürebbi-i Hânevâde) (Eğitim Psikolojisi-Aile Eğitici-i)*. Meşhet: (----).
- 300) Haşimiyan, Seyyid Ahmed (2005-GT 1384). *Usul ve Mebâni-i Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Eğitim Psikolojisi Temelleri ve Metodolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Kitab-serây-ı Tendis.
- 301) Haşimiyân, Kiyânûş (1974-GT 1353). *Senciş-i İsti'dâd (Kabilyetlerin Ölçülmesi)*. Tahran: İntişarât-ı Medrese-i 'Âli-i Dohterân-ı İnan (el-Zehrâ).
- 302) Haşimiyan, Kiyânûş; Ebu Hamza, İlham (2002-GT 1381). *Revân-Şinasi-i Rüşd (Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Senciş.
- 303) Hatemi, Mes'ud (1971-GT 1350). *Âmûziş-ha-ı Cinsi (Cinsel Eğitim)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.

- 304) Hatemi, Muhammed Rıza (2006-GT 1385). *Mu'ammâ-ı Revân-Şinasi (Psikoloji Bilmecesi)*. Kum: İntişarât-ı Müessesesi-i Âmûziş ve Perveriş-i İmam Homeyni (r.h.).
- 305) Haydariyan, Mahmud (1977-GT 1346). *Revân-Şinasi ve Cami'a-Şinasi-i Cinâyi (1. Cild) (Psikoloji ve Sosyoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Deh-hüda.
- 306) Haydariyan, Mahmud (ts). *Mebâni-i Revaân-Şinasi-i İctimâ'i (Sosyal-Psikolojiye Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Bâbek.
- 307) Hicâzi, Bakır (2008-Gt 1387). *Âmâr-ı Tavsihi der Revân-Şinasi ve Ulûm-ı Terbiyeti (Psikoloji ve Eğitim Bilimlerinde Ölçme Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Sargül.
- 308) Hicâzi, Kudsiye (1962-GT 1341). *Ber-resi-i Cerâyim Zen der İnan (İnan'da Kadın Suçları Araştırmaları)*. Tahran: İntişarât-ı İntişar.
- 309) Hicâzi, Mir Muhammed (ts). *Revân-Şinasi (Psikoloji)*. Tahran: (-----).
- 310) Hikmet, Sa'id (1977-GT 1346). *Revân-Şinasi-i Cinâyi (Suçluluk Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Milli.
- 311) Hil'at-beri, Cevâd (2006-GT 1385). *Hülâsa-ı Mebâhis-i Esâsi-i Kârşinâsi-i Erşed-i Zebân-i Revân-Şinasi ve Ulûm-ı Terbiyeti (Psikoloji ve Eğitim Bilimleri Dili Yüksek Lisans Programı Konuları Özeti)*. Tahran: İntişarât-ı Perdâzişger.
- 312) Hil'at-beri, Cevâd; Şiyrûdi, Şöhre Kurban ve Keyani, Ahmed Rıza (2009-GT 1388). *Mebahis-i Esasi der Nazariye-ha-ı Şahsiyet (Şahsiyet Teorilerinde Temel Meseleler)*. Tahran: İntişarât-ı Sad.
- 313) Himmeti, Tatma; Talikani, Nergis (2008-GT 1387). *Carl Ransvm Rogers, "Hûd" Hasta-ı Nazari-i Şahsiyet (Carl Ransvm Rogers, "Ben" Kişilik Teorisi Hastalığı)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 314) Hirevi, Cevâd (2007-GT 1386). *Reviş-i Tahkik ve Püjûhiş-i İlmi Der Tarih: Rehnümay-ı Nigâriş-i Tahkikât der Ulûm-ı İnsani ve Tarih (Tarih İlmi Araştırma ve İnceleme Yolları: Tarih ve İnsan Bilimlerinde Araştırma ve İnceleme Klavuzu)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 315) Hisrev-pûr, Yusuf (1974-GT 1353). *Revân-Şinasi-i Bulûğ ve Nevcevâni (Ergenlik Psikolojisi)*. Tahran: (-----).

- 316) Hoca Nuri, İbrahim (1972-GT 1351). *Revân-Kâvi ya Tarika-ı Sahl Berây-i Şinahten-i İhsâsât-ı Mahf-i Hod ve Diygerân (Psikanaliz veya Kendimiz ve Diğer Kişilerin Duygularını Tanımanın Kolay Yolları)*. Tahran: İntişarât-ı İbn-i Sina.
- 317) Hoca Nuri, İbrahim (1975-GT 1354). *Şügüfti-ha-ı Cehan-ı Derun (C 1) (İçsel Dünyanın Garipliği)*. Tahran: İntişarât-ı Siymurğ.
- 318) Hoca Nuri, İbrahim (1976-GT 1355). *Şügüfti-ha-ı Cehan-ı Derun (C 2) (İçsel Dünyanın Garipliği)*. Tahran: İntişarât-ı Siymurğ.
- 319) Hoca Nuri, İbrahim (1976-GT 1355). *Rumûz-ı Revâni-i Müdiriyyet (Yönetme Ruhu İncelikleri)*. Tahran: İntişarât-ı İbn-i Sina.
- 320) Hoca Nuri, İbrahim (ts). *Revân-Kâvi (Psikanaliz)*. (-----): (-----).
- 321) Homen, Haydar Ali (1987-GT 1366). *Endâze-giyri-ha-ı Revâni ve Terbiyeti ve Fenn-ı Tahiyye-i Test (Zeka Ölçümleri, Eğitim ve Fen Bilimlerinde Test Hazırlama)*. Tahran: İntişarât-ı Silsile.
- 322) Homen, Haydar Ali (2007-GT 1386). *Şinaht-ı Reviş-i İlmi der Ulûm-i Reftâri (Davranış Bilimlerinde İlmi Yöntemlerin Tanınması)*. Tahran: İntişarât-ı Sazıman-ı Mütalaa ve Tedvin-i Kütüb-i Ulûm-i İnsani ve Danişgâh-ha (SAMT).
- 323) Hubbâzi-nijâd, Nuşîn (2010-GT 1389). *Mutûn-i Revân-Şinasi be Zebân-ı Hârici (1) ber Esâs-ı Kitab-ı Mahmud Ali Muhammedi (Muhmud Ali Muhammedi'nin Kitabı Bağlamında Yabancı Dilde Psikoloji Metinleri-1-)*. Tahran: İntişarât-ı Simiyâ.
- 324) Hubbâzi-nijâd, Nuşîn (2010-GT 1389). *Mutûn-i Revân-Şinasi be Zebân-ı Hârici (2) ber Esâs-ı Kitab-ı Doktor Menûçehr Caferi-güher ve Mahmud Ali Muhammedi (Muhmud Ali Muhammedi ve Dr. Menûçehr Caferi-güher'in Kitabı Bağlamında Yabancı Dilde Psikoloji Metinleri-2-)*. Tahran: İntişarât-ı Simiyâ.
- 325) Hûdâri, Meryem (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Hûş ve Senciş-i ân: Ber Esâs KitabDoktor Hasan Paşa Şerifi (Zekâ Psikolojisi ve Ölçümü: Dr. Hasan Paşa Şerifi'nin Kitabı Baz Alınarak)*. -----: İntişarât-ı Senciş.

- 326) Hulûyât, Reise (1974-GT 1353). *Çe-Künim ta Kûdekân İhsâs-ı Mes'ûliyet Künend ve der Kâr-ha ba İnzibât Bâşend (Çocukların Sorumluluk Almaları ve Mesuliyet Üstlenme Gereği Hissetmeleri İçin Ne Yapalım)*. Tahran: İntişarât-ı Furûği.
- 327) Humâyuni, Hüseyin; İrani, Muhammed (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Verziş ve Mehâret-ha-ı Revâni Mevrid-i Niyâz-ı Verziş-kârân (Spor Psikolojisi ve Sporculara Lazım Olan Psikolojik Yetiler)*. Kum: İntişarât-ı Nîk-tâb.
- 328) Huşâbi, Ketâyun; Ebu Hamza, İlham (2008-GT 1387). *John Balby, Nazariye-i Dil-bestegi (John Baby, Bağlılık Teorisi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 329) Huşû'i, Mehdiye Sâdât (2007-GT 1386). *Revân-Şinasi-i Şüh-tab'i (Agresiflik Psikolojisi)*. İsfahan: İntişarât-ı Kinkâş.
- 330) Hüşyâr, Muhammed Bakır (1938-GT 1317). *Revân-Şinasi-i 'Ameli (Uygulamalı Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Şirket-i Matbû'ât.
- 331) Hücçeti, Hamid (2011-GT 1390). *Revân-Şinasi-i Ferdi ve İctimâ'i Berây-i Perestârân (Hemşireler-Bakıcılar- İçin Sosyal ve Bireysel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Hekim Hidici.
- 332) Hüda-penâhi, Muhammed Kerim (2000-GT 1379). *Engîziş ve Heyecân (2. baskı) (Motivasyon ve Heyecan)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 333) Hüda-penâhi, Muhammed Kerim (2001-GT 1380). *Revân-Şinasi-i Fیزیolojik (Fیزیolojik Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 334) Hüseyini, Ebu'l-Kasım (1980-GT 1359). *Revân-Pizişki-i Bâlini (1. Cild) (Klinik Psikiyatri)*. Meşhet: (-----).
- 335) Hüseyini, Gulam Ali (2002-GT 1381). *Revân-Şinasi (Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Gevher-menzûm.
- 336) Hüseyini, Mehdi (1975-GT 1354). *Usûl ve Reviş-ha-ı Müşavere ve Rehnümâyi der Ta'lim ve Terbiyet (Eğitim ve Öğretimde Mülakat Yol ve Yöntemleri Klavuzu)*. Tahran: (-----).
- 337) Hüseyini, Ziya (2005-GT 1384). *Der-âmedi ber Revân-Şinasi-i Zebân (Dil Psikolojisine Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Rehnümâ.

- 338) İbrahimi-Bahtûr, Dâvud (1984-GT 1363). *Mesâil-i Mühim-i Revân-Şinasi-i Kûdekân-ı 'Akab-mânde ve Nâ-sâzigâr (Uyum Problemi Yaşayan ve Engelli Çocuklar Psikolojisinde Önemli Meseleler)*. Tahran: (-----).
- 339) İbrahimi, Ferzâne; Caferi, Efsâne; Caferi, Zahra vdi. (2010-GT 1389). *Şahsiyet Hûd ve Diygerân-ra Beh-ter Bişinâsiym (Kendimizi ve Diğerlerini İyi Tanımalıyız)*. Kum: İntişarât-ı Genc-i Ma'rifet.
- 340) İkbâli, Hasan (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi ve Efsürdegi (Psikoloji ve Depresyon)*. -----: İntişarât-ı Kârn.
- 341) İlahi, Asgar (2003-GT 1382). *Piyş-der-âmedi ber Revân-Şinasi-i İctimâ'i, Râbita-ı Pizişk ve Biymâr (Sosyal Psikolojiye Giriş, Hasta ve Doktor İlişkisi)*. -----: İntişarât-ı Dâniş-vâje.
- 342) İntizârî, Semirâ (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)*. -----: İntişarât-ı Peyâm-ı Behrûş.
- 343) İrfân, Bahram (ts). *Za'af-ı 'Asâb ve 2 Makale-i Diyger (Zihinsel Zayıflık ve Başka İki Makale)*. İsfahan: Rûz-nâme-i İrfân.
- 344) 'İsa-murad, Ebu'l-Kasım (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i İctimâ'i (Sosyal Piskoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd-i Ferheng.
- 345) İsa-murad, Ebu'l-Kasım (ts). *Revân-Şinasi-i Esâret (Tutsaklık Psikolojisi)*. -----: İntişarât-ı Nuru's-sakaleyn.
- 346) İsfahani Nacafi, Cafer (1966-GT 1345). *Tabâyi'-i Zenân (Kadınların Uyum)*. Tahran: (-----).
- 347) İsfend-âbadi, Hasan Şems (2011-GT 1390). *Revân-Şinasi-i Tafavvut-ha-ı Ferdi (Bireysel Farklılıklar Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 348) İsfendiyari, Muhammed Ali; Yuşenc, Nima (1956-GT 1335). *Erziş-i İhsâsât (Duyguların Önemi)*. Haşiyeye: 'Atâi Cenneti. Tahran: İntişarât-ı Safi Ali-Şah.
- 349) İsmaili, Ali (2002-GT 1381). *Cevân, Engiyze ve Reftâr-ı Cinsi (Ergen, Cinsel Davranışlar ve Sebepleri)*. -----: İntişarât-ı Likâi'n-Nur.

- 350) İsmaili, Ali; Şayiste, Siyaveş; Gûderziy, Nasir (2007-GT 1386). *Mebâni-i Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikolojiye Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Şellâk.
- 351) İsmaili, Ali; bîd-âbâdi Turuki, Cafer (2007-GT 1386). *Dâniş-i Müdiyriyet: Mebâni-i Sazımân ve Müdiyriyet (İdare Etme Yolları: İdare Etme ve Örgütleme Temelleri)*. İsfahan: İntişarât-ı Danişgâh-ı İsfehân.
- 352) İsmaili, Ali; Şaiste, Siyâveş; İbrahimi, Behmen (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i İctimâ'i (Sosyal Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Şellâk.
- 353) İyzidi, Siyrûs (1972-GT 1351). *Revân-Şinasi-i Şahsiyet ez Didgâh-ı Mekâtib (Ekollere Göre Kişilik Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Deh-hûda.
- 354) İyzidi, Siyrûs, Tabatabayi, Mehdi (1974-GT 1353). *Pistân ez Diydgâh-ı Revân-Şinasi ve Revân-Pizişki (Psikoloji ve Psikiyatriye Göre Göğüs)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 355) İyzidi, Siyrûs (1977-GT 1356). *Buhrân-ha-ı Zindegi-i Zen (Kadın Hayatındaki Buhranları)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 356) İyzidi, Siyrûs (1985-GT 1364). *Revân-Pizişki Beray-i Danişcûyân-ı Pizişki ve Pizişkân-ı Umûmi (Genel Doktorlar ve Tıp Öğrencileri İçin Psikiyatri)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 357) İyzidi, Siyrûs (1985-GT 1364). *Bio-Şimi-i Reftâr (Davranışların Biokimyası)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 358) İyzidi, Siyrûs; Şamlu, Said (2010-GT 1389). *Rehnumâ-i Tahiyeye-i Şerh-i hal ve Musabebe-i Bâlini der Revân-Şinasi-i Bâlini ve Revân-Pizişki (Psikiyatri ve Klinik Psikolojide Mülakat, Özgeçmişin Hazırlanışı Klavuzu)*. Tahran: İntişarât-ı Zevâr.
- 359) Kaimi, Ali (1982-GT 1361). *Hânevâde ve Mesâil-i Nev-cevân ve Cevân (1. Cild) (Ergin ve Ergen Meseleleri ve Aile)*. Kum: İntişarât-ı Şafak.
- 360) Kaimi, Ali (ts). *Hanevâde ve Mesâil-i Nev-cevân ve Cevân (2. Cilt) (Ergin ve Ergen Meseleleri ve Aile)*. Kum: İntişarât-ı Şafak.

- 361) Kaimi, Ali (1984-GT 1363). *Şinâht, Hidâyet ve Terbiyet-i Nev-cevân ve Cevân (Ergin ve Ergen Eğitimi, Rehberliği ve Tanınması)*. Tahran: İntişarât-ı Emiri.
- 362) Kaimi Ali (1984-GT 1363). *Nakş-ı Mader der Terbiyet (Eğitimde Annenin Rolü)*. Tahran: İntişarât-ı Emiri.
- 363) Kaimi, Ali (1984-GT 1363). *Hânevâde ve Terbiyet-i Kûdek (Aile ve Çocuk Eğitimi)*. Tahran: İntişarât-ı Emiri.
- 364) Kaimi, Ali (1985-GT 1364). *Terbiyet ve Sâzendegi (Mecmû'a-i ez Makalât ve Güftâr-ha) (Eğitim ve Uyumluluk-Makaleler ve Konuşmalar Toplamı)*. Tahran: İntişarât-ı Emiri.
- 365) Kaimi, Ali (ts). *Terbiyet ve Bâz-sâzi-i Kûdekân (Çocukların Eğitim ve Islahı)*. Tahran: İntişarât-ı Emiri.
- 366) Kaim-makami, Ferhet (1976-GT 1355). *Nizam-Gûsihtegi ve İnhirâfât-ı İctimâ'i (Mukaddime-i ber Cami'a-Şinasi-i Reftâr-ı İnhirâfi) (Düzenin İflassı ve Toplumsal Bozulma-Sosyolojide Davranış Bozukluklarına Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Revşen-fikr.
- 367) Kakavend, Ali Rıza; Bahrami, Hadi (2003-GT 1382). *Revân-Şinasi-i Merezi-i Kûdek (Çocuk Hastalığı Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Devâvin.
- 368) Kakavend, Ali Rıza (2007-GT 1386). *İhtilâl-ı Nuks-ı Teveccüh-Biyy Faali (Algı Yetisinin Aşırı Çalışması Bozukluğu)*. Tahran: İntişarât-ı Ser-efrâz.
- 369) Kakavend, Ali Rıza (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi ve Âmûziş-i Kûdekân-ı İstisnâi (Psikoloji ve İstisnai Çocukların Eğitimi)*. Tahran: İntişarât-ı Revân.
- 370) Kakavend, Ali Rıza; Firûz-âbadi, Bitâ Musaddık (2009-GT 1388). *Zebân ve Tefekkür (Dil ve Tefekkür)*. Tahran: İntişarât-ı Serefrâz.
- 371) Kakavend, Ali Rıza (2009-GT 1388). *Şinâht, Âmûziş ve Dermân-ı İhtilâl-ha-ı Tıyyf Otizm (Spektrum Otizm Bozukluklarının Tanınması, Bilinmesi ve Tedavisi)*. Tahran: İntişarât-ı Ser-efrâz.

- 372) Kakavend, Ali Rıza; Hacivend, Rüstem; Hâk-pûr, Mehr-nâz (2010-GT 1389). *Der 10 Saniye Stres ra Mihar Kôn (On Saniyede Strese Gem Vur)*. Tahran. İntişarât-ı Serefrâz.
- 373) Kakavend, Ali Rıza (2009-GT 1388). *Mebâni-i Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikolojiye Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Serefrâz.
- 374) Kakavend, Ali Rıza (2009-GT 1388). *Otism, Bâzi ve Te'âmîl-i İctimâ'i (Otizm, Oyun ve Topluma Karışma)*. Tahran: İntişarât-ı Serefrâz.
- 375) Kakavend, Ali Rıza (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi ve Âmûziş-i Kûdekân-ı İstisnâi (Psikoloji ve İstisnai Çocukların Eğitimi)*. Tahran: İntişarât-ı Revân.
- 376) Kakavend, Ali Rıza (2010-GT 1389). *Nâ-Tevâni-ha-ı Yâdgiyri (Öğrenme Zorlukları)*. Tahran: İntişarât-ı Serefrâz.
- 377) Karşi, Ferhâd (1974-GT 1353). *Elif-bâ-ı Revân-Şinasi (Psikolojiye Giriş)*. Lahicân: İntişarât-ı Medrese-i 'Âli-i Müdiriyet-i Geylân.
- 378) Kasimi-pûr, Saliha (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Merezi (Âsib-Şinasi-i Revâni) (Hastalıklar Psikolojisi-Ruh Sağlığı-)*. Tahran: İntişarât-ı Mehr-i Subhân.
- 379) Kâşâni, Fereh-lütfi; Veziri, Şerham (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Merezi-i Kûdek (Çocuk Hastalıkları Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Ersebâran.
- 380) Kâşâni, Fereh-lütfi; Veziri, Şerham (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Bâlini-i Kûdek (Çocuk Klinik Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Ersebâran.
- 381) Kâve, Sa'ide (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi-i Hemser-i Nâ-sazıgâr (Uyumsuz Eş Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Kâve.
- 382) Kazı Kazim (1975-GT 1354). *Reviş-ha ve Teknik-ha-ı Müşâvere ve Revân-Dermâni (Psikoterapi ve Mülakat Yol ve Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişkede-i Ulûm-ı Terbiyeti-i Danişgâh-ı Tahran.
- 383) Kazı Kasim (1984-GT 1363). *Zemine-i Müşavere ve Rehnümâyî (Danışma ve Mülakat Yolları)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 384) Kazimi, Celal (1971-GT 1350). *Bimâri-i Sar' (Epilepsi Hastalığı)*. (---): (----).

- 385) Kazimzade İranşehr, Hüseyin (1965-GT 1344). *Tedâvi-i Rûhi Beray-ı Efrâd-ı Câmî'a (Toplum Fertlerine Ruhsal Tedavi)*. Tahran: İntişarât-ı İkbal.
- 386) Kazimzade İranşehr, Hüseyin (1981-GT 1360). *Baçça-ha-ra İyn Tavr Terbiyet Künim (Çocukları Böyle Eğitelim)*. Tahran: İntişarât-ı İkbal.
- 387) Keczâf, Muhammed Bakır (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Reftar-ı Cinsi (Cinsel Davranışlar Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Revân.
- 388) Kedi-ver, Pervin; Cevâdi, Muhammed Cafer (2005-GT 1384). *Bergüzide-i Mütûn-ı Revân-Şinasi (Psikoloji Metinlerinden Seçmeler)*. Tahran: İntişarât-ı Gep.
- 389) Kedi-ver, Pervin (2008-GT 1387). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Eğitim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 390) Kedi-ver, Pervin (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Yâdgiyri (Öğrenme Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 391) Kemal, Ahmed (1965-GT 1344). *Şügüfti-ha-ı Mağz-ı İnsan (İnsan Beyninin Gariplikleri)*. Tahran: İntişarât-ı Kitab-Furûşi-i Hayyam.
- 392) Kerbâsi, Menije (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Rüşd (Gelişim Psikolojisi)*. Hemedân: İntişarât-ı Ferâ-giyr Hegmetâne.
- 393) Kerbâsi, Menije vdi. (2011-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Danışgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 394) Kerbelâyi Nuri, Eşref; Ferzâdi, Hamid; Melekûti, Seyyid Kazim; Muttaki-puy, Yasemin (2009-GT 1388). *Schizophrenia ve İhtilâlât-ı Şedid-i Revâni (Şizofreni ve Güçlü Ruhsal Bozukluklar)*. Tahran: İntişarât-ı Ferheng-i Saba.
- 395) Kerimi, Abdul'azim (1996-GT 1375). *Terbiyet-i Tabi'i (2. baskı) (Doğal Eğitim)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Evliyâ ve Mürebbiyân.
- 396) Kerimi, Abdul'azim (1997-GT 1376). *Terbiyet Çi Çiyz Ast? (Eğitim Nedir?)*. Tahran: İntişarât-ı Terbiyet.
- 397) Kerimi, Abdul'azim (2002-GT 1381). *Kûdek, Terbiyet, Zindegi, Kûdek ve Hânevâde (Çocuk, Eğitim, Hayat, Çocuk ve Aile)*. Tahran: İntişarât-ı Münâdi-i Terbiyet.

- 398) Kerimi, Abdul'azim (2008-GT 1387). *Âsib-Şinasi-i Terbiyet-i Kûdek (Çocuk Eğitimi Problemleri)*. Tahran: İntişarât-ı 'Abid.
- 399) Kerimi, Abdul'azim (2008-GT 1387). *Kûdek, Terbiyet, Zindegi: Kûdek ve Ma'nâ-i Zindegi (Çocuk, Eğitim, Zindegi: Çocuk ve Hayatın Anlamı)*. Tahran: intişarât-ı 'Abid.
- 400) Kerimi, Abdul'azim (2010-GT 1389). *Kûdek, Terbiyet, Zindegi: Kûdek ve Medrese (Çocuk, Eğitim ve Hayat: Çocuk ve Okul)*. Tahran: İntişarât-ı 'Abid.
- 401) Kerimi, Abdul'azim (2011-GT 1390). *Revân-ı Revân der Nihân-ı Nihân (Ruhun Derinliklerinde Ruh)*. Tahran: İntişarât-ı 'Abid.
- 402) Kerimi, Abdul'azim (ts). *İşk-Dermâni (Aşk Terapisi)*. Tahran: intişarât-ı Dânje.
- 403) Kerimi, Abdulkarim (2007-GT 1386). *Hikmet-ha-ı Güm Şode der Terbiyet (4. baskı) (Eğitimde Kaybolan Hikmetler)*. Tahran: İntişarât-ı 'Abid.
- 404) Kerimi, Fevziye (ts). *Kalb-ı Surh (Ateşli Yürek)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 405) Kerimi, Ramin; Kiv, Sozan; Ferd, Mahmud Nevdergeh (2002-GT 1381). *Rûykerd-ha-ı Dermâni der Revân-Şinasi, Ber-resi-i Şive-ha-ı Nevin-i Dermâni (Psikolojide Terapi Sonuçları, Terapide Yeni Yöntemlerin İncelenmesi)*. Tahran: İntişarât-ı Şellâk.
- 406) Kerimi, Ramin (2008-GT 1387). *Zindegi-i 'Akılâne: Bâz-nevisi-i Diydgâh-ı Albert Ellis Berây-i Câmî'a-ı İnan (Akıl Dolu Bir Hayat: Albert Ellis'in Görüşlerini İnan Halkına Yeniden Sunma)*. Tahran: İntişarât-ı Bahar-ı Sebz.
- 407) Kerimi, Ramin (2009-GT 1388). *Âmûziş-i Âremiydegi (Dinlenme Yolları)*. Tahran: İntişarât-ı Âfşid.
- 408) Kerimi, Ramin (2009-GT 1388). *Sâzımân-ha-ı Hoş-bîn: Ber Pâye-i Diydgâh-ı Profesör Martin Seligman der Revân-Şinasi-i Müsbet-niger (Profesör Martin Seligman'ın Pozitif Psikolojisine Göre Mutlu Yaşam Yolları)*. Tahran: İntişarât-ı Bahar-ı Sabz.

- 409) Kerimi, Ramin (2010-GT 1389). *Cümle-ha-ı ki Zindegi em-ra Tekân Dâdend (Hayatımı Yerinden Oynatan Cümleler)*. Tahran: İntişarât-ı Bahar-ı Sebz.
- 410) Kerimi, Ramin (2010-GT 1389). *Nâ-güfte-ha-ı Kûdek-i Derûn (İnsan İçindeki Çocuğun Sözleri)*. Tahran: İntişarât-ı Bahar-ı Sebz.
- 411) Kerimi, Ramin (2010-GT 1389). *Martin Seligman, Nazariye-i Dermândegi-i Âmûhte-Şode ve Revân-Şinasi-i Müsbet-Niger (Martin Seligman, Öğrenilmiş Çaresizlik Teorisi ve Pozitif Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 412) Kerimi, Ramin (2010-Gt 1389). *Edwin Ray Guthrie, Reftâr-gerây-i Nevin (Edwin Ray Guthrie, Yeni Davranışçılık)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 413) Kerimi, Yusuf (1991-GT 1370). *Revan-Şinasi-i İctimai (Sosyal Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 414) Kerimi, Yusuf (2004-GT 1383). *Revân-Şinasi-i Şahsiyet (Nazariye-ha ve Mefâhim) (7. baskı) (Kişilik Psikolojisi-Teoriler ve Konular)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 415) Kerimi, Yusuf (2011-GT 1390). *Tarihçe ve Mekâtib-i Revân-Şinasi (Psikoloji Ekolleri ve Tarihçesi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 416) Keriminejad, Muhammed Hasan (1984-GT 1363). *Usul-ı Jenetik ve Bimâri-ha-ı Revâni (Genetik ve Ruhsal Hastalıklar)*. Şiraz: İntişarât-ı Nevid.
- 417) Kerimpûr, Sadık (1986-GT 1365). *Revân-Şinasi-i İ'tiyâd (Bağımlılık Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 418) Kesmâyi, Ali Ekber (1977-GT 1356). *Revân-Şinasi der Hidmet-i Beşer (Psikoloji ve İnsan)*. Tahran: İntişarât-ı Gûtemberg.
- 419) Keyhân-niyâ, Asgar (2005-GT 1384). *tefâhüm: Revân-Şinasi-i Reftâr ve Reviş-i Sahih-i Müzakere (Anlaşma: Davranış Psikolojisi ve Doğru Mülakat Yöntemi)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Tağziye bâ Şîr-i Mâder.

- 420) Key-niyâ, Mehdi (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Cinâyi (Suçluluk Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 421) Kurban Hüseyini, Ali Asgar (1989-GT 1368). *Püjûhişi Nev der Mevâd-ı Muhaddir ve İ'tiyâd (Bağımlılık ve Uyuşturucuda Yeni Araştırmalar)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 422) Kûşân, Muhsin (2002-GT 1381). *Sefer-i 'Işk, Nükât-ı Esâsi der İzdivâc ve Zenâ-Şüyi (Aşka Yolculuk, Evlilikte Önemli Noktalar)*. -----: İntişarât-ı Âjend.
- 423) Kûşân, Muhsin (2006-GT 1385). *Perestâri-i Behdâşt-ı Revân be Hemrâh-ı Sualât-ı Kâr-Şinasi-i Erşed be Sûret-i Tabaka-bendi Şüde (Master Programı Soruları Bağlamında Ruhsal Sağlık Desteği)*. Tahran: İntişarât-ı Endişe-i Refi'.
- 424) Kûşân, Muhsin (2007-GT 1386). *Külliyât-ı Revân-Şinasi-i Umûmi ve Revân-Şinasi-i İctimâ'i Berây-ı Perestâri (Bakıcılık İçin Genel Psikoloji ve Sosyal Psikoloji Külliyesi)*. Tahran: İntişarât-ı Endişe-i Refi'.
- 425) Kûşân, Muhsin; Vakii, Said (2008-GT 1387). *Revân-Perestâri: Behdâşt-ı Revân (1. cilt) (Psikolojik Destek: Ruh Sağlığı)*. Tahran: İntişarât-ı Endişe-i Refi'.
- 426) Kûşân, Muhsin; Vakii, Said (2009-GT 1388). *Revân-Perestâri: Behdâşt-ı Revâni (2. cilt) (Psikolojik Destek: Ruh Sağlığı)*. Tahran: İntişarât-ı Endişe-i Refi'.
- 427) Lavasani, Muhammed Ali (2008-GT 1387). *Revân-Şinasi-i 'Işk ve Reftâr-ha-ı Daynâsûri (Aşkın Psikolojisi ve Dinazorik Davranışlar)*. Tahran: İntişarât-ı Kirde-gâri.
- 428) Lûtf-âbâdi, Hüseyin (1986-GT 1365). *Revân-Şinasi-i Rüşd-i Zebân (Dil Gelişimi Psikolojisi)*. Meşhet: İntişarât-ı Âsitân-ı Kuds-ı Rezevi.
- 429) Lûtf-âbâdi, Hüseyin (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Eğitim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 430) Mahmud, Penâhi Şehri; Ahmedvend, Muhammed Ali (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i İhsâs ve İdrâk (İhsas ve İdrak Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.

- 431) Mahmudi, ‘Abbâs Ali (ts). *Nutk ve Şuûr-ı Câneverân ya Esrâri ez Zindegi-i Hayvanât (Canlıların Konuşma ve Zeka Yetisi veya Hayvanların Yaşam Sırları)*. Dûrûd: İntişarât-ı Siymân-ı Fars ve Hozistan.
- 432) Mahmudi, İrvâni (1999-GT 1378). *Revân-Şinasi-i Âzmâyişi (Tecrübi) (Deneysel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Beynelmillel-i Şems.
- 433) Mahmudiyân, Nuriddin (1984-GT 1363). *Revân-Şinasi-i Kec-Endiş-ha (Olumsuz Düşünenler Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı ‘Atâyi.
- 434) Ma’nevi, İzzüddin; Fidâyi, Ferid (1984-GT 1363). *Şahsiyet-ha-ı Çend-gâne (Çok Yönlü Şahsiyetler)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 435) Ma’nevi, İzzüddin vdi. (1984-GT 1363). *Hüner ez Dîdgâh-ı Revân-Pizişki (Psikiyatriye Göre Sanat)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 436) Ma’niyân, Davud; Medeni-pûr, Nadiya (2008-GT 1387). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Eğitim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Sefir-erdehâl.
- 437) Mayûn, Hasan Zari’ (2009-GT 1388). *Zist-Şinasi-i Umûmi (Genel Yaşam Bilgisi)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 438) Mecelle-i Behdâşt-ı Revâni (1965-GT 1344). *Nakîse-i ‘Aklî (Akli Kusurlar)*. Tahran. İntişarât-ı Mecelle-i Behdâşt-ı Revâni.
- 439) Mecelle-i Behdâşt-ı Revâni (1965-GT 1344). *Meded-kâri-i İctima’i (Sosyal Yardım)*. Tahran: İntişarât-ı Mecelle-i Behdâşt-ı Revâni.
- 440) Mecelle-i Behdâşt-ı Revâni (1975-GT 1354). *Psikodram (Psikodrama)*. Tahran: İntişarât-ı Behdâşt-ı Revâni.
- 441) Medrese-i Âli-i Duhterân-ı İran (ts). *Lûğat ve İstilahât-ı Revân-Şinasi (Psikoloji Sözlüğü)*. Tahran: İntişarât-ı Medrese-i Âli-i Dohterân (Danişgâh-ı ez-Zehra).
- 442) Me’âni, İyrec (ts). *Bîmâri-i Nâ-Merii, Efsürdegi-ha-ı Revâni (Görülmeyen Hastalık, Ruhsal Sıkıntılar)*. Tahran: intişarât-ı Çap-ı Haşş.
- 443) Mehcûr, Siyamek Rıza (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Bâzi (Oyun Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Sasan.

- 444) Mehregân, Hûşeng (1975-GT 1354). *Nigâhi be Daniş-i Nevin-i Revân-Şinasi-i Zebân (Defter-i Evvel) (Yeni Dil Psikolojisine Bakış)*. Tebriz: İntişarât-ı Danişgâh-ı Âzerâbâdegân.
- 445) Mehrîn, Mehrdâd (1970-GT 1349). *Râz-ı Kâmiyâbi-i Merdân-ı Büzûrg (Büyük İnsanların Başarı Sırları)*. Tahran: İntişarât-ı ‘Atâi.
- 446) Mehrîn, Mehrdâd (1975-GT 1354). *Merdî-ki Muvaffak Mişevêd (Başarılı Erkek)*. Tahran: İntişarât-ı Mâni.
- 447) Mehriyâr, Emir Hûşeng (1973-GT 1352). *Reviş-ha-ı Âmâri der Ulûm-ı Reftâri (1. Cild) (Davranış Bilimlerinde Ölçme Yöntemleri)*. Şiraz: İntişarât-ı Danişgâh-ı Şiraz.
- 448) Melâyiri, Said; Caferi, Zehra; ‘Aşâiri (2011-GT 1390). *Âzmûn-ı Senciş-i Rüşd-i Niyevşa (Duyma Yetisi ve Gelişiminin Ölçülme Testleri)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 449) Melik-pûr, Muhtâr (ts). *Behdâşt-ı Hânevâde-i Kûdekân-ı ‘Akab-mânde-i Zihnî (Zihinsel Engelli Çocukların Ailelerinin Eğitilmesi)*. Tahran: İntişarât-ı Cihad-ı Danişgâhi.
- 450) Mensur, Mahmud vdi. (1971-GT 1350). *Luget-Nâme-i Revân-Şinasi, Tahavvul-ı Revâni ez Kûdekî Ta Piyri (Psikoloji Sözlüğü, Çocukluktan Yaşlılığa Kadar Ruhsal Değişim)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 451) Mensur, Mahmud (1971-GT 1350). *Deh Makale der Bâre-i Mesâil-i Revâni ve Perverişi Kûdekân ve Nev-Cevânân (Ruhsal Meseleler Üzerine On Makale ve Çocuk ve Ergenlerin Eğitimi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişseray ‘Âli.
- 452) Mensur, Mahmud (1985-GT 1364). *İhsâs-ı Kehteri (Küçük Duyular)*. Tahran: İntişarât-ı Asya.
- 453) Mensûr, Mahmud (1991-GT 1370). *Revân-Şinasi-i Jenetik (Genetik Psikolojisi)*. Tahran: intişarât-ı Terme (Turme).
- 454) Mensuri, Ahmed (1954-GT 1333). *Reh-Âmûz-ı Hânevâde (Aile Eğitimi)*. Tahran: (-----).
- 455) Mensuri, Ahmed (ts). *Der Cehân-ı Kûdek (1. Cild) (Çocuk Dünyasında)*. Şiraz: (-----).

- 456) Mensuri, Ahmed (ts). *Der Cehân-ı Kûdek (2 Cild) (Çocuk Dünyasında)*. Şiraz: (-----).
- 457) Mensûri, Mahmûd (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Jenetik: Tahavvil-i Revâni ez Tevellüd ta Piyri (Genetik Psikolojisi: Doğumdan Yaşlılığa Dek Ruhsal Değişim)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 458) Menûcehriyân, Mehr-Engiz (1940-GT 1319). *Revân-Şinasi ez Nazar-i Perveriş-i Kûdekân (Çocukların Eğitimine Göre Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Bün-gâh-i Cüld.
- 459) Menûcehriyân, Mehr-Engiz (1952-GT 1331). *Revân-Şinasi (Berayi İstifade-i Daniş-Âmûzân-ı Sal-ha-ı Şeşşum-i Edebi ve Pencum-ı Fenni-i Duhterân) (Psikoloji-Altıncı Sınıf Edebiyat ve Beşinci Sınıf Fen Öğrencilerinin Kullanımı İçin)*. Tahran: İntişarât-ı İbn-i Sina.
- 460) Menûcehriyân, Mehr-Engiz (1965-GT 1344). *Çirâ Etfâl Nâ-sâzgâr Miyşevend ve Çeh Bâyed Kerd. (Niçin Çocuklar Agrasif Olurlar ve Ne Yapılmalı)* Tahran: İntişarât-ı Müessese-i ‘Ali-i Hisab-dâri.
- 461) Merkez-i Esnâd ve Medârik-i İlmi (1983-GT 1362). *Vâje-Nâme-i Âmûziş ve Perveriş (Eğitim ve Öğretim Sözlüğü)*. Tahran: (-----).
- 462) Mevlevi, Muhammed Ali vdi. (1982-GT 1361). *Müşavere ve Jenetik der Bîmâri-ha-ı Revâni (Ruhsal Hastalıklarda Mülakat ve Genetik)*. Tahran: İntişarât-ı Ketîbe.
- 463) Milânifer, Behrûz (1989-GT 1368). *Revân-Şinasi-i Kûdekân ve Nev-cevânân-ı İstisnâyi (İstisnai Çocuk ve Ergenler Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Kuds.
- 464) Mîr-histi, Mahbûbe (2003-Gt 1382). *Revân-Şinasi (Psikoloji)*. -----: İntişarât-ı Cev-kâr.
- 465) Mîr-sipâsi, Abdülhüseyin (1941-GT 1320). *Cünûn-ı Cevâni (1. Cild) (Gençlik Ateşi)*. Tahran: İntişarât-ı Daniş.
- 466) Mîr-sipâsi, Abdülhüseyin (1954-GT 1333). *Revân-Pizişki (3. Cild) (Psikiyatri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 467) Mîr-sipâsi, Abdülhüseyin (1962-GT 1341). *Revân-Pizişki (Psikiyatri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.

- 468) Mîr-sipâsi, Abdülhüseyin vdi. (1963-GT 1342). *Hüllâse-i Revân-Pizişki (Psikiyatri Özeti)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 469) Mîr-sipâsi, Abdülhüseyin vdi. (1965-GT 1344). *Ber-Resi-i Âmâri-i Bîmâri-ha-ı Revâni der İnan (İnan'da Ruhsal Hastalıklar Sayısı Değerlendirmesi)*. Tahran. (-----).
- 470) Mîr-siyasi, Abdu'l-Hüseyin (1965-GT 1344). *Hod-dosti ve Merdum-dosti (Bencillik ve Diğerkâmlık)*. Tahran: İntişarât-ı Meyhen.
- 471) Mîr-şâhi, Hadi (1979-GT 1358). *Behdâşt-ı Ferdi ve İctimâ'i (Bireysel ve Sosyal Sağlık)*. Meşhet: (-----).
- 472) Mu'amm'ayi, Nasrullah (1965-GT 1344). *Hüner ve Cünûn (Gençlik ve Sanat)*. Tahran: İntişarât-ı İbn-i Sina.
- 473) Muderrisi Çehârdehi, Murteza (1982-GT 1361). *Mu'âlece bâ Hipnotizm (Dermân-ı Rûhi, Kudret-i İrade, Kıraat-ı Fikr) (Hipnotizmayla Tedavi-Ruhsal Terapi, İradeyi Güçlendirme, Düşünce Okuma)*. Tahran: İntişarât-ı Mîr (Gutenberg).
- 474) Muhammed-ismail, İlahe (ts). *Bâzi-i Dermâni*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 475) Muhammed-ismail, İlahe (ts). *Ders-nâme-i Dermân-ı Reftâri-Şinaht-ı Kûdekân-ı Mubtelâ ve Biyş-faali/Nâ-resâyi-i Teveccüh (Algı Bozuklukları Olan Çocukların Davranış Terapisi Ders Notları)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 476) Muhammedi-asl, 'Abbas (2006-GT 1385). *Bezeh-kâri-i Nev-cevânân vew Nazariye-ha-ı İnhirâf-ı İctimâ'i (Ergenlerde Suçluluk ve Toplumsal Bozukluklar Teorileri)*. Tahran: İntişarât-ı İlm.
- 477) Muhammedi-asl, 'Abbas (2007-GT 1386). *Mebâni-i Revân-Şinasi-i İctimâ'i (Sosyal-Psikolojiye Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı İlm.
- 478) Muhammedi-asl, 'Abbas; Fercâd, Muhammed Hüseyin (2009-GT 1388). *Zemine-i Revân-Şinasi-i İctimâ'i (Sosyal-Psikoloji Esasları)*. Tahran: İntişarât-ı İlm.
- 479) Muhammed-pûr, İzzetullah (1966-GT 1345). *Endekî der Bâre-i Madde ve Revân ve İhtilâlât-ı ân-ha (Madde, Ruh ve Farklılıkları Üzerine)*. Tahran: (-----).

- 480) Muhammed-pûr, Ahmad Rıza (2006-GT 1385). *Viktor Emil Frankl, Bünyân-güzâr-ı Ma'na-Dermâni (Viktor Emil Frankl, Anlam Anlayışının Kurucusu)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 481) Muhammed-zade, Viydâ; Levni, İlham (2008-GT 1387). *Revân-Şinasi-i Hilgard (Hilgard Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Timûr-zade.
- 482) Muhiddin Benâb, M (1996-GT 1375). *Revân-Şinasi-i İhsas ve İdrak (İhsas ve İdrak Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânâ.
- 483) Muhsini, Niyk-çehr (2010-GT 1389). *Nazariye-ha der Revân-Şinasi-i Rüşd: Şinâht, Şinâht-ı İctimâ'i, Şinâht ve 'Avâtıf (Gelişim Psikolojisi Teorileri: İdrak, Sosyal Algı ve Duygular)*. Tahran: İntişarât-ı Cacarmi.
- 484) Muhsin-pûr, Bahram vdi. (1983-GT 1362). *Revân-Şinasi (Beray-i İstifade-i Daniş-Âmûzân-ı Sal-ı Sevvum-i Rişte-ha-ı İktisad-i İctima'i ve Ferheng-ü Edeb-i Debiristân) (Psikoloji-Ortaokul Öğrencilerinin Kullanımı İçin)*. Tahran: İntişarât-ı Vezâret-i Âmûziş ve Perveriş.
- 485) Muhtâri, Pûne (2008-GT 1387). *Engîze der Verziş (Sporda Motivasyon)*. Tahran: İntişarât-ı Kümiyte-i Milli Olampik-i Cumhuri-i İslami-i İran.
- 486) Muhtâri, Pûne (2008-GT 1387). *İ'timâd be Nefs der Verziş (Sporda Kendine Güvenme)*. Tahran: İntişarât-ı Kümiyte-i Milli Olampik-i Cumhuri-i İslami-i İran.
- 487) Mukaddem, Ali (1978-GT 1357). *Râz-ı Derûn "Mebâhis-i der Bâre-i İnsan ve Mahiyet-i Vücûd" (İçsel Sırlar "İnsan ve Vücudu Konuları Üzerine")*. Tahran: İntişarât-ı Kaknûs.
- 488) Mukaddem, Bedri (2002-GT 1381). *Kârburd-ı Revân-Şinasi der Âmûziş (Revân-Şinasi-i Âmûzişgâhi) (8.baskı) (Eğitimde Psikolojinin Yeri-Eğitim Psikolojisi-)*. tahran: İntişarât-ı Surûş.
- 489) Mumin, Gulam Rıza (ts). *Kembûd-ı Kurdret (Yek Nazariye) (Güçsüzlük-Bir Teori-)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 490) Murtezevi, Şemsi (1971-GT 1350). *Rehnümâyi-i Tahsili ve Müşavere, Usûl ve Fünûn-ı Cedid-i İcrâ-i ân (Eğitim ve Müşavere Klavuzu, Bu Konuda Yeni Uslup ve Yöntemler)*. Tahran: İntişarât-ı Deh-hüda.

- 491) Musaffa, Muhammed Cafer (2009-GT 1388). *İnsan der Esâret-i Fikr (Düşünce Kışkıracındaki İnsan)*. -----: İntişarât-ı Perişân.
- 492) Musevi, Âreş (2009-GT 1388). *Der-âmedi ber Revân-Şinasi-i İlm (Bilimsel Psikolojiye Giriş)*. Kum: İntişarât-ı Püjûhiş-gâh-ı Hevze ve Danışgâh.
- 493) Musevi, Cehân-bahş (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi (Psikoloji)*. Kum: İntişarât-ı Senâbul.
- 494) Mustafevi Ricâli, Siymîn (1969-GT 1348). *Revân-Şinasi-i Muâlim Muhtedi Ber Tip-Şinasi-i Profesör Cristian Castle Mun (Prof. Cristina Castle Mun'ın Tıp Bilimleri Görüşüne Göre Öğretmenler İçin Psikoloji)*. Tahran: (-----).
- 495) Mutavelli, Kazım (2005-GT 1384). *Efkâr-ı Umûmi ve Şive-i İknâ (Toplumsal Algı ve İkna Yolları)*. Tahran: İntişarât-ı Behcet.
- 496) Muvelli, Kerâmet (2009-GT 1388). *Mukaddemâti ber Revân-Kâvi-i Lacan: Mantık ve topoloji (Lacan'ın Psikanalizine Giriş: Mantık ve Topoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 497) Muvelli, Kerâmet (2010-GT 1389). *Mebâni Revân-Kâvi-i Freud-Lacan (Freud-Lacan Psikanalizinin Temelleri)*. Tahran: İntişarât-ı Ney.
- 498) Muzeyyenâni, Rebâbe (2008-GT 1387). *Ana Freud, Piyyş-gâm-ı Revân-Kâvi-i Kûdek ve Nazariye-perdâz-ı Revân-Şinasi-i Men (Ana Freud, Çocuk Psikanalizindeki Öncülüğü ve Benlik Psikolojisinin Teorisyeni)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 499) Muzeyyenâni, Rebâbe (2011-GT 1390). *Melanie Klein*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 500) Muzeyyenâni, Rebâbe (ts). *Sigmund Freud, Bünyân-güzâr-ı Revân-Kâvi (Sigmund Freud, Psikanalizin Kurucusu)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 501) Müctehidi, Seyyid Hüseyin (2010-GT 1389). *Cevân ve Câmî'a ez Diydgâh-ı Revân-Şinasi (Psikolojiye Göre Genç ve Toplum)*. Tahran: İntişarât-ı Katra.

- 502) Müşkütiddini, Abdülhüseyin (1969-GT 1348). *Tefâvut-ı İsti'dât-ha-ı Revâni (Ruhsal ve Düşüncel Farklılıklar)*. Meşhet: İntişarât-ı Danişkede-i Edebiyat ve Ulûm-ı İnsani.
- 503) Nadiri, İzzetullah; Seyf-Nerâki, Meryem (1980-GT 1359). *Reviş-ha-ı Tahkik der Ulûm-i İnsani: Bâ-Te'kid Ber Ulûm-i Terbiyeti (Eğitim Bilimleri Bağlamında İnsan Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri)*. Tahran: (-----).
- 504) Nadiri, İzzetullah; Seyf-Nerâki, Meryem (1982-GT 1361). *Dâniş-Âmûzân-ı İstisnâyi (Ta'rif, Envâ', Viyjegi-ha, İlel ve Taşhis-i Müşkilât-ı Ânân) (İstisnai Öğrenciler-Tanım, Çeşit, Özellikleri, Sebep ve Onların Problemlerinin Sebep ve Tanısı)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 505) Nadiri, İzzetullah; Seyf-Nerâki, Meryem (1985-GT 1364). *İhtilâlât-ı Yâdgiyri (Öğrenme Bozuklukları)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 506) Nadiri, Muhammed Taki (1967-GT 1346). *Perveriş-i Revân, Temerküz-i Neyrû-i Revâni be Menzûr-ı Takvîyet-i Cism ve Revân (Ruhî Terbiye, Ruh ve Bedeni Güçlendirmek Amacıyla Ruhsal Gücü Odaklama)*. Tahran: (-----).
- 507) Nâimi, Ali Muhammed (2003-GT 1382). *Revân-Şinasi-i Âmûziş-i Zebân, Zebân-âmûzi (Dil Eğitimi ve Psikoloji, Dil Öğrenme)*. -----: İntişarât-ı Âjend.
- 508) Nakvi, 'Azam; Fatihi-zade, Meryem (ts). *Kûdek-âzâri (İlel, Âsâr, Dermân) (Çocuk İşkenceciliği-Sebep, Etki, İlaç)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 509) Namazi-zade, Mehdi (1977-GT 1356). *Mebâni-i Revâni-İctimâ'i der Yâdgiyri-i Maharet-ha-ı Verzişi (Sportif Yeteneklerin Kazanmada Psiko-Sosyal Temeller)*. Tahran: İntişarât-ı Dânişkede-i Terbiyet-i Bedeni ve Ulûm-ı Verzişi.
- 510) Nasafet, Murteza (1970-GT 1349). *Usul ve Reviş-ha-ı Âmâr (1. Cild) (Araştırma Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Kitâb-ha-ı Ciybi.
- 511) Nasih, Huma (2009-GT 1388). *Hemrâh bâ Otism ez Taşhis tâ Dermân (Tanı ve Tedavisi İle Birlikte Otizm)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.

- 512) Nasiri, Miytrâ; İsteki, Mehnâz; Mukaddes, Ali Rıza (2008-GT 1387). *Mukaddime-i ber Noro-Psikoloji-i Zaman (Nöropsikolojiye Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Allâme Tabatabayi.
- 513) Nasiri, Mahmud (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi-i İctimâ'i: Berây-ı Danişcûyân-ı Perestâri (Hemşirelik Bölümü Öğrencileri İçin Sosyal Psikoloji)*
- 514) Nasiri, Perviz; Şikâki, Ferhâd (2009-GT 1388). *İstinbât-ı Âmâri der Revân-Şinasi ve Ulûm-i Terbiyeti (Psikoloji ve Eğitim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Peyâm-ı Nur.
- 515) Nasiruddin Sahibi'z-Zemani (Muhammed Hasan) (1961-GT 1340). *Ve... Nemi-Danend Çera? (Ve...Bilmiyorlar Neden?)*. Tahran: İntişarât-ı 'Atâi.
- 516) Nasiruddin Sahibi'z-Zemani (Muhammed Hasan) (1964-GT 1343). *Ân-Sûy-i Çehre-ha (Simanın Öteki Yüzü)*. Tahran: İntişarât-ı 'Atâi.
- 517) Nasiruddin Sahibi'z-Zemani (Muhammed Hasan) (1964-GT 1343). *Rûh-ı Nâbesâmân...(Karmaşık Ruh...)*. Tahran: İntişarât-ı 'Atâyi.
- 518) Nasiruddin Sahibi'z-Zemani (Muhammed Hasan) (1968-GT 1347). *Kitab-ı Ruh-ı Beşer (Beşer Ruhunun Kitabı)*. Tahran: İntişarât-ı 'Atâi.
- 519) Nasiruddin Sahibi'z-Zemani (Muhammed Hasan) (1969-GT 1348). *Dîbâçe-yi ber Rehberi (Klavuzluğa Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı 'Atâyi.
- 520) Nasiruddin Sahibi'z-Zemani (Muhammed Hasan) (1969-GT 1348). *Cevâni-i Pur-Renc (Sıkıntılı Gençlik)*. Tahran: İntişarât-ı 'Atâyi.
- 521) Natıl-ı Hanleri, Perviz (1934-GT 1313). *Revân-Şinasi ve Tatbik-i ân ba Usûl-i Perveriş (Psikoloji ve Eğitim Yöntemindeki Kullanımı)*. Tahran: İntişarât-ı Kânûn-ı Kitab.
- 522) Nazari, Ahmad (ts). *Pervâz-ı Seh Perende-i Deryâyi (Üç Deniz Kuşunun Üçüşü)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 523) Nazır, Mina (1970-GT 1349). *Muntehabi ez Mebâhis-i Revân-Şinasi (Psikoloji Konularından Bir Seçme)*. (----): (----).
- 524) Necâhi, Mustafa (1969-GT 1348). *Fenn-i Revân-Şinasi-i Tecrübi (Deneysel Psikoloji Yöntemi)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.

- 525) Necâti, Hüseyin (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Rüşd (Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Bîkirân.
- 526) Necâti, Hüseyin (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Kûdek (Çocuk Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Bîkirân.
- 527) Necâti, Hüseyin (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Zenâ-şûyi (Evlilik Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Bîkirân.
- 528) Necâti, Hüseyin (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Nev-cevâni (Ergenlik Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Bîkirân.
- 529) Necâti, Hüseyin (2010-GT 1389). *Nakş-i Terbiyeti-i Peder der Hânevâde (Ailede Babanın Eğitimcilik Rolü)*. Tahran: İntişarât-ı Bîkirân.
- 530) Necefi, Mahmud; Rahimiyan-buger, İshak; Bek-dili, İmanullah (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Bâlini-i Selâmet (Suret-bendi ve Dermân) (Klinik Psikolojisi-Çeşitlendirme ve Tedavi)*. Simnân: İntişarât-ı Simnân.
- 531) Nedâmâni, Ebu'l-Fazl (1975-GT 1354). *Ber-resi-i Müşkilât-ı Cevânân-ı Danişgâh-ı Meşhed (Meşhet Üniversitesi Gençlerinin Problemleri Üzerine Bir Araştırma)*. Meşhet: İntişarât-ı Danişgâh-ı Meşhet.
- 532) Nehzet-i Zenân-ı Müselmân (Bâ-Hemkâri-i Umûr-ı Perverişi-i Âmûziş ve Perverişi-i Demâvend) (1980-GT 1359). *Terbiyet ve 'Avâmil-i Terbiyetî Kûdekân (Çocukların Eğitimi ve Eğitim Faktörleri)*. Tahran: İntişarât-ı Nehzet-i Zenân-ı Müselmân.
- 533) Nesefet, Murteza (1975-GT 1354). *Senciş-i Efkâr-ı Danişcûyân-ı Kişver (Ülke Öğrencilerinin Düşüncelerinin Ölçülmesi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 534) Nevâbi, Mahmud (1948-GT 1327). *Erziş-i 'İlmi ve 'Ameli-i Nazariyât-ı Freud (Freud'un Teorilerinin İlmi ve Pratik Önemi)*. Tahran: İntişarât-ı Ma'rifet.
- 535) Nevâbi-nijâd, Şikve (1983-GT 1362). *Reftâr-ha-ı Be-Hencâr ve Nâ-be-hencâr der Kûdekân ve Nev-Cevânân ve Râh-ha-ı Piyşgiri-y-i ve Dermân-ı Nâ-Hencâri-ha (Çocuklar ve Ergenlerde Normal ve Anormal*

- Davranışlar ve Anormal Davranışların Önlenmesi ve Tedavisi*.
Tahran: İntişarât-ı İbtikâr.
- 536) Nevâbi-nijâd, Şikve (2005-GT 1384). *Seh-güftâr der Bâre-i Rehnümâ-i Terbiyet-i Ferzendân (Evlad Yetiştirmede Üç Söz)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Evliyâ ve Mürebbiyân.
- 537) Nevâbi-nijâd, Şikve (2005-GT 1384). *Valideyn ve Âmûziş-i Mesâil-i Cemaat (Aile ve Toplum Meseleleri Eğitimi)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Evliyâ ve Mürebbiyân.
- 538) Nevâbi-nijâd, Şikve (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Zen (Kadın Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı 'İlm.
- 539) Nevâbi-nijâd, Şikve (2008-GT 1387). *Usûl-i Ahlâki ve Erziş-ha-ı Ferhengi der Müşâvere (Mülakatta Kültürel Değerler Ahlaki Uslup)*. Tahran: İntişarât-ı Mehdi Rızai.
- 540) Nevâbi-nijâd, Şikve (2008-GT 1387). *Müşavere-i İzdivâc ve Hânevâde-i Dermâni (Evlilikte Rehberlik ve Aile Terapisi)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Evliyâ ve Mürebbiyân.
- 541) Nevâbi-nijâd, Şikve; Seder-pûşân, Nemce; Fırka-dâni, Âzâde (2008-GT 1387). *Gestalt Dermâni (Gestalt'e Göre Terapi)*. Tahran: İntişarât-ı Fera-revân.
- 542) Nevâbi-nijâd, Şikve (2010-GT 1389). *Rehnümây-i ve Müşavere-i Gurûhi (Kitlese Rehberlik ve Klavuzluk)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 543) Nevâbi-nijâd, Şikve (2011-GT 1390). *Nazariye-ha-i Müşavere ve Revân-Dermâni-i Gurûhi (Danışmanlık Teorileri ve Kitlese Psikoterapi)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 544) Nevbaht (ts). *İlm-i Tabâyi' ya İlm-i Ruh (İnsan Bilimi veya Psikoloji)*. Tahran: (-----).
- 545) Nidamân, Ebu'l-Fazl (Telhis, Takrir ve Girdâverende) (1969-GT 1348). *Revân-Şinasi ve Ziybâ-i Şinasi (Psikoloji ve Güzellik Bilimi)*. Meşhet: İntişarât-ı Bâstan.
- 546) Nigâriş-nejâd, Abdülmecid; Helen Darayi; Kakavend, Ali Rıza (2004-GT 1383). *Reviş-i Tahkik der Ulûm-i Reftâri (Davranış Bilimlerinde Araştırma Yöntemi)*. Tahran: İntişarât-ı Serefraz.

- 547) Nîkcû, Refî'; Çehrâzi, İbrahim (1970-GT 1349). *Ğaflet ve Hasret (Gaflet ve Yakınma)*. Tahran: İntişarât-ı Selâmet-i Fikr.
- 548) Nikhû, Muhammed Rıza; İyzidi, Siyrûs (2004-GT 1383). *Buhrân-ha-ı Cinsi-i Zen Revân-Şinasi-i Çaliş-ha-ı Revâni-Cinsi Zindegi-i Zen (Kadının Cinsel Buhranı, Kadın Hayatının Cinsel Faaliyetleri ve Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Sohan.
- 549) Nikhû, Muhammed Rıza (2005-GT 1384). *Ruy-kerd-ha-ı Dermâni der Revân-Şinasi ve Revân-Pizişki (Psikoloji ve Psikiyatride Detavi Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Sohan.
- 550) Nikhû, Muhammed Rıza; Salari, Areş (2006-GT 1385). *Ferheng-i İstilâhat-ı Mütedâvul der Revân-Şinasi (İngilisi-Farsi) (Psikolojide Güncel Terimler Sözlüğü)*. Tahran: İntişarât-ı Kiyivmers.
- 551) Nikhû, Muhammed Rıza (2006-GT 1385). *Mütûn-i Tahassüsi Revân-Şinasi be Zaban-ı İngilisi: Âmûziş-i Mebâhis-i Revân-Şinasi be Zaban-ı İngilisi ba ... (İngilizcede Psikoloji Özel Metinleri: Psikoloji Konularının İngilizcede ve ...)*. Tahran: İntişarât-ı Sohan.
- 552) Nikhû, Muhammed Rıza (ts). *Zindegi-i Cinsi-i Merdân: Âşinâyî ba Reftâr-ha-ı Cinsi ve Reviş-ha-ı Şinâht ve Dermân-ı İhtilâl-ha-ı Cinsi Merdân (Ergeklerin Cinsel Hayatı: Erkeklerin Cinsel Hayatlarını Tanıma, Anlama Yolları ve Cinsel Bozukluklukların Terapisi)*. Tahran: İntişarât-ı Sohan.
- 553) Niksiyer, Kemaluddin (1957-GT 1336). *Revân-Şinasi-i Umûmi ve İctima'i (Genel ve Sosyal Psikoloji)*. Tahran: (-----).
- 554) Nukrekâr, Mes'ud (1981-GT 1360). *Mukaddime-i ber Revân-Şinasi-i İlmi ve Mahsus der-Bâre-i Paulov-Gerâyî (Bilimsel Psikolojiye Giriş veya Paulovculuk Konusuna Özel)*. Tahran: İntişarât-ı Çekide.
- 555) Nur-Bahş, Cevâd vdi. (ts). *Mekânism-ha-ı Difâ'i-i Revâni (Savunma Mekanizmaları)*. Tahran: İntişarât-ı Behdâşt-ı Revâni.
- 556) Ordubâdi, Ahmed (1956-GT 1335). *Mukaddime-i der Revân-Şinasi (Psikolojiye Giriş)*. Şiraz: (-----).
- 557) Ordubâdi, Ahmed (1960-GT 1339). *Revân-Şinasi-i Dermâni (Psikoterapi)*. Tahran: İntişarât-ı Ma'rifet.

- 558) Pâk-zâd, Mahmud (1982-GT 1361). *Kûdekân-ı İstisnâyi “Şinaht, Âmûziş, Refâh ve Zindegî-ı Ânân” (İstisnai Çocuklar “Anlama, Eğitim, Onlara Hayatlarında Rahatlık Kazandırma)*. Tahran: İntişarât-ı Kânûn-ı Ker-ü Lâl-ha-ı İran ve Âmûzişgâh-ı Nâ-Şinevâyân-ı Nîmrûz.
- 559) Pâk-zâd, Mahmud (1984-GT 1363). *Heyâhû der Dünya-ı Sükût (Sessizlik Dünyasındaki Kargaşa)*. Tahran: İntişarât-ı Kânûn-ı Ker-ü Lâl-ha-ı İran (Bâ Hemkâri-i Revâbit-i Umûmi ve İrşâd-ı Vezâret-i Nift).
- 560) Parsa, Muhammed (1991-GT 1370). *Revân-Şinasi-i Yâdgiyri ber Bünyâd-ı Nazariye-ha (Teoriler Bağlamında Öğrenme Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Bi’set.
- 561) Parsa, Muhammed (1991-GT 1370). *Revân-Şinasi-i Rüşd-i Kûdek ve Nev-cevân (Çocuk ve Ergenin Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Bi’set.
- 562) Parsa, Muhammed; Ahmedvend, Muhammed Ali (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Yâdgiyri (Öğrenme Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 563) Parsa, Muhammed (1991-GT 1370). *Zemine-i Revân-Şinasi (Psikoloji Esasları)*. Tahran: İntişarât-ı Bi’set.
- 564) Parsa, Muhammed (2003-GT 1382). *Bünyâd-ha-ı Revân-Şinasi (Psikolojinin Temelleri)*. Tahran: İntişarât-ı Sohan.
- 565) Parsa, Muhammed (2005-GT 1384). *Mutûn-ı Revân-Şinasi (Psychological texts in English) (Psikoloji Metinleri)*. Tahran: İntişarât-ı Bi’set.
- 566) Parsa, Muhammed (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Yâdgiyri (Öğrenme Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 567) Parsa, Muhammed (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Eğitim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Sohan.
- 568) Parsa, Muhammed (2009-GT 1388). *Zemine-i Nevin-i Revân-Şinasi (Psikolojinin Yeni Temelleri)*. Tahran: İntişarât-ı Bi’set.
- 569) Parsa, Muhammed (2009-GT 1388). *Mutûn-ı Revân-Şinasi bâ Numûne-hay-ı ez Âzmûn-ha-ı Zebân-ı İngilizî Beray-ı Kâr-Şinasi-i*

- Erşed (Yüksek Lisans Dersleri İçin Psikoloji Metinleri ve İngilizce Örnek Metinleriyle)*. Tahran: İntişarât-ı Bi'set.
- 570) Parsa, Muhammed (2010-GT 1389). *Engiyziş ve heyecân (Motivasyon ve Heyecan)*. Tahran: İntişarât-ı Peyâm-ı Nur.
- 571) Parsa, Muhammed; Misger-nijâd, Celil (2010-GT 1389). *Faslü'l-Hitab (Hitabet)*. Tahran: İntişarât-ı Merkez-i Neşr-i Danişgâhi.
- 572) Parsa, Muhammed; Asgari, Muhammed Rıza (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Vezâret-i Âmûziş ve Perveriş.
- 573) Pazargadi, Alauddin (1965-GT 1344). *Yek Bahs-ı Ciddi der Bâre-i Hande ve Şohi ve Ta'sir-i ân der Âmûziş ve Perveriş (Gülme ve Şakalaşma Üzerine Yeni Bir Bakış ve Eğitim ve Öğretimdeki Etkisi)*. Tahran: İntişarât-ı İbn-i Sina.
- 574) Penâhi, Ali Ahmed (2010-GT 1389). *Bâ Dohterem (Kızım)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Âmûzişi ve Püjûhişi-i İmam Homeyni (rh.).
- 575) Penâhi-şehri, Mahmud (2006-GT 1385). *Rehnumâ-ı Sualât-ı "Revân-Şinasi-i İhsas ve İdrâk" Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur (Peyâm-ı Nur Üniversitesi "İhsas ve İdrak Psikolojisi" Soru Bankası)*. Kum: İntişarât-ı Hukûk-ı İslami.
- 576) Penâhi-şehri, Mahmud (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi-i İhsas ve İdrak (6. baskı) (İhsas ve İdrak Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Peyâm-ı Nur.
- 577) Perhâmi, M. (1959-GT 1338). *Revâbit-ı Hat ve Revân-Şinasi ya Râh-ı Pey-burden be ruhiyat ve Bâtın-ı Eşhâs ez Ruy-i Hatt-ı ân-ha (Psikoloji ve Yüz Çizgileri Arasındaki İlişki veya Kişilerin İçlerini ve Ruhi Durumlarını Yüz Çizgilerine Bakarak Okuma)*. Tahran: (-----).
- 578) Perhiz-kâr, Kemal (1976-GT 1355). *Revân-Şinasi-i İnsani (İnsan Psikolojisi)*. İsfahan: Medese-i 'Âli-i Kûriş-i Kebir İsfaha.
- 579) Periver, Ali (1964-GT 1343). *Hoş-Bahti Mukadder Est (Mutluluk Herkesin Takdiri Mi)*. Tahran: İntişarât-ı İkbâl.
- 580) Periver, Ali (1967-GT 1346). *Dûkulû-ha ra Çigûne Perveriş Dehim (İkizleri Nasıl Eğitelim)*. Tahran: İntişarât-ı İbn-i Sina.

- 581) Periver, Ali (1971-GT 1350). *Nâ-Be-Samâni-ha-ı Revâni ve Bîmâri-ha-ı Hâsile ez ân, İlel ve Râh-ı Piyşgîri (Ruhsal Karmaşıklar ve Ona Bağlı Oluşan Hastalıklar, Sebep ve Önlemleri)*. Tahran: İntişarât-ı İntişar.
- 582) Periver, Ali (1977-GT 1356). *Hânevâde ve Şâd-Kâmi (Aile ve Mutluluk)*. Tahran: İntişarât-ı Fecr.
- 583) Periver, Ali (1980-GT 1359). *Efsâne-i Zindegî (Hayat Hikayesi)*. Tahran: İntişarât-ı Asya.
- 584) Periver, Ali (1981-GT 1360). *Sad Pursiş-i Cevânân (Gençlerin Sorduğu Yüz Soru)*. Tahran: İntişarât-ı Asya.
- 585) Periver, Ali (2008-GT 1387). *Revân-Şinasi Nasihat Niyst, Belki Hodşinasi Est (Psikoloji Öğüt Değil, Belki Kendini Tanımadır)*. Tahran: İntişarât-ı Zihn-âviz.
- 586) Periver, Ali (ts). *Durûd-i Şâdi (Mutluluk Hikayesi)*. Tahran: İntişarât-ı Asya.
- 587) Periver, Ali (ts). *İlel-i Bî-hâbi-ha-ı Kûdekân (Çocukların Uygusuzluk Sebepleri)*. Tahran: İntişarât-ı İntişar.
- 588) Periver, Ali (ts). *Nev-zâd-ı Sâlim (Sağlıklı Bebek)*. Tahran: İntişarât-ı Horşeyd-i Nev.
- 589) Periver, Ali (ts). *Terbiyet ve Tendürüsti (Eğitim ve Sağlıklılık)*. Tahran: İntişarât-ı Asya.
- 590) Pervâ, Mehdi (1984-GT 1363). *Revân-Şinasi-i San'ati ve Müdiriyyet (İletişim ve Sanat Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı İntişar.
- 591) Pervin-Zamir, Ebü'l-Kasım (1940-GT 1319). *Bîniş-i İnsan ya Âdem Şinasi (İnsana Bakış veya Adem Tanıma)*. Tahran: Çap-Hane ve Kitab-Hane-i Merkezi.
- 592) Pîşyâre, İbrahim (2010-GT 1389). *Mebâni-i Aseb-Revân-Şinahti-i Yâd-giyri (Heyecan, Hafıza ve Teveccüh) (Sinir Sistemi ve Öğrenme Psikolojisi Temelleri-Heyecan, Hafıza ve Dikkat)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Ulûm-ı Pizişki ve Hidemât-ı Behdâşti-i Dermâni-i İran.
- 593) Pûr-Bâkır, İyrec (1983-GT 1362). *Âkide-ha-ı Revân-Şinasi "Mecmüa-ı Sad Makale-i Revân-Şinasi ve Revân-Kâvi (Psikolojik Düşünceler*

- “Psikoloji ve Psikanalizle İlgili Yüz Makale”). Tahran: İntişarât-ı Asya.
- 594) Pûr,cehân, Perisâ; Mehri-nijâd, Seyyid Ebu'l-Kasım (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Rüşd (Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı İlmi ve Ferhengi.
- 595) Pûr-efkâri, Nasredullah (1985-GT 1364). *Nişâne-Şinasi-i Bîmâri-ha-ı Revâni (Ruh Hastalıklarını Tanıma Yolları)*. Tebriz: İntişarât-ı Risâlet.
- 596) Pûr-mukaddes, Ali (1969-GT 1348). *Revân-Şinasi-i Engiyze-ha ve 'Avâtıf (Güdüler ve Duygular Psikolojisi)*. İsfahan: İntişarât-ı Maş'al.
- 597) Râd-meniş, Müslim (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Zenân: Yek-Sad Râz-ı Zenân be-hemrâh-ı Yek-Sad Maharet-i İrtibâti (Kadın Psikolojisi: Kadınların Yüz Yönleri ve Onlarla İrtibata Geçmek İçin Yüz Yol)*. -----: İntişarât-ı Resâne-i Tahassüsü.
- 598) Râd-meniş, Müslim (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Merd: Yek-Sad-ü Pincâh Râz ez Merdân be-hemrâh-ı Yek-Sad-ü Pincâh Maharet-i İrtibati (Erkek Psikolojisi: Erkeklerin Yüz Elli Yönü ve Onlarla İrtibata Geçmek İçin Yüz Elli Yol)*. -----: İntişarât-ı Resâne-i Tahassüsü.
- 599) Rafî'i, Hasan vdi. (ts). *Reviş-ha-ı Tahkik Beyn-i Rişte-i der İ'tiyât ve Sair Müşkilât ve İnhirafât-ı İctimâ'i, Keyfi ve Kemmi (Bağımlılık ve Diğer Sosyal, Niteliksel ve Nicelikse Sapkınlıklar Üzerine Araştırma Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 600) Rafî'i, Mustafa (2009-GT 1388). *Revân-ı Salim ve Kalb-ı Salim (Sağlam Ruh ve Sağlam Kalp)*. Tahran: İntişarât-ı Ercümend.
- 601) Rafî'i, Tal'at (2003-GT 1382). *Tahlili ber Revân-Şinasi-i Zen der İzdivâc-ı Muakkat (Geçici Evlilikte Kadın Psikolojinin Analizi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 602) Rafî'i, Tal'at; Gulami Kâkâvendi, Murteza (2004-GT 1383). *Hareket-ha ve Bâzi-ha-ı Mevzûn, Ritmik, Rehnümây-i Vâlideyn, Mürebbiyân ve Dermân-gerân (Hareketler ve Dengeli ve Ritmik Oyunlar, Aileler, Hocalar ve Terapistlerin Rehberliği)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 603) Rafî'i, Tal'at (2008-GT 1387). *Otizm: Erzyâbi ve Dermân (Otizm: İnceleme ve Tedavi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.

- 604) Rahmani, Mehri (2008-GT 1387). *İrtibât Miyân-ı 'İşk ve Revâbit-ı Cinsi ez Diydgâh-ı Revân-Şinasi (Psikolojik Bakış Açısıyla Aşk ve Cinsel Yakınlık Arasında Münasebet)*. Tahran: İntişarât-ı Elburz.
- 605) Rahmani Yezderi, Ali Can (2000-GT 1379). *Âsib-Şinasi-i Terbiyet (1. Cild) (2. Baskı) (Eğitimde Problemleri Tanıma)*. Kum: İntişarât-ı Meşhûr.
- 606) Rahimiyan-buger, İshak; Şâreh, Hüseyin (2008-GT 1387). *Arnold Lazarus ve Revân-Dermâni-i Çend-Vechi (Arnold Lazarus ve Çok Yönlü Psikoterapi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 607) Rahimiyân-buger, İshak (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Bâlini-i Selâmet (Klinik Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 608) Rahimiyân, Hürriye Banu (2002-Gt 1381). *Nazariye-ha ve Reviş-ha-ı Müşavere ve Revân-Dermâni (Psikoterapi ve Mülakat Yol ve Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Mehr-dâd.
- 609) Râ'i, Mehdi (1974-GT 1353). *Hastagi-i Cismi ve Revâni, İlel, 'Alâyim ve Dermân (Bedensel ve Ruhsal Yorgunluk, Sebep, Belirti ve Tedavi)*. Tahran: İntişarât-ı Deh-hüda.
- 610) Raşidpûr Tahrani, Mecid (ts). *Nâ-Hemvâri-ha (Engebeler)*. Kum: İntişarât-ı Kitâb-hane-i Seyyâr Hayri Tahrani (Ba Hem-Kâri-ha-ı Şirket-i Sehami İntişar).
- 611) Rebi'i, Abbas Ali; Zamani, Peymân; Ferâhani Selim-âbadi, Fatma (2003-GT 1382). *Noroloji, Anatomi ve Mikanizm-i Güftâr (Konuşma Noroloji, Anatomi ve Mekanizmi)*. Tahran: İntişarât-ı Âtrûpât.
- 612) Rehimi, Gulam Hüseyin (1996-GT 1375). *Dâstan-ha-ı Âmûzende (2. baskı) (Eğitici Hikayeler)*. Tahran: İntişarât-ı Muellif.
- 613) Rehimi, Mustafa (1973-GT 1352). *Dîd-Gâh-ha (Görüşler)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 614) Restgâr, İyrec (2009-GT 1388). *Şehr-i Leylî (Leyli'nin Şehri)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 615) Rezevi, Muhammed Cevâd (1974-GT 1353). *İnhirâf-ı Cevânân (Ez Diydgâh-ı Kanun-ı Cami'a-Şinasi ve Revân-Şinasi) (-Psikoloji ve Sosyoloji Kanununa Göre-Ergenlerin Taşkınlıkları)*. Tahran: (-----).

- 616) Ruhâni, ‘Abbas Ali (1959-GT 1338). *Revân-Şinasi-i Rüşd (Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Vezâret-i Ferheng.
- 617) Ruhâni, ‘Abbas Ali (1964-GT 1343). *Kûdek ez Âğâz tâ Devre-i Kûdekistâni ez Nazar-ı Revân-Şinasi-i Perverişi (Eğitim Psikolojisi Bakımından Çocuğun Doğumdan Anaokuluna Kadarki Süreci)*. Tahran: (-----).
- 618) Rûzbehâni, Lütfullah vdi. (1984-GT 1363). *İrs, Muhit ve Selâmet-i Kûdek (Kalıtım, Çevre ve Çocuğun Sağlığı)*. Tahran: İntişarât-ı ‘Atâyî.
- 619) Saatçi, Mahmud (1978-GT 1357). *Revân-Şinasi-i Kâr (Kar-burd Revân-Şinasi der Kâr, Sazımân ve Müdiriyyet) (İş Psikolojisi-İş, Örgütsel Faaliyetler ve İletişimde Psikolojinin Kullanımı)*. Tahran: İntişarât-ı Kitab-hâne-i Ferverdîn.
- 620) Saatçi, Mahmud (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Kâr-Burd Berây-i Müdirân (Yöneticiler İçin Uygulamalı Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Vîrâyîş.
- 621) Saatçi, Mahmud (2006-GT 1385). *Müşavere ve Revân-Dermâni (Danışma ve Psikoterapi)*. Tahran: İntişarât-ı Viyrâyîş.
- 622) Saatçi, Mahmud (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Kâr-budri Berây-i Müdiyrân (Yöneticiler İçin Uygulamalı Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Viyrâyîş.
- 623) Saatçi, Mahmud (2007-GT 1386). *Revân-Şinasi-i Behreveri (Verimlilik Psikolojisi-Productivity-)*. Tahran: İntişarât-ı Viyrâyîş.
- 624) Saatçi, Mahmud (2008-GT 1387). *Danisteni-ha-ı Revân-Şinasi (Psikolojide Bilinmesi Gerekenler)*. Tahran: İntişarât-ı İlm.
- 625) Saatçi, Mahmud (2008-GT 1387). *Nazariye-ha-ı Müşâvere ve Revân-dermâni (Danışma ve Psikoterapi Teorileri)*. Tahran: İntişarât-ı Viyrâyîş.
- 626) Saatçi, Mahmud (2008-GT 1387). *Revân-Şinasi-i Müdiyriyyet (Yönetim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Viyrâyîş.
- 627) Saatçi, Mahmud (2010-GT 1389). *Behdâşt-ı Revâni der Muhit-i Kâr (İş Ortamında Ruh Sağlığı)*. Tahran: İntişarât-ı Viyrâyîş.

- 628) Saatçi, Mahmud (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Sanati ve Sazımanı (Endüstriyel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Viyrâyiş.
- 629) Saatçi, Mahmud; Asadi, Pervâ; Birücerdi, Şehla (2011-GT 1390). *Vaje-nâme-i Revân-Şinasi ve Zemine-ha-ı Vabeste: İngilizce-Farsi, Farsi-İngilizce (Psikoloji ve Yakın Bilimler Sözlüğü: İngilizce-Farsça, Farsça-İngilizce)*
- 630) Sabit, Mehrdâd vdi. (2004-GT 1383). *Reviş-i Tanzim ve Güzârîş der Revân-Şinasi-i Müşavere ve Ulûm-ı Terbiyeti, Risale-ha ve Payan-nâme-ha-ı Tahsili (Psikolojik Danışmanlık, Risaleler, Tezler ve Eğitim Bilimlerinde Veri Toplama ve Düzenleme Yöntemleri,)*. Tahran: İntişarât-ı Revân.
- 631) Safevi, Hasan (1972-GT 1351). *Pâye-ha-ı Revân-Şinasi (Psikolojinin Esasları)*. Tahran: İntişarât-ı Danişkede-i Ulûm-ı İrtibâtât-ı İctima’i.
- 632) Safevi, Emanullah (2004-GT 1383). *Tarih-i Âmûziş ve Perveriş-i İnan (İnanın Eğitim ve Öğretim Tarihi)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 633) Safi, Kasim (1975-GT 1354). *Tahkik der Zemine-i Kâr-burd-ı Zaman-ı Ferâğat-i Danişcûyân-ı Danişgâh-ı Tahran (Tahran Üniversitesi Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Fırsatları Üzerine)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 634) Sahibi, Ali (2010-Gt 1389). *Kıssa-ı Dermâni (Terapi Hikayeleri)*. Tahran: İntişarât-ı Ercümend.
- 635) Saîdi, M. (1983-GT 1362). *Revân-Şinasi ve Perveriş-i Kûdek (Psikoloji ve Çocuk Eğitimi)*. Tahran: İntişarât-ı Bünyâd.
- 636) Sa’idi-pûr (Redaktör) (ts). *Revân-Şinasi der Hidmet-i Beşer (İnsan Yaradılışı ve Psikoloji)*. (-----): (-----).
- 637) Salahi, Câvid (1975-GT 1354). *Der Bâre-i Bezeh-kâri Etfâl ve Nev-cevânân (Çocuk ve Ergenlerin Agresiflikleri Üzerine)*. Tahran: İntişarât-ı Gûtemberk.
- 638) Salahi, Câvid (1976-GT 1355). *Ahz-ı Tasmim der Bâre-i Kûdekân ve Nev-cevânân-ı Bezeh-kâr ve Nâ-Sazgâr (Agresif ve Normal Çocuk ve Ergenler Hakkında Alınan Karar)*. Tahran: İntişarât-ı Gûtemberg.

- 639) Salari-fer, Muhammed Rıza (2011-GT 1390). *Âşınâyi bâ Revân-Şinasi (Psikolojinin Tanıtımı)*. Kum: İntişarât-ı Hâcer.
- 640) Salavati, Müjgân; Yeke-yezdân-dost, Ruhsâre (2010-GT 1389). *Tarh-vâre-i Dermâni (Terapi Yöntemi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 641) Salihi, Cevâd (2003-GT 1382). *Bernâme-riyzi-i Tahsili (Çalışma Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Mehr-i Nur.
- 642) Salihi, Cevâd; Kakavend, Ali Rıza; Fumeni, Gulam Hüseyin İntisar (2005-GT 1384). *Reviş-i Tahkik der Revân-Şinasi ve Ulûm-i Terbiyeti (Psikoloji ve Eğitim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Ser-efrâz.
- 643) Salihi, Cevâd; Kakavend, Ali Rıza; Fumeni, Gulam Hüseyin İntisar (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Ser-efrâz.
- 644) Salihi, İrec (1992-GT 1371). *Zencire-ha-ı İ'tiyâd (Bağımlılık Zincirleri)*. Tahran: Âvâyi Nur.
- 645) Samedi, Seyyid Ali (2010-GT 1389). *Bâzi-i Dermâni (Nazariye-ha, Encâm-ı Püjûhiş ve Reviş-ha-ı Müdâhele) (Terapi Oyunları-Teoriler, Araştırma Sonuçları ve Mülakat Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 646) Samedi, Seyyid Ali (ts). *Maria Montessori, Nizam-ı Nevin-i Terbiyeti ve Âmûzişi-i Kûdekân (Maria Montessori, Çocukların Eğitim ve Öğretimlerinde Yeni Yöntem)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 647) Sami, Kazım (1983-GT 1362). *Ber-resi-i Nazariyât-ı Muhtelif der Bâre-i Havb-diyden "Rüya" (Rüya Görmede Farklı Nazariyelerin İncelenmesi "Rüya")*. Tahran: İntişarât-ı Rez.
- 648) Sani'i, Perviz (1965-GT 1344). *Kanun ve Şahsiyet, Tahkiki der Revân-Şinasi-i İctimâ'i-i İran (Kanun ve Şahsiyet, İran Sosyal-Psikolojinin Üzerine Bir Araştırma)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 649) Seccâdiye, Muhammed Ali; Fidâyi, Ferid (1986-GT 1365). *Şinaht, Piyşgiyri ve Dermân-ı İ'tiyâd (Bağımlılık, Tanımlanması, Önlenmesi ve Tedavisi)*. Tahran: İntişarât-ı Taymâz.

- 650) Selami (1963-GT 1342). *Mehr-i Mâder Berây-i İcâd-ı Ruh-ı Sâlim (Sağlık Psikolojiye Sahip Olmak İçin Anne Mehrinin Rolü)*. Şiraz: İntişarât-ı Merkez-i Bihdâşt-ı Revâni-i Şiraz.
- 651) Selimi Eşkûri, Hadi (1976-GT 1355). *Tâze-ha-ı Revân-Pizişki-i Kûdekân ve Nev-cevânân (Çocuk ve Ergenlerin Psikoterapisinde Yenilikler)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 652) Selimi Eşkûri, Hadi (1976-GT 1355). *'Akab-Mandegi-i Zihni, Taşhis ve Dermân-ı Dârûyi, Âmûziş ve Piyşgiyri (Zihinsel Engellilik, Tanı ve İlaçla Tedavi, Eğitim ve Önlem)*. Tahran: (-----).
- 653) Selimi Eşkûri, Hadi; Mukaddemi, Zehra (1979-GT 1358). *Mütalaa-ı Rüşd-i Revâni-i Yek Kûdek-i İrani der Dû-Sal-ı Evvel-i Zindegi ve Mukayese-i ân Bâ Kûdekân-ı Hârici (İranlı Bir Çocuğun Doğduğu İlk İki Senede Ruhsal Gelişimi Üzerine Bir İnceleme ve Dış Ülkelerdeki Çocuklarla Karşılaştırılması)*. Tahran: (-----).
- 654) Semisân, İffet (1975-GT 1354). *Rehnümâ-i Perveriş-i Kûdekân ve Nev-Cevânân*. Tahran: (-----).
- 655) Senâyi, Bakır (1983-GT 1362). *Revân-Dermâni ve Müşâvere-i Gurûhi (Psikoterapi ve Kitlesele Danışma)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 656) Ser-gülzari, Muhammed Rıza (2010-Gt 1389). *Şahsiyet-i Salim (Sağlıklı Kişilik)*. Tahran: İntişarât-ı Katra.
- 657) Serveri, Muhammed Hüseyin (1987-GT 1366). *Revân-Şinasi-i Tecrübi (Deneysele Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 658) Serveri, Muhammed Hüseyin (2008-GT 1387). *Wilhelm Reich, Nazariye-i Sarfa-cûyi-i Cinsi (Wilhelm Reich, Cinsel Tasarruf Teorisi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 659) Serveri, Muhammed Hüseyin (2008-GT 1387). *Revân-Şinasi-i Kâr (İş Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Ulûm-ı Beh-ziyesti ve Tevân-bahşi.
- 660) Seyf, Ali Ekber (1985-GT 1364). *Endâze-giyri ve Erziş-yâbi-i Piyşreft-i Tahsili (Eğitimde Gelişmenin İncelenmesi ve Araştırılması)*. Tahran: İntişarât-ı Âgâh.
- 661) Seyf, Ali Ekber (1998-GT 1377). *Revan-Şinasi-i Perverişi (20. baskı) (Eğitim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Âgâh.

- 662) Seyf, Ali Ekber (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Rište-i Ulûm-i Terbiyeti-Revân-Şinasi) (13. baskı) (Eğitim Psikolojisi-Psikoloji-Eğitim Bilimleri Bölümü)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 663) Seyf, Ali Ekber (2008-GT 1387). *Reviş-i Tahhiye Püjûhiş-nâme der Revân-Şinasi ve Ulûm-ı Terbiyeti (Psikoloji ve Eğitim Bilimlerinde Bülten Hazırlama Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Devrân.
- 664) Seyf, Ali Ekber (2009-Gt 1388). *Reviş-ha-ı Yâdgiyri ve Mutalaa (Çalışma ve Öğrenme Yöntemleri)*. Tahram: İntişarât-ı Devrân.
- 665) Seyf, Ali Ekber (2010-GT 1389). *Endâze-giyri, Senciş ve Erzişyâbi-i Âmûziş (Sosyal Bilimlerde Ölçme Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Devrân.
- 666) Seyf, Ali Ekber (2010-GT 1389). *Senciş-i Ferâyend ve Ferâverde-i Yâdgiyri (Öğrenme Süreci ve Süreç Üzerine)*. Tahran: İntişarât-ı Devrân.
- 667) Seyf, Ali Ekber (2010-GT 1389). *Endâze-giyri ve Senciş der Ulûm-ı Terbiyeti (Eğitim Bilimlerinde Ölçme)*. Tahran: İntişarât-ı Peyâm-ı Nur.
- 668) Seyf, Ali Ekber vdi. (2010-GT 1389). *Vaje-nâme-i Revân-Şinasi ve Zemine-ha-ı Vabeste: Farsi-İngilisi (Psikoloji ve Yakın Alanlar Sözlüğü: İngilizce-Farsça)*. Tahran: İntişarât-ı Ferheng-i Maasır.
- 669) Seyf, Ali Ekber (2010-GT 1389). *Tağir-i Reftâr ve Reftâr-ı Dermâni: Nazariye-ha ve Reviş-ha (Davranış Değişikliği ve Davranış Terapisi: Teoriler ve Yöntemler)*. Tahran: İntişarât-ı Devrân.
- 670) Seyf, Ali Ekber (2011-GT 1390). *Revân-Şinasi-i Perverişi-i Nevin: Revân-Şinasi-i Yâdgiyri ve Âmûzişi (Yeni Eğitim Psikolojisi: Öğrenme ve Eğitim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Devrân.
- 671) Seyf, Sosan vdi. (2002-GT 1381). *Revân-Şinasi-i Rüşd (1) (Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 672) Seyf Behzâd, Ferruh (1984-GT 1363). *Revân-ı Âdemi (İnsan Psikolojisi)*. Tahran: (-----).
- 673) Seyyid Hüseyini, Rıza (1974-GT 1353). *Mekteb-ha-ı Edebi (Edebi Ekoller)*. Tahran: İntişarât-ı Neyl.

- 674) Seyyid Muhammedi, Yahya (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Ersebâran.
- 675) Seyyid Muhammedi, Yahya (2010-GT 1389). *Mutûn-ı Revân-Şinasi be Zebân-ı İngilizisi (İngilizce'de Psikoloji Metinleri)*. Tahran: İntişarât-ı Revân.
- 676) Seyyid Ulvi, İbrahim (1980-GT 1359). *İyn Gûne Terbiyet Künim (Böyle Eğitelim)*. Tahran: İntişarât-ı Râh-ı İmam.
- 677) Seyyâr, Abdullah (1983-GT 1362). *Kuvâ-ı Mahfiyy-e (Esrâr ve Şügüfti-ha-ı Vücüd-i İnsan) (Gizli Güçler-İnsan Vücudunun Gariplikleri)*. Tahran: İntişarât-ı Mîr.
- 678) Sinâ'î, Mahmud (1970-GT 1349). *Revân-Şinasi-i Âmûhten (Öğrenme Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 679) Sinâ-pûr, Rüyâ (2001-GT 1380). *Rûh-ı Ma'sûk (Maşukun Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Pegâh.
- 680) Siyasi, Ali Ekber (1938-GT 1317). *İlmü'n-Nefs ya Revân-Şinasi ez Lihâz-ı Tarbiyet (İlmü'n-Nefs veya Eğitim Bakımından Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Vezâret-ı Maarif.
- 681) Siyasi, Ali Ekber (1941-GT 1320). *Revân-Şinasi-i Perverişi (Eğitim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Şireket-i Kütüb-i Dersi.
- 682) Siyasi, Ali Ekber (1962-GT 1341). *Hûş ve Hired (Zeka ve Bilgelik)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 683) Siyasi, Ali Ekber (1976-GT 1355). *Revân-Şinasi-i Şahsiyet (Kişilik Psikolojisi)*. Tahran: Kitab-ha-ı Siymûrg.
- 684) Siyasi, Ali Ekber (1977-GT 1356). *Revân-Şinasi-i Cinâyi (Suçluluk Psikolojisi)*. Tahran: (-----).
- 685) Siyasi, Ali Ekber (1992-GT 1371). *Nazariye-ha-i Şahsiyet (5. baskı) (Kişilik Teorileri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 686) Sultani-fer, Hasan (1976-GT 1355). *Ferheng-i Muhtasar-ı Revân-Şinasi ve Revân-Pizişki (Psikoloji ve Psikiyatri Sözlüğü)*. Meşhet: İntişarât-ı Hiramâni.
- 687) Sultani-fer, Hasan (1977-GT 1356). *Bâztâb-ı İhsâs, Çend Makale der Zemine-i Revân-Şinasi, Revân-Pizişki ve Pedîde-ha-ı İctima'i*

- (*Duyguların Yansıması, Psikoloji, Psikoterapi ve Sosyal Olaylar Üzerine Birkaç Makale*). Meşhet: İntişarât-ı Bâstân.
- 688) Sureyya, Seyyid Mehdi (2010-GT 1389). *Şahsiyet der Ferheng bâ Hutûti ez Çehre-i Ferhengi-i İran (İranlılık Kültürü Bağlamında Kişilik)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 689) Sureyya, Seyyid Mehdi (ts). *Şuûri Diyger (Çeşm-i Bâtin) (Diğer Düşünce-Deruni Göz-)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 690) Surha-dûn, Yeldâyi (1979-GT 1358). *Kûdek ve Bâzi (Çocuk ve Oyun)*. Tahran: İntişarât-ı Danişkede-i Terbiyet-i Bedeni ve Ulûm-i Verzişi.
- 691) Suri, Ahmed (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi ve Behdâşt-ı Revâni (Psikoloji ve Ruh Sağlığı)*. Tahran: İntişarât-ı Cehân-ı Câm-ı Cem.
- 692) Suri, Ahmed (ts). *Revân-Şinasi-i Trafik (Trafik Psikolojisi)*. -----: İntişarât-ı ‘Asr ve Nevişte.
- 693) Süleymani, Muhin (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi-i İcdivâc ve Zenaşûyi (Evlilik Psikolojisi ve Karı-kocalık)*. Meşhet: İntişarât-ı Rahiyân-ı Sebz.
- 694) Süleymân-zade, Ekber; Vefâi-mehr, Muhammed (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Sanati Kâr Sazımâni (Endüstriyel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Âzâde.
- 695) Sütûde, Hidayetullah (2007-GT 1386). *Revân-Şinasi-i İctimai (6. Baskı) (Sosyal Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Âvâ-yı Nur.
- 696) Sütûde, Hidayetullah; Pâzend, Efsane; Mîrzayi, Behište (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Cinâyi (Suçluluk Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Âvâ-ı Nur.
- 697) Şâkiri, Abdülhüseyin (1989-GT 1368). *Mevâd-ı Muhaddir ve İ’tiyâd (Uyuşturucu ve Bağımlılık)*. Tahran: İntişarât-ı Gûtenberg.
- 698) Şamlu, Sa’id (1969-GT 1348). *Behdâşt-ı Revâni (Ruh Sağlığı)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 699) Şamlu, Sa’id (1984-GT 1363). *Mekteb-ha ve Nazariye-ha der Revân-Şinasi-i Şahsiyet (Kişilik Psikolojisinde Ekoller ve Teoriler)*. Tahran: İntişarât-ı Çihr.

- 700) Şamlu, Sa'id (1989-GT 1368). *Âsib-Şinasi-i Revâni (Psikoterapi)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 701) Şamlu, Sa'id (2003-GT 1382). *Revân-Şinasi-i Şahsiyet (7. baskı) (Kişilik Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 702) Şamlu, Sa'id (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Bâlini (12. baskı) (Klinik Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 703) Şâpûriyân, Rıza (1977-GT 1356). *Kûdek ve Perveriş (Çocuk ve Eğitim)*. Tahran: İntişarât-ı Mecelle-i Mekteb-i Mam (Mum).
- 704) Şâpûriyân, Rıza (1978-GT 1357). *Mukaddime-i ber Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikolojiye Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Rûzbihân.
- 705) Şefi'âbâdi, Abdullah (1979-GT 1358). *Funûn-i Terbiyet-i Kûdek, Rahnüma-i Valideyn, Mualliman ve Müşavürân (Çocuk Eğitim Yolları, Aile, Öğretmen ve Danışmanlar Klavuzu)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 706) Şefi'âbâdi, Abdullah (1980-GT 1359). *Rehnümâyî ve Müşavere-i Şüğli ve Hirfe-i ve Nazariye-ha-ı İntihâb-ı Şüğl (İş ve Meşguliyette Danışmanlık ve Klavuzluk ve İş Seçimindeki Teoriler)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 707) Şefi'âbâdi, Abdullah; Nasiri, Gulam Rıza (1986-GT 1365). *Nazariye-ha-ı Müşâvere ve Revân-Dermâni (Danışma Teorileri ve Psikoterapi)*. Tahran: İntişarât-ı Neşr-i Danişgâhi.
- 708) Şehâbi, Ali Ekber (1938-GT 1317). *Usûl-ı Revân-Şinasi ez Nazar-ı Ta'lim ve Terbiyet (Eğitim ve Öğretim Bakımından Psikoloji Esasları)*. Tahran: İntişarât-ı Kitab-hane ve Çap-hane-i Merkezi.
- 709) Şehbâzi, Perviz (1978-GT 1357). *Revân-Şinasi Yek İlm-i der Hal-ı Pîşreft (Yeni Gelişmekte Olan Bir Bilim Olarak Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Milli.
- 710) Şehrârây, Mehrnâz (1982-GT 1361). *Usul ve Mebâni-i Rüşd (Gelişimin Yöntem ve Temelleri)*. Tahran: İntişarât-ı Kânûn-ı Perveriş-i Fikri-i Kûdekân ve Nev-Cevânân.
- 711) Şehrârây, Mehrnâz (1984-GT 1363). *Rüşd der Devrân-ı Kabl-ez Tevellüd (Doğum Öncesindeki Gelişim)*. Tahran: İntişarât-ı Kânûn-ı Perveriş-i Fikri-i Kûdekân ve Nev-Cevânân.

- 712) Şehristâni, Muhammed vdi. (1965-GT 1344). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti Beray-i Muâlim (Öğretmenler İçin Eğitim Psikolojisi)*. Meşhet: İntişarât-ı Bâstân.
- 713) Şemsü'l-Me'âni, Hamid (1964-GT 1343). *Mesâil-i Revân-Şinasi (Psikolojisi Meseleleri)*. Tahran: İntişarât-ı Zivar (Zuvvar).
- 714) Şeri'ât-medâri, Ali (ts). *Erzişyâbi-i Şahsiyet der Münâsibât-ı İctimâ'i (Sosyal İlişkilerde Kişiliğin Tespiti)*. İsfahan: Kaim.
- 715) Şeri'at-medâri, Ali (ts). *Mukaddime-i Revân-Şinasi (Psikolojiye Giriş)*. İsfahan: İntişarât-ı Maş'al.
- 716) Şeri'at-medâri, Ali (1988-GT 1367). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Eğitim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 717) Şerifi, Hasan Paşa (1997-GT 1376). *Nazariye ve Kârburd-ı Âzmûn-ha-i Hûş ve Şahsiyet (Kişilik ve Zeka Teorileri ve Testlerinin Kullanımı)*. Tahran: İntişarât-ı Sohen.
- 718) Şerifi, Hasan Paşa; Necefi-zend, Cafer (2003-GT 1382). *Reviş-ha-ı Âmâri der Ulûm-ı Reftâri (8. baskı) (Davranış Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Sohan.
- 719) Şerifi, Hasan Paşa (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Hûş ve Senciş-i ân (Psikoloji ve Zeka Testleri)*. Tahran: İntişarât-ı Peyâm-ı Nur.
- 720) Şerifi, Hasan Paşa (ts). *Senciş ve Endâze-giyri der Âmûziş ve Perveriş ve Revân-Şinasi (Psikoloji ve Eğitim Bilimlerinde Ölçme)*. Tahran: İntişarât-ı İşrâk.
- 721) Şerifi, Sureyya (2009-GT 1388). *Kitab-ı Kûçek-i Şâdi, Râz-ha-ı Berây-ı Şâd-ziysten (Mutluluk Küçük Kitabı, Mutlu Yaşama Yolları)*. Tahran: İntişarât-ı Ferâ-revân.
- 722) Şerifi, Derâmedi, Pervin (2002-GT 1381). *Revân-Şinasi-i Kûdekân-ı İstisnâi (İstisnai Çocuklar Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Revân-Senci.
- 723) Şerifi Derâmedi, Pervin (2009-GT 1388). *Melanie Klein*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 724) Şeyh, Muhammed Ali (1978-GT 1357). *Pijûhişi der Endişe-ha-ı İbn-i Haldûn (İbn-i Haldun'un Düşüncesi Üzerine Bir Araştırma)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Milli İran.

- 725) Şeyhâvendi, D. (1974-GT 1353). *Âsib-Şinasi-i İctimâ'i (Sosyal Çöküntünün Tespiti)*. Tahran: İntişarât-ı Neşr ve Pehş-i Kitab.
- 726) Şikâki, Ferhâd; Ali Ekber, Mehnâz; Selâmet, Abbas (2010-GT 1389). *Reviş-ha-ı Âmâr-ı İstinbâti der Revân-Şinasi ve Ulûm-ı Terbiyeti (Psikoloji ve Eğitim Bilimlerinde Ölçme Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Peyâm-ı Nur.
- 727) Şi'ârinijad, Ali Ekber (1965-GT 1344). *Ferheng-i İstilahât (Terbiyeti, Revân-Puzişki, Revân-Kâvi, Cami'a-Şinasi, Revân-Şinasi, Felsefi) (Terimler Sözlüğü-Eğitim, Psikoterapi, Psikanaliz, Sosyoloji, Psikoloji, Felsefe)*. Tahran: İntişarât-ı Kitab-Furûşi Hacc Muhammed Bakır Hakikat.
- 728) Şi'ârinijad, Ali Ekber (1970-GT 1349). *Nakş-i Fa'aliyet-ha-ı Favk-ı Bernâme der Terbiyet-i Nev-cevânân (Program Dışı Eğitimin Ergenler Üzerindeki Etkisi)*. Tebriz: İntişarât-ı İbn-i Sina.
- 729) Şi'ârinijad, Ali Ekber (1970-GT 1349). *Revân-Şinasi-i Yâdgiyri (Kâr-Burd-i Revân-Şinasi der Terbiyet) (Öğrenme Psikolojisi-Psikolojinin Eğitimde Kullanımı-)*. Tahran: İntişarât-ı Kitab-Furûşi-i Tahran.
- 730) Şi'ârinijad, Ali Ekber (1972-GT 1351). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti ve Revân-Şinasi-i Nev-cevâni (Eğitim Psikolojisi ve Ergenlik Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Vezâret-i Âmûziş ve Perveriş.
- 731) Şi'ârinijad, Ali Ekber (1973-GT 1352). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Rüşd ve Yâdgiyri) (Eğitim Psikolojisi-Gelişim ve Öğrenme-)*. Tahran: İntişarât-ı Kitab-ha-ı Ciybi.
- 732) Şi'ârinijad, Ali Ekber (1975-GT 1354). *Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Sipâhiyân.
- 733) Şi'ârinijad, Ali Ekber (1987-GT 1366). *Mebâni-i Revân-Şinahti-i Terbiyet (Eğitim Psikolojisine Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Mutali'ât ve Tahkikât-ı Ferhengi.
- 734) Şi'ârinijad, Ali Ekber (1993-GT 1372). *Revân-Şinasi-i Rüşd (18. baskı) (Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.

- 735) Şi'ârinijad, Ali Ekber (1993-GT 1372). *Usul-i Edebiyat-ı Kûdekân (Çocukların Konuşma Yöntemleri)*. Erâk-Tahran: İntişarât-ı İtla'ât.
- 736) Şi'ârinijad, Ali Ekber (1998-GT 1377). *Felsefe-i Amûziş ve Perveriş (Öğrenme ve Eğitim Felsefesi)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 737) Şi'ârinijad, Ali Ekber (2001-GT 1380). *Nigâhi-nev be Revân-Şinasi-i Âmûhten ya Revân-Şinasi-i Tağir-i Reftâr (1. Cilt) (Eğitim Psikolojisine Yeni Bir Bakış veya Davranış Değişikliği Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Çaphaş-Çaphuş.
- 738) Şi'ârinijad, Ali Ekber (2001-GT 1380). *Nigâhi-nev be Revân-Şinasi-i Âmûhten ya Revân-Şinasi-i Tağir-i Reftâr (2. Cilt) (Eğitim Psikolojisinde Yeni Bir Bakış veya Davranış Değişikliği Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Çaphaş-Çaphuş.
- 739) Şi'ârinijad, Ali Ekber (2002-GT 1381). *Nazariye-ha-ı Rûşd der Revân-Şinasi-i Rûş ve Tekâmül-i İnsan (İnsan Gelişimi ve Gelişim Psikolojisinde Gelişim Teorileri)*. Meşhet: İntişarât-ı Âstan-ı Kuds-ı Rezevi.
- 740) Şi'ârinijad, Ali Ekber (2007-Gt 1386). *Ferheng-i Ulûm-i Reftâri (Davranış Bilimleri Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı İtla'ât.
- 741) Şi'ârinijad, Ali Ekber (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Ferheng ve Terbiyet (Kültür ve Eğitim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 742) Şifâcû, M. (ts). *Ğavğâ-ı Derûn (İçsel Çatışma)*. Tahran: İntişarât-ı Sazımân-ı Çap-ı Hoca.
- 743) Şirâzi, Hafız Nuri (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Kûdek (Çocuk Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Ârvân.
- 744) Şükûhi, Gulam Hüseyin (1981-GT 1360). *Revan-Şinasi (Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Vezâret-i Âmûziş ve Perveriş.
- 745) Şükûhi, Gulam Hüseyin (1984-GT 1363). *Ta'lim ve Terbiyet ve Merâhil-i ân (Eğitim ve Öğretim ve Aşamaları)*. Meşhet: İntişarât-ı Âsîtân-ı Kuds-i Rezevi.

- 746) Şükûhi, Gulam Hüseyin (1989-GT 1368). *Mebâni-i Usûl-ı Âmûziş ve Perveriş (Eğitim ve Öğretim Yöntemlerine Giriş)*. Meşhet: İntişarât-ı Âstân-ı Kuds-ı Rezevi.
- 747) Tabatabayi, Mustafa (İbn-i Sâdık) (1977-GT 1356). *Pedîde-ha-ı Nâ-Şinâhte (Bilinmeyen Olgular)*. Tahran: Şark.
- 748) Tâcbahş, Şeydâ (1995-GT 1374). *Didgâh-ha-ı Müdürân ve Vâlideyn der Zemine-i Müşâreket ve Hemâhengi-i Hâne ve Medrese der Seh Cenbe-i Terbiyeti, Âmûzişi ve Mâli (Yönetici ve Velilerin Bakış Açısından Ev ve Okulun Çocuğun Eğitim, Öğrenim ve Ekonomik Yönleri)*. Tahran: İntişarât-ı Sazımân-ı Encümen-i Evliyâ ve Mürebbiyân.
- 749) Tacalli, Perisa; Kişâverzi Erşedi, Fernâz (2005-GT 1384). *Nâ-şinevâyi, Revân-Şinasi ve Âmûziş (Sağrlık, Psikoloji ve Eğitim)*. -----: İntişarât-ı Şerh.
- 750) Tacalli-pûr, Mehdi (1967-GT 1346). *Hem-Âğûşi-i Câneverân (Canlıların Arkadaşlığı)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 751) Tafazzuli, Mes'ude (1984-GT 1363). *Fehrist-i Müşterek-i Tavsiî-i Kitab-ha-ı Revân-Şinasi (Psikoloji Kitaplarını Tanıtma Kitabı)*. Tahran: Sitad-ı İnkilab-ı Ferhengi, Merkez-i Neşr-i Danişgâhi.
- 752) Tâhiri İraki Mustafa (1985-GT 1364). *Nâ-Bînâyi (Görme Özürlülüğü)*. Tahran: İntişarât-ı Defter-i Revâbit-ı Umûmi ve İrşâd, Sazımân-ı Behzizyesti-i Kişver.
- 753) Taki-zade, Muhammed İhsan ve Hüseyin-zade, Ekrem (2004-GT 1383). *Kimya-ı Şahsiyet (Kişiliğin Kimyası)*. Kum: intişarât-ı Pârsayân.
- 754) Ta'limi, Muhammed (1954-GT 1333). *Usûl-ı Ta'lim ve Terbiyet-i Tecrübi ve Revân-Şinasi-i Fonksiyonel (Fonctionnelle) (Deneysel Eğitim ve Öğretim Yöntemleri ve Deneysel Psikoloji)*. Tebriz: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tebriz.
- 755) Tarikati, Şükrullah (1976-GT 1355). *Mukaddime-i Ber Revân-Şinasi ve Revân-Pizişki-i Kiyferi (Psikoloji ve Ceza Psikolojisine Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Deh-hüda.

- 756) Tarikati, Şükrullah; Nev'perest, Nadir (1978-GT 1357). *Külliyât-ı Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji Külliyati)*. Tahran: İntişarât-ı Vezâret-i Âmûziş ve Perveriş.
- 757) Tavekküli, Nîre; Pejmân, Mehr-dâd (2003-GT 1382). *Mukaddemât-ı Noro-Psikoloji (Nöropsikolojiye Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 758) Tâvusi, Şa'ban (Kâbûk) (1977-GT 1356). *Revân-Şinasi-i Hipnotizm (Hipnotizma Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 759) Tâvusi, Şa'ban (Kâbûk) (1984-GT 1363). *Mu'alice-i Leknet-i Zebân Be Vesile-i Hipnotizm (Hipnotizma Yoluyla Dil Bozukluklarının Tedavisi)*. Tahran: (-----).
- 760) Tâvusi, Şa'ban (1986-GT 1365). *Âyin-i der-Hânden ya Remz-i Muvaffakiyet der İmtihân (Okuma Yöntemleri veya Sınavda Başarı Sırları)*. Tahran: (-----).
- 761) Tebrizi, Mustafa; Arya, Abbas (2003-GT 1382). *Kitab-ı Dermâni (Terapi Kitabı)*. Tahran: İntişarât-ı Ferâ-revân.
- 762) Tebrizi, Mustafa, İslami, Ferzâne; Ziyâ-meniş, Âzer (2009-GT 1388). *Ferheng-i İhtilâlât-ı Yâd-giyri (Öğrenme Bozuklukları Sözlüğü)*. Tahran: İntişarât-ı Zer-bâf.
- 763) Tebrizi, Mustafa; Tebrizi, Ümid (2009-GT 1388). *Kitab-ı Dermâni: Revân-Dermâni bâ İstifâde ez Fenn-i Kitab-Hânden (Terapi Kitabı: Kitap Okuma Yöntemini Kullanmak Yoluyla Psikoterapi)*. Tahran: İntişarât-ı Ferâ-revân.
- 764) Tebrizi, Mustafa; Mehdevi, Mehdi (2010-GT 1389). *Râh-kâr-ha-ı 'Ameli der Erzyâbi, Taşhis ve Dermân-ı İhtilâlât-ı Riyâzi (Devre-i İbtidâi) (Değerlendirme Yöntemleri, Matematikte Zorlukların Tanınması ve Çözümü)*. Tahran: İntişarât-ı Ferâ-revân.
- 765) Tebrizi, Mustafa (2010-GT 1389). *Ferheng-i Tavsi-i Hânevâde ve Hanevâde-i Dermâni (Ailenin Vasıflandırılma Yolları ve Aile Terapisi)*. Tahran: İntişarât-ı Ferâ-revân.
- 766) Tebrizi, Mustafa (2010-GT 1389). *Dermân-ı İhtilâlât-ı Hânden (Okuma Bozukluklarının Tedavisi)*. Tahran: İntişarât-ı Ferâ-revân.

- 767) Tebrizi, Nergis; Ahemdâyi (Talari-zade), Ârzû (2010-GT 1389). *Perveriş-i Tavanâyi-ha-ı Zihni ve Yâd-giyri (Kûdek ve Nev-cevân) (Öğrenme ve Zihinsel Gücün Geliştirilmesi-Çocuk ve Ergen-)*. Tahran: İntişarât-ı Mebnâ.
- 768) Temennâ, Sa'id (2002-Gt 1381). *Revân-Şinasi (Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Müşâvirân-ı Âmûziş.
- 769) Tîzâbi, Hûşeng (1978-GT 1357). *Nakdi ber Freudizm (Freudizmin Tenkidi)*. Tahran: İntişarât-ı Âzerahş.
- 770) Turâbi, Ali Ekber (1968-GT 1347). *Felsefe-i Ulûm (Bilimler Felsefesi)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 771) Turbeti, Muhammed Cevâd (ts). *Revân-Şinasi (Psikoloji)*. (-----): (-----).
- 772) Tûsi, Bahram (1985-GT 1364). *Mehâret-ha-ı Mutalaa (Çalışma Maharetleri)*. Meşhet: İntişarât-ı Ferruh.
- 773) Uhuvvet, Veliullah (1992-GT 1371). *Teşhis-i İhtilâl-ı Revâni (Ruhsal Bozuklukların Teşhisi)*. Tahran: intişarât-ı Rez.
- 774) Uhuvvet, Veliullah; Danişmand, Lokman (1978-GT 1357). *Erziş-yabi-i Şahsiyet (Kişiliği Ölçme Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 775) Uhuvvet, Veliullah; Celili, Ahmed (1983-GT 1362). *Efsürdegî (Depresyon)*. Tahran: İntişarât-ı Rez.
- 776) Ulûmi, Muhammed Rıza (1977-GT 1356). *Rüyâ ve Revân-Kâvi, bâ İnzimâm-ı Bahsi der Bâre-i Ta'bir-i Hâb (Psikanaliz ve Rüya, Rüya Tabiri Konusu Üzerine Bir Meseleye)*. Tahran: İntişarât-ı 'Atâyi.
- 777) Ulûmi, Rıza (1970-GT 1349). *Cürm-Şinasi (Cinsel Suç)*. Tahran: İntişarât-ı İkbal.
- 778) Ulvi, Seyyid Kamuran (2009-GT 1388). *Tefekkür ve Zebân (Dil ve Tefekkür)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 779) UNİSCO (1960-GT 1339). *Behdâşt-ı Rûhi der Kûdekistân (Anaokulunda Ruh Sağlığı)*. Tahran: İntişarât-ı Komisyon-ı Milli-i UNİSCO.

- 780) Vahid-i Tahkikâti-i Gül-i Nergis (2007-GT 1386). *Esrâr-ı Muaffakiyet der Ders ve İmtihan Zindegî (Hayat Sınavı ve Derslerinde Başarılı Olmanın Sırları)*. Kum: İntişarât-ı Gül-i Nergis.
- 781) Vakii, Said (2010-GT 1389). *Fevriyet-i Revân-Pizişki Beray-ı Daniş-cûyân-ı Rişte-i Fevriyet-ha-ı Pizişki (Acil Servisi Öğrencileri İçin Psikoterapinin Gerekliliği)*. Meşhet: İntişarât-ı Danişgâh-ı Ulûm-ı Pizişki ve Hidemât-ı Behdâşt-ı Revâni-i Meşhed.
- 782) Vali-pûr, İyrec (ts). *Revân-Şinasi-i Sâzıgâri (Psikoloji ve Uyumluluk)*. Tahran: İntişarât-ı Vehid.
- 783) Vecdi, Zühre (1981-GT 1360). *İ'tiyâd ve Nev-cevânân (Bağımlılık ve Ergenler)*. Tahran: (-----).
- 784) Vekili, Şervin (2006-GT 1385). *Mağz-ı Hufte: Fizyoloji ve Revân-Şinasi-i Havb ve Rûya (Uyuyan Beyin: Uyku ve Rüyanın Psikoloji ve Fizyolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Endişe-serâ.
- 785) Vekili, Şervin (2006-GT 1385). *Hallakiyyet (Yaratıcılık)*. Tahran: İntişarât-ı Endişe-serâ.
- 786) Vekiliyân, Mehûçehr; Kerbâsi, Menije (2004-GT 1383). *Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)*. Hemedân: İntişarât-ı Dâniş-cû.
- 787) Vekiliyân, Mehûçehr; Kerbâsi, Menije (2005-GT 1384). *Külliyât-ı Rehnümâyî ve Müşavere (Danışma ve Rehberlik Külliyyati)*. -----: İntişarât-ı Kereşmeh.
- 788) Vekiliyân, Menûçehr; Kerbâsi, Menije (2010-GT 1389). *Mesâil-i Nev-cevânân ve Cevânân der İran-ı Maasir (Günümüz İran'ında Ergin ve Ergenlerin Sorunları)*. Tahran: İntişarât-ı Peyâm-ı Nur.
- 789) Yar-muhammediyân, Ahmed (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Kûdekân ve Nev-cevânân-ı Nâ-sâzıgâr (Uyumsuz Çocuk ve Ergenler Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Yâd-vâre-i Kitab.
- 790) Yegâne, Asad (2010-GT 1389). *Mebâni-i Püjûhiş der Revân-Şinasi ve Ulûm-ı Terbiyeti (Psikoloji ve Eğitim Bilimlerinde Araştırma Esasları)*. Leristân: İntişarât-ı Sifâ.
- 791) Yektâyî, Muhammed (1975-GT 1354). *Hüner-i Dost-yâbi (Arkadaş Bulma Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı İkbâl.

- 792) Yunisi, Seyyid Celâl; Rahimiyan-buger, İshak (2008-GT 1387). *John Disdale, Deriyçe-i be Ferâ-Şinaht (John Disdale, Metabilişsellige Bir Bakış)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 793) Yusufi, Hasan (ts). *İlel-i Cerâyim ve Râh-ı Mübâreze ba ân-ha (Suç Sebepleri ve Onunla Karşı Koyma Yolları)*. Kum: İntişarât-ı Peyâm.
- 794) Zari', Hüseyin; Furûzinde, Lütfullah (2008-GT 1387). *Hallakiyet, Hal-ı Mesele ve Tefekkür Râhburdi (Yaratıcılık, Meselenin Aslı ve İşlevsel Düşünce)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 795) Zari', Hüseyin; Naiynyan, Muhammed Rıza (2009-GT 1388). *Mütûn-ı Revân-Şinasi: Be Zebân İngilizisi Hemrâh ba Tercüme-i Farsi: Vajenâme-i Kâmil (Psikoloji Metinleri: Farsça Tercümesiyle İngilizce: Mükemmel Bir Sözlükle)*. Tahran: İntişarât-ı Âyij.
- 796) Zari', Hüseyin; Abdullah-zade, Hasan (2010-GT 1389). *Usûl ve Funûn-i Rahnumây-i ve Müşavere-i Salmendi (Yaşlılıkta Danışma ve Rehberlik Yolları ve Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 797) Zari', Hüseyin (2011-GT 1390). *Revân-Şinasi-i Yâdgiyri (Öğrenme Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 798) Zemâni, Mustafa (1976-GT 1355). *İ'tiyâd-ha-ı Hatar-nâk (Tehlikeli Bağımlılıklar)*. Kum: İntişarât-ı Peyâm.
- 799) Zend-Parsa, Hasan vdi. (1976-GT 1355). *Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)*. Şehr-i Rey: İntişarât-ı Danişseray-ı Şehri.
- 800) Ziybâ-ı nijâd, Muhammed Rıza (2009-GT 1388). *Huviyet ve Nakş-ha-ı Cinsiyeti (Kişilik ve Cinsiyetin Etkileri)*. Tahran: İntişarât-ı Merkez-i Umûr-ı Zenân ve Hanevâde.

2. 3. 2. Tercüme Eserler

- 1) Arneson, Albert (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i İctimâ'i (Sosyal Psikoloji)*. Çev: Hüseyin Şükr-kün. Tahran: İntişarât-ı Rüsd.
- 2) Aronson, Elliot (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i İctimâ'i (Sosyal Psikoloji)*. Çev: Efsâne Şeyhü'l-İslam-zade. Tahran: İntişarât-ı Mâ ve Şomâ.

- 3) Aronson, Elliot (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i İctimâ'i (Sosyal Psikoloji)*. Çev: Hüseyin Şükr-kün. Tahran. İntişarât-ı Rüşd.
- 4) Atkinson, R. L. vdi. (1999-GT 1378). *Zemine-i Revân-Şinasi Helgard (Helgard Psikolojisinin Temelleri)*. Çev: Muhammed Taki Braheni vdi. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 5) Biller, Robert (2010-GT 1389). *Kâr-burd-ı Revân-Şinasi der Âmûziş (Eğitimde Psikolojinin Yeri)*. Çev: Pervin Kediver. Tahran: İntişarât-ı Merkez-i Neşr-i Danişgâhi.
- 6) Bond, John; Carner, Lean (ts). *Keyfiyet-i Zindegi ve Sâlmendi (Yaşlılık ve Hayatın Güzellikleri)*. Çev: Seyyd Hüseyin Muhakkiki-kemal. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 7) Bron, Eric (2010-GT 1389). *Bâzi-ha: Revân-Şinasi-i Revâbit-ı İnsani (Oyunlar: İnsanlar Arası İlişkiler Psikolojisi)*. Çev: İsmail Fasih. Tahran: İntişarât-ı Zihn-âviz.
- 8) Bron, Eric (2010-GT 1389). *Tahlil-i Reftâr-ı Mutekâbil (Reaksiyonların Analizi)*. Çev: İsmail Fasih. Tahran: İntişarât-ı Âtrûpât.
- 9) Chan, Lorna; Klah, Peter (2007-GT 1386). *Reviş-ha ve Râh-burd-ha der Ta'lim ve Terbiyet Kûdekân-i İstisnâi (İstisnai Çocukları Eğitme ve Öğretme Yöntemleri)*. Çev: Ferhâd Mahir. Tahran: İntişarât-ı Ceyhûn.
- 10) El-Halife, Ömer Harun (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Câsûsi (Casusluk Psikolojisi)*. Çev: Ali Şems. Tahran: İntişarât-ı Müessesesi-i Endişe Sazân-ı Nur.
- 11) Escape, Stewrat (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i İctimâ'i Kâr-burdi (Uygulamalı Sosyal Psikoloji)*. Çev: Ferhad Mahir. Tahran: İntişarât-ı Beh-neşr.
- 12) Fisher, Rager; Yory, William (2008-GT 1387). *Revân-Şinasi-i Tevâfuk: Müzakere-i Usûli (Uyumluluk Psikolojisi: Danışma Yöntemi)*. Çev: Mehdi Karaça-dağı. Tahran: İntişarât-ı Esrâr-ı Danış.
- 13) Fisher Ragerİ Yory, William (2010-GT 1389). *Usûl ve Funûn-ı Müzakere (Danışma Yol ve Yöntemleri)*. Çev: Mes'ud Haydari. Tahran: İntişarât-ı Sazımân-ı Müdiyriyet-i San'ati.

- 14) Fors, Paul (2010-GT 1389). *Rehnümâ-ı 'Ameli-i Revân-Şinasi-i Tecrübi (Uygulamalı Deneysel Psikoloji Kılavuzu)*. Çev: Hamza Genci. Tahran: İntişarât-ı Savalân.
- 15) Glasser, William (2008-GT 1387). *Nev-cevânân-ı Nâ-hoşnûd (Mutsuz Gençler)*. Çev: Laden Genci; Keyvân Sıpânlu. Tahran: İntişarât-ı Sebzân.
- 16) Glasser, William; Glasser, Carlin (2010-GT 1389). *Nigâhi Erzinde Berây-i Zindegi-i Behter (Daha İyi Yaşam İçin Önemli Bir Bakış Açısı)*. Çev: Ahmed Caferi. Tahran: İntişarât-ı Frûziş.
- 17) Glasser, William (2011-GT 1390). *Teori-i İntihâb: Revân-Şinasi-i Cedid der Âzâdi-i Ferd (Seçme Teorileri: Bireyin Özgürlüğünde Modern Psikoloji)*. Çev: Nureddin Rahmaniyan. Tahran: İntişarât-ı Âşiyân.
- 18) Hanrahan, Stefanie (2008-GT 1387). *Revân-Şinasi-i Verziş-i M'alûlân (Engelliler Sporü Psikolojisi)*. Çev: Fethullah Masihi. Tahran: İntişarât-ı Kümite-i Olampik-i Cumhuri-i İslami-i İran.
- 19) Hardman, Michael vdi. (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi ve Âmûziş-i Kûdekân-i İstisnâi "Câmi'a, Medrese, Hânevâde" (Psikoloji ve İstisnai Çocukların Eğitimi "Toplum, Okul, Ail")*. Hamid Ali-zade vdi. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 20) Harris, Margaret vdi. (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Rüşd (Gelişim Psikolojisi)*. Çev: Gulam Rıza Tebrizi. -----: İntişarât-ı Ney-nigâr.
- 21) Hoffmen, Carl vdi. (2007-GT 1386). *Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)*. Çev: Hamid Ali-zade vdi. Tahran: İntişarât-ı Arsabaran.
- 22) Holl, Calvin S. (2010-GT 1389). *Mukaddemât-ı Revân-Şinasi-i Freud (Freud Psikolojisine Giriş)*. Çev: Şehriyar Şehidi. Meşhet: İntişarât-ı Âyende-i Drohşâh.
- 23) İzenson, Jahn (2009-GT 1388). *İhtilâlât-ı Zebân ve Güftâr der Kûdekân (Çocuklarda Dil ve Konuşma Bozuklukları)*. Çev: Hamid Ali-zade. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 24) Jale, Jate (ts). *Stres*. Çev: Frûzende Dâver-penâh. -----: İntişarât-ı Kitab-hemrâh.

- 25) Jung, Carl Gustavo (2006-GT 1385). *İnsan der Cüsticûy-i Huviyet-i Hiştên (Kendi Kişiliğini Arayan İnsan)*. Mahmud Beh-frûzi. Tahran: İntişarât-ı Câmi.
- 26) Jung, Carl Gustavo (2008-GT 1387). *Rüyâ-ha (Rüyalar)*. Çev: Ebu'l-Kasım İsmail-pûr. Tahran: İntişarât-ı Kârvân.
- 27) Jung, Carl Gustavo (2010-GT 1389). *Ruh ve Zindegi (Ruh ve Hayat)*. Çev: Latif Sıdkıyâni. Tahran: İntişarât-ı Câmi.
- 28) Jung, Carl Gustavo (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi ve Ta'lim ve Terbiyet (Psikoloji ve Eğitim ve Öğretim)*. Ali Muhammed Rafi'i. Tahran: İntişarât-ı Câmi.
- 29) Jung, Carl Gustavo (2010-GT 1389). *Müşkilât-ı Revâni-i İnsan-ı Modern (Günümüz İnsanın Psikolojik Problemleri)*. Çev: Mahmud Beh-frûzi. Tahran: İntişarât-ı Câmi.
- 30) Jung, Carl Gustavo (2010-GT 1389). *İnsan ve Sembol-ha-yeş (İnsan ve Sembolleri)*. Çev: Mahmud Sultaniye. Tahran: İntişarât-ı Câmi.
- 31) Kalat, James (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Fizyolojik (Fizyolojik Psikoloji)*. Çev: Yahya Seyyid Muhammedi. Tahran: İntişarât-ı Revân.
- 32) Keen, Barbara (2007-GT 1386). *İhsasât-ı Mübhem: Kûdekân ve Teşhis-i Heyecân-ha-ı Mütefâvut (Karışık Duygular: Çocuklar ve Farklı Heyecanlarının Teşhisi)*. Çev: Hamid Ali-zade. Tahran: İntişarât-ı Cevâne-i Rüşd.
- 33) kaufman, James; Pai, Danial (2008-GT 1387). *Kûdekân-ı İstisnâi (İstisnai Çocuklar)*. Çev: Ferhad Mahir. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 34) Le Bon, Gustave (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi-i Tûde-ha (Kitleler Psikolojisi)*. Çev: Kiyumers Hacubha. Tahran: İntişarât-ı Revşen-gerân ve Mutalî'at-ı Zenân.
- 35) Lüscher, Max (2002-GT 1381). *Fâlnâme ve Revân-Şinasi-i Reng (Fal Kitabı ve Renklerin Psikolojisi)*. Çev: Emir Hüseyin Brehmen-pûr. Tahran: İntişarât-ı İhvân.
- 36) Lüscher, Max (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Reng-ha (Renklerin Psikolojisi)*. Çev: Viydâ Ebi-zade. Tahran: İntişarât-ı Dorsa.

- 37) Maltese, Maxine (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Hallakiyet (Yaratıcılık Psikolojisi)*. Çev: Mehdi Karaça-dağı. Tahran: İntişarât-ı Esrâr-ı Dâniş.
- 38) Matlin, Margaret W. (2006-GT 1386). *Revân-Şinasi-i Umûmi (Genel Psikoloji)*. Çev: Muhammed Fazıl. Tahran: İntişarât-ı Râz-ı Kalem.
- 39) Piaget, John (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Kûdek (Çocuk Psikolojisi)*. Çev: Ziyet Tevfik. Tahran: İntişarât-ı Ney.
- 40) Robinson, Nancy vdi. (2007-GT 1386). *Kûdek-i 'Akab-mânde-i Zihni (Zihinsel Engelli Çocuk)*. Çev: Ferhâd Mahir. Meşhed: İntişarât-ı Kuds-ı Rezevi.
- 41) Santrock, John (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Terbiyeti (Eğitim Psikolojisi)*. Çev: Murteza Umidiyân. Yezd: İntişarât-ı Danişgâh-ı Yezd.
- 42) Schramel, Voltarge (2009-GT 1388). *Hüllâse-i Revân-Şinasi-i Balini (Klinik Psikoloji Özeti)*. Çev: Ahmed Hücçet Ensâri. Reşt: İntişarât-ı Tâ'etî.
- 43) Schultz, Sydney Ellen; Schultz, Dawn (2010-GT 1389). *Tarih-i Revân-Şinasi-i Nevin (Modern Psikoloji Tarihi)*. Çev: Hasan Paşa Şerifi; Ali Ekber Seyf; Hadice Ali-âbâdi. Tahran: İntişarât-ı Devrân.
- 44) Schultz, Dawn; Schultz, Sydney Ellen (2010-GT 1389). *Nazariye-ha-ı Şahsiyet (Kişilik Teorileri)*. Çev: Yahya Seyyid Muhammedi. Tahran: İntişarât-ı Viyrâyiş.
- 45) Seligman, Martin (2010-GT 1389). *Şâdumâni-i Derun (İçsel Mutluluk)*. Çev: Mustafa Tebrizi; Ramin Kerimi; Ali Nilûferi. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 46) Skinner, Robin (2003-GT 1382). *Saadet der Zenâ-şûy-i, Revân-Şinasi-i Zenâ-şûyi (Evlilikte Mutluluk, Evlilik Psikolojisi)*. Çev: Behzad Rahmeti. Tahran: İntişarât-ı Beyne'l-Mileli-i Şems.
- 47) Smith, Manuel (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i İ'tirâz (İtiraz Psikolojisi)*. Çev: Mehdi Karaça-dağı. Tahran: İnşarât-ı Dorsa.
- 48) solslow, Robert (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Şinahti (Bilişsel Psikoloji)*. Çev: Ferhad Mahir. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.

- 49) Soo, David; Soo, Stanley; Soo, Drale (2002-GT 1381). *Hod-küşi, Revân-Şinasi-i Nâ-be-hencâr (İntihar, Anormal –Bireyler- Psikolojisi)*. Çev: Hasan Sabûri Mukaddem; Hüseyin Y’akûbi. Tebriz: İntişarât-ı Ahtar.
- 50) Spactor, Paul (2010-Gt 1389). *Revân-Şinasi San’ati ve Sazımâni (Endüstriyel Psikoloji)*. Çev: Şehnâz Muhammedi. Tahran: İntişarât-ı Arsabarân.
- 51) Stainberg, Danny (2010-GT 1389). *Der-âmedi ber Revân-Şinasi-i Zebân (Dil Psikolojisine Giriş)*. Çev: Arslan Gül-fam. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 52) Stanowich, Kate I. (2009-GT 1388). *Tefekkür-i İntikâdi der Revân-Şinasi (Psikolojide Tenkitsel Düşünme)*. Çev: Hamayek Âvâdisyân. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 53) Sternberg, Robert (2002-GT 1381). *Sebk-ha-ı Tefekkür (Düşünme Yöntemleri)*. ‘Alaüddin İtimâd-ehri; Ali Ekber Husrevi. Tahran: İntişarât-ı Dadar.
- 54) Sternberg, Robert (2009-GT 1388). *Kıssa-ı ‘İşk: Nigeriş-i Taze be Revâbit-ı Zen ve Merd (Aşk Masalı: Kadın ve Erkek Münasebetine Yeni Bir Bakış)*. Çev: Ali Asger Bahrami. Tahran: İntişarât-ı Cevâne-i Rüşd.
- 55) Sternberg, Robert (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i Şinahti (Bilişsel Psikoloji)*. Çev: İlahe Hicâzi. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 56) Stodard, Lester M. (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi (Psikoloji)*. Çev: Cehan-bahş Sadıki. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 57) Store, Antony (1996-GT 1375). *Freud*. Çev: Hasan Merendi. Tahran: İntişarât-ı Tarh-ı Nev.
- 58) Waitly, Danis (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi-i Piyûzi: Rumûz-ı Dehgâne-i Muvaffakiyet (Başarı Psikolojisi: Başarılı Olmanın On Sırrı)*. Çev: Ali Şâik. Tahran: İntişarât-ı Kevir.
- 59) Zarate, Oscar (2002-GT 1381). *Revân-Şinasi-i Tekâmüli (Gelişim Psikolojisi)*. Nureddin Rahmaniyan. Tahran: İntişarât-ı Şirâze.
- 60) Zarate, Oscar; Gellatly, Angus (2009-GT 1388). *Mağz ve Zekâ (Beyin ve Zekâ)*. Abdurrahman Rahim. Tahran: İntişarât-ı Şirâze.

Çalışmamızın bu bölümünün sonunda İran’da yapılan çalışmalardan örnek olarak 860 adedi burada listelenmiştir. Tezimizin ana konusu “İran’da Din Psikolojisi Çalışmaları” olmasından dolayı burada telif eserlere öncelik verilmiştir. Bu sebeple de İran’da çalışılmış olan sekiz yüz adet telif eserin yazarı, kitabın adı, yayınlandığı şehir ve yayınevi Türkçe harflerle liste halinde verilmiştir. Kitap isimlerinin Türkçe’si de eser isminin hemen sonrasında parantez içinde verilmiştir. Tercüme eserlerden ise örnek teşkil etmesi için sadece altmış adedi verilmiştir.

Buraya kadar İran tarihi, kültürel hayatı, dini hayatı ve genel olarak İran’da Psikolojinin durumu örneklerle bir önceki bölüm ve bu bölümde anlatılmıştır. Tezimizin son bölümünde ise asıl konumuz olan “İran’da Din Psikolojisi Çalışmaları” önce İran’da Din Psikolojisinin gelişim süreci ele alınacaktır. Ardında örnek olması için İran’da Din Psikolojisiyle ilgili beş eser ve beş şahsı ilmi özgeçmişi ve Din Psikolojisi alanındaki yeri işlenecektir. Bölümün sonunda ise bu bölümde olduğu gibi İran’da Din Psikolojisiyle ilgili telif ve tercüme eserlerin bir listesi verilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İRAN'DA DİN PSİKOLOJİSİ ÇALIŞMALARI

3. 1. Din Psikolojisinin Gelişimi

Hedef kitlesini insan olarak seçen dinlerin öğretileri insanlara yöneliktir. Dolayısıyla her din insanlara kendi ana öğretisini yansıtmak ve kabul ettirmek için bir dizi pasajlar bulundurmaktadır. Buna karşı da insanın dine yönelik düşünceleri ve davranışları olumlu veya olumsuz reaksiyonları her dönemde söz konusu olagelmıştır. Aynı zamanda her dini eser, filozof-hekim ve teologun dinle ilgili beyanatı Din Psikolojisini alakadar eden içeriğe sahip olması bakımından oldukça önemlidir (Peker, 2003: 35–36). Bu bağlamda İran'da doğup bölgenin islamlaşmasından sonraki H. 5. yüzyıla kadar varlığını sürdüren Zerdüştlük dini ve kutsal kitabı Avesta da bu niteliği taşımaktadır. Örnek olması bakımından bir önceki bölümde Avesta'da insan şahsiyetiyle ilgili görüşlerin bir kısmı aktarılmıştır.

Henüz daha yeni bilim olma yolunda ilerleyen Din Psikolojisi, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başından itibaren yavaş yavaş Genel Psikolojiden ayrı bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır (Hökelekli, 2008: 48–49). Din Psikolojisi genel olarak dini olayları araştıran bir insan bilimidir. İnsanın yaşamı boyunca sergilediği davranışlarının dini niteliklerini araştırır ve inceleme konusu yapar. Bir başka deyişle dini yaşayış ve davranışları hem yapı hem ruhsal işlevleri bakımından ele alır (Hökelekli, 2008: 6–7). Din Psikolojisi dini olayların (fenomen) izahı için Psikolojinin bütün yöntem ve metotlarını kullanarak bir sonuca varır. Dini olaylar, bireyin dini davranışı ve dini hayatı anlamına gelir. Bunlar; Allah'a (c.c.) inanmak, namaz kılmak, dua ve yakarış, kabir ve mübarek yerleri ziyaret etmek, Allah'a (c.c.) tevekkül etmek, tövbe etmek, Allah'tan (c.c.) korku duymak, yasaklar çiğnendiğinde duyulan suçluluk duygusu vb. dini menşeli duygulardır (Azerbaycani, 2009).

Bir önceki bölümde zikredildiği gibi İran'da genelde Psikoloji ve özelde ise Din Psikolojisi çalışmaları 1930'lu yıllara kadar İlmü'n-Nefs veya Ahlâk علم النفس یا اخلاق, İlmü'r-Ruh veya Ahlâk علم الروح یا اخلاق adıyla İbn-i Sina, Nasîruddin Tûsi vb. âlimlerin eserleri medreseler ve ilim merkezlerinde okutulmaktaydı. Modern anlamda Psikoloji ve Din Psikolojisi ayrımı da çok eski olmamakla birlikte genel

olarak Müslüman hekimler-filozoflar, sufiler ve düşünce adamları o dönemlerde kaleme aldıkları müstakil İlmü'n-Nefs ya Ahlak risaleleri veya kitaplarını İslami geleneğe göre yazmış, yorumlamışlardır. Aynı zamanda Kuran-ı Kerim ve Hadisler bağlamında Psikoloji konularını inceleyen eserler kaleme almışlardır. Psikoloji ile ilgili yazılmış olan bu eserler İran'da Din Psikolojisi kaynağını oluşturmaktadır. Bu konuda önemli bir başka husus ise Aristo, Platon gibi Yunanlı filozofların eserlerinin çevirisi de medreselerin felsefe bölümlerinin olmazsa olmaz dersleri içerisindeydi.

Yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinde çeviri ve tahkiki yapılan "İlmü'n-Nefs ya Revân-Şinasi-i Sadrü'l-Muteelihîn صدر المتألهين علم النفس يا روان شناسی صدر المتألهين İlmü'n-Nefs veya Molla Sadra'ya Göre Psikoloji" eserinin 1. cilt önsözünde Cevâd Muslih İslam dünyasında çalışılan Psikoloji (Din Psikolojisi) konusunda şunlar beyan etmektedir:

İnsan nefsinin (ruh) araştırılmasının diğer her şeyden zor olduğu bildirilmiş ve bunun da sadece yansımalarının (davranışlarla dışa vurumu) incelenmesi ve üzerinde fikir yürütmelerle özellikle Batıda son yüzyılda Psikoloji ilmi başlığı dâhilinde çalışılmakta olduğu beyan edilmiştir. Bu çalışmaların İran topraklarında da son yıllarda yaygınlaşmakta olduğu bildirilerek şöyle denilmiştir:

"Eğer zengin kültürel, fikri ve manevi geçmişimize baktığımızda şunu görüyoruz ki doğuda özellikle İran'da iki tür Psikoloji bahsedilebilir. Doğudaki bu iki tür Psikoloji özgünlüğüyle Batıda çalışılmakta olan Psikolojiden tamamen farklıdır. Bunlardan birincisi İlmü'n-Nefs-i Akli ve Felsefidir. Bu Psikoloji çalışmalarında akıl ön planda tutulmakta, nefis istidlal yoluyla analiz edilmekte ve nitelendirilmektedir... Aristo ile başlayan bu gelenek İslam dünyasında özellikle İbn-i Sina'nın Şifa eserinin altıncı bölümünü nefsi bu tür tarif ve tasvir etmeğe tahsis etmesiyle zirve yapmıştır. Bu çalışma Akli ve İstidlali Psikoloji alanında İslam dünyasında en derli toplu eser olup daha sonraki dönemlerde bu alanda çalışma yapanlar bir bakımdan Şeyhü'r-Reis'in (İbn-i Sina) öğrencisi sayılırlar.

Müslümanlar arasında yaygın olan ikinci tür Psikoloji geleneğinin ise öncelikli kaynağı vahiy ve ikincisi veli ve ariflerin gözlemleri ve incelemelerine dayanmaktadır. Bu tür Psikoloji geleneğinde "Kendini (nefsini) tanıyan Rabbini tanır *من عرفه نفسه فقد عرف ربه*" dayanak hadisi Allah'ı (c.c.) tanımanın anahtar noktasıdır. Bu, bir taraftan günümüz Psikolojisine benzemektedir. Buna göre, ikisi de gözlem ve tecrübeye dayanır. Ama bu iki anlayış (Batı Psikolojisi ve İslami Psikoloji) iki zıt

kutuplarda bulunmaktadır. Gözlem ve tecrübe Batı Psikolojisinde sadece dışa yansıyan davranış ve olgulara bağlı bulunarak incelenirken Ariflerin Psikoloji anlayışı bakımından yaptıkları gözlem ve tecrübe deruni bütünlüğe bağlı olup içe dönük araştırmalarla incelenir. Bunu da arif kendi ruhunun derinliklerine (iç gözlem) ve nefsinin en derin köşesine irfan nuru ve ilahi feyiz ile inerek gerçekleştirir. Gözlem yeni Psikolojide duyular vasıtasıyla yapılmaktadır. Ariflerin Psikoloji (İlmü'n-Nefs-i İrfani) anlayışına göre ise içsel ve deruni duyular özellikle kalp gözüyle incelemeler yapılır. Bütün tasavvuf ve irfan büyükleri bu tür Psikolojiye (İlmü'n-Nefs) yönelmişler ve Kuvvetü'l-Kulub قوت القلوب Kalp Gücü, Risale-i Kışrı--e رساله قشريه ve Keşfü'l-Mahbub كشف المحبوب gibi tasavvuf âleminin tanınmış risaleleri çoğunlukla içsel keşif, insani nefsin deruni boyutları, nihayette insan vücudunun merkezine ulaşmaya ki bu, nefsin en yüce köşesi olan kalbiyle uğraşmışlar ve incelemelerini bu yoldan yapmışlardır..." (Muslih, 1973: I-II)

İran'ın İslam'la şereflenmesi sonrası özellikle 8. ve 9. asırlar ve daha sonraki asırlarda Ebü'-Bekr Muhammed b. Zekeriya er-Razi ابوبكر محمد بن زكريا الرازي, Farabi ابوبكر محمد بن زكريا الرازي, İbn-i Sina ابن سينا, Gazali غزالي vb. âlimlerin insan şahsiyeti, nefis, duygular, insan fitratı vb. psikoloji konularında ya müstakil risale veya eserlerinin bir bölümünü Psikolojik olaylara tahsis ettikleri görülmektedir. Bu âlimlerin halefleri de seleflerinin geleneğini korumuş ve daha sonraki yüzyıllarda kaleme aldıkları eserlerinde (özellikle felsefe ile ilgili eserlerinde) muhakkak ahlak ve Din Psikolojisi konularına değinmişlerdir. Örnek olarak ise Ebu Bekr Muhammed b. Zekeriya-ı Razi'nin "Tıbb-ı Ruhani طب روحي Ruhsal Tıp", "el-Kavl fi'l-Heyülâ القول فى الهيولى Kuruntular Üzerine Düşünceler" ve "el-Kavl Fi'n-Nefsi'l-'Alem القول فى نفس العالم Alem'in Özü Üzerine Sözler", Ebu Ali Ahmet b. Muhammed'in "Tahzibü'l-Ahlâk تهذيب المسكويه (İbn-i Miskeveyh ابن مسكويه)", "Cavidân-ı Hired جاودان خرد Kutsal Bilgi", İbn-i Sina'nın "Risale-i Nefs رساله نفس", "Risale-i Nabz نبض", "Risale-i Nabz Risalesi", "Kitabü'l-Kanun كتاب القانون" İbn-i Sina'nın öğrencisi Behmenyâr b. Merzebân'ın "et-Tahsil veya et-Tahsilât التحصيل ويا التحصيلات", "Esfâr Öğrenme veya Eğitim", Molla Sadra'nın "Esfâr (ملا صدر الدين شيرازى)", "Esfâr Yolculuklar (İlmü'n-Nefs bölümü, Psikoloji Bölümü)", Sa'di-i Şirâzi'nin "Gülîstan گلستان" ve "Bûtsan بوستان" adlı eserleri, Nizami-i Gencevi'nin "Nizami-i Gencevi'nin"

گنجوی “Heşt-Behişt هشت بهشت Sekiz Cennet” vb. düşünür, hekim, arif ve şairlerin eserlerini örnek göstermek mümkündür. Bu âlimlerin birkaçının özgeçmişini psikolojik kişiliği bağlamında ve Psikoloji (Din Psikolojisi) ile ilgili eserlerinden birkaç örnek bir sonraki başlıkta sunulacaktır. Bu âlimler konuları genel olarak İslam dini perspektifinden ve Yunanlı düşünürlerin düşüncelerini göz önünde bulundurarak incelemişlerdir. İslamiyet öncesi ve sonrası İran’ına bakarak rahatlıkla şunu söyleyebiliriz: İran ve civarı ülkeler Psikoloji ve Din Psikoloji konularına çok eski zamanlardan beri aşina olup bu konuda zengin bir birikime sahiptirler.

20. yüzyıla gelindiğinde bu alanda özgün çalışmaların az da olsa yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar genel olarak İslami gelenek ve perspektif içerisinde yapılmıştır. Bu dönemde yazılan kitaplarda göze batan önemli bir özellik ise Din Psikolojisiyle ilgili çalışmaların din felsefesi gölgesinde yapıldığı gerçeğidir. Bugün de durum çok farklı değildir. Din Psikolojisi çalışmaları genel psikoloji, felsefe, ahlak gibi bilimlerin gölgesinde çalışılmaktadır. Hasan Hasan-zade Amili’nin حسن معرفت نامه “Marifet-Name”si, Nasrullah Babu’l-Hevâici’nin نصرالله باب الحوائجی 1966 yılında basılan “Ruh Der Kalem-Rev-i Din ve Felsefe روح درقلمرو دین وفلسفه Ruh Felsefe ve Din Çalışmaları Gölgesinde” adlı eseri, Cafer Subhani’nin جعفر سبحانی “Asâlet-i Ruh Az Nazar-ı Kuran از نظر قرآن اصالت روح Kurân’a Göre Ruhun Asillığı” (1979) vb. eserleri 20. yüzyıl İran’ında Din Psikolojisi çalışmaları literatürü kapsamında değerlendirilen eserlerdir.

İran’da Din Psikolojisiyle ilgili ilk çalışmalardan bir kısmı ya İbn-i Sina, Molla Sadra gibi İslam âlimlerinin veya Aristo gibi eski filozofların konuyla ilgili risalelerini veya kitaplarındaki ilgili bölümleri araştırarak kitaplaştırmak şeklinde olmuştur. Buna örnek olarak Musa Amid’in موسى عمید İbn-i Sina’nın “Risale-i Nefs رساله نفس” eserinin çevirisi ve üzerine yaptığı tahkik, Ali Ekber Şehabi’nin علی اکبر شهابی yine İbn-i Sina’nın “Kısmeti ez Ta’birü’r-Rüya الرویا از تعبير الرویا Tabirinden Bir Kısım” eserinin çeviri ve tahkiki, Molla Sadra’nın “Esfar اسفار Yolculuklar” adlı eserinin psikoloji bölümünün “İlmü’n-Nefs ya Revân-Şinasi-i Sadril-Müteelihîn علم النفس یا روان شناسی صدر المتألهین Sadril-Müteelihîn Göre Psikoloji” ismiyle Cevâd Muslih جواد مصلح tarafından tercüme ve tahkik yaptığı eserini vb. eserler örnek gösterilebilir.

Din Psikolojisinin bir bilim olduğundan sonraki dönemlerde İran’da konuyla ilgili yapılan çalışmaların bir başka türü ise o dönemlerde diğer ülkelerde bu konuyla ilgili çalışmaların Farsça’ya çevrilmesi olmuştur. Bu çeviriler hem İslam ülkelerinde özellikle Arap ülkelerinde İlmü’n-Nefs, İlmü’n-Nefs-i İslami علم النفس اسلامی vb. isimlerle yapılan çalışmaların çevirisi hem de Batı ve Amerika’da konuyla ilgili kaleme alınmış eserlerin çevirisi şeklinde öne çıkmıştır. Fakat bu eserlerin sayısını Psikoloji alanında yapılan çalışmalar kadar olduğunu söylemek pek kolay değildir. Buna rağmen günümüzde Amerika, Avrupa ve İslam dünyasında (genel olarak Arap dünyası) yapılan Din Psikolojisi literatürünün neredeyse tamamı Farsça’ya çevrilmiştir. Bu konuda yapılan çeviri eserlere birkaç örnek vermek gerekirse; Tantavi b. Cevheri’nin طنطاوی بن جوهری “Âlem-i Ervâh عالم ارواح Ruhlar Âlemi” adlı eseri Habibullah Âmûzgâr حبیب الله آموزگار tarafından 1976 yılında, William James’in مہدی ویلیام جیمز eseri “Din ve Revân دین و روان Din ve Nefis-Ruh” adıyla Mehdi Kaini مهدی قائنی tarafından 1964 yılında, Eric Fromm’un اریک فرم eseri 1980 yılında Ârsen Nazariyan روانکاو و دین Psikanaliz ve Din” adıyla yapılan çevirileri gösterebiliriz.

Son on yılı aşkın bir süreden beri İran’da Din Psikolojisiyle ilgili telif eserler ve çeviriler yapılmaktadır. Buna örnek olarak şu kitapları gösterebiliriz: İran’da ilk defa Din Psikolojisi adı altında özgün bir eser olan “Der-âmedi ber Revân-Şinasi-i Din Din Psikolojisine Giriş” eseri 2006 yılında Mesud Azerbâycani ve Seyyid Mehdi Musevi-asl tarafından kaleme alınmış ve SAMT ve Püjûhişgâh-ı Hevze ve Danışgâh yayınlarından çıkmıştır. Elif Savar الف ساوار tarafından çevirisi yapılan David Fontana’nın “Revân-Şinasi, Din ve Maneviyet دین و معنویت روانشناسی، Din ve Maneviyat” yapılan çevirisi 2006 Edyan yayınlarından çıkmıştır. Efsâne Neccâriyân افسانه نجاریان tarafından tercüme edilen Carl Williams’in “Din ve Revân-Şinasi روانشناسی دین و روانشناسی Psikoloji ve Din” adlı eseri 2010 yılında yayınlanmıştır. Müctebâ İhsan-meniş’in من مجتبی احسان kaleme aldığı “Nakş-ı Din der Behdâşt-ı Revân نقش دین در بهداشت روان Dinin Ruh Sağlığındaki Rolü” adıyla 2003 yılında ve Seyyid Ali Mer’âşi’inin yazdığı “Behdâşt-ı Revân ve Nakş-ı Din بهداشت روان و نقش دین در بهداشت روان و نقش دین Dinin Ruh Sağlığı ve Dinin Rolü” eseri 2008 yılında yayınlanmıştır. Buna benzer onlarca özgün ve çeviri eser örnek gösterilebilir.

İran İslam Devrimi'nden önce Din Psikolojisi her ne kadar medrese ve ilim merkezlerinde psikoloji ve felsefe dersleri kapsamında okutuluyor ve çeviriler yapılıyor olsa da modern manada İran'da Din Psikolojisi çalışmaları (İslami Psikoloji) Şehit Murteza Mutahhari مرتضی مطهری, Allame Misbah Yezd علامه مصباح یزدی, Seyyid Muhammed Bakır Hücceti سید محمد باقر حجتی gibi alimler tarafından başlatılmıştır. Bu âlimler genel olarak felsefe, tefsir ve psikoloji alanında yetmişmiş kişilerdir. Mutahhari gibi âlimler eserlerini seleflerinin geleneği üzerine yazmış, vaaz ve konuşmalarında insanın fitratı, duyguları, düşünceleri, davranışları, idrak vb. konulara dokunmuş ve verdikleri derslerde de eslaf geleneği üzerine Din Psikolojisi konularına değinmişlerdir. Fakat Din Psikolojisinin bir bilim olarak görülmesi ve bu bilime yönelik Allâme Misbah Yezdi علامه مصباح یزدی, Ustad Seyyid Muhammed Garavi موسسه -موسسه- استاد سید محمد غروی gibi âlimlerin kurdukları Müessesesi-i der Rah-ı Hak- پژوهشکده Hak Yolunda Müessesesi ve Püjûhiş-kede-i Hevze ve Danişgâh در راه حق حوزه و دانشگاه Üniversite ve Medrese Araştırma Merkezi kuruluşlarında yaptıkları çalışmalar, verdikleri dersler ve gösterdikleri olağanüstü çabalarıyla Din Psikolojisi çalışmaları biraz canlanmaya başlamıştır (Azizi, 2010; Kazevi, 2011).

“Püjûhiş-kede-i Hevze ve Danişgâh” kurumu 1982 yılında Ustad Seyyid Muhammed Garavi başkanlığında Ustad Seyyid Muhammed Garavi ve arkadaşlarının gayretleriyle kurulmuştur (Püjûhiş-kede-i Hevze ve Danişgâh, 2011). Bu müessese bünyesi altında Din Psikolojisiyle ilgili özgün eser, tercüme ve yüzlerce makale çalışması yapılmakta ve ülke çapındaki dergi ve süreli yayınlarda yayınlanmaktadır. Bu kurumda yapılan önemli çalışmaların başında Seyyid Muhammed Garavi سید محمد غروی ve arkadaşları tarafından 1990–1993 yılında iki cilt olarak yayınlanan “Mekteb-ha-ı Revân-Şinasi ve Nakd-ı Ân C. 1 ve 2; مکتب های روان شناسی و نقد آن جلد 1 و 2” ve yine iki cilt halinde başta Nesir Bî-riyâ نصیر بیریا, Ali Misbah علی مصباح, Murteza Âkathrani مرتضی آقائهرانی vdi. bulunduğu bir gurup âlim tarafından yazılan ve 1995–96 yılında yayınlanan “Revân-Şinasi-i Rüşd Bâ-Nigeriş Be-Menâbi'-i İslami C.1 ve 2; روانشناسی رشد بانگرش به منابع اسلامی جلد 1 و 2” vb. eserleri ve kurulduğu günden beri ülke dergilerinde yayınlanmakta olan birçok makaleyi gösterebiliriz.

Ayrıca günümüz İran’ında Din Psikolojisi çalışmaları “Müessesesi-i Âmûzişi ve Perverişi-i İmam Homeyni موسسه آموزشی و پرورشی امام خمینی امام Homeyni Eğitim ve Araştırma Kurumu” ve “Püjûhiş-Kede-i Hevze ve Danişgâh حوزه و دانشگاه Püjûhiş-Kede-i Hevze ve Danişgâh Enstitüsü” vb. daha çok İslami ve insani bilimlerle ilgili araştırma ve tahkikler yapan üniversite ve dini kuruluşlar bünyesinde düzenli olarak devam etmektedir (Kazevi, 2010). Din Psikolojisi müstakil bir bilim dalı olarak okutulmamakla birlikte Psikoloji ve İnsan Bilimleri روانشناسی و علوم انسانی bölümü bünyesinde ilgili çalışmalar yürütülmektedir. Bu kurumlarda yetişen veya bu müesseselerde hocalık yapan ilim adamları tarafından birçok önemli çalışma (kitap ve makale) yapılmakta ve yayınlanmaktadır.

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz müesseseler haricinde Din Psikoloji çalışmaları, Genel Psikoloji ve psikolojinin alt dallarıyla ilgili resmi veya özel dernekler tarafından yürütülen seminer, paneller ve sempozyumlar ile devam etmektedir. İran Psikoloji Derneği’nin 2011 Mayıs ayının başlarında gerçekleştirdiği 1. Uluslar Arası Psikoloji, Din ve Kültür Kongresi اولین کنگره بین المللی روانشناسی، دین و فرهنگ, yine aynı derneğin 2011 yılı Eylül ayının sonunda gerçekleştireceği 1. Uluslar Arası Çocuk ve Ergen Psikolojisi Kongresi (Sosyal Psikoloji ve İslami Psikoloji Verilerine Göre) کنگره بین المللی روانشناسی کودک و نوجوان (رویکرد روانشناسی بین فرهنگی (Encümen-i Revân-Şinasi-i İran, 2011).

Bunun yanında genel olarak felsefe, sosyal bilimler ve Psikoloji alanında yayın yapan dergilerde ve Din Psikoloji dergisinde Din Psikolojisi konularını içeren makaleler yayınlanmaktadır. Din Psikoloji makaleleri de Din Psikolojisinin genel durumu gibi son on yılda dergilerde daha fazla yayınlanmaya başladığı görülmektedir. Din Psikolojisi konularını içeren dergilerden bazıları:

1. Fasl-nâme-i Revân-Şinasi ve Din فصلنامه روانشناسی و دین Din Psikolojisi Dergisi
2. Fasl-nâme-i Revân-Şinasi der Te’âmül bâ Din فصلنامه روانشناسی در تعامل بادیन Psikoloji ve Din Dergisi
3. Fasl-nâme-i Terbiyet-i İslami (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه) فصلنامه تربیت اسلامی (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه) Terbiyet-i İslami Eğitim Dergisi
4. Fasl-nâme-i Marifet فصلنامه معرفت Marifet Dergisi

5. Fasl-nâme-i Hevze ve Danişgâh ھوزه و دانشگاہ فصلنامه Hevze ve Danişgâh Dergisi
6. Fasl-nâme-ı Mutâli'ât-ı İslam ve Revân-Şinasi ھفصلنامه مطالعات اسلام ھفصلنامه Mutâli'ât-ı İslam ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi
7. Fasl-nâme-i Mutâli'ât-ı Revân-Şinahti ھفصلنامه مطالعات روانشناختی Revân-Şinahti Psikolojik Araştırmalar Dergisi
8. Fasl-nâme-i Heft Âsumân ھفصلنامه هفت آسمان Yedi Gök Dergisi
9. Fasl-nâme-i Hıred-nâme-i Hemşehri ھفصلنامه خردنامه همشهری Hemşehri İlim Defteri Dergisi
10. Fasl-nâme-i Basiret ھفصلنامه بصیرت Basiret Dergisi
11. Fasl-nâme-i Kitab-ı Mah Din ھفصلنامه کتاب ماه دین Aylık Din Kitabı Dergisi
12. Fasl-nâme-i Nâme-i Furûğ-ı İlm ھفصلنامه نامه فروغ علم Nâme-i Furûğ-ı İlm Dergisi vb.

Yukarıda liste halinde verilen dergiler haricinde birçok dergide Din Psikolojisi alanında yazılmış olan makaleler yayınlanmaktadır. Din Psikolojisi ile ilgili yazılan makaleler ve çalışmaların sayısının son yıllarda ciddi manada bir artış göstermekte olduğu tespit edilmiştir.

Genel olarak İran'da Din Psikolojisi çalışmaları üzerinde duran ilim adamlarını şu iki kategoride toplayabiliriz: Birincisi medrese eğitimi almış kişilerin yaptıkları araştırmalar ve incelemeler, ikincisi ise genel anlamda psikoloji ilmiyle (genel psikoloji ve alt dalları) uğraşan kişilerin Din Psikoloji çalışmalarıdır. Medrese menşeli hocaların da genel olarak felsefe, ahlak, tefsir ilimleriyle uğraşanları Din Psikolojisine daha çok yönelmektedirler. Medresede okuyan ve kendilerini Din Psikolojisi çalışmalarına adayan hocaların bir başka özellikleri ise, onların eğitim hayatlarının bir devresi veya iki devresini (lisans, yüksek lisans ve doktora) Sosyoloji ve İnsan bilimleri, felsefe ve ahlak, İslam felsefesi (din felsefesi) veya psikoloji (genel psikoloji, klinik psikoloji vb.) eğitimi almış olmalarıdır. Bu durum bundan sonraki başlıkta özgeçmişlerini verdiğimiz Din Psikoloji bilimiyle uğraşan bilim adamlarına bakıldığında net bir şekilde görülecektir. Kendileri psikolojinin bir başka alanıyla uğraşanların da Din Psikoloji hakkında özgün veya tercüme eser (eserler ve çalışmalar) vermeleri, kanaatimizce halkın genel olarak din ve mezhebine bağlı bir

hayat tarzına sahip olmasından ve İran İslam Cumhuriyeti'nin genel olarak dini bir yapıda olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmalara rağmen modern bir bilim olarak Din Psikolojisinin İran'daki seyri yine İran'da Psikolojinin izlediği yoldan farklı değildir. Hatta bu alanda yapılan çalışmalar Psikoloji çalışmalarından biraz daha yavaş ve az miktarda olduğu görülmektedir. İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla dini ilimlerin önceki dönemlerden iki kat daha fazla çalışıldığı ve önem kazandığı da göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Din Psikolojisi çalışmaları da diğer dini ilimler gibi M. 1979 sonrası biraz olsun canlanmıştır. Ama buna rağmen çok ciddi manada geliştiği, işlendiği ve çalışıldığını söylemek oldukça zordur. Bu konuda, bir sonraki başlıkta tanıtımını yapacağımız “Din Psikolojisine Giriş” kitabının yazarları eserin önsöz kısmında kaygılarını şöyle dile getirmişlerdir:

“Bugün Amerika Psikoloji Derneği'nde (America Psychological Association) Din Psikolojisine müstakil bir bölüm ayrılmış, bu alanda ilmi yayınlar, internet siteleri, sempozyumlar ve özel toplantılar yapılmakta ve gün geçtikçe bu alana olan rağbet artmaktadır. Dolayısıyla Din Psikolojisi saygın üniversitelerin birçoğunda resmi bir ders olarak yerini almıştır. Hatta bazı ilmi kurumlarda uzmanlık dalları seviyesinde sayılmaktadır.

Psikoloji çevresinde buna rağmen İran'da Din Psikolojisi istenildiği şekilde yer edinmediği gibi bu alanda yapılan özgün ve önemli bir çalışma veya tercüme eserin yayın piyasasında bulunmadığı gözükmektedir. Tabi ki bu konuda ve bu alana bağlı konularda birçok makalenin bulunmakta ve bu alana özgü ilmi toplantı ve sempozyumlar yapılmaktadır. Bu durum da İslam Devrimi sonrası, dinin halkın hayatına daha fazla yer bulmasından dolayı dindarlığın gözden geçirilmesi iki kat daha fazla hissedilmeye başlamasıyla gerçekleşmiştir. Devlet kurumları ve özel kurumlar dindarlıktaki bu kitlesel dalgalanma ve değişimi sezen iş yerleri sahipleri ve yöneticileri, kriterlerini halkın anlayışını baz alarak oluşturmuşlardır. Dindarlık derecesinin ölçümü doğal olarak teorik altsapı olmadan -ki bu altsapının önemli bir bölümü Din Psikolojisi'nin konuları kapsamında değerlendirilir- düşünülmesi mümkün olmadığı gibi düşünüldüğünde de temelsiz kalacaktır” (Âzerbaycani; Musevi-asl, 2006: 1-2). Bu yüzden de halkın dindarlığını baz alan ve yaşamlarındaki

dini meseleler, ritüeller ve inançları hakkında yapılan araştırmalar ve incelemeler Din Psikolojisi şemsiyesi altında toplanmaya ve çalışılmaya başlanmıştır.

Sonuç olarak Din Psikolojisi kurumsal anlamda İran üniversitelerinde daha henüz yerleşmemiş olsa da eskisi gibi felsefe, ahlak, irfan ve psikoloji bilimleri bünyesinde çalışılmaktadır. Son on yıl içerisinde Din Psikolojisi çalışmaları genel olarak dini ritüellerin insan sağlığı ve hayatı üzerindeki etkisi gibi direkt insanın ruhsal ve fiziki sağlığı odaklı özgün çalışmalar ve çevirilerin oldukça çok yapıldığı göze batmaktadır. Bunda İranlı Klinik Psikologları, Rehber Psikologlar ve Psikiyatristlerin yapmakta oldukları Din Psikolojisi çalışmalarının rolü de yadımsanmayacak düzeydedir. Bu konuda rağbetin artmasına asıl etken, halkın konunun bu boyutuna rağbet göstermesi her şeyden daha etkili olduğu kanaatindeyiz. Sonuç olarak her ne yönde ve boyutta çalışılsa çalışılsın son yıllarda Din Psikolojisine olan rağbet artmakta, buna paralel olarak Din Psikolojisi çalışmaları giderek artmakta ve halkın bu alana olan rağbeti artması sebebiyle bu alanda yapılan çalışmalar kısa sürede birkaç defa yayınlanmaktadır.

3. 2. Din Psikolojisi Alanında Yapılan İlk Çalışmaların ve Önemli Şahısların Tanıtılması

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi İran'da Din Psikolojisi çalışmaları dendiğinde felsefe, ahlak ve kelam derslerini de düşünmek gerekir. Bu yüzden çalışmamızın bu bölümünde İran'daki Din Psikolojisi alanında yapılan çalışmalar hakkında fikir vermesi için bu konuda beş kişi ve beş eser ile bu konuda çalışma yapan, eser veren ve hizmet etmiş kimseleri tanıtmaya çalıştık. Tanıttığımız eserlerde hangi konular işlenmişse onu bölümlere göre mümkün mertebe kısa ve öz bir şekilde göstermeye çalıştık. Şahıs tanıtımlarına gelince bu konuda da öncelikle tanıttığımız kişilerin kısaca özgeçmişlerinden ve daha çok da ilmi geçmişleri ve eserlerinden bahsetmekle yetindik. Bu tanıttığımız kitap ve kişiler haricinde İran'da geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu alanda çalışma yapan ve araştırmalarıyla halkı Din Psikolojisi alanında aydınlatan onlarca belki yüzlerce kişilerin olduğu bir gerçektir. Fakat bizim burada her birine ayrı ayrı yer vermemiz mümkün olmadığı için örnek olarak sadece beş ismi tanıtılabildik.

3. 2. 1. Din Psikolojisiyle İlgili Yapılan Çalışmalardan Örnekler

3. 2. 1. 1. Ahlak-ı Nasiri

Nasirüddin Tûsi'nin نصيرالدين طوسی Ahlak-ı Nasiri اخلاق ناصری adlı şaheseri İran bölgesinde döneminin temel ahlak (felsefesi) eserlerinden birisidir. Bu eser Kuhistân bölgesinin İsnâaşeriyye şiasına mensup valisi Hoca Nâsirüddin Abdurrahim b. Ebi Mensûr Mekni'nin sarayında kaleme almıştır. Kuhistân valisi Nasirüddin Tusi'den İbn. Miskeveyh'in "Tahzibü'l-Ahlak adlı eserinin Arapça'dan Farsça'ya çevirmesini istemesi üzerine Tûsi bu güzel eserin aslının bozulması kaygısıyla istenen eseri kendisinin yazacağını bildirir (Taştan: 2011) ve İbn-i Miskeveyh'in eserinden çokça istifade eder. Tusi Ahlak-ı Nasiri adlı eserini M. 1235 (Hicri 633) yılında Kuhistan valisine takdim etmiştir. Eser adını da Hoca Nâsirüddin Abdurrahim b. Ebi Mensûr Mekni'den almaktadır (Tûsi, 2008: 5). Bu eser yazıldığı tarihten itibaren birçok defa istinsah edilmiş, yayınlanmış ve medreselerde en önemli Ahlak kitaplarından biri olarak okutulmuştur. Ahlak-ı Nasiri, İslam dünyasında ilk sistematik ahlak eseri olma özelliğiyle de önemlidir. (Taştan: 2011). Tanıtımını yapacağımız nüshası ise İran'ın Tahran şehrinde, Firdevs Yayınlarıca M. 2008 (GT 1387) yılında ikinci defa yapılan baskısıdır.

Ahlak-ı Nasiri, düzeltme, düzenlemeyle ilgili bazı ilaveler yapan ve yayına hazırlayan Azizullah Ali-zade عزیزالله علیزاده'nin önsöz niteliğindeki yazısıyla başlamaktadır. Ali-zade, yazısında Nasirüddin Tûsi'nin hayatı ve eserlerinden bahsetmektedir. Besmeleyle başlayan ve giriş niteliğindeki yazısında Tusi eserin yazılış sebebini açıklamış; eserin hikmet eserlerinin bir kısmı olduğunu belirterek hikmeti de ilim ve amel diye iki ayırarak izah etmiş ve yazının sonunda eserin üç ana bölümden oluştuğu, birinci ana bölüm Tahzib-ı Ahlak تهذيب اخلاق Güzel Ahlak olup onun da iki kısımdan oluştuğunu ifade etmiştir. Birinci ana bölümün ilk kısmı konuya giriş در مبادی şeklinde yedi alt bölümden meydana gelmiştir. Birinci ana bölümün ikinci kısmı ise konunun amacını در مقاصد kapsamaktadır ve bu kısım da on alt bölümden oluşmuştur. Kitabın ikinci ana bölüm ise aile düzenlemesiyle در تدبير منازل ilgilidir. Bu ana bölüm de beş alt bölümden oluşmaktadır. Üçüncü ana bölüm şehirler ve kitlelerin hakkında در اقسام اجتماعيات و شرح احوال مدن olup sekiz alt bölümden oluşmaktadır. Kitaptaki tam tabiriyle söylemek gerekirse kitap üç makale

در بیان آن که Ne Nefsi Mükemmelleştirir ve Fitratları Dışında Hareket Etme Nedir که در بیان آن که در بیستم و کسر کسانی که مخالفت حق کرده اند altıncı alt bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde ise insanın fitratı üzerine hareket ettiği zaman kemale erişeceği, şehvet ve hevesleriyle hareket ettiğinde de yaradılış hakikatine ters davranacağı ve hayvani nefse bağımlı olanların edna derecelere düşecekleri örnekler ve teşbihlerle izah edilmiştir. Hayır ve Mutluluk İçin Mükemmelliğe Ulaşmak Amaç Edinilmesi که در بیان خیر و سعادت که مطلوب از رسیدن به کمال آن است altıncı alt bölümde incelenmiştir.

Birinci ana bölümün ikinci kısmı da on altı bölümden oluşmuştur: İnsan huyunun hakikati ve yorumu üzerinde durulmuş; huyun yeri geldiğinde değişebileceği ve yeri geldiğinde ise değişmeyeceği در حد و حقیقت خلق و بیان آن که تغییر است ilk alt bölümünde örneklerle anlatılmıştır. Ahlakı güzelleştirme sanatı ise sanatların en şerefliсі است صناعات ترین صناعات است altıncı alt bölümde ele alınmış ve en faziletli şeylerin başında gelen cömertlik ve güzel ahlakın geldiği در حصر اجناس فضایل که مکارم اخلاق عبارت از آن است، چنین است که detaylarıyla üçüncü alt bölümde incelenmiştir. Bu bölümde genel olarak insan nefsi üçe ayrılmıştır: 1) Kuvve-i Natıka ya yetisel nefis, 2) Kuvve-i gazabi yani sinir, atılganlık vb. durumların kaynağı ve 3) Kuvve-i Şehvani ya hayvani kuvve olarak bildirilmiştir. Dört fazilet olan 1) Hikmet, 2) Yiğitlik-cesaret, 3) İffet ve 4) Adalet در دördüncü alt bölümde her biri kendi içinde kategorilere ayrılarak işlenmiştir.

İyiliklerin karşısında bulunan kötülüklerin cinsleri de faziletli şeyler gibi dört çeşittir. Sırasıyla 1) Cahillik, hikmet faziletinin zıttı, 2) Korkaklık, yiğitliğin faziletinin zıddı, 3) Hırslı, iffetin zıddı ve 4) Haksızlık ise adaletin zıddı şeklinde beşinci alt başlıkta işlenmiştir.

Altıncı alt bölümde fazilet ve erdem ile fazilete ve erdeme benzeyip fazilet olmayan durumlar در فرق میان فضایل و آنچه شبیه فضایل بود از احوال üzerinde durulmuştur. Adaletin diğer faziletlerden daha şerefli olduğu ve adaletin hangi durumlarda tecelli ettiği در بیان شرف عدالت بر دیگر فضایل و شرح احوال و اقسام آن altıncı alt bölümde ve fazilet ve erdemle kesbedilbilmesi ile saadetin-mutluluğun dereceleri و در ترتیب اکتساب فضایل و sekizinci alt bölümde incelenmiştir. Nefsin sağlıklı şekilde korunabilmesinin fazilet ve erdemlerin korunmasına bağlılığı در حفظ صحت نفس که آن بر

دokuzuncu alt bölümde ve nefis hastalıklarının tedavisi ise onu noksan ve kötülüklerden uzak tutmakla mümkün olacağı onuncu alt bölümde şerh edilmiştir. Nefsin sıhhati ve nefis-ruh sağlığı hakkındaki görüşler ve beyanatlar ile de ilk ana bölüm sonlandırılmıştır.

İkinci ana bölümü ev ve aile düzenlemelerine منزل در تدبیر tahsis edilmiş, beş alt bölümden meydana gelmiştir: İlk alt bölümde aile ve ev düzenlemesi anlatılmış, ailenin temellerinin tanıtımı yapılmış در سبب احتیاج به منزل و معرفت ارکان آن و تقدیم آنچه اile; baba, anne, çocuklar, hizmetçi ve erzak şeklinde tanıtılmış ve bu konuda lüzumlu olan diğer izahatlar yapılmıştır. Mal Ve Erzakın Planlı, Düzenli Ve Gerektiği Kadar Alınması Ve Depolanması Konusunda İzlenmesi Gereken Yol Hakkında در معرفت سیاست و تدبیر اموال و اقوات ikinci alt bölümde işlenmiştir. Üçüncü alt bölümde ise hayatı sürdürmede erzakın ve malın gerekli olduğu gibi neslin devam ettirilebilmesi için de şehvet ve diğer kötü kuvvelerin tuzağına düşmeden düzenli ve tedbirli bir karı koca ilişkisi lüzumlu olduğu در سیاست و تدبیر اهل (Ev ve Aile Hayatı Üzerine) açıklanmıştır. Çocukların hayatı ve onların yetiştirme, iyi terbiye etme konusu در معرفت سیاست و تدبیر اولاد و تادیب ایشان dördüncü alt bölümde açıklığa kavuşturulmuştur. Çocuğa öncelikle iyi bir isim verilmeli, çocuk iyi bir dadiya verilmeli, güzel ahlakla donatılmalı, dini ve geleneksel açıdan eğitilmeli, çocuğa güzel sözler ve güzel şiirler ezberletilmeli, yemek ve sofraya terbiyesi verilmeli... şeklinde devam etmiştir. Bu alt bölümde olmayan anne ve baba hakkı daha sonra yine yazar tarafından ilave edilmiştir. İkinci ana bölümün son alt bölümünde ise köle ve kullar evdeki rolü, görevleri ve hayatları hakkında در معرفت سیاست و تدبیر خدم و عبید malumat verilmiştir.

Eserin üçüncü ve son ana bölümü şehir hayatı در سیاست مدن üzerine olup sekiz alt bölümdür: Birinci alt bölümde kişi ihtiyaçlarından olan (topluluğa) şehir hayatı, şehir hayatının gerekleri ve fazileti در سبب احتیاج خلق به تمدن و شرح ماهیت و فضیلت این نوع علم üzerinde durulmuştur. Kitlelerin birbirlerine bağlanma ve iyi ilişkiler kurma sebebi olarak arkadaşlık ve dostluğun faziletleri bütün yönleriyle در فضیلت محبت که ارتباط üzerinde durulmuştur. Üçüncü alt bölümde şehir hayatı ve genel olarak toplulukların durumu در اقسام اجتماعات و شرح احوال üzerinde durulmuştur. Halk ve topluluklarla ilgili uzun uzadıya bilgi verildikten sonra dördüncü alt bölümde kral, hayatı, ideal krallık, kralın halkla ilişkisi, devlet

şekli ve devletin idare edilmesi درسیاست ملک و آداب ملوک meseleleri izaha kavuşturulmuştur. Halkın kralına karşı tutumu ve yapması gerekenler beşinci alt bölümde Hizmetçilerin Hayatı Ve Tebaanın Krala Karşı Yapması Gerekenler bölümünde درسیاست خدم و آداب اتباع ملوک başlığıyla açıklanmıştır. Altıncı alt bölümde dostlukta sadakat ve doğruluğun önemli olduğu ve dosta karşı sadakatli olmanın faydaları ve keyfiyeti درفضیلت صداقت و کیفیت معاشرت با اصدقا açıklanmıştır. Halkın esnafa ve sanatkârlarla ilişkisinin keyfiyeti درکیفیت معاشرت با اصناف خلق yedinci alt bölümde işlenmiştir. Yazar eserin son bölümünü ise Eflatun'un öğrencisi Aristoteles'e vasiyetiyle tamamlamıştır. Bu vasiyet şöyle başlamaktadır: “Mabudunu tanı ve ona layık olmaya çalış (hakkıyla ibadet et), her zaman öğrenme ve öğretmeye özen göster, ilim öğrenmeyi ilke edin. İlim sahiplerini ilimleriyle sına aksine onlardan kötülüğü ve fesadı uzak tutmaya çalış...” (Tûsi, 2008: 229). Metnin sonunda son düzenlemesinin yapıldığı tarih şöyle yazılmıştır: “Ahlak-ı Nasiri kitabı Allah'ın (c.c.) izni ve inayetiyle H. 662 yılı Rebi'ul-evvel ayının sonunda (M. 1263) tamamlanmıştır” (Tûsi, 2008: 231).

Kitabın sonunda yayına hazırlayanın eklediği üç adet ek bulunmaktadır: Birinci ekte eserde geçen, kişiler, yer ve kitap isimleri verilmiştir. İkinci ekte ise eserde geçen kelimeler manalarıyla ve üçüncü ekte ise son on beş yılda (yayınlandığı tarih itibarıyla) İran'daki üniversiteye giriş sınavlarında çıkan sorular listesi verilmiştir.

Eserde ağıdalı bir dil kullanılmıştır. Genel olarak felsefi bir yöntem tercih edilmesinin yanında cümle içinde bağlama uygun şekilde Ayet-i Kerimelerden parçalar, ya da ayetin tamamı yahut bağlamın icabı gereği birkaç ayet kullanılmıştır, hadisler için de aynı şeyler geçerli olup bazen de Arapça ifade, beyit veya özlü sözler bolca kullanılmıştır. Kitabı okurken karşılaşılan bir diğer husus ise kitabın kelime zenginliği açısından oldukça zengin olması bunun yanında oldukça zor anlaşılan türden bazı kavram ve ifadelerin bulunmasıdır. Bu durum zaten Farsça eski eserlerin genelinde olan bir durumdur. Bundan en üç yüzyıl ve üç yüz yıldan daha uzun süre önce yazılmış olan bir esere dilsel açıdan bakıldığında (ister felsefi bir eser olsun ister edebiyat vb.) kelime kullanımında zengin, ifade ve kavram açısından da ağıdalı olduğu görülecektir. Bu durum İran'da özellikle Kaçarlar dönemi ile başlayıp Pehleviler ve İran İslam Cumhuriyeti dönemlerinde dilde sadeleştirilmesi ve sade dilin

kullanılmasına geçilmesi çalışmalarıyla bugün Fars dili özellikle daha akıcı ve arı (konuşma diline yatkın) kullanılmaya başlanmıştır.

Her şeye rağmen Ahlak-ı Nasiri Farsça'nın önemli şah eserlerinden birisidir. Yukarıda bahsettiğimiz ayet, hadis veya Arapça deyim ve sözlerin izahını bu eseri yayına hazırlayan Azizullah Ali-zade dipnotta yapmıştır. Eserin önemli bir özelliği de düzenli ve konularının derli toplu olmasıdır. Bir diğer önemli özelliği ise eserlerinden istifade edilen şahısların isminin zikredilmiş olması ve yaptığı alıntının da (muhtemelen) yayına hazırlayan tarafından parantez içinde alınarak gösterilmiş olmasıdır. Ahlak-ı Nasiri'nin 2007 yılında Anar Gafarov ve Zaur Şükürov tarafından İstanbul Türkçesine tercümesi yapılmıştır.

3. 2. 1. 2. İlmü'n-Nefs yâ Revân-Şinasi-i Sadri'l-Muteellihîn (Psikoloji veya Molla Sadra'ya Göre Psikoloji)

Bu eser, Molla Sadreddin Şirazi'nin şah eseri olan “Esfar اسفار”ın Dördüncü Seferi سفر چهارم olan Sefer-i Nefs bölümünün tercümesidir. “Sefer-i Nefs” bölümünün ilk kısmını İlmü'n-Nefs veya Revân-Şinasi-i Sadra'l-Muteellihin (1. Cilt-اول علم جلد اول) (İlmü'n-Nefs ya Molla Sadra'ya Göre Psikoloji) başlığıyla Cevâd Muslih tarafından dönemin Şah'ının özel ilgisi ve isteği üzerine Arapça'dan Farsça'ya GT 1352 (M. 1973) yılında tercüme edilmiştir. İlmü'n-Nefs ya Revân-Şinasi-i Sadra'l-Muteellihin, toplam 280 sayfadan oluşmuş ve Danişgâh-Tahran yayınlarından çıkmıştır. Elimizde bulunan ilk yayını üzerinden bu eserin tanıtımını yapmaya çalışacağız.

Eser, Dr. Seyid Hasan Nasr'ın önsözüyle, iki sayfa Molla Sadra'nın el yazması asıl nüshanın örneği, mütercimim önsözü ve birkaç hatırlatmasıyla başlamıştır. Beş makale ve otuz altı bölümden oluşmaktadır. Diğer eserlerin aksine kişi ve eser dizinleri başta geçmektedir. Eserde bulunan önemli bir husus da asıl esere geçmeden yayın sırasında yapılan hata listesinin (hatalı kelimenin sayfası, geçtiği satır, hatalı yazılışı ve doğru şekli) ve doğru halinin Hatalar غلطنامه başlığıyla verilmiş olmasıdır.

Birinci makale iki nebati nefis, maddeye devinim ve duyuru tesiri veren nefsin hayvani nefis ve maddeye ilim ve idrak yetisi veren nefsin ise insani veya natika nefis olduğu ve insani nefsin bütün diğer nefis türlerinden daha şerefli ve mükemmel olduğu در تعریف نفس بطور اجمال و سر احتیاج بوجود آن در آفرینش bildirilmiştir. İkinci başlıkta

karmaşık bir yapıya sahip olan her fertte tek tür olarak bulunan ve nebati, hayvani ve insani olarak üçe ayrılan nefsin var oluş delili وجودنفس برهان ele alınmış üçüncü başlıkta nefsin tanımı تعريف كامل نفس, filozofların bu konudaki düşünceleri ve Molla Sadra'nın yorumuyla izah edilmiştir. İkinci bölümde ise nefsin cevher در اثبات کلی جوهر olduğu ele alınmıştır.

İkinci makale beş bölüm olup birinci bölümde hayvani nefsin cevher bölümünden oluşmaktadır. Birinci bölüm üç başlık şeklinde düzenlenmiş ve birinci başlıkta nefis konusu hayatın kısaca anlamı şeklinde açıklanmıştır. Nefis kuvvesinin maddeye (cisim) verdiği büyüme ve gelişme tesirinin olduğunun ispatı در اثبات جوهریت نفس در بیان مجرد, ikinci bölümde hayvani nefsin maddeden ayrı olduğunun beyanı نفس حیوانی از ماده ve üçüncü bölümde nefsi cevher demeyenlerin delillerinin çürütülmesi ابطال دلایل آنکه نفس را جوهر نمیدانند işlenmiştir. Dördüncü bölümde nefis çeşitleri öncelikle İbn-i Sina'nın Nebati, Hayvani ve İnsani nefis türleri ve bunları da kendi içinde bölümlere ayırarak açıklanması ve beşinci bölümde ise nefis kuvvelerinin çeşitli olmasının altında yatan sebeplerin tespiti ve izahı yapılmıştır.

Üçüncü makalede kuvve-i nebati on dört bölümde incelenmiş ve izah edilmiştir. Genel olarak Kuvve-i Nebati çeşitleri در بیان اقسام قوای نباتیه بطور کلی birinci bölümde, sindirim هاضمه sistemi, dafia دافعه sistemi, bağışıklık ماسکه sistemi ve sinir تاثير قوه sistemlerinin farkları, vücuttaki işlevi ve faaliyetleri üzerinde در بیان تاثير قوه ikinci bölümde ayrı ayrı durulmuştur. Bu dört kuvvenin bedeninin bazı uzuvlarında buldukları, gıda ve sindirim sistemi hakkında bilgiler üçüncü bölümde açıklanmıştır. Nebati kuvveden olan نامیه Nâmiye ve غاذیه Ğâziye sistemleri dördüncü bölümde, bu nebati kuvvelerin yararları ve zararları beşinci bölümde, kuvve-i Musavvere مصوره altıncı bölümde incelenmiş ve kuva-ı nefsiye'nin tasnifi ve bu tasnifte diğer güçlerin rolü yedinci bölümde işlenmiştir. Bütün sayılan sistemler ve kuvvelerin bedende bulunan tek nefiste bulunacağı sekizinci bölümde, nefsin nebati, hayvani ve insani oluşu dokuzuncu bölümde, insani nefsin ariflere göre türleri onuncu bölümde izaha kavuşturulmuştur. On birinci bölümde vücutta şekillenecek olan ilk uzuv tartışması, bedene nefsi-i natikanın giydirilmesi, on üçüncü bölümde vücutta bulunan kuvve-i Ğâziye'nin diğer kuvve-

sistemlerle ihtilafı ve aynılığı konusu ve ondördüncü bölümde kuvve-i hayvaniye'nin insanda bulunması ispatı incelenmiştir.

Dördüncü makalede nefs-i hayvani üzerinde durulmuştur ve makale toplam on iki bölümdür. Nebati kuvvelerin varlığı ve sırasıyla vücuda sağladığı yararlar birinci bölümde, beş duyu organı üzerine düşünceler ikinci bölümde, tadım-tadma duyusu üçüncü bölümde işlenmiştir. Koklama duyusu dördüncü bölümde, işitme-ışitim duyusu beşinci bölümde, görme-görüm duyusu ve gözlerin keyfiyeti altıncı bölümde işlenmiştir. Yedinci bölümde de gözle ilgili filozof ve âlimlerin düşünce ve fikirlerine yer verilmiştir. Aydınlığın çıkışı ve aydınlık üzerine fikir yürütmeler sekizinci bölümde, aydınlıkta çevre faktörü dokuzuncu bölümde, su ve hava gibi şeffaf cisimlerin göze gelen ışık üzerine etkisi onuncu bölümde, bütün zahiri hislerin tanınan beş duyuda toplanması meselesi on birinci bölümde ve bilinen beş duyu haricinde duyunun yokluğu meselesi on ikinci bölümde konu edinilmiş ve izaha kavuşturulmuştur.

Beşinci makale içsel duyularla ilgili olup üç bölümden oluşur. Birinci bölümde felsefecilerin ortak duyu diye nitelendirdikleri içsel-batini duyu, hayal gücü-kuvve-i musevvire de diye bilinen ve içsel bir duyu olup bu duyu vasıtasıyla hayal dünyamızda olan şeylerin korunması ve saklanması sağlandığı anlatılır. Akıldan geçirme, tahayyül etme duyusu da içsel bir duyu olup kitabın son bölümünde kuvve-i hafıza ile birlikte işlenmiştir.

Eserde kullanılan dil oldukça ağırdır ve yer yer devrik cümle kullanımı eserin ilk okumada anlaşılmasını güçleştirmektedir. Ayrıca Molla Sadra'nın "Esfar"ı bir felsefe kitabı olduğundan "Esfar"ın bir bölümü olan bu eser de felsefi bir dil ve üsluba sahiptir. Konuların düzenli ve geniş çapta verilmiş olması ise eserin bariz özelliklerindedir. Ayrıca Molla Sadra konuları açıklarken kendisinden önceki filozof ve âlimlerin görüşlerini filanca şöyle diyor diye vermekte, o konudaki diğer görüşleri karşılaştırmakta ve son olarak da kendi fikrini bildirmektedir. İçerdiği konular her ne kadar psikolojinin konusu olsa da kitabı incelediğinizde ilk uyandırdığı izlenim tamamen bir felsefe eseri olduğu yönündedir.

3. 2. 1. 3. İnsan-ı Kâmil

Kısa bir özetini vereceğimiz kitabın yazarı Murteza Mutahhari, İran'ın son yüzyılda yetiştirdiği ender âlim ve düşünürlerden birisidir. İnsan-ı Kâmil adlı eserinin Din-Psikolojisi kitabı hüviyetini taşıması ve son zamanlarda yapılan çalışmalara bir örnek olması bakımından bu eserin özetini vereceğiz. Bu kitap içerik olarak biraz sufi psikolojisini andırmaktadır. Eserin sonuna doğru sosyolojik bir eser izlenimi bırakır. Bütün mevzular İslam dini çerçevesinde ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Eser Üstat Mutahhari'nin eserlerini kontrol etmekle görevli kurulun yazdığı önsözle başlamıştır. Eser aslında on üç toplantı-جلسه konuşmasından oluşmaktadır. Bu toplantılar 1353 (M. 1974) yılının ramazan ayında Tahran'ın Mescid-i Cavid'inde yapılmış vaazlardır. Dinleyiciler çoğunlukla öğrencilerden oluşmuştur. Eserin ilk baskısı M. 1988 (GT 1367) yılında yapılmıştır. İstifade ettiğimiz baskısı ise M. 2003 yılında Tahran'daki Molla Sadra matbaasından çıkan 29. Baskıdır. Birinci toplantıda İnsanın Ruhsal Ayıpları-روانی انسان- üzerinde durulmuştur. Konular ayet ve hadisler bağlamında açıklanmıştır. İlk toplantı da besmele ve fatiha suresi ve bir ayet-i kerimeyle başlamıştır. İslam'a göre mükemmel insan kavramı, mükemmel insanı tanıma yolları, , ruhsal ve fiziki ayıplar, insan ruhuna musallat olabilecek afetler-belalar-musibetler, insanların şekil değiştirme meselesi ve ramazanın insanı mükemmelleştirme konuları izah edilmiştir. İnsanı Değerlerin Yüceltilmesinde Birliğin Lazımlığı-ارزشهای انسانی-در رشد هماهنگی لزوم konusu üzerinde ikinci toplantıda durulmuştur. Bu toplantı da bir ayet-i kerimeyle başlamıştır. Ardından insanın diğer varlıklardan mükemmel olması, değerlerin geliştirilmesinde birliğin lüzumluluğu, bir değerın yüceltilmesinde bireyler üzerinden örnekler –ibadet, halka hizmet, özgürlük, aşk-, kısaca Nehcü'l-Belâğa'dan bahsedildikten sonra Hz. Ali (r.a.)'nin hayatından söz edilmiştir.

Üçüncü toplantıda ise Değişik Açılardan İnsanın Çilesi (Derdi, Acısı)-درد انسان- در دیدگاههای مختلف ele alınmıştır. Bu toplantı da bir ayeti-i kerimeyle başlamıştır. İnsan maneviyatı, çilenin faydaları, akıldan şikâyet, birkaç temsili örnekle insanın çilesi, diğerkâmlık ve İslam dinine göre insanda bulunan Allah (c.c.) fikri ve diğerkâmlık meselesi uzun uzadıya izah edilmiştir.

İnsanda Allah (c.c.) Sevgisi-در خداجویی در انسان- (c.c.) Sevgisi edilmıştır. “İnsanlığın” insan kavramından ortaya çıkması, insanın mutlak kemale ermeyi isteyişi, ariflere göre kemale ermiş insanın izlediği yol ve bu aşamada insana gerekli olan içsel ve dışsal istekler ayet ve hadislerle açıklanmış ve konunun daha iyi anlaşılması için İslam tarihinden ve ashab-ı kiramdan örnekler verilmiştir. Ardından Hz. Ömer b. Hattab’ın (r.a.) uzak görüşlü bir sahabe olmadığına vurgu yapılarak Hz. Ali (r.a.) ve faziletlerinden ve kâmil bir insan olduğundan uzunca bahsedilerek toplantı sona erdirilmiştir. İnsan-ı Kamil Hakkında Değişik Ekollerin Kısaca Görüşleri-اجمال نظریات مکاتب مختلف در باره انسان کامل- altında akıl, aşk, kudret, zaaf, muhabbet ve marifet, başarı ve mutluluk ve ölümle karşılaşma tarzı her biri ayrı ayrı açıklandıktan sonra vaazın verildiği toplantının sebebinin Hz. Ali’nin (r.a.) yasını tutmak olduğundan ve Hz. Ali’nin (r.a.) çok yakın dostlarının bulunduğu gibi çok da düşmanı olduğundan ve bu yüzden de uzun zaman nerede defnedildiği meselesinin gizli tutulduğundan bahsedilmiştir.

Akıl Ekolü Teorilerinin İncelenmesi ve Tenkidi-مکتب عقل- نظریه و بررسی یظریهء مکتب عقل- altıncı bölümde ele alınmıştır. İslam dünyasındaki Akliyyun Okulu kısaca tanıtıldıktan sonra bu okula muhalif olanlar açıklanmıştır. Akliyyun okulunun değeri ve İslam âlemindeki yeri, iman ile aklın münasebeti izah edilirken Kuran-ı Kerim ve Nehcü’l-Belâğa’dan örnekler verilmiştir. Yedinci bölümde ise İrfan Okulunun Teorik Açısından Tafsili-عرفان- تفصیل نظریه مکتب عرفان- yapılmıştır. Ariflere göre aşkın anlamı anlatılmış, ruhun yücelişi ve alçalışı hakkında malumat verildikten sonra irfan okulunun şekilleri izah edilmiştir. İrfan Okulunun İncelenmesi ve Tenkidi-مکتب عرفان- نظریه و بررسی - ise sekizinci bölümde yapılmıştır. Bazı ariflerin akli hakir görmeleri ve tabiatın yüz çevirmeleri –dünya malını terk etmeleri-, İslam’a göre insanın tabiatla ilişkisi üzerinde durulduktan sonra arı bir dille önce bazı eski dinlerdeki görüşler bildirilerek İslam dinine göre ruhun ancak bu dünyada kemale ulaşacağı bildirilmiştir. Devamındaki bölümde (dokuzuncu bölüm) bencilliğin üç aşaması izah edilmiştir. Ardından insanın kendi kendisini kandırması –tesvil-, insanın içinde gizli kalan ruhsal inanışları-fikirleri, Kuran ve hadislere göre nefisle cihat, tasavvuf-nefis ilişkisi, insanın asli benliği aslında onun ruhu olduğu, Kuran ve hadislerde İzzet-i Nefis ve gençlere has tavsiyelerle İrfan Okulunun İncelenmesi ve Tenkidi - نظریه و بررسی - 2. bölümü de sona ermiştir.

Öncelikle tarihçesi, üzerinde yürütülen teoriler, İslam’ın bakış açısı ayet ve hadislerle açıklanmış olan Kudret Okulu ve Fikirlerinin İncelenmesi ve Tenkidi – نقد و بررسی یظریه مکتب قدرت, onuncu bölümde yer bulmuştur. Bu bölümün sonunda ise “Hakk verilir mi yoksa alınır mı?” sorusuna yanıt aranmış ve Peygamber Efendimizin (s.a.s.) cismani ve ruhani kuvveti izah edilerek bölüm sonlandırılmıştır. On birinci bölümde ise Kudret Okulunun İncelenmesi 2, Muhabbet Okulu- بررسی مکتب محبت 2, başlığı altında muhabbet ve sevgi konusu enine boyuna incelenmiştir.

On ikinci bölümde Sosyalizm Okulu ve Fikrinin İncelenmesi ve Tenkidi- نقد و بررسی نظریه مکتب سوسیالیسم ele alınmıştır. Kısaca sosyalizm tanıtıldıktan sonra sosyalizmin temel hatası (ları) üzerine durulmuştur. Hz. Ali’nin (r.a.) dünya görüşü açıklanmış ve benlik ile dünya malının insan üzerine etkileri misallerle açıklanmıştır. Son olarak ise sosyalizm karşıtı bir görüş olan ve bir sonraki bölümde üzerinde önemle durulan egzistansiyalizm-varoluşçuluk konusuna kısaca değinilerek bir anlamda kitabın sonraki ve son bölümüne giriş yapılmıştır. Kitabın son bölümünde Egzistansiyalizm Okulunun İncelenmesi ve Tenkidi- نقد و بررسی نظریه مکتب اگرستانسیالیسم başlığıyla önce varoluşçuluk kısaca tanıtılmış ve ardından bu görüşe göre tanrı inancı üzerinde durulmuştur. Bu okula göre insan özgürlüğü, kendini tanıması ve kemale ermesi ve bu görüşün hataları açıklandıktan sonra İslam’a göre özgürlük, örneklerle açıklanarak bölüm sonlandırılmıştır.

Kitabın sonunda eserde kullanılan ayet-i kerimeler listesi, hadisler listesi, kişi isimleri listesi, eserde istifade edilen ve adı bu eserde zikredilen kitaplar listesi ve yerler, okullar zikredilmiştir. Kitapta önemli bir husus da her bölümün başına besmele, fatiha suresi ve konuyla ilgili bir ayet-i kerime konmuş olmasıdır. Eserde kullanılan dilin ise oldukça sade olduğu ve kitabın halka hitap eden bir üslupta yazıldığı gözlenmektedir.

3. 2. 1. 4. Revân-Şinasi ez Dîd-gâh-ı Gazali ve Danişmendân-ı İslami (Gazali ve İslam Âlimleri Açısından Psikoloji)

روان شناسی از دیدگاه از دیدگاه Gazali ve Danişmendân-ı İslami “Revân-Şinasi az dîd-gâh-ı Gazali ve Danişmendân-ı İslami” adli bu eserin Gazali ve İslam Âlimleri Açısından Psikoloji” adli bu eserin و دانشمندان اسلامی Arapça’dan Farsça’ya 1981 ve 1982 yılında çevirisi Dr. Seyyid Muhammed Bakır

Hücceti سید محمد باقر حجتی tarafından yapılmış, İran ilim çevresinde rağbet görmüş ve kısa sürede birçok defa yayımlanmıştır. Eserin Arapça'sı "ed-Dirasâtü'n-Nefsiyye 'İnde'l-Müslimin ve'l-Gazali bi-Vech-i Hâs الدراسات النفسية عندالمسلمين والغزالی بوجه 'İnde'l-Müslimin ve'l-Gazali bi-Vech-i Hâs" başlığıyla Dr. Abdülkerim Osman عثمان عبدالکریم tarafından kaleme alınmıştır. Eser iki cilt halinde hazırlanıp basılmıştır. Tanıtımını yapacağımız nüshası da ilk yayınından yedi sene sonra (1988) altıncı defa basılmış nüshasıdır.

Gazali ve İslam Âlimleri Açısından Psikoloji'nin birinci cildinde İnsan Nefis ve Ruh'u'nun Anlamı روان انسان و مفهوم نفس و روان انسان konu edinilmiştir ve birinci cilt dizinler dâhil toplam 245 sayfadır. İkinci ciltte ise İnsanın Ruhsal Halleri ve Hareketleri; Davranış, Duygu ve Din دين عاطفه و رفتار، جنبش های روانی؛ رفتار، عطفه و دين üzerinde durulmuş ve bu cilt de dizinler dâhil toplam 368 sayfadan oluşmuştur. Eserin başından sonuna kadar konular ayrı bölümler halinde değil konuyu genel olarak kapsayıcı başlıklar altında işlenmiştir. Bu yüzden de diğer kitaplarında tanıtımında izlediğimiz biraz farklı bir yaklaşımla bölüm bölüm değil (diğer kitap tanıtımlarımızda eserin bölüm sayısı verilmektedir) genel hatlarıyla tanıtmaya çalışacağız.

Eser mütercimim önsözyle, iç kapak sayfası ve Ahmed Fuad EHVÂNÎ'nin احمد مقدمه روان شناسی اسلامی-Önsözü-İslami Psikoloji Önsözü ile başlamıştır. Mütercim yazdığı önsözde çeviri sürecini anlatmış ve teşekkür faslıyla bitirmiş yazısını ve EHVÂNÎ'nin yazdığı önsöz ise İslami Psikoloji ismi, genel olarak Psikoloji ve Gazali'nin Psikoloji ilmindeki yeri hakkında malumat verilmiştir. Yazar, Bu Kitabın Okuyucularına Birkaç Söz کتاب این گفتار با مطالعه کنندگان این کتاب başlığıyla önsöz niteliğindeki yazıda Gazali'nin ilmi kişiliği üzerinde durmuştur. Buraya kadarki bölüm genel olarak ayrı başlıklar halinde sunulmuş olsa da giriş ve önsöz mahiyetini geçmemektedir. Asıl konu bundan sonraki başlıklarda işlenecektir.

Yazar öncelikle Psikolojinin Konusu روان شناسی موضوع başlığı altında modern Psikoloji ile Gazali'nin çalışmaları ve psikolojik görüşleri arasında bağ kurmaya çalışmıştır. Âlimlerin diğer ilimler yanında psikolojiye verdikleri değer مقام و موقع. evvela Aristo ve Yunan felsefesi ardından Stoacılık, Farabi, İbn-i Sina'nın psikoloji konularına yönelmeleri üzerinde kısaca durulduktan sonra Gazali'nin ilim tasnifi (Nazari مکاشفه ve Ameli معامله İlimler) içerisinde psikolojiye verdiği değer konusu irdelenmiştir. Gazali'ye Göre Psişik Olayların İnceleme Metodu روش مطالعات و بررسیهای روانی از نظر غزالی şu üç şekildedir:

İçsel-derunî araştırmalar, Başkalarının davranışlarına bakarak yapılan tahkikler ve Ruhsal halin analizi meselesi.

Gazali, Ruhsal halin analizi meselesini bireysel davranışların tahlili ve ruhsal hallerin analizi (namaz esnasında duyulan kalbi huzur, idrak, saygı, boyun eğme, korku, rica gibi hallerin oluşması gibi) şeklinde ikiye ayırarak yapmıştır.

Gazali'nin psikoloji çalışmalarının kaynağı روانی در مطالعات غزالی genel ve özel şeklinde ikiye ayrılarak izah edilmiştir. Genel kaynaktan maksadın değişik kültür ve düşüncelerden etkilenmesi (Kuran ve Hadis, Hıristiyanlıktaki kaynaklar, Sufilere mahsus kaynaklar ve Kelami kaynaklar) ve özel kaynaktan maksat ise kendi deruni hallerine ve başkalarının tutum ve davranışlarından istifade etmesidir..

“İnsan Ruhu ve Nefsin Varlığı” bütün detaylarıyla -حقیقت نفس و روان انسان- ele alınmıştır. Bu bölümün baş kısmında kısa bir önsöz verildikten sonra; önce Kuran, hadis ve felsefeye göre nefsin tanımı تعريف نفس از نظر قرآن و حدیث و فلسفه ve önce Kuran, hadis ve felsefeye göre nefsin tanımı yapılmıştır. Bu başlıkta Gazali'nin psikoloji konusunda Aristo'nun takipçisi olduğu vurgusu yapıldıktan sonra insanî nefis ve ruh روان انسانی hakkında Gazali'nin nefsi şu dört kelimeyle kastederek incelediği ve bu dört kelimenin Nefis نفس, Kalp قلب, Ruh روح ve Akıl olduğu عقل her birinin Ayet-i Kerime'lerde taşıdığı anlama göre açıklanmıştır. Yine aynı şekilde bu kelimelerin Hadis-i Şeriflerde kullanıldıkları bağlam ve taşıdıkları anlamlar ile filozofların bu dört kelime üzerindeki fikir ve görüşlerine yer verilmiştir.

Nefsin Varlığı وجود نفس konusuna “Nefsin dış görünümünün olup olmadığı” آیا نفس و روان دارای وجود خارجی است؟ sorusu ile başlanmıştır. Gazali'ye göre nefis, ruhani bir varlık olup maddeden ayırır ve kendine has tabiatı ve özelliği vardır. Gazali nefsin varlığını şu altı delille ispat etmeye çalışmıştır: 1) Tabii delil, 2) Akli Psikoloji Delili, 3) Süreklilik delili, 4) Nefsin aklî bilgilerin yeri olması delili, 5) Varlığını hissedebilme kabiliyeti delili ve 6) Dini delil.

Nefsin Basit ve Tek olması وحدت و بساطت نفس bölümünde nefis üzerine kısaca bir bakış ve nefsin tekliği gerçeği üzerinde durulmuştur. Bu başlıkta öncelikle felsefe ve düşünce adamlarının nefsin basit, bölünmez ve tek olduğu hususundaki düşüncelerine Nefsin Basit ve Tek Olma Meselesine Tarihsel Açıdan Bakış گذری altında yer verilmiştir. Nefsin tekliği konusunda aynı fikirde olan Aristo, İbn-i Sina, Farabi, Razi gibi âlimlerin fikirlerini ve nefsin

tek değil kısımlara bölünebileceğini bildiren Platon ve Stoacıların düşüncelerini kısaca belirttikten sonra Gazali'nin bu konudaki görüşünü –ki Gazali de diğer birçok konuda olduğu gibi bu konuda da İbn-i Sina gibi düşünmektedir- Gazali'ye Göre Nefsin Basitliği ve Tekliği *وحدت وبساطت نفس از دیدگاه غزالی* başlığıyla verilmiştir.

Nefsin Aslı ve Kök'ü *نفس و ریشه نفس اصل* başlığında nefsin önceden mi var olduğu yoksa sonradan mı yaratıldığı üzerinde durulmuştur. Bu bölümde İslam âlimlerinin üçe ayrıldıkları görülmektedir: 1) Bir grup –az sayıda- İslam âlimi nefsin ezeli olduğu kanaatindedir. Bu grup Platon taraftarıdır. 2) Bir grup –çoğunluktadır- İslam âlimi nefsin sonradan yaratıldığı kanaatindedir. Bunlar hadis taraftarı ve felsefe açısından da Aristocudurlar. Gazali de bu düşüncededir. 3) Bir başka grup İslam âlimi ise nefsin mahlûk veya ezeli olduğu konusunda fikir beyan etmemektedir. Bu konu da detaylı bir şekilde Kuran ve hadisler ile filozofların fikirleri doğrultusunda izah edilmiştir.

Nefsin Doğası *طبیعت نفس* başlığıyla da nefsin soyut-ruhani veya somut olması konusu izah edilmiştir. Bu konuda İslam âlimleri genel olarak iki görüş bildirmişlerdir. Birincisi nefsin maddi olduğunu düşünen gruptur ki bunlar da kendi arasında üçe ayrılmaktadır:

- a: Nefsin varlığını inkar edenler,
- b: Nefsin bir madde, maddi veya maddenin bir hali olduğunu savunanlar
- c: Nefsi latif bir cisim olarak görenler.

İkinci grup ise nefsin soyut ve ruhani olduğunu savunanlardır. Bunlara göre nefis, ne cisimdir, ne uzunluğu-eni-çukurluğu vardır. Nefis hareket, durağanlık, renk, tat gibi özelliklerden münezzehtir. Kindi, Farabi, İbn-i Sina, İbn-i Miskeveyh, Gazali bu görüştedirler. Bu konu da her iki görüş sahiplerinin delillerine ve Gazali'nin düşüncelerine genişçe yer verilerek izaha kavuşturulmuştur.

Nefis ve Beden *نفس و بدن* ilişkisi konusu üç görüş ve ekole ayrılarak izah edilmiştir:

1) Aristo Ekolü; nefsin bedenle birlikte meydana geldiği ve ikisi birlikte bir insan oluşturduğu kanaatindedir. İslam âlimlerinden çok azı bu kanaattedir.

2) Platon Ekolü; bu ekole göre nefis ve beden birbirinden farklıdır. Nefsin aslı ruhani olup beden onun için bir mahpus gibidir.

3) Stoacılık Ekolü; nefis ve bedenin birbirine bağımlı iki hakikat olduğu kanaatindedirler. Gazali'ye göre nefis ruhani ve ulvi makamdadır, dünyevi olan beden ile irtibatı yoktur. Nefis sadece bedene yerleşerek onu şereflendirir... Nefsin Kalıcılık veya Yok oluşluğu *بِقاً ويا فنا نفس* konusu kitabın birinci cildinin son başlığını oluşturmuştur. Öncelikle bu konunun tarihte ilk kez Mısırlılar tarafından öne atılan bir düşünce olduğu ve Platon'un bu konudaki görüş ve delilleri İslam âlimlerine daha yakın geldiği için kabul gördüğü ve Aristo'nun bu minvaldeki fikirlerine birkaç açıdan belirsizliğe düştüğü için katılmadıkları bildirilmiştir. Genel olarak İslam âlimleri nefsin kalıcı ve yok olucu olması konusunda iki gruba ayrılmışlardır:

1) Kindi, İbn-i Sina, Gazali gibi İslam âlimlerinin bir kısmı nefsin baki, kalıcı ve ölümsüz olduğu kanaatindedirler.

2. Farabi, İbn-i Rüşd gibi İslam âlimleri ise muğlak ve anlaşılması güç düşüncelerle bu konuyu izah etmeye çalışmaktadırlar. Bu âlimlerin kendi fikir ve düşüncelerini dayandırdıkları deliller bir bir izah edilmiş ve eserin birinci cildi tamamlanmıştır.

Eserin ikinci cildinin İnsan Ruhsal Halleri ve Hareketleri; Davranış, Duygu ve Din *عاطفه و دين* *حالات و جنبش های روانی؛ رفتار، عاطفه و دين* M. 1982 (GT 1361) yılında ilk baskısı yapılmıştır.. İkinci cilt de birinci cilt gibi içindekiler çevirenin ikinci cilt için yazdığı kısa önsözle başlar. Ruhsal Hareketler *جنبش های روانی* giriş başlığı altında Ruhsal Durumlar ve Çeşitleri *انواع آن روانی و حالات روانی* konusu işlenmiştir. Gazali'ye göre ruh-nefsin işlevleri üçe ayrılarak incelenmiştir:

1) İnsanla birlikte hayvan ve nebatın da ortak oldukları işlevler; beslenme, büyüme ve gelişme, çoğalma gibi,

2) İnsanla birlikte sadece hayvanların ortak oldukları işlevler; duygular, hayal kurma, hareket gibi ve

3) İnsana özgü işlev ve ödevler bunlar da tefekkür ve akıl etme. Bu başlık da Gazali'nin insan davranışı ve davranış hakkındaki fikirlerinin beyan edilmesiyle sonlandırılmıştır.

Güdüler ve Yaşamdaki Yeri başlığı altında güdüler, alışkanlıklar ve irade konuları incelenmiştir. Tepki ve dürtüler hakkında İbn-i Sina ve Gazali'nin görüşlerini içeren kısa bir giriş yazısından sonra güdü ve dürtülerin önemi, meydana gelmesi, yeğinliği ve kuvveti üzerinde durulmuştur. Devamında içsel güdüler

İçgüdüler غريزه, cinsellik شهوت ve gazap غضب şeklinde ayrıldıktan sonra içgüdüler insanın yaratılışına göre dört bölüme ayrılmıştır: 1) Azgınlık-Kızgınlık سبعيت, 2) Hayvani بهيمي, 3) Şeytani شيطاني, 4) İlahi رباني. İçgüdüler yaşamsal bakımdan üçe ayrılmıştır: 1) Bireysel eğilimler, 2) Toplumsal eğilimler ve 3) En yüce eğilimler; iyilik, güzellik, dini gibi eğilimler. İçgüdüler hedef ve amaca göre iki kısımdır: 1) Dinsel içgüdüler ve 2) Hava ve hevese dayalı içgüdüler. Gazali'ye göre İnsanın temel eğilimleri dörttür: 1) Yeme ve beslenme eğilimi, 2) Cinsellik eğilimi, 3) Bencilik eğilimi ve 4) Toplumsal eğilim. Gazali'ye göre içsel eğilimlerin dengede tutulması ve dinin emrettiği şekilde hareket edilmesi durumunda insanın kişilik ve benliği yücelir.

İbn-İ Sina, İbn-İ Miskeveyh Ve Gazali Başta Olmak Üzere İslam Alimlerine Göre Adet Ve Alışkanlıklar عادات, başlığı altında bir hareketin adet haline gelmesi, çeşitleri; kassal hareketler, akli hareketlilikler, duygusal ve vicdani, ahlaki adetler ve adetin olumlu ve olumsuz yönleri belirtilmiştir. İnsan davranışları iki kısımdır: Birincisi kendi isteğiyle ve ikincisi ise taklit yoluyla. İnsanların kendi özgür akıllarıyla karar verip yaptıkları hareket ve davranışlar irade اراده başlığıyla verilmiştir. İnsan davranışlarının bir kısmı iradi ve bir diğeri ise hayvani hareketler ve davranışlardır. Buna bağlı olarak Gazali'ye göre irade iki çeşittir: 1) İnsan ve hayvanlarda ortak bulunan irade; cinsellik ve eğilimler gibi 2) İnsana özgü irade; bu irade de insanın belirlediği hedeflerle alakalı olarak bilinçli ve duyarlı hareket etmesidir. İradeyle yapılmasına karar verilen bir iş علم ارادی چگونه صورت میگیرد öncelikle sağduyu ve istekle, tefekkür ve düşünme, azim ve kararlılık ve amaçlanan işin yapılması şeklinde belirtilmiştir. İnsan ve hayvanı birbirinden ayıran önemli özelliklerinden biri olan iradenin değeri ve önemi ارزش اراده و اهمیت açıklanmış ve iradenin terbiye edilmesi ve eğitilmesi üzerinde durularak konu tamamlanmıştır.

Vicdani yaşam başlığı وجدانی حیات altında negatif duygular ve duyular انفعالات izah edilmiştir. Vicdani yaşamın duygusal rahatlık ve rahatsızlık şeklinde tanımı yapıldıktan sonra önce negatif duygular sonra da duyular açıklanmıştır. Negatif duygularda انفعال Gazali'ye göre amaç korku ve kızgınlık duyguları ele alınmıştır. Kızgınlık ve gazap duygusu, intikam almak amacıyla kalpte kanın galeyana gelmesi ve korku duygusu ise insanın kalbine gelecekle ilgili kaygılardan kaynaklanan içsel üzüntü şeklinde tanımlanmıştır. Negatif duyguların insan

تعدیل و درمان آثار انفعال ve bu duyguların tedavisi ve düzeltilmesi üzerindeki etkileri انفعال açıklanarak konu noktalanmıştır. Duyguların عاطفه tanımı yapıldıktan ve Gazali'nin düşünceleri ekseninde açıklandıktan sonra negatif duygular ve duygular arasındaki fark açıklanmış, Gazali'ye göre duygu türleri; لذت ve elem, haz ve elem, duyguların yer ve yön değiştirilmesi و تبدیلی و جابجایی ve duyguların etkileri آثار انفعال insanın kalbinde, dilinde ve vücudunda belirir şeklinde belirtilmiştir.

Kitabın bu bölümünde إدراك konusu Hissi حسی ve akli عقلی şeklinde ikiye ayrılarak açıklanmıştır. Bu bölüm için kısa bir önsöz verildikten sonra duygusal-hissi إدراك حسی ادراك konusu zahiri hisler حواس ظاهری ve derunî hisler حواس باطنی و درونی şeklinde ikiye bölünmüştür. Zahiri hisler bilinen beş duyu; dokunma ya da dokunum حس ذائقه یا حس چشائی, tatma ya da tadım حواس لامسه یا حس بسایائی, koklama ya da koklam حس ذائقه یا حس چشائی, işitme ya da işitim حس شنوائی, görme ya da görüm حس شامعه یا حس بویائی şeklinde bir bir açıklanmıştır. Derunî hisler Gazali'ye göre ortak duygular حس مشترک, hayal خیال, korku وهم, bellek حافظه ve imgelem-tasavvur متخیله şeklinde her biri ayrı başlıklarla detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Akli إدراك, Gazali'ye göre üç unsurdan meydana gelmiştir: 1) İlim علم, 2) Malum معلوم ve 3) İlim öğrenme حصول علم یا تعلم. Bu konu diğer âlimlerin akıl (akli his) konusundaki görüşleri; Aristo'nun Akıl Konusundaki Görüşü نظریه ارسطو درباره عقل, İskenderiyeli Afrotit'in Akılla İlgili Görüşleri نظریه اسکندر افرودیسی درباره عقل, Farabi'nin Akıl Üzerindeki Düşünceleri رای فارابی درباره عقل ve Akıl Konusunda Gazali'nin görüşleri ضرورت وجود و نظریات غزالی درباره عقل konusuna yer verilmiştir. Akıl gerekliliği وجود و نظریات غزالی درباره عقل, Akli إدراك'ın Temelleri بنیاد های نخستین ادراك عقلی, öğrenme ve ilim konusunda insanın fitri kabiliyeti ve 2) temel bilgilerin öğrenilmesi تحصیل و تهیه مبادی یا معقولات, Akli إدراك'ın İki yolu دوطریق ادراك عقلی, 1) muhakeme ve 2) keşif-ilham استدلالات, bu iki şıkkın akli idrak ile münasebeti tek tek bütün detaylarıyla açıklanmıştır.

Kitabın son başlığı olan Nefis-Ruh'un Din ve Ahlakla ilişkisi رابطه نفس با دین و اخلاق başlığıyla önce ahlak ve din konusu açıklanmıştır. Bu bağlamda başta Gazali'nin ahlak ilmindeki yeri علم اخلاق ve Gazali'ye Göre Ahlakın Tanımı başlığı altında تعريف مفهوم اخلاق از نظر غزالی, ahlak; gazap, cinsellik ve tefekkür güçlerini ıslah ve düzeltme işidir, şeklinde tanımlanmıştır. İnsan Ahlakı Ve Davranış Yeteneğinin Düzeltilmesi برای تعديل رفتار آدمی و اخلاق و قالبیت اخلاق başlığı altında

Gazali'nin ahlakın deęiŖeceęi ve bozulabileceği kanaatinde olduğu aıklanmıŖtır. Çocukların güzel ahlak esasları üzerine eğitilmesi پرورش اطفال براساس اخلاق نيك konusu üzerinde Gazali'nin dŖnceleri doğrultusunda durulmuŖtur. İnsanın tutum ve davranıŖları üzerine din ve mezhebin etkisi konusu İlmü'n-Nefs ve dinin insan ruhu ve ruhsal durumu üzerindeki rolü Ruhsal Hareketlilik ve Din دين وجنبش های روانی başlıkları altında incelenerek eser sonlandırılmıŖtır.

Birinci cildin sonunda eserde geçen kiŖiler ve gruplar dizini, kitap ve yazılar dizini ve yerler dizini ayrı ayrı verilmiŖtir. İkinci cildin sonunda genel olarak Gazali'nin psikolojik kiŖilięinin zeti diyebileceğimiz mütercimim Sonuç خاتمه niteliğindeki yazısı bulunmaktadır.

Eserde genel olarak Kuran, hadis, Yunan ve Hint Felsefe ekolleri ve İslam âlimlerinin dŖnceleriyle konular izah edilmiŖ ve Gazali'nin konuyla ilgili grŖleri geniŖ bir Ŗekilde iŖlenmiŖtir. Eser, konuların iŖlenmesi ve ele alınıŖı itibarıyla oldukça kapsayıcı ve modern bir üslup sergilendiği izlenimi vermektedir. Eserin Farsça'ya çevirisinde de oldukça akıcı ve arı bir dil ve üslup benimsenmiŖtir.

3. 2. 1. 5. Derâmedi Ber Revân-Ŗinasi-i Din (Din Psikolojisine GiriŖ)

Din Psikolojisine GiriŖ-Derâmedi ber Revân-Ŗinasi-i Din درآمدی بر روانشن شناسی adını taŖıyan bu eser Mesud Azerbaycani مسعود آذربایجانی ve Seyyid Mehdi Musevi-asl سيد مهدی موسوی اصل tarafından 2006 yılında kaleme alınmıŖtır. Bu eser SAMT (Tahran) ve PjhiŖgh-ı Hevze ve DanıŖgh (Kum) kurumlarının iŖbirlięiyle yayınlanmıŖtır. İç kapak ve kitabın özelliklerinin bulunduğu sayfadan sonra Besmele, Humeyni'nin resmi ve bir sözünün bulunduğu bir sayfa bulunmaktadır. PjhiŖgh-ı Hevze ve DanıŖgh'ın kısa mesajı, içindekiler bölümü, resim ve tabloların listesi verilmiŖtir. Eser iki yazarının yazdıkları nsz, BeŖ Ana Bölüm, Kaynakça, Ayetler Dizini, KiŖiler Dizini ve Terimler Dizini bölümlerini içermektedir. Eser 270 sayfadan oluŖmuŖtur.

Eserin birinci bölümünde din psikolojisinin tanımı-تعريف روان شناسی دين- yapılmıŖ, din psikolojisinin alıŖma alanları, din psikolojisinin tarihçesi bağlamında Amerika Ekolü, Alman Ekolü, Fransa Ekolü'nden ve bu alandaki önemli Ŗahsiyetlerden de kısaca bahsedilerek devam edilmiŖtir. Din psikolojinin duraklama dönemi (M. 1930–1960), bu ilmin tekrardan canlanması ve bu canlanmadan sonra

Hint ve Japonya'daki Din Psikolojisine yönelik ile birlikte artık bu ilmin sadece Batıya bağlı bir ilim olmadığı ifade edilmiş ve kısaca psikolojide metod konuları üzerinde durulmuştur. Psikologların Din Hakkındaki Görüşleri نظریه های روانشناسان در باره دین (M. 1852–1910) dini hayatı, Din Psikolojisine bakışı ve bu konudaki yorum ve incelemeleri hakkında geniş bilgi verilmiştir. Ardından Sigmund Freud'un hayatı, fikri gelişimi ve görüşleri açıklanmıştır. Son olarak ise Carl Gustav Jung'un (M 1875–1961) dini hayatı, din psikolojisine yaklaşımı ve fikirleri uzun uzadıya anlatılarak bölüm sonlandırılmıştır.

Üçüncü bölümde Dindarlığın Boyutları ابعاد دینداری başlığı altında dindarlığın tanımı ve anlaşılması bu bağlamda dindarlıkta tutarlı yaklaşım, dini ve mezhebi kitlelerin değerlendirilmesi, dini konuların araştırılmasında öncelikle dinin dışından bakmak yerine dinin aslı ve özü üzerinden hareket etme, empati yapma ve zamanlamayı göz önünde bulundurma gerekliliği işlenmiş, dindarlığın tek boyutlu mu yoksa çok boyutlu mu olduğu üzerinde durulmuş, din ve dindarlığın tek boyutlu olmadığı, bu alanda çalışma yapacak olanların daha dikkatli ve ciddi olmaları gerektiği örnekler ve tablolarla uzun uzadıya anlatılmıştır.

Dindarlığın ölçülmesi geniş çaplı bir şekilde öncelikle ölçümün tarihi gelişiminden başlayarak dördüncü bölümde işlenmiştir. Aynı bölümde dindarlığı ölçme yöntemleri dört şekilde sıralanmıştır: 1) Dini Davranışın Gözlemlenmesi, 2) Sözel Ölçümler, 3) Doğrudan Ölçüm ve 4) Dolaylı Ölçüm. Dördüncü bölüm dindarlıkta ölmenin problemleri ve sınırlılıklarıyla sonlandırılmıştır. Dindarlığın Etkileri آثار دینداری genel başlığı altında dindarlığın faydalarından kitabın son bölümünde bahsedilmiştir. Dindarlığın faydaları şöyle sıralanmıştır:

1) Bireysel Açıdan; a: Zihinsel Rahatlık, b: Yaşamdan Haz Duyma veya Haz Duymama, c: Ölüm Hakkında İyimser Yaklaşma ve d: Fiziksel Sağlık.

2) Toplumsal Açıdan; a: Toplumsal Dayanışma, b: Suç ve Sapkınlıkların Azalması ve c: Başkalarıyla Dostluk Kurma ve Yardım Etme.

Dindarlığın Olumsuz Yönleri başlığı altında da bireyi içki içme, uyuşturucu maddelerin kullanımı, cinsellik vb. konularda engellemesi ve toplumsal açıdan da kitlelerin önyargılı hareket etmesine ve partizanlığa yol açması dindarlığın başlıca olumsuz yönleri şeklinde belirtilerek eser tamamlanmıştır. Yukarıda da

bahsedildiği üzere kitabın sonunda geniş bir kaynakça bulunmaktadır. Kaynakça kısmı öncelikle Farsça ve Arapça eserlerden ardından da batı dillerinde yazılan eserlerden oluşmaktadır. Din Psikolojisine Giriş eserin içinde geçen ayetler dizini, kişiler dizini ve kavramlar diziniyle son bulmuştur.

Bu eser yeri geldiğinde konuların ayetler, hadisler, Allâme Tabatabayi gibi âlimlerin sözleri ve Mevlana gibi sufi edebiyat ustalarının sözlerine dayandırılması ve bu alanda ilk çalışma olmasıyla İran İslam Cumhuriyeti'nde önemli bir yere sahiptir.

3. 2. 2. İran Din Psikolojisinde Önemli Kişilerden Örnekler

3. 2. 2. 1. İbn-i Sina

Ebu 'Ali el-Hüseyin b. Abdullah b. Sina-ابوعلی الحسین بن عبدالله بن سینا bilinen adıyla Ebu Ali Sina (Avicenne-ابو علی سینا), Şeyhü'r-Reis İbn-i Sina-شیخ الرئيس بن سینا, M. 980 yılında Buhara'nın köylerinden Afşene'de doğdu. Bu zat Samani devletinin yıkılış ve Gazneli devletinin ilk yıllarında doğup asırlarca batıda İslam'ın ve Doğu ilminin temsilciliğini yaptığı gibi batı ilmi ve Aristo'nun kitaplarıyla İslam âlemini tanıştırdı. Bu yüzden de ona Muallim-i Sani-معلم ثانی demektedirler (Elmâsi, 2005: 342; Ülken, 2007: 124–125).

O ilk olarak okuma yazmayı öğrendi. Ardından Mahmud Misbah adında bir bakkaldan matematik ve geometrinin ilk aşamalarını öğrendi. Bunların yanı sıra sarf ve nahiv de öğrendi. İbn-i Sina bu sırada on yaşlarındaydı. Sonra Hanefi fakihlerinden İsmail ez-Zahid'den fıkıh, Mâzenderânlı Ebu Abdullah Nâtîli'den mantık, astronomi, Öklid geometrisi ve önce Hasan b. Nuh Kameri-حسن بن نوح قمری (Ebu Mensûr Hasan el-Kameri-ابو منصور حسن القمری)'dan ardından kendisi Hıristiyan olan Ebu Süheyl İsâ b. Cürçâni-ابو سهیل عیسی بن جرجانی'den tıp dersleri aldı. Tıp hocalarından öğrendikleri ona pek yeterli gelmemişti. Fakat on sekiz yaşında Samani kralı Nuh b. Mensûr-نوح بن منصور'un sarayına yol bulmasıyla saltanat kütüphanesine girme ve orada çalışma imkanı elde etti. Bu kütüphaneden oldukça istifade etti (Elmâsi, 2005: 341–342; Ülken, 2007: 126).

İbn-i Sina, tıp, eğitim ve öğretim, felsefe, matematik, astronomide yetkin olduğu gibi çok da iyi bir siyaset adamı olduğunu dönemin Hemedân hâkimi

Şemsü'd-Devle Diylemi'nin beş sene bakanlığını yaparak göstermiştir. Eserlerini genel olarak dönemin ilim dili olan Arapça yazmıştır. Fakat dönemin edebiyat dili olan Farsça (Dari) da altmış beş beyit şiir ve yirmi bir felsefi ve tıbbi risale kaleme almıştır. Onun toplam eserinin sayısı ise kitap, risale ve makale olarak 238 adettir. Eserlerini saray kütüphanesinde ve seyahatleri sırasında kaleme aldı. Seyahatlerinden biri sırasında-Hemedân yakınlarında bir kulunç hastalığından M. 1038 yılında vefat etti (Elmasi, 2005: 342; Ülken, 2007: 126–127).

İbn-i Sina'nın çocuğun eğitim ve öğretimi, ailesi ve hocası tarafından çocuğa rehberlik edilmesiyle ilgili görüşleri şöyledir:

“ İbn-i Sina'ya göre eğitimden amaçlanan şu beş temel husustur: 1) İman, 2) Güzel ahlâk, 3) Sağlıklı vücuda sahip olmak, 4) Okuma Yazma bilmek ve 5) Bir Sanat ve iş öğrenmek. Bu amaçlara ulaşabilmek için çocuğun babasının çocuğa güzel bir isim seçmesi gerekir. Onu anne sütünden ayrıldıktan sonra öyle bir bakıcıya vermesi gerekir ki o bakıcı hem cismani bakımdan sağlıklı hem psikolojik bakımdan normal olmalıdır. Bu bakıcı çocuğun ahlâki bakımdan eğitmeli ve kötü alışkanlıklardan ve kötü arkadaşlardan uzak tutmalıdır.

Çocuğun altı yaşına kadar istediği hiçbir şeyden men ve mahrum edilmemesi gerekir. Herhangi bir şeyden nefret ederse onun da zorla yaptırılmaması gerekir. Eğer böyle yapılırsa çocuk, çok sinirli ya çok korkak veya çok kederli bir kişiliğe sahip olabilir ve dolayısıyla çocuk y hasta veya bir iş hususunda tembel ve isteksiz olabilir.

Çocuk altı yaşına geldiğinde de okula gönderilmeli ve on dört yaşına kadar ilim ve hüner tahsiliyle uğraşmalıdır. Öğretmeni de temiz, dindar, insafli, ağırbaşlı, işinde dürüst ve âlim olmalıdır. Dostluk ve arkadaşlık adabını bilmeli, çocukların eğitim yöntemlerine vakıf olmalı ve ahlâki güzelliklerini bilmelidir. Çocuğun okulda kendi başına bırakılmaması gerekir. Aksine onu temiz ve iyi ailelerin çocuklarıyla arkadaş olması sağlanmalıdır. Böylece onlar arasında rekabet-i salim icat olmalı ve birbirlerinden güzel ahlak öğrenmelidirler. Öğretmen kimi zaman onu teşvik etmeli ve kimi zaman da uyarmalıdır. Eğer sonuç alamazsa dövmelidir. Öğretim esnasında dengeyi korumalıdır. Yani öğretmen ne somurtkan durmalıdır ki çocuğu soru soramayacak ve konuşamayacak duruma getirsin ve ne de o kadar gevşek durmalı ki çocuk cesaret kazanıp onun söylediklerine kulak vermesin. Öğretmen çocuğu tanımalı, çocuğun tabiat ve düşünme gücünü deneyerek onun hangi iş ve sanatı

seçerse başarılı olabileceğini görebilmeli ve çocuğun yetenek ve istidadına uygun işi seçmesinde yardımcı olmalıdır. Bu seçimde çocuğun istidat ve kabiliyeti göz önünde bulundurulmalı ve bir işi öğrendiği zaman da onu yapması teşvik edilmelidir. Böylece çocuk bizzat geçimini sağlayacak maaşı elde etmeye alışmalıdır. Çocuk bir iş sahibi olduktan ve kendi geçimini sağlayacak konuma geldikten sonra evlendirilmeli ve ona yeni bir ev yapılmalıdır.

Okulda çocuğun eğitim müfredatı şöyle olmalıdır: Kuran-ı Kerim, dini bilgiler, dil, ahlâki şiirler, spor, sanat ve iş ve iş ve sanat öğrenmede lazım olan her şey. Bazen de istediği gibi davranması için çocuk özgür bırakılmalıdır. On dört yaşına kadar çocuk vaktinin bir bölümünü yürüyüş, top oynama, atlama-sıçrama, koşma, güreş, ip atlama (ip çekme), at binme, kılıç kullanma vb. sporlara ayırmalıdır.

İbn-i Sina, altı çeşit eğitimden bahsetmiştir ki öğretmen zamanında ve gerektiğinde bunları öğretmelidir: 1) Zihni eğitim, 2) Sanatla ilgili eğitim, 3) Telkini eğitim, 4) Edebi eğitim, 5) Taklidi eğitim ve 6) Tembihi eğitim” (Elmâsi, 2005: 343–344).

İbn-i Sina'nın nefsin genel olarak üç çeşit olduğundan söz etmiştir:

- 1) Nebatî-Bitkisel Nefis-نفس نباتی
- 2) Hayvani Nefis-نفس حیوانی
- 3) İnsani Nefis-نفس انسانی

Bunları da kendi içerisinde bölümlere ayırarak açıklamıştır:

1) Nebatî Nefis-نفس نباتی: Bu kuvve-i nefsi de üçe ayırarak açıklamıştır:

A. Kuvve-i Ğaziye-غذیه-نفس: Bu tür nefis insanın (canlının) kendi varlığını devam ettirmesi içindir.

B. Kuvve-i Nâmiye-نامیه-نفس: Bu tür nefis, insanın (canlının) eğitimi ve kendini geliştirmesi içindir.

C. Kuvve-i Müvellide-مولده-نفس: Bu tür nefis, insanın (canlının) neslini devam ettirmek içindir.

2) Hayvani Nefis-نفس حیوانی: Bu tür nefsi önce kendi içinde ikiye ayırmış ve ardından o iki şıkkı kendi içinde bölümlere ayırarak izah etmiştir:

A. Kuvve-i Muharrike-نفس محرکه: Harekete yönelik nefis olan bu tür nefis de kendi içinde ikiye ayrılmıştır:

1. Kuvve-i Bâ'ise-نفس باعثة: Bu da kendi içinde ikiye ayrılmıştır:

- a. Kuvve-i Şehvâniye-قوة شهوانيه
  - b. Kuvve-i Ğazabiye-قوة غضبيه
2. Nefs-i Fâ'ile-نفس فاعله

B. Kuvve-i Müdrike-نفس مدرکه: Bu kuvve-i nefsi de kendi içinde ikiye ayrılmıştır:

1. Zahiri-Dışsal Duygular-ادراك ظاهرى يا حواس خمسہ:

- a. Görüm-Görme-بینایی
- b. İşitim-İşitme-شنوایی
- c. Koklayış-Koklama-بوایی
- d. Tadım-Tatma-چشایی
- e. Dokunum-Dokunma-بساوایی

2. Batını-İçsel Duygular-ادراك باطن يا حواس باطن:

- a. Ortak Duygu-حس مشترک
- b. Zân-(مصوره)-خیال
- c. Hayal (Hayvan kıstas alınarak)-(به قیاس با حیوان)-متخیله
- d. Düşünme (İnsan kıstas alınarak)-(به قیاس با انسان)-مفکره
- e. Kuruntu-Halüsinasyon-وهمیه
- f. Bellek-Hafıza-حافظه

3) İnsani Nefis-انسانی: İbn-i Sina, insani nefisle akli kastetmiş, bu nefsi kendi içinde ikiye ayırmış ve ardından ikinci şıkkı da şıklara bölerek izah etmiştir:

A. İşlevsel-Ameli (Ameli Akıl)-(عقل عملی)-عامله

B. Teorik-İlmi-(عقل نظری)-عالمه

- a. Maddi-هیولانی
- b. Melekeye bağlı-بالمکه
- c. Amele bağlı-بالفعل
- d. Faydaya bağlı-مستفاد (Aktaran: Askeri ve Orazani, 2009: 431–434).

İbn-i Sina'nın eserleri İran'da da diğer İslam dünyası medreselerinde olduğu gibi uzun bir zaman felsefe ve ahlak dersi kapsamında ve psikolojiyle ilgili risaleleri ve kitaplarındaki ilgili bölümleri ruhiyat adı altında orijinal metninden okutulmuştur. Fakat M. 1930'lu (GT 1310) yıllarda İranlı ilim adamlar tarafından, tercüme ve haşiyeli ve tashihli tercüme şekillerinde Farsça'ya aktararak İran bilim dünyasına sunulmuştur. Bu bağlamda ilk olarak İbn-i Sina'nın Ta'birü'r-Rü'ya-تعبير الرؤيا kitabından bir bölüm Ali Ekber Şehabi tarafından *Kısmeti Az Kitab-i Ta'birü'r-Rü'ya*-کتاب تعبیر الرؤيا- قسمتى از کتاب تعبیر الرؤيا adıyla tercüme edilmiş ve Tahran'da ilk defa M. 1937 (GT 1316) yılında Daniş matbaasından çıkmıştır. Başka bir eseri Musa 'Amid-موسى اميد tarafında bir önsöz, haşiyeye yazılarak ve düzeltmeler yapılarak *Risale-i Nefs-رساله نفس* adıyla Tahran Encümen-i Âsâr-ı Milli-انجمن آثار ملی yayınlarından M. 1952 (GT 1331) yayınlanmıştır. Aynı şekilde İbn-i Sina'nın *Revân-Şinasi-i Şifa*-روان شناسی-شفاء adıyla Ekber Dâna-sirişt tarafından Tahran'da M. 1969 (GT 1348) yılında yayınlanmıştır.

3. 2. 2. 2. Molla Sadra

Sadreddin Muhammed b. İbrahim Şirazi-صدرالدين محمد بن ابراهيم شيرازى M. 1571 (GT 949; H. 979) yılında Şiraz eşrafından ve Safevi hükümdarının kardeşinin bölge veziri olan babası İbrahim Kavvâmi'nin hayatının son yıllarında dünyaya geldi. İbrahim Kavvami Şirazi Şiraz şehrinin önemli âlim, düşünür ve siyasetçilerindendi, çok muttaki bir insandı. Dönemin gelenek ve göreneği icabı padişah, vezir ve eşrafın çocukları saraylarında özel öğretmenler tarafından eğitilirdi. Molla Sadra da çocukluktan itibaren önce Farsça, Arapça dillerini ve yazıyı (Hüsn-i Hat) iyi bir şekilde öğrendi ve ardından dönemin âdeti gereği savaş dersleri (ata binme, kılıç kullanma, yay kullanma, ok atma vb.), matematik, astronomi, tıp eğitimi, fıkıh, İslam hukuku, felsefe ve mantık dersleri aldı. Ama bu dersler içerisinde onun ilgisini felsefe ve irfan çok çekiyordu. Bu gençlik döneminde tuttuğu notlarda da görülmektedir (Bünyad-ı Hikmet-i İslami-i Sadra, 2010a).

Ayrıca eğitimini tamamlamak için Kazvin ve İsfahan'a gitti ve Mir Damad ve Bahaüddin Amili'den ders aldı. İsfahan'da eğitimini tamamladıktan sonra memleketi Şiraz'a döndü. Orada felsefe dersleri vermeye başladı. Düşmanlarının çekemeyip

aleyhinde ileri geri laflar etmeleri ve ona düşman kesilmeleri yüzünden önce Kum şehrinde ardından da Kum şehri yakınlarında Kehek-كَهَك köyünde on beş yıl gibi bir süre inzivaya çekildi. Bu sırada edindiği tecrübelerden yola çıkarak önemli eserlerinden olan Esfâr-اسفار adlı eserini yazdı. Bu inzivadan sonra tekrar Şiraz'a döndü ve orada felsefe, tefsir ve hadis dersleri vermeye başladı. Bu sırada öğrencilerine hem kendi kurduğu felsefi ekolü olan Hikmetü'l Mutealiye'yi (Aşkın Hikmet) ve dönemine kadarki felsefi görüşleri öğretiyor hem de döneminin filozof ve düşünürlerine onların fikirlerine cevap olarak mektuplar yazıyordu. Şiraz'a ikinci gelişinde de düşmanları onu pek rahat bırakmadılar. Ama bu defa onu yıldıramadılar, ve Şiraz'dan uzaklaştıramadılar (Filozof-Bibliyografileri, 2010; Bünyad-ı Hikmet-i İslami-i Sadra, 2010b).

Molla Sadra, muttaki, döneminin önde gelen filozoflarından. Belki de İran'ın en büyük filozoflarının başında gelir. Yedi defa Hacc için Mekke'ye giden Molla Sadra yedinci seferi sırasında da Basra'da hastalanarak M. 1635 yılında (kimileri onu M. 1640'te vefat ettiğini iddia etmektedir) hayata gözlerini yummuştur. Taraftarları ve sevenleri onu Necef'e götürerek Hz. Ali'nin (r.a.) yanı başında toprağa vermişlerdir (Bünyad-ı Hikmet-i İslami-i Sadra, 2010b).

Molla Sadra mücadele dolu hayatının kırklı yaşlarında evlenmiş ve iki oğul üç kız sahibi olmuştur. Feyz Kâşâni (Şeyh Muhammed b. Muhsin), Feyyâz Lâhici (Abdurrezzak b. Ali Lâhici), Molla Hüseyin Tenkâbüni (Geylâni), Hekim Âkacâni vd. önemli öğrencilerindendir (Filozof-Bibliyografileri, 2010; Bünyad-ı Hikmet-i İslami-i Sadra, 2010c).

İranlı bu büyük filozof eserlerini diğer âlimler gibi ders verdiği ve yaşadığı yerlerde ve yaptığı yolculuklarda kaleme almıştır. Filozof olmasının yanında çok iyi de bir şair olan Molla Sadra, şiirlerini topladığı bir divana da sahiptir. Onun yazdığı eserlerinin sayısı 53 adet olduğu bilinmektedir. Eserlerinden birkaçını şöyle listeleyebiliriz:

- 1) el-Hikmetü'l-Mute'aliye fi'l-Esfâri'l-Erbaati'l-'Akliye الحكمة المتعاليه فى الاسفار الاربعه العقليه.
- 2) Tefsir-i Kurân تفسیر قرآن.
- 3) Şerhü'l-Hidâye شرح الهدايه.
- 4) el-Mebde' ve'l-Mi'ad المبدأ والمعاد.

- 5) el-Mezâhirü'l-Îlâhiye المظاهر الالهيه
- 6) İksîrû'l-'Arifîn اكسير العارفين
- 7) el-Vâridâdü'l-Kalbiye الواردات القلبيه
- 8) İkazü'n-Nâimîn ايقاظ النائمين
- 9) el-Mesâilü'l-Kudsiye المسائل القدسيه
- 10) Şerh-i Şifa شرح شفأ
- 11) İtihâd-ı 'Akıl ve M'akûl اتحاد عاقل و معقول
- 12) et-Taşahhus التشخص
- 13) Halkü'l-'Amâl خلق الاعمال
- 14) Mizâc مزاج
- 15) et-Tankîh التنقيح
- 16) Divân-ı Eş'âr ديوان اشعار
- 17) Müteşâbihâtü'l-Kuran متشابهات القرآن vb. (Bünyad-i Hikmet-i İslami-i Sadra, 2010d).

Eserlerinin birçoğu İran'da yayımlandığı gibi diğer dillere çevrilerek birçok defa yayınlanmıştır. Türkiye'de de Molla Sadra'yi ilim çevreleri bir filozof olarak bilmektedir. Kitaplarından bazıları Türkçe'ye çevrilmiş ve hakkında makaleler yazılmıştır. İran'da da eserlerinin yanı sıra Sadra'nın kendi hakkında çok önemli çalışmalar yapılmış, onun adında ilim merkezleri, matbaa vb. yerler açılmıştır. Molla Sadra ile ilgili sempozyumlar ve ilmi toplantılar, paneller, seminerler düzenlenmiştir

Eserlerinin çoğunluğu felsefi olduğu ve kendisinin de İran tarihinin önemli filozoflarından birisi olduğu için Molla Sadra daha çok bu yönüyle tanınmaktadır. Psikoloji ve din psikolojisi bir ilim olmadan evvel felsefenin içinde, onun bir alt dalı olarak işleniyordu. Molla Sadra da döneminde psikoloji konularıyla ilgili açıklamalarda bulunmuş ve bu alana özellikle Esfâr-اسفار adlı ansiklopedik kitabında ve ayrıca risalelerinde (Mizâc-مزاج gibi) değinmiştir. Son yüzyılda ilmi çalışmaların daha da önem kazandığı İran'da psikoloji çalışmaları da yukarıda bahsedildiği üzere önemli bir konuma sahip olmuştur. Bu bağlamda eski âlimlerin psikolojiyle ilgili görüşlerinin ayrı kitaplar halinde ilaveler (önsöz, düzeltme, çeviri, haşiye ve tefsir) yapılarak basıldığından bahsetmiştik. Molla Sadra'nın da psikolojiyle ilgili fikir ve görüşleri kendisi ve kendinden sonraki dönemlerde felsefe ve ahlak dersleri içerisinde işlenirken son zamanlarda ayrı kitaplar ve makaleler halinde incelenmiş ve

ilim severlerin hizmetine sunulmuştur. Böyle bir çalışma ilk defa Cevâd Muslih tarafından Molla Sadra'nın Esfar kitabının nefis ile ilgili bölümü iki cilt olarak çeviri, düzenleme ve tefsir halinde hazırlanarak Tahran Üniversitesi matbaasında yayınlanmıştır. Bu eserin birinci cildi "*İlmü'n-Nefs ya Revân-Şinasi-i Sadre'l-Mutalihîn*" adında M. 1973 (GT 1352) ve ikinci cildi de aynı başlıkla M. 1976 (GT 1355) yılında yayınlanmıştır.

3. 2. 2. 3. Muhammed Taki Misbah Yazdi

Muhammed Taki Misbah Yazdi محمد تقى مصباح يزدى, 01 Şubat 1934 (11 Bahman 1313) tarihinde İran'ın Yezd kent'inde fakir ve mütedeyyin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İlk terbiye ve eğitimini dinine ve mezhebine son derece bağlı olan ailesinin yanında aldıktan sonra yedi yaşında ilkokula başlayan Misbah, okulda aldığı notlar ve gösterdiği başarıyla hocalarının dikkatini çekti. Hocalarının "böyle devam edersen sen ülkenin önemli ilim adamlarından biri olacaksın" şeklindeki sözlerine rağmen o, dini ve ilahi ilimler alanında tahsil görmeyi ve kendini bu alanlarda geliştirmeyi amaçlamıştı. Nitekim bu düşüncesini dördüncü sınıftayken bir yazıyla hocasına bildirdi. Hocası ve arkadaşları okulun en seçkin öğrencisi olan Misbah'ın o dönemde İran'da pek rağbet görmeyen din eğitimini tercih etmesine şaşırıldılar. Onun bu düşüncesinde ailesinin payı olduğu gibi Necef'te bulunan Şeyh Ahmet Ahund'un da büyük rolü vardı. Şeyh Ahmed Ahund, takva sahibi ve muttaki bir zattı. Şeyh Ahmed Ahund kısa aralıklarla Yezd'e geliyor ve Misbah'ın ailesine misafir oluyordu. Muhammad Taki'nin dini ilimlere rağbet göstermesinde Ahund'un dini hayatı, konuşmaları ve Muhammed Taki'yi gördükten sonra söylediği şu söz oldukça tesirli oldu: "Bu güzellikte namaz kılan ve derslerini çalışan bir çocuk dini ilimlere kendini verse ve din alimi olsa ne kadar uygun olurdu." Bundan sonra Misbah, ilk okulu bitirdi ve o senenin yaz ayında Yezd İlmi Hezve'sinde (Merkez-i İlmi) ilk ve orta düzey medrese eğitimini dört senede tamamladı. Bu sırada fizik, kimya, Fransızca gibi ilimleri de öğreniyordu. M. 1950 (H. 1371) yılında eğitimini devam ettirmek için Necef'e gitti ve orada ailesinin işleri yolunda gitmediği için bir sene sonra İran'a dönmek zorunda kaldı. İlk başta Tahran'a yerleşen Muhammed Taki'nin ailesi, Tahran'da bir iş kurarak yaşama devam etti. Ama Muhammed Taki o zaman Kum'daki İlmi Hezve'lerin tatil olmasına rağmen ailesini oraya gitmek için ikna

etme çabası içine girdi ve nihayet bu konuda başarılı da oldu ve 19 yaşında dini ilimleri öğrenme ve kendini bu alanda geliştirmek amacıyla amaçla Kum'a gitti ("Sanal", 2011b).

Kum'da sekiz sene boyunca Hüseyin Tabatabayi Birûcerdi'nin حسین طباطبائی بروجردى fıkıh derslerine katıldı. 27 yaşında içtihat yapabilme seviyesine ulaştı. Buna rağmen sekiz sene Humeyni'nin fıkıh ve usul derslerine, 15 sene Muhammed Taki Behçet'in fıkıh derslerine ve iki sene de Muhammed Ali ERÂKÎ'nin derslerine aralıksız katıldı. Aynı zamanda felsefe ve tefsir alanında Muhammed Hüseyin Tabatabayi'den dersler aldı. (Wikipedi, 2011f).

Bu yüksek başarılı öğrenim hayatından sonra Ayetullah Kudûsi آیت الله قدوسی ve Muhammed Hüseyini Behiştî'nin محمد حسینی بهشتی kurdukları Hakkani Medresesinde Ali ŞERİATÎ'nin علی شریعتی fikirlerine ve düşüncelerine sert eleştirilerde bulunuyordu. Medresenin kurucuları Behiştî ve Kudûsi'nin uyarılarına rağmen bu tavrından taviz vermeyen Misbah Yazdi, medreseden uzaklaştırıldı. Bu sırada Hevze ve Danişgâh eğitim kurumunun geliştirilmesi yönünde faaliyetlerde bulunuyordu. Bu girişimleri özellikle İran İslam Devrimi sonrası hız kazandı. O ilmi alanda en önemli adımını Kum'da قم Bakırü'l-Ulûm İlmi Araştırmalar باقر العلوم merkezini kurarak attı. Ardından yine Kum'da İmam Humeyni Eğitim ve Araştırma Kurumunun مؤسسه امام خمینی temellerini atan Misbah halen bu kurumun başkanı sıfatıyla görev yapmaktadır. Bu görevinin yanında Dünya Ehl-i Beyt Topluluğu Yüksek Şurası'nın مجمع جهانی اهل بیت başkanlığı görevini yürütmektedir ve Kum İlmi Kurumu Hocalar Topluluğu'nun جامعه مدرسین حوزه علمیه قم da üyesidir. O, siyasi hayatında da M. 1990 (GT 1369) yılında Bilirkişiler Meclisi'nin مجلس خبرگان رهبری ikinci döneminde Huzistân bölgesinin vekili olarak seçildi ve diğer dönemlerde ise Tahran'dan seçilerek Bilirkişiler Meclisi'nde görevine devam etti (Wikipedi, 2011f).

İran'da son dönemlerde gerek siyasi girişimleri gerekirse verdiği fetvalar ve demeçleriyle ön plana çıkan Misbah Yazdi, fıkıh, tefsir, İslam felsefesi, ahlak, kelim ve ilahiyat alanlarında birçok eser kaleme almıştır. Yazdığı eserlerden birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

1. Ahlak-1 Kuran اخلاق قرآن Kuran Ahlakı 3 cilt
2. Aftab-1 Velayet آفتاب ولایت Velayet Güneşi

3. Amûziş-ı Akaid آموزش عقاید Kalam Dersleri 3 cilt
4. İslahat, Riyşe-ha ve Tiyşe-ha ریشه ها و تیشه ها اصلاحات، ریشه ها و تیشه ها İslahat'ın Temelleri ve Engelleri
5. Âmûziş-i Felsefe آموزش فلسفه Felsefe Eğitimi
6. Durûs-i Felsefe دروس فلسفه Felsefe Dersleri
7. Durûs-i Felsefe-i Ahlak اخلاق فلسفه اخلاق Ahlak Felsefesi Dersleri
8. Din ve Âzâdi دین و آزادی Din ve Özgürlük
9. Râh-Şinasi der Kuran قرآن شناسی در قرآن Kuran'a Göre Doğru Yol
10. Rahnüma-Şinasi der Kuran قرآن راهنما شناسی در قرآن Kuran'a Göre Yol Gösterici
11. İnsan-Şinasi der Kuran قرآن انسان شناسی در قرآن Kuran'a Göre İnsan Tanıma
12. Be-sûy-i O او به سوی O'na Doğru
13. Be-sûy-i Hûd-sâzi خودسازی به سوی خودسازی Kendini Geliştirme
14. Aydeyoloji-i Tatbiki ایدئولوژی تطبیقی İdeoloji ve Amel
15. Ber Dergâh-ı Dost بدرگاه دوست Dost Meclisinde
16. Pâsdâri az Senger-ha-ı Aydeyoloji ایدئولوژی از سنگرهای پاسباری Kendi İdeolojini Savunma
17. Şerh-ı İlahiyat-ı Şifa
18. Zen Niymi az Peyker-i İctima' از پیکر اجتماع زن نیمی Toplumun Diğer Yarısı Kadın
19. Ceng ve Cihad der Kuran قرآن جنگ و جهاد در قرآن Kuran'da Savaş ve Cihat
20. Şerh-ı Burhan-ı Şifa شرح برهان شفا Şerh-ı Şifa'nın Şerhi 2 cilt
21. Nakd ve Ber-resi-i Mekâtib-ı Ahlaki مکتب اخلاقی نقد و بررسی مکتب اخلاقی Ahlak Ekolleri Üzerine İnceleme ve Tenkit
22. Ahlak der Kuran: Mişkât مشکات اخلاق در قرآن: مشکات Kuran'da Ahlak
23. Pend-i Câvid پند جاوید Öğütler 2 cilt
24. Kuran-Şinasi قرآن شناسی Kuran İlimleri 2 cilt
25. Kalem-rev-i Din قلمرو دین Din Yolunda
26. Camia ve Tarih der Kuran قرآن جامعه و تاریخ در قرآن Kuran'a Göre Tarih ve Toplum
27. Hûd-Şinasi Berây-i Hûd-sâzi خودشناسی برای خودسازی Kendini Tanımak ve Kendini Düzeltmek
28. Şerh-ı İlahiyat-ı Şifa شرح الهیات شفا Şerh-ı İlahiyat-ı Şifa Şerhi

Muhammed Taki Misbah'ın bu eserlerden başka daha onlarca eseri ve yüzlerce makalesi bulunmaktadır. Çalışmaları genel olarak Kuran, Hadis, felsefe, ahlak, Din Psikolojisi ve toplumsal meseleler üzerinedir.

3. 2. 2. 4. Seyyid Muhammed Garavi

Hücutü'l-İslam ve'l-Müslimin Seyyid Muhammed Garavi *حجت الاسلام والمسلمين* سيد محمد غروي, 1950 yılında Tahran'ın تهران ilim sever, aydın ve önde gelen ailelerinden birinde dünyaya gözlerini açtı. Babası Ayetullah Seyyid Muhammd Rıza Garavi *آيت الله سيد محمد رضا غروي* Tahran'ın önde gelen âlimlerinden ve Humeyni'nin en güvendiği vekillerden birisidir.

Garavi medrese eğitimine Tahran'da Hacc Molla Muhammed Cafer *مدرسه حاج* ملا محمد جعفر medresesinde (M. 1962-GT 1341) başladı. İlk ve orta seviye medrese eğitimini burada tamamladıktan sonra M. 1969 (GT 1348) yılında Kum'a قم gitti. Kum'da yıllarca çok önemli hocalardan eğitim alan ve ders halkalarına katılan Garavi Seyid Muhammed Garavinin hocaları arasında;Hacc Şeyh Muhammed Rıza Nâsiri *حاج سيد محمد* حاج شيخ محمد رضا ناصري, Hacc Seyid Muhammed Mustefevi *حاج سيد محمد* حاج سيد هاشم حسيني تهراني, Merhum Hacc Seyid Haşim Hüseyini Tahrani *حاج شيخ* حاج شيخ Murteza Tahrani *مرحوم آيت الله حرم پناهى*, Hacc Şeyh Ayetullah Haram-Penâhi *آيت الله مصباح* آيت الله مصباح Misbah *آيت الله سبحانى* آيت الله سبحانى Subhani, Ayetullah Cevadi Amili *حاج* آيت الله جوادى آملی, Hacc Seyid Hüseyin Kazi Tabatabayi *سيد حسين قاضى طباطبائى* vb. sayılabilir.

Günümüzde kendisi de medrese hocalarının önde gelenlerinden birisi olarak Kum'da hizmet etmektedir (“Sanal”, 2011c).

Garavi, Kum'da katıldığı dersler yanında bazı ilmi girişimlerde de bulunmuştur. M. 1975 (GT 1354) yılında Müessese-i der Rah-ı Hak'ın *موسسه در راه حق* موسسه در راه حق'ın ilköğrenim gurubuna katılanlardandı ve o zamana kadar orada bulunmayan tefsir, felsefe gibi derslerin müfredata konulmasını sağladı. İran İslam Devrimi sonrası M. 1979, 1980 ve 1981 (GT 1358, 1359 ve 1360) yıllarında Hurrem-şehir *خرمشهر*, Âbâdân *آبادان* ve Bu-şehir *بوشهر* gibi şehirlerde vaazlar ve oraların ilmi merkezlerinde dersler verdi (“Sanal”, 2011c). Aynı zamanda o şehirlerde Veli-Fakih'in vekilliği görevini üstlenmişti. Bu faaliyetlerinden sonra da iki defa ülkenin batı ve güney

tarafarında vaiz olarak görev yaptı. Şu anda ise Kum şehrinde yaşamakta ve burada eğitim ve araştırma faaliyetleriyle meşgul olmaktadır. (“Sanal”, 2011c).

M. 1982 (GT 1361) yılında Humeyni'nin emriyle Hevze ve Danişgâh و حوزه اداره علوم انسانی İlimler Şubesi İnsani İlimler Şubesi İlimler Şubesi şeklinde açılan ve günümüzde bir fakülte hüviyeti kazanan Püjûhiş-gâh-ı Hevze ve Danişgâh'ta دانشگاه حوزه و دانشگاه Psikoloji alanında faaliyet gösteren gruba yardımcı olmaktadır. Garavi, bugün Püjûhiş-kede Hevze ve Danişgâh ve Müessesesi-i İmam Humeyni موسسه امام خمینی fakültelerinin Psikoloji bölümü başkanlığını yürütmektedir (Kâfi, 2006).

Ayrıca M. 2000 (GT 1379) yılından beri haftada bir gün Şehit Behiştî Üniversitesi gibi Tahran üniversitelerinde fıkıh, usul, felsefe, kelam gibi İslami ilimlerle ilgili dersler vermektedir. Son yıllarda çalışmalarını daha çok ilmi araştırmalar, okuttuğu dersler, tez danışmanlığı alanlarında yoğunlaştırmış olmakla birlikte Marifet Dergisi مجله معرفت, Hevze ve Danişgâh Dergisi و دانشگاه gibi ilmi dergilerde makaleler yazmakta ve röportajlar vermektedir.

Garavi'nin Din Psikolojisi alanında yaptığı hizmetlerin başında yukarıda bahsettiğimiz kurumların başkanlığının yanı sıra yazdığı şu eserler gelmektedir: Revân-Şinasi-i Bâver-ha-1 Dini روان شناسی باورهای دینی Dini İnançlar Psikolojisi, Revân-Şinasi-i Tebliğ روان شناسی تبلیغ Vaaz-Tebliğ Psikolojisi, Revân-Şinasi-i Selamet-i İnsan az Diydgâh-1 İslam روانشناسی سلامت انسان از دیدگاه اسلام 'a Göre İnsan Selameti Psikolojisi, Mekteb-ha-1 Revân-Şinasi ve Nakd-1 Ân مکتبهای روانشناسی و نقد آن Psikoloji Ekolleri ve Tenkidi iki cilt halinde vb. eserler kaleme almıştır.

Seyid Muhammed Garavi, fıkıh, tefsir, felsefe, kelam ve bizim konumuzla direkt alakalı olan Psikoloji (Din Psikolojisi) ile alakalı onlarca eser yazmış, şerh yapmış ve makaleler kaleme almıştır. Ayrıca bu alanlarla ilgili verdiği derslerin yanı sıra verdiği röportajlarla ilmi faaliyetlerine devam etmektedir.

Garavi'nin eserlerinden birkaçı:

1. Hanevâde az Diydgâh-1 İslam ba Ruykerdi Revân-Şinahti خوانواده از دیدگاه روانشناختی اسلام با رویکردی روانشناختی Psikolojik ve İslami Değerler Açısından Aile
2. Revân-Şinasi-i İctimâ'i روانشناسی اجتماعی Sosyal Psikoloji
3. Revân-Şinasi-i Bâver-ha-1 Dini روانشناسی باورهای دینی Dini İnançlar Psikolojisi

4. Revân-Şinasi-i Tebliğ روانشناسی تبلیغ Vaaz-Tebliğ Psikolojisi
5. Revân-Şinasi-i Selamet-i İnsan az Diyed-gâh-ı İslam روانشناسی سلامت انسان از دیدگاه اسلام
6. Mekteb-ha-ı Revân-Şinasi ve Nakd-ı ân نقد آن روانشاهی مکتبهای روانشناسی و نقد آن Ekolleri ve Tenkidi vb.

3. 2. 2. 5. Dr. Mes'ud Âzerbaycani

Mesud Azerbaycani, M. 1963 (GT 1342) yılında İsfahan'da dünyaya geldi. Azerbaycani'nin ailesi dinine ve diyanetine bağlı bir aileydi. Mesud Azerbaycani, ilkokul ve ortaokul eğitimi sırasında bir taraftan medreseye devam ederek bir taraftan da şahsi çabalarıyla dini ilimler alanında da kendini yetiştirdi. M. 1984 yılında üniversite sınavına girip İsfahan Üniversitesi Elektrik Elektronik bölümünü kazandı. Üniversite derslerine devam ettiği sırada İsfahan İlmî Medresesinde حوزه علمیه اصفهان medrese derslerine de devam ediyordu. Kısa bir süre sonra üniversiteden kaydını sildirerek kendini tamamen Hevze-Medrese حوزه derslerine verdi ("Sanal", 2011d).

M. 1986 (GT 1365) yılına kadar İsfahan'da önemli hocalardan edebiyat, mantık ve usul ve fıkıh dersleri aldı. M. 1987 (GT 1366) yılında ise Kum'a giderek orada dini ilimler üzerindeki çalışmalarına devam etti. Azerbaycani, M. 1992 (GT 1371) yılında Müessesesi-i İmam Humeyni'de موسسه امام خمینی İlahiyat eğitimini ve arkasından Hevze ve Danişgâh Enstitüsünde Psikiyatri alanında yüksek lisans eğitimini tamamladıktan sonra Kum Eğitim Üniversitesi'nde دانشگاه تربیت مدرس قم Din Felsefesi کلام جدید یا فلسفه دین dalında doktora başladı. Aynı zamanda Püjûhiş-gâh-ı Hevze ve Danişgâh'ta araştırmacı olarak çalışmaya başladı. Burada da Psikoloji (Din Psikolojisi) üzerine çalışmaktadır. Aynı zamanda Psikoloji bölüm başkanlığı yardımcılığı görevini yürütmektedir. Ayrıca bazı üniversitelerde İslami İlimler ve İslam Ahlakı konularını ders vermektedir ("Sanal", 2011e).

Kendisinin belirttiği üzere şu an en çok ilgi duyduğu alan Din Psikolojisi'dir. Nitekim bu alanda Seyid Mehdi Musevi-asl سید مهدی موسوی اصل ile birlikte yazmış olduğu Der-âmedi ber Revân-Şinasi-i Din adlı eseri İran'da bu alanda yapılan ilk çalışmalarındandır.

Kaleme aldığı eserleri:

1. Ahlak-ı İslami اخلاق اسلامی

2. Revân-Şinasi-i Selamet bâ-Nigeriş be Menâbi'-i İslami روانشناسی سلامت
İslami Kaynaklara Göre Sağlık Psikolojisi بانگرش به منابع اسلامی
3. Revân-Şinasi-i İctima'i bâ-Nigeriş be Menâbi'-i İslami روانشناسی اجتماعی
İslami Kaynaklara Göre Sosyal Psikoloji بانگرش به منابع اسلامی
4. Revân-Şinasi-i Umûmi روانشناسی عمومی Genel Psikoloji
5. Maarifi-i Mikyas-ha-1 Dini معرفى مقیاسهای دینی Dini Ölçekler
6. Tehiye ve Sâht-ı Âzmûn-ha-1 Cihet-giyri-i Mezhebi bâ-Tekye ber İslam تهیه
و ساخت آزمونهای جهت گیری مذهبی با تکیه بر اسلام
Mezhepsel Anlayış Testleri
7. Mebâni-i Nazari-i Mikyas-ha-1 Dini مبانی نظری مقیاسهای دینی Dini Ölçeklerin
Teorik Temelleri
8. Der-âmedi ber Revân-Şinasi-i Din درآمدی بر روانشناسی دین Din Psikolojisine
Giriş
9. Revân-Şinasi-i Din az Diydgâh-ı William James روانشناسی دین ازدیدگاه ویلیام
James William James'e Göre Din Psikolojisi vb. جیمز

Azerbaycani, yazdığı kitaplarının yanı sıra birçok makale de kaleme almıştır. Makaleleri Fasl-nâme-i Hevze ve Danişgâh فصلنامه حوزه و دانشگاه و Danişgâh gibi saygın dergilerde yayımlanmaktadır.

Bir önceki bölüm ve bu bölümde tanıtımını yaptığımız on kitap ve on araştırmacı hakkında çok fazla detaya girmemeye özen gösterdik. Eğer bu şahıslar ayrıntılı bir biçimde tanıtılmak istense her biri ayrı bir çalışma olacak niteliktedir. Ayrıca ismini burada zikredemediğimiz çok değerli İranlı başka ilim adamlarının (konumuz; Psikoloji ve Din Psikolojisi alanında) her biri ve yapmış oldukları çalışmalar günümüz Türkiye'si için özellikle Psikoloji ve Din Psikolojisi açısından araştırılmayı bekleyen konulardan sadece birkaçıdır.

3. 3. Din Psikolojisiyle İlgili Yapılan Çalışmaların Listesi

İran'da Din Psikolojisi çalışmaları hakkında bilgi verildikten sonra orada çalışılan özgün ve çeviri kitapların listesi aşağıda sırasıyla verilecektir. Konumuz İran'da Din Psikolojisi Çalışmaları olduğu için hem telif eser hem de çeviri eserlerden üç yüz adedinin listesini vermeyi uygun gördük. Öncelikle telif eserler ardından ise çeviri eserleri listeledik. Eserlerin listelemesinde izlediğimiz yöntem

şöyledir: Eserler yazarlarının soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Kitaplar, yazarın soy ismi, ismi, ulaşabildiğimiz yayınlandığı tarih, eğer çeviriye çevirenin adı soyadı, yayınlandığı şehir ve yayın evi şeklinde verilmiştir.

3. 3. 1. Telif Eserler

- 1) Ahadi Hasan, Cemal Şükûhi's-Sadat (1984-GT 1363). *İlmü'n-Nefs ez Didgâh-ı Danişmendân-ı İslami ve Tatbik-ı Ân ba Revân-Şinasi-i Cedid (İslam Alimlerine Göre –Din- Psikoloji ve -Onun- Modern Psikolojiyle Karşılaştırılması)*. Tahran: Danişgâh 'Allame Tabatabayi.
- 2) Ahmedi, Ali Asgar (1983-GT 1362). *Fıtrat (Bünyân-ı Revân-Şinasi-i İslami) (İslami Psikolojinin Temelleri)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 3) Ahmedi, Ali Asgar (1989-GT 1368). *Revân-Şinasi-i Şahsiyet ez Didgâh İslami (İslam'a Göre Kişilik Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 4) Ahmedi, Hüdâ-bahş (2008-GT 1387). *Mebâhis-i Ahlâki der Müşâvere ve Revân-Dermâni (Psikoterapi ve Mülakatta Ahlaki Meselelerin -Değerlendirilmesi-)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 5) Ahmedi, Mehdi (2006-GT 1385). *Darü's-Şifâ-ı Kuran, Dermân-ı Bimâri-ha-ı Ma'nevi-i İnsan der Dâru-hâne-i Kuran (Şifa Kaynağı Kuran, Kuran Eczanesinde İnsanın Manevi Hastalıklarına Şifa)*. Kum: İntişarât-ı Nesâyih.
- 6) Âkatahrani, Murteza; Bîriyâ, Nasir vdi. (2006). *Revân-Şinasi-i Rüşd: Bâ-Nigeriş be Menâbi'-i İslami C. 1 (4. baskı) (İslam Kaynaklarına Göre Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Sazımân-ı Mütalaa ve tedvin-i Kütüb-i Ulûm-i İslami ve Danişgâh-ha SAMT.
- 7) Âkatahrani, Murteza Bîriyâ, Nasir vdi. (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi-i Rüşd: Bâ-Nigeriş Be Menâbi'-i İslami C. 2 (4. baskı) (İslam Kaynaklarına Göre Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 8) Ali-pûr, Menûçehr (2007-GT 1386). *Hikâyet-ha-ı ez Kabûs-nâme (Kâbûs-nâme'den Seçme Hikayeler)*. Tahran: İntişarât-ı Tîregân.

- 9) Ali-zade, Seyyide Ma'sûme (2010-GT 1389). *Eb'âd-i Terbiyet der İslam ve Revân-Şinasi (İslam ve Psikolojide Eğitim Boyutları)*. Tahran: İntişarât-ı Rayiha-ı 'İtret.
- 10) Amili, Abdullah Cevâdi (2007-GT 1386). *Ser-çeşme-i Endişe (Düşüncenin Kaynağı)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 11) Amili, Abdullah Cevâdi (2009-GT 1388). *Mebâdi Ahlâk der Kuran (Kuran'da Ahlak İlkeleri)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 12) Amili, Abdullah Cevâdi (2009-GT 1388). *Fıtrat der Kuran (Kuran'da Fıtrat)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 13) Amili, Abdullah Cevâdi (2009-GT 1388). *Sûret ve Siyret-i İnsan der Kuran (Kuran'da İnsanın Dışsel ve İçsel Hayatı)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 14) Amili, Abdullah Cevâdi (2010-GT 1389). *İntizâr-ı Beşer ez Din (İnsanın Dinden Beklentisi)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 15) Amili, Abdullah Cevâdi (2010-GT 1389). *Tefsir-i İnsan be İnsan (İnsanın İnsana Göre İzahı)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 16) Amili, Abdullah Cevâdi (2010-GT 1389). *İnsan ez Âğaz tâ Encâm (Başlangıçtan Sonuna Kadar İnsan)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 17) Amili, Abdullah Cevâdi (2010-GT 1389). *Merâhil-i Ahlâk der Kuran (Kuran'da Ahlak Evreleri)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 18) Ârâste, Rıza (ts). *Tevellidi der 'İşk ve Hallakiyet: Revân-Şinasi ve Mevlevi (Aşk ve Yaratıcılıkta Yenilik: Mevlana ve Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Fera-revân.
- 19) Aşûri, Daryuş; Pûr-hüseyni, Ebu'l-Kasım; Şayegân, Daryuş; Maili, Muhammed Taki (2002-GT 1381). *Cüstâr-ha-ı der Din, Revân-Şinasi, İnsan-Şinasi ve...(Din, Psikoloji ve İnsan Bilimleri Üzerine Araştırmalar...)*. Tahran: İntişarât-ı Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-ı İslami.
- 20) 'Atai, Muhsin (ts). *Ber-resi-i Nazariye-i Erick Fromm (Erick Fromm'un Düşüncesi Üzerine İncelemeler)*. Tahran: Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.
- 21) Âzâd, Fetâne (ts). *Reviş-ha-ı Terbiyet ve Revân-Şinahti İnsan: Güziyde-ha-ı ez Nükte-ha-ı Terbiyeti ve Merâhil-i Hilkat-ı İnsan der*

- Kuran (İnsan Ruhsal Durumu ve Eğitimi Yöntemleri: Kuran'da İnsanın Yaradılış ve Eğitimi İle İlgili Konulardan Seçmeler)*. Tahran: İntişarât-ı Nasır-ı Hisrev.
- 22) Âzerbaycani, Mesud vdi. (2005-GT 1384). *Mebâni-i Nazari-i Mikyâs-ha-ı Dini: Güzide Makalat Hemâyiş-i Mebâni-i Nazari ve Revan-Senci-i Mikyâs-ha-ı Dini (Dini Ölçeklerin Teorik Temelleri: Dini Ölçekler ve Psikolojik Testlerin Teorik Temelleri Toplantısından Kayde Değer Makaleler)*. Kum: Püjûhiş-gâh-ı Hevze ve Danişgâh.
- 23) Âzerbaycani, Mesud; Seyyid Mehdi Musevi-asl (2008-GT 1387). *Derâmedi ber Revân-Şinasi-i Din (Din Psikolojisine Giriş)*. Kum: Püjûhiş-gâh-ı Hevze ve Danişgâh.
- 24) Âzerbaycani, Mesud (2008-GT 1387). *Revân-Şinasi Din ez Didgâh-ı William James (William James'e Göre Din Psikolojisi)*. Kum: Püjûhiş-gâh-ı Hevze ve Danişgâh.
- 25) Âzerbaycani, Mesud (2008-GT 1387). *Tehiyye ve Saht-ı Âzmûn-ı Cehetgiyri-i Mezhebi bâ Tekye ber İslam (İslam Kaynaklarına Göre Mezhep Taraftarlığı Testlerinin Hazırlanması ve Düzenlenmesi)*. Kum: Püjûhiş-gâh-ı Hevze ve Danişgâh.
- 26) Bâbü'l-Hevâici, Nasrullah (1966-GT1345). *Ruh der Kalem-Rev-i Din ve Felsefe (Ruh Felsefe ve Dinin Kıskaçında)*. Tahran: İntişarât-ı Derya.
- 27) Bakırî, Muhammed Mehdi Şeriat; Abdülmeliki, Said (ts). *Tahlil-i Revân-Şinahti-i Hûd-Şügûfâyi ez Diygâh-ı Mevlâna ve Rogers (Mevlana ve Rogers'e Göre Hûd-bînliğin Psikolojik Analizi)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 28) Behiştî, Ahmed (ts). *İslam ve Hukûk-ı Kûdek (İslam ve Çocuk Hakları)*. Kum: İntişarât-ı Dâru't-Tabliğ-i İslami.
- 29) Beyânü'l-hak, Ataullah (2009-GT 1388). *Âlem-i Ervâh: İsbat-ı ân az Tarîk-ı İlm-i Fizik (Ruhlar Alemi ve Fizik İlmi Yoluyla İspatı)*. Tahran: İntişarât-ı Dünya-ı Kitab.

- 30) Beyât, Ali (2004-GT 1383). *Ali (a.s.) Ulgûy-i Kamil Terbiyet-i İslami (İslam Eğitiminde Mükemmel Bir Örnek Şahıs Ali (a.s.))*. Kum: İntişarât-ı Nevây-ı Kalem.
- 31) Branden, Nathaniel (2010-GT 1389). *Revân-Şinasi-i İzzet-i Nefs (Psikoloji ve Nefs)*. Çev: Mehdi Karaçadağı. Tahran: İntişarât-ı Nuhustîn.
- 32) Caferi, Muhammed Taki (ts). *Vicdân ez Nazar-ı Ahlaki, Revâni, Felsefi (Felsefi, Psişik ve Ahlaki Açından Vicdan)*. Tahran: İntişarât-ı İslami.
- 33) Cemâl-zade, Abdurrıza (2009-GT 1388). *İnsan-Şinasi der Manzar-ı Mevlana (Mevlâna 'ye Göre İnsan)*. -----: İntişarât-ı Pek-tâm.
- 34) Cem'i Az Nevisendegân (Kurul) (2009-GT 1988). *Hemâyiş-i Terbiyet-i Dini der Camia-ı İslami Muasır (Makalât-ı Bergüzide) (Modern İslam Toplumlarında Din Eğitimi Sempozyumu-Seçkin Makaleler-)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Âmûzişi ve Püjûhişi-i İmam Homeyni (rh.).
- 35) Cem'i Az Nevisendegân (Kurul) (2010-GT 1389). *İnsan, Râh ve Râhnümâ-Şinasi (İnsan, Tutum ve Davranış Bilimi)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Âmûzişi ve Püjûhişi-i İmam Homeyni (rh.).
- 36) Cevâdi-âmili, Abdullah (2009-GT 1388). *Fıtrat der Kuran (Kuran'da Fıtrat)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 37) Cevâdi-âmili, Abdullah (2009-GT 1388). *Sûret ve Siyret-i İnsan der Kuran (Kuran'da İnsanın Geçmişi ve Görünüşü)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 38) Cevâdi-âmili, Abdullah (2010-GT 1389). *Tefsir-i İnsan be İnsan (İnsana Göre İnsanın İzahı)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 39) Cevâdi-âmili, Abdullah (2010-GT 1389). *İnsan ez Âğâz tâ Encâm (Bağlangıçtan Nihayete Kadar İnsan)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 40) Cevâdi-âmili, Abdullah (2011-GT 1390). *Hayat-ı Hakiki-i İnsan der Kurân (Kuran'da İnsanın Gerçek Hayatı)*. Kum: İntişarât-ı İsrâ.
- 41) Cevdet, Taki ali Eşref (1999-GT 1378). *Nakş-ı 'Adet der Terbiyet-i İslami (Geleneğin İslam Eğitimi Üzerindeki Etkisi)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.

- 42) Çiyre-nijâd, Ali Rıza (2010-GT 1389). *İlmü'n-Nefs (-Din-Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Mehr-i Subhân.
- 43) Davudi, Ali Murad (1970-GT 1349). *Akl der Hikmet Menşâ' ez Eresto tâ İbn-i Sina (Aristo ve İbn-i Sina'ın Temel Düşüncelerinde Akıl)*. Tahran: İntişarât-ı Dehhüda.
- 44) Defter-i Hemkâri-i Hevze ve Danişgâh (1995-GT 1374). *Revân-Şinasi-i Rüşt bâ-Nigeriş be Menabi'-i İslami (İslam Kaynaklarına Göre Gelişim Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 45) Defter-i Hemkâri-i Hevze ve Danişgâh (2009-GT 1388). *Mekteb-ha-ı Revân-Şinasi ve Nakd-i ân (1. cilt) (Psikoloji Ekoller ve Tenkitleri)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 46) Defter-i Hemkâri-i Hevze ve Danişgâh (2010-GT 1389). *Mekteb-ha-ı Revân-Şinasi ve Nakd-i ân (2. cilt) (Psikoloji Ekoller ve Tenkidi)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 47) Deh-kürdi, Fatma (2010-GT 1389). *Kalb, Bahri der Bâdiye: Şerhi ber Âyât-ı Kelidi-i Kalb-ı Kuran (Her şeyin Merkezi Kalp: Kuran'da Kalple İlgili Ayetin Şerhi)*. Meşhet: İntişarât-ı Ustuvâr.
- 48) Dere-garibi, Tac Muhammed Zendi (2002-GT 1381). *'İşk ve Zindegi (Aşk ve Hayat)*. Kum: Ruh.
- 49) Deryâyî, Muhammed (2008-GT 1387). *Esrâr-ı Hilkat ve Şibih-sâzi-i İnsan der Kuran (Kuran'da İnsanların Benzerlik ve Yaradılış Sırları)*. Tahran: İntişarât-ı Semi'.
- 50) Deryâyî, Muhammed (2009-GT 1388). *Çigûne Cevân Bimânim (Nasıl Genç Kalalım)*. -----: İntişarât-ı Câmi'a-i Nev.
- 51) Deryâyî, Muhammed (2009-GT 1388). *Remz ve Râz-i Cevâni ve Selâmeti (Gençlik ve Sağlıklı Kalma Sırları)*. Tahran: İntişarât-ı Sefir-erdehâl
- 52) Destğayb, Abdülhüseyin (1981-GT 1360). *İsti'âze*. Kum: İntişarât-ı Mirsâd.
- 53) Deştistâni, Ali (ts). *Lezzet ve Elem*. (-----): (-----).
- 54) Dipârtimint-i Âyendegân (2009-GT 1388). *Kitab-ı Mecmu'a Nükât-ı Felsefe, Mantık, Revân-Şinasi, Din ve Zindegi, Edebiyat-ı Farsı*

- (*Felsefe, Mantık, Psikoloji, Din ve Hayat, Fars Edebiyatı Konularını İçeren Bir Kitap*). -----: İntişarât-ı Âyende-gân-ı Hezâr Nükte.
- 55) Diylemi, Ahmed; Âzerbaycani (2006-GT 1385). *Ahlak-ı İslami (İslam Ahlakı)*. Kum: Defter-i Neşr-i Maarif.
- 56) Ebtehi, Seyyid Hasan (2005-GT 1384). *Âlem-i Acıyb-i Ervâh (Ruhların İlginç Dünyası)*. Kum: İntişarât-ı Nidâ-i Muslih.
- 57) Efrâsiyâb-pûr, Ali Ekber (2001-GT 1380). *Ziybâyi Peresti der 'İrfân-ı İslami (İslam Arifleri Geleneğinde Güzellik)*. Tahran: İntişarât-ı Tahûri.
- 58) Efrûz, Gulam Ali (2003-GT 1382). *Pürsiş-ha-ı İmrûz-ı Cevânân, Vilâyet-i Fakih, İzdivâc, Kemrûyi (Günümüz Gençlerinin Soruları: Vilâyet-i Fakih, Evlenme ve Cesaretsizlik)*. Tahran: İntişarât-ı Vezâret-i Âmûziş ve Perveriş.
- 59) Efrûz, Gulam Ali (2003-GT 1382). *Pürsiş-ha-ı İmrûz-ı Cevânân, I'câz-ı Kuran, Muhit-i Ziyet, Efsürdegi (Günümüz Gençlerinin Soruları: Kuranın Yarattılması, Yaşadığımız Çevre, Anksiyete)*. Tahran: İntişarât-ı Vezâret-i Âmûziş ve Perveriş.
- 60) Efrûz, Gulam Ali (2007-GT 1386). *Reviş-ha-ı Perveriş-i İhsas-ı Mezhebi "Namaz" der Kûdekân ve Nev-cevânân (Çocuk ve Ergenlerde Mezhebi Duyguların Geliştirme Yöntemleri, Namaz)*. Tahran: İntişarât-ı Encümen-i Evliyâ ve Mürebbiyân.
- 61) Efrûz, Gulam Ali (2009-GT 1388). *Mebâni-i Revân-Şinahti-i Râbita-ı Zen ve Şevher ez Manzar-ı Peyâmbere-i 'Azam Hz. Muhammed (s.a.s.) (Hz. Muhammed'e (s.a.s.) Göre Karı Koca İlişkisinde Psikolojik Asıllar)*. tahran: İntişarât-ı Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.
- 62) Efrûz, Gulam Ali (2009-GT 1388). *Hacc Çiyet? Hacı Kiyet? Mebâni-i Revân-Şinahti ve Terbiyeti (Hacc Nedir? Hacı Kimdir? Psikolojik ve Eğitimsel İlkeler)*. Tahran: İntişarât-ı Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.
- 63) Efrûz, Gulam Ali (2010-GT 1389). *Mebâni-i Revân-Şinahti-i İzdivâc der Bister-i Ferheng ve Erziş-ha-ı İslami (İslami Değerler ve Geleneği Bağlamında Evliliğin Psikolojik Esasları)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.

- 64) Encümen-i İslami-i Danışcûyân-ı Âmrika ve Kanada (ts). *Revân-Şinasi-i Ahlâk (Ahlak Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Filistin (Felestin).
- 65) Engâreçi, Ali Rıza (2010-GT 1389). *Çalış-gâh: Behdâşt-ı Revân der Peyvend-gâh-ı Din-Şinasi ve Revân-Şiansi (Araştırma: Din-şinaslık ve Psikoloji bağlamında Ruh Sağlığı)*. -----: İntişarât-ı Âzmâ.
- 66) Fakihi, Ali Naki (2004-GT 1383). *Behdâşt ve Selamet-i Revân der Âyine-i İlim ve Din (İlim ve Dinin Penceresinden Ruhun Sağlığı)*. -----: İntişarât-ı Hayat-ı Sebz.
- 67) Fakihi, Ali Naki (2005-GT 1384). *Şive-ha-ı Terğib ve Cezb be Namaz der Devre-ha-ı Kûdeki, Nev-cevâni ve Cevâni (Çocukluk, Erginlik ve Ergenlik Dönemlerinde Namaza Yönelme ve Sevdirme Yöntemleri)*. Tahran: İntişarât-ı Mehr-i Tabân.
- 68) Fakihi, Ali Naki (2008-GT 1387). *Müşavere der İlm ve Din (Bilim ve Dinde Danışma)*. Kum: İntişarât-ı Defter-i İntişarât-ı İslami.
- 69) Farsicâni, Perviz (2005-GT 1384). *Nigiyn-i Hasti “İnsan-Şinasi der Kuran ve Nehcü’l-Belâğa” (Varlık İncisi “Kuran ve Nehcü’l-Belâğa’da İnsan)*. Tahran: İntişarât-ı Rûz-gâr.
- 70) Felsefî, Muhammed Taki (1974-GT 1353). *Kûdek ez Nazar-ı Verâset ve Terbiyet (İki Cilt) (Kalıtım ve Eğitim Bakımından Çocuk)*. Tahran: Hey’et-i Neşr-i Maarif-i İslami.
- 71) Felsefî, Muhammed Taki (1973-GT 1352). *Bozurg-sal ve Cevan ez Nazar-ı Efkâr ve Temâyülât (1. cilt) (Düşünce ve Eğilimlerine Göre Yaşlı ve Ergen)*. Tahran: Hey’et-i Neşr-i Maarif-i İslami.
- 72) Felsefî, Muhammed Taki (1974-GT 1353). *Bozurg-sal ve Cevan ez Nazar-ı Efkâr ve Temâyülât (2. cilt) (Düşünce ve Eğilimlerine Göre Yaşlı ve Ergen)*. Tahran: Hey’et-i Neşr-i Maarif-i İslami.
- 73) Felsefî, Muhammed Taki (1965-GT 1344). *Cevan ez Nazar-ı Akl ve İhsasât (1. cilt) (Akıl ve Duygular Bakımından Ergen)*. Tahran: Hey’et-i Neşr-i Maarif-i İslami.
- 74) Felsefî, Muhammed Taki (1969-GT 1348). *Cevan ez Nazar-ı Akl ve İhsasât (2. cilt) (Akıl ve Duygular Bakımından Ergen)*. Tahran: Hey’et-i Neşr-i Maarif-i İslami.

- 75) Ferşâd, Muhsin (1982-GT 1361). *B'ud-i Na-şinâhte (Tanınmayan Boyut)*. Tahran: İntişarât-ı İkbâl.
- 76) Erfe', Kazım (1983-GT 1362). *İslâh-ı Nefs (Nefis Terbiyesi)*. Tahran: Nühzet-i Zenân-ı Müselman.
- 77) Ferverdin, Perviz (1952-GT 1351). *Zen ya Mekteb-i Dermân-ı Şark (Doğu Sağlık Ekolü ve Kadın)*. Tahran: (-----).
- 78) Fethi, Abbas (2010-GT 1389). *Felsefe-i Hicâb ez Diydgâh-ı Kuran bâ Takid ber Revân-Şinasi-i Merd ve Zen (Kadın ve Erkek Psikolojisi Bağlamında Kuran'a Göre Örtünme Felsefesi)*. -----: İntişarât-ı Resâne-i Tahassüsi.
- 79) Feyyâzi, Gulam Rıza (2010-GT 1389). *İlmü'n-Nefs-i Felsefi (Ders-ha-ı Hüccetü'l-İslam ve'l-Müslimin Ustad Gulam Rıza Feyyâzi) (Felsefi Psikoloji-Hüccetülislam ve'l-Müslimin Ustad Gulam Rıza Feyyâzi Dersleri)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Âmûzişi ve Püjûhişi-i İmam Homeyni (rh.).
- 80) Firûz-âbâdi, Seyyid Said; Nucûmiyân, Emir Ali; Mutlak, Behmen Nâm-ver (2009-GT 1388). *Âyine-i Âfitâb: Huzûr-ı Şahsiyet ve Âsâr-ı Mevlana der Garb (Güneşin Yansıması: Kişiliğin Huzuru ve Mevlana'nın Batı'daki Etkileri)*. Tahran: İntişarât-ı İlmi ve Ferhengi.
- 81) Fürûten, Ali Ekber (1951-GT 1330). *Bekâ-ı Ruh (Ruhun Kalıcılığı)*. Tahran: Şirket-i Sehâmi Çap.
- 82) Girâmî, Muhammed Ali (1971-GT 1350). *Ber-resi-i Milâk-ha-i Revâni der İslam (İslam'da Psikolojik Yöntemlerin Araştırılması)*. İsfahan: İntişarât-ı Kânûn-i İlmi ve Terbiyeti-i Cehan-ı İslam.
- 83) Gulâmi, Yusuf (2007-GT 1386). *Ahlâk ve Reftâr-ha-ı Cinsi (Ahlâk ve Cinsel Tutumlar)*. Kum: İntişarât-ı Maarif.
- 84) Hakimi, Ahmed (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi-i D'avet-i İslami (Psikoloji ve İslami Davet)*. Tahran: İntişarât-ı Neşr-i İhsan.
- 85) Hasan-zade Âmili, Hasan (1983-GT 1362). *Ma'rifet-i Nefs (üç cilt) (Nefsin Tanınması)*. Tahran: Merkez-i İntişarât-ı İlmi ve Ferhengi.
- 86) Hasan-zade-âmili, Hasan (2009-GT 1388). *İnsan der Örf-i İrfân (Arifler Geleneğinde İnsan)*. Tahran: İntişarât-ı Surûş.

- 87) Haşimiyan, Ahmed (2004-GT 1383). *İlmü'n-Nefs ez Diydgâh-ı Danişmendân-ı İslami (İslam Alimlerine Göre Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 88) Haşimiyan, Cemal (2003-GT 1382). *Peygam-ı Surûş, Mekteb-i Mevlana ve Revân-Şinasi-i Nevin Red-yâbi Mekteb-ha ve Nazariye-ha-ı Revân-Şinasi der Âsâr-ı Mevlana Celaledin Muhammed (Melekten İlham, Mevlana Ekolü ve Yeni Psikoloji, Mevlana Celaledin Muhammed'in Eserlerinde Psikoloji Ekolleri ve Teorilerini Bütünleştirme Yolları)*. Tahran: İntişarât-ı Şirket-i Sehâmi-i İntişar.
- 89) Hicâzi, Cemâluddin (ts). *Hemseri (Tefsir ve Tahlil-i Âye-i Biyst Sûre-i Rûm) (Eşlik- Rum Sûresinin Yirminci Ayetinin tefsir ve Tahlili-)*. Kum: İntişarât-ı Nur.
- 90) Hicâzi, Mir Muhammed (1979-GT 1358). *Revân-Şinasi (Psikoloji)*. Tahran: (-----).
- 91) Hill, Peter; Hood, Ralph (2005-GT 1384). *Maarifi-i Mikyâs-ha-ı Dini: 121 Mikyâs-ı Harici be Zamime-i 16 Mikyâs-ı Dahili (Dini Ölçeklerin Tanıtılması: 16 Dahili Ölçek İlavesiyle 121 Ölçek Harici Ölçek)*. Kum: Püjûhiş-gâh-ı Hevze ve Danişgâh.
- 92) Hücçeti, Muhammed Bakır (1979-GT 1358). *İslam ve Ta'lim ve Terbiyet (İslam ve Eğitim ve Öğretim)*. Tahran: İntişarât-ı Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.
- 93) Hücçeti, Muhammed Bakır (1981-GT 1360). *Revân-Şinasi ez Didgâh-ı Gazali ve Danişmendân-ı İslami (İslam Alimleri ve Gazali'ye Göre Psikoloji)*. Tahran: Defter-i Neşr Ferheng-i İslami.
- 94) Hüdâ-rehimi, Siyamek (1995-GT 1374). *Mefhûm-i Selâmet-i Revân-Şinâhti (Ruh Sağlığı ve Selametinin Anlamı)*. Meşhet: İntişarât-ı Cavîdân-ı Hired.
- 95) Hüdâ-yâri, Nasır (2005-GT 1384). *Revân-Şinasi-i İctimâ'i-i 'Asr-ı Hülefâ ve Hilâfet-i İmam 'Ali (a.s.) (Helifeler ve Hz. Ali -r.z.- Dönemi Sosyal Psikolojisi)*. Tebriz: İntişarât-ı Nihâd-ı Nümâyendegi-i Makam-ı Mu'azzam-ı Rehberi der Danişgâh-ı Pizişki-i Tebriz.

- 96) Hüseyini, Kâzım (2007-GT 1386). *Hilkat-ı İnsan ez Diydgâh-ı Kuran (Kuran'a Göre İnsanın Yaradılışı)*. Zahidân: İntişarât-ı Teftân.
- 97) Hüseyini Behiştî, Muhammed Hüseyin (ts). *Şinâht (Ruh Bilimi)*. Tahran: İntişarât-ı Seyyid Cemal (Cumhuri İslami Gazetesinin katkılarıyla).
- 98) Hüseyini, Ebu'l-Kasım (1981-GT 1360). *Usûl-ı Behdâşt-i Revâni (1. cilt) (Ruh Sağlığının Yöntemleri)*. Meşhet: (-----).
- 99) Hüseyini, Ebu'l-Kasım (1982-GT 1361). *Usûl-i Behdâşt-i Revâni (2. Cilt) (Ruh Sağlığının Yöntemleri)*. Meşhet: İntişarât-ı Danişgâh-ı Meşhet.
- 100) Hüseyini, Ebu'l-Kasım (1985-GT 1364). *Ber-resi-i Mukaddemâti-i Usûl-i Revân-Şinasi-i İslami (1. cilt) (İslami Psikoloji Yöntemlerinin Araştırılması)*. Meşhet: İntişarât-ı Âsitan-ı Kuds-ı Rezevi.
- 101) Hüseyini, Ebu'l-Kasım (1986-GT 1365). *Reviş-ha-ı Piyşgiyri ez İhtilafat-ı Vakûnişi-i Revâni ve Nakş-ı Âmûziş-ha-ı İlâhi Der-iyñ Mevrid (Ruhsal Tepkilerdeki Karşıtlıkların Önlenmesi Yöntemleri ve Bu Konuda İlâhi Öğretilerin Rolü)*. Meşhet: İntişarât-ı Âsitan-ı Kuds-ı Rezevi.
- 102) Hüseyini, Ebu'l-Kasım (2010-GT 1389). *Ber-Resi-i Mukaddemâti-i Revân-Şinasi-i İslami Berây-i Danişcûyân (Öğrenciler için İslami Psikoloji Araştırmalarına Giriş)*. Meşhet: İntişarât-ı Danişgâh-ı Ulûm-ı Pizişki-i Meşhed.
- 103) Hüseyini, Mehdi (1985-GT 1364). *Müşavere ve Rehnümâyi der Ta'lim ve Terbiyet-i İslami (İslami Eğitim ve Öğretimde Rehberlik ve Mülakat)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 104) İhsan-meniş, Müctebâ (2003-GT 1382). *Nakş-ı Din der Behdâşt-i Revân (Din ve Ruh Sağlığı Üzerine Etkisi)*. -----: Nehad-ı Nemâyendegi-i Makam Muazzam-ı Rehberi, Maavunet Umûr-ı Esâtid ve Durûs-ı Maarif-i İslami.
- 105) İlâhi Kumşe-i, Muhiddin Mehdi (2000-GT 1379). *Hikmet-i İlâhi (Has ve 'Âm) (İlâhi Hikmet-Özel)*. Tahran: İntişarât-ı Revzene.

- 106) İlmü'l-hüda, ahmed (ts). *Ahlak ve Revân-Kâvi ez Nazar-ı İslam (İslam'a Göre Ahlak ve Psikanaliz)*. Tahran: İntişarât-ı Yaser.
- 107) İslami, Habibullah (1972-GT 1351). *Revân-Şinasi ve Rü'ya ez Dîdgâh-ı İslam ve Felâsife (İslam ve Düşünürlere göre Psikoloji ve Rüya)*. Tahran: İntişarât-ı İşrâki.
- 108) İsmaili, Ali (2003-GT 1382). *Der Kalem-rev-i Din ve Maarif (Din ve İrfan Kıskaçında (İdaresinde))*. -----: İntişarât-ı Likâi'n-Nur.
- 109) İsmaili, Ali (2008-GT 1387). *Keliyd-i Hâcât ve Gencyne-i Manevi: Ed'iyya, Hutûm ve Müşkil-güşâh-ı Zindegi (Maneviyat Hazinesi ve Dilekler Anahtarı: Dualar, Hatimler ve Hayat Sadakaları)*. Kum: İntişarât-ı Lâhûtiyân.
- 110) İsmaili, Zebihullah (2009-GT 1388). *İnsan ve Tabi'at der Kuran (Kuran'da İnsan ve Tabiat)*. -----: İntişarât-ı Hâkiyân.
- 111) Kaimi, Ali (1984-GT 1363). *Perveriş-i Mezhebi ve Ahlâki-i Kûdekân (Çocukların Ahlaki ve Mezhebi Eğitimleri)*. Tahran: İntişarât-ı Emiri.
- 112) Kaimi, Ali (1985-GT 1364). *İslam ve Terbiyet-i Dohterân (İslam ve Kızların Eğitimi)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 113) Kaimi, Ali (ts). *Şahsiyet Zedegi (Kişiliğin Çöküşü)*. Kum: İntişarât-ı Peyâm-ı Âzadi.
- 114) Kârger, Rahim (1999-GT 1378). *Âramiş der Niyâyîş (Dua ve Huzur)*. Kum: İntişarât-ı Ruh.
- 115) Kasımi, Süleyman (2009-GT 1388). *Bihdaşt ve Selamet-i Revân: Bâ Nigeriş be Âmûze-ha-ı Din ve Siyre-i M'asûmân (Sağlık ve Ruh Sağlığı: Ehl-i Beyit Hayat Hikayeleri ve Dini Öğretilere Göre)*. Kum: Müessese-i Âmûziş ve Perveriş-i İmam Homeyni (r.h.).
- 116) Kâviyâni, Muhammed (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi ve Tebliğat; Bâ-Ta'kid be Tebliğat-ı Din (Dini Vaazlar Bağlamında Psikoloji ve Vaazlar)*. Kum: İntişarât-ı Püjûhiş-gâh-ı Hevze ve Danişgâh.
- 117) Kâviyâni, Muhammed vdi. (2003-GT 1382). *Revân-Şinasi-i İctima'i bâ-Nigeriş be Menabi'-i İslami (2. baskı) (İslam'ı Kaynaklara Göre Sosyal Psikoloji)*. Kum: Püjûhiş-Kede-i Hevze ve Danişgâh.

- 118) Kazımzade İranşehr, Hüseyin (1974-GT 1353). *Çehâr Eser-i Zinde Ez Ta'lifât-ı İranşehr (İranşehr'in Dört Ölümsüz Eseri)*. Tahran: İntişarât-ı İkbal.
- 119) Kazımzade İranşehr, Hüseyin (1954-GT 1333). *Kuvve-i Fikr ve Mu'cizât-ı ân (Düşüncenin Gücü ve Mucizeleri)*. Tahran: İntişarât-ı İkbal ve Şürekâ.
- 120) Kazımzade İranşehr, Hüseyin (1958-GT 1337). *Usûl-ı Esâsi-i Revân-Şinasi, İnsan ve Mahiyet-i Tekâmül-i O (Psikolojinin Asli Yöntemleri, İnsan ve Gelişi Üzerine)*. Tahran: İntişarât-ı İkbal ve Şürekâ.
- 121) Kedi-ver, Pervin (2007-GT 1386). *Revân-Şinasi-i Ahlâk (Ahlâk Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Âgeh.
- 122) Kemâli, Muhammed Rıza (2008-GT 1387). *Zindegiy-i Berzehi ve Âlem-i Ervâh (Ölümden Sonraki Hayat ve Ruhlar Alemi)*. Kum: İntişarât-ı Vefâi.
- 123) Kerimi, Abdul'azim (2005-GT 1384). *Püjûhişi der Mefhûm-ı Merg der Zihn-i Kûdek (Çocuğun Zihninde Ölümün Anlamı Üzerine)*. Tahran: İntişarât-ı Kaddyâni.
- 124) Kerimi, Abdul'azim (2006-GT 1385). *'Işk-ı Dermâni, Revân-Dermâni-i 'Arifâne, ber Esâs-ı Kıssa-ı Şah ve Kenizek (Kral ve Kölesi Hikayesi Bağlamında Arifane Bir Ruh Sağlığı ve Aşk)*. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 125) Kerimi, Abdul'azim (2008-GT 1387). *Kûdek-i Bâz-Yâfte (Revzene-i be Sûy-ı Pâki) (Sonradan Keşfedilen Çocuk-Temizlik ve Huzura doğru)*. Tahran: İntişarât-ı 'Abid.
- 126) Kerimi, Abdul'azim (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Tebliğât (Vaazlar ve Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Sitâd-ı İkâme-i Namaz ve İhya-ı Zekât.
- 127) Kerimi, Abdul'azim (2009-GT 1388). *Merâhil-i Şekil-giyri-i Ahlâk der Kûdek (Çocukta Ahlaki Gelişimin Evreleri)*. Tahran: İntişarât-ı 'Âbid.
- 128) Kerimi, Abdul'azim (2010-GT 1389). *Râh-ı Zikr ve Râh-ı Fikr (Düşünme ve Zikretme Yolu)*. Tahran: İntişarât-ı 'Abid.
- 129) Kerimi, Abdul'azim (2010-GT 1389). *Kelid-ha-ı Perveriş-i Reftâr ve Erziş-ha-ı Ahlâki der Kûdekân ve Nev-Cevânân (Çocuklar ve*

- Ergenlerde Ahlaki Değerler ve Davranışlarının Islahi*). Tahran: İntişarât-ı Sâbirîn.
- 130) Kerimi, Abdul'azim (2010-GT 1389). *Nükte-ha-ı Revân-Şinahti der Terbiyet-i Dini-i Ferzendân: Namaz ve Hânevâde (Çocukların Dini Eğitiminde Psikolojik Etkenler: Namaz ve Aile)*. Tahran: İntişarât-ı Sitâd-ı İkâme-i Namaz ve İhyâ-ı Zekât.
- 131) Kerimi, Abdul'azim (2010-GT 1389). *Nükte-ha-ı Revân-Şinahti der Terbiyet-i Dini-i Ferzendân: Namaz ve Medrese (Çocukların Dini Eğitiminde Psikolojik Etkenler: Namaz ve Okul)*. Tahran: İntişarât-ı Sitâd-ı İkâme-i Namaz ve İhyâ-ı Zekât.
- 132) Kerimi, Rıza (2009-GT 1388). *Seyahat der Âlem-i Ervâh (Ruhlar Alemine Yolculuk)*. Kum: İntişarât-ı Nasim-i Hayat.
- 133) Kisrevi, Ahmed (1945-Gt 1324). *Der Piyramûn-ı Revân (Ruh ve Revân Üzerine)*. Tahran: İntişarât-ı Defter-i Perçem.
- 134) Kummi, Abbas (2006-GT 1385). *Ser-güzeşt-i Ervâh der Âlem-i Berzeh (Ruhların Öteki Dünyadaki Durumu)*. Red: Muhammed Cevâd Bustâni-râd. -----: İntişarât-ı Nidâ-ı Sürûş.
- 135) Kûtiyâni, İsmail Çırağı (2010-GT 1389). *Hanevâde, İslam ve Feminizm (Aile, İslam ve Feminizm)*. Tahran: İntişarât-ı Müessesesi-i Âmûzişi ve Püjûhişi-i İmam Homeyni (rh.).
- 136) Mahmud, Rencber; Sütûde, Hidayetullah (2007-GT 1386). *Merdum-Şinasi bâ Tekye ber Ferheng-i Merdum-i İran (İran Kültürü Bağlamında İnsan Bilimi)*. Tahran: İntişarât-ı Nidâ-ı Âryâna.
- 137) Ma'nevi, İzzüddin; Fidâyi, Ferid (1983-GT 1362). *İzdivâc ve Talak ez Dîdgâh-ı Revân-Pizişki (Psikiyatrik İncelemelere Göre Evlilik ve Boşanma)*. Tahran: İntişarât-ı Çehr.
- 138) Mazenderâni, Muhammed Şefi'i (2010-GT 1389). *Vezâyif-i Teribiyet-i Hânevâde ez Diydgâh-ı Terbiyet ve Revân-Şinasi-i İslami (Eğitim ve İslami Psikoloji Bakımından Aile Eğitimi Ödevleri)*. Tahran: İntişarât-ı Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.

- 139) Mazlûmi, Raceb Ali (1983-GT 1362). *Gâmi der Mesir-i Terbiyet-i İslami, Kûdeki tâ Bulûğ (Çocukluktan Ergenliğe İslami Eğitim)*. Tahran: İntişarât-ı Âfâk.
- 140) Mehdevi, Mehdi (1954-GT 1333). *'Akaid-i Felâsife-i Garb Raci' Be Tevhid ve Reviş-i Ahlâk ez Nazar-ı Kuran (Batı Düşünürlerinin Kuran'a Göre Vahdet ve Ahlaki Yöntemler Üzerindeki Düşünceleri)*. Tahran: intişarât-ı Ahtar-ı Şimâl.
- 141) Meraşi, Seyyid Ali (2088-GT 1387). *Behdâşt-ı Revân ve Nakş-ı Din (Ruh Sağlığı ve Din Faktörü)*. Tahran: İntişarât-ı İlmi ve Ferhengi.
- 142) Mir-'abidini, Ebu Talib (1995-GT 1374). *Âyin-i Kalenderi (Kalenderilik Geleneği)*. Tahran: İntişarât-ı Ferâ-revân.
- 143) Misbah Yezdi, Muhammed Taki (2009-GT 1388). *İnsan-sâzi der Kuran (Kuran'da İnsanın Yaradılışı Hikayesi)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Âmûzişi ve Püjûhişi-i İmam Homeyni.
- 144) Misbah Yezdi, Muhammed Taki (2010-GT 1389). *İnsan-Şinasi der Kurân (Kuran'da İnsanın Tanımı)*. Tahran: İntişarât-ı Müessese-i Âmûzişi ve Püjûhişi-i İmam Homeyni.
- 145) Misbah Yezdi, Muhammed Taki (ts). *Hûd-Şinasi Berâyi Hûd-Âzmayı (Kendini Tartmak İçin Tanıma)*. Kum: İntişarât-ı Der-Râh-ı Hak.
- 146) Muderrisi, Kazım (1977-GT 1356). *Revân-Kâvi-i İnsan (İnsan Psikanalizi)*. İntişarât-ı Bi'set.
- 147) Muderrisi, Seyyid Muhammed Taki (2002-GT 1381). *Mi'râc-ı Ruh der Mekteb-i Ehl-i Beyt, Cehâd-ı Nefs ber Esâs-ı Silsile Ders-ha-ı Hz. Ayetullah Hacc Seyyid Muhammed Taki Muderrisi (Ehl-i Beyte Göre Ruhun Yüceliği, Ayetullah Hac Muhammed Taki Muderrisi'nin Ders Geleneğine Göre Nefis ile Cihat)*. Tahran: İntişarât-ı Muhibbân'il-Hüseyn.
- 148) Muhakkık-zade, Hamid (2009-GT 1388). *Hânevâde ez Manzar-ı İslam ve Revân-Şinasi (İslam ve Psikoloji Benceresinden Aile)*. Kum: İntişarât-ı Mübin-i Endişe.

- 149) Muhammedi, Muhammed Rıza (2007-GT 1386). *Kanaat ve Selamet-i Revân (Ruh Sağlığı ve Kanaat)*. Kum: Müessesesi-i Âmuzişi ve Püjûhişi-i İmam Homeyni (r.h.).
- 150) Muhammedi-rey-şehri, Muhammed; Ufuki, Resul (ts). *İnsan-Şinasi ez Manzar-ı Kuran ve Hadis (Kuran ve Hadislere göre İnsanı Tanıma)*. Kum: İntişarât-ı Dârü'l-hadis.
- 151) Musaffa, Muhammed Cafer (1981-GT 1360). *Tefekkür-i Zaid (Bahsi der Hûd-Şinasi) (Sufî ve Tefekkür-Kendini Tanıma Üzerine-)*. Erâk: Nevisinde.
- 152) Musaffa, Muhammed Cafer (1996-GT 1375). *İnsan der Esâret-i Fikr (Düşünce Kıskaçındaki İnsan)*. Tahran: (-----).
- 153) Musaffa, Muhammed Cafer ve Morti, Krişna (2004-GT 1383). *Şu'le-i Huzûr ve Mediteyşın (Meditasyon ve Huzur Yolları)*. Tahran: İntişarât-ı Katra.
- 154) Musevi Lari, Mucteba (1966-GT 1345). *Ber-resi-i Müşkilât-ı Ahlaki ve Revâni (Ahlaki ve Ruhsal Problemlerin İncelenmesi)*. Tahran: İntişarât-ı Sadr.
- 155) Muslih, Cevâd (1973-GT 1352). *İlmü'n-Nefs ya Revân-Şinasi Sadre'l-Muteellihin (Tercüme ve Tefsir ez Sefer-i Nefs-i Kitab) ESFAR (İlmü'n-Nefs veya Molla Sadra'ya Göre Psikoloji-Esfar Kitabı, Nefis Yolculuğu Bölümünün Çeviri ve Tefsiri)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 156) Mutahhari, Murteza (1982-GT 1361). *Fıtrat*. Tahran: Encümen-i İslami-i Danişcûyân-ı Medrese-i 'Âli-i Sahtimân.
- 157) Mutahhari, Murteza (2007-GT 1386). *Makalât-ı Felsefi (10. baskı) (Felsefi Makaleler)*. Kum: İntişarât-ı Sadra.
- 158) Mutahhari, Murteza (2010-GT 1389). *İrfân-ı Hafız*. Kum: İntişarât-ı Sadra.
- 159) Mutahhari, Murteza (2010-GT 1389). *Ahlak-i Cinsi der İslam ve Cehan-ı Garb (İslam ve Batıya Göre Cinsellik Ahlakı)*. Kum: İntişarât-ı Sadra.
- 160) Mutahhari, Murteza (2010-GT 1389). *İnsan ve Ser-nevişt (İnsan ve Takdir)*. Kum: İntişarât-ı Sadra.

- 161) Mutahhari, Murteza (2010-GT 1389). *T'alim ve Terbiyet der İslam (İslam'da Eğitim ve Öğretim)*. Kum: İntişarât-ı Sadra.
- 162) Mutahhari, Murteza (2010-GT 1389). *İhyâ-i Tefekkür-i İslami (İslami Düşüncenin İhyası)*. Kum: İntişarât-ı Sadra.
- 163) Mutahhari, Murteza (ts). *İnsan der Kuran (Kuran'da İnsan)*. Kum: İntişarât-ı Sadra.
- 164) Mutahhari, Murteza (2003-GT 1382). *İnsan-ı Kâmil (29. baskı)*. Tahran: İntişarât-ı Sadra.
- 165) Muttaki-fer, Gulam Rıza (2010-GT 1389). *Der-âmedi ber Nizam-ı Ahlak-i Cinsi der İslam (İslam'da Cinsel Ahlâk Konusuna Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Müessesesi-i Âmûziş ve Perverişi-i İmam Homeyni.
- 166) Naki-zade (1992-GT 1371). *Cezvât-ı Ders-i İlmü'n-Nefs ez Didgâh-ı Danişmendân-ı İslami Devre-i Kâr-Şinasi-i Erşed-i Revân-Şinasi-i Bâlini (İslam Alimlerine Göre Psikoloji Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Dersi Ders Notları)*. Meşhet: İntişarât-ı Danişgâh-ı Firdevsi.
- 167) Naki-zade, Muhammed İhsan; Hüseyin-zade, Ekrem (2007-GT 1386). *Revân-Şinasi-i Terbiyet-i Dini (Dini Eğitim Psikolojisi)*. Kum: İntişarât-ı Pârsâyân.
- 168) Naki-zade, Muhammed İhsan; Hüseyin-zade, Ekrem (2007-GT 1386). *Kimyâ-ı Şahsiyet (Kişilik Kimyası)*. Kum: İntişarât-ı Pârsâyân.
- 169) Naki-zade, Muhammed İhsan; Kemer-zerrin, Hamid (2008-GT 1387). *Revân-Şinasi-i Nev-cevânân berây-ı Hânevâde-ha (Aileler İçin Ergenlik Psikolojisi)*. Tahran: İntişarât-ı Cengel.
- 170) Naki-zade, Muhammed İhsan; Hüseyin-zade, Ekrem (2009-GT 1388). *Ahlak-ı İslami (İslami Ahlak)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Peyâm-ı Nur.
- 171) Nasiri, Abdullah (2005-GT 1384). *İntizâr-ı Beşer ez Din (İnsanın Dinden Beklentileri)*. Tahran: İntişarât-ı Daniş ve Endişe-i Maasır.
- 172) Necâti, Abdullah (2008-GT 1387). *Seyr-ü Seyahat-ı Acıyb der Âlem-i Ervâh Hemrâh bâ Dâstân-ha-ı Şigift-engiyz (İlginç Hikayelerle Ruhlar Alemine Yolculuk)*. Tahran: İntişarât-ı Nîlûferâne.

- 173) Necefi Kûçân, Seyyid Muhammed Hasan (2006-GT 1385). *Seyâhat-ı Garb: Ser-güzeşt-i Ervâh der Âlem-i Berzeh (Batıya Yolculuk: Öteki Dünyada Ruhların Geçmişi)*. Kum: İntişarât-ı Bûtsân-ı Dâniş.
- 174) Necefi Kûçân, Seyyid Muhammed Hasan (2006-GT 1385). *Seyâhat-ı Garb ya Ser-nevişt-i Ervâh Pes ez Merg der Âlem-i Berzeh (Batıya Yolculuk veya Ölümden Sonraki Hayatta Ruhların Durumu)*. Kum: İntişarât-ı Ermağân-ı Yusuf.
- 175) Necefi, Hasan Deryâb (2007-GT 1386). *Seyâhat-ı Ervâh der Âlem Berzeh: ez Diydgâh-ı Kuran ve Fitrat (Kuran ve Fitrat Bakımından Öteki Dünyada Ruhların Yolculuğu)*. Kum: İntişarât-ı Bûtsân-ı Daniş.
- 176) Nigâriş, Hamid; San'ati, Muhammed Ali (2008-GT 1387). *İnsan-Şinasi der İslam (İslam'da İnsanı Tanıma)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Câmi'-i İlmi-i Kâr-burdi.
- 177) Nihad-ı Nemâyendegi-i Makam-ı Muazzam-ı Rehberi der Danişgâh-ha (2003-GT 1382). *İslam ve Behdâşt-ı Revân (1. cilt) (Ruh Sağlığı ve İslam)*. Tahran: İntişarât-ı Maarif.
- 178) Nihad-ı Nemâyendegi-i Makam-ı Muazzam-ı Rehberi der Danişgâh-ha (2003-GT 1382). *İslam ve Behdâşt-ı Revân (2. cilt) (Ruh Sağlığı ve İslam)*. Tahran: İntişarât-ı Maarif.
- 179) Nûrani Kirmani, Hüseyin (Redaktör) (ts). *Ta'bir-i Hâb, Teşrih-i Ruh ve Ta'bir ve Tefsir-i Rü'ya ve Hâb be İnzimam-ı Kitab-ı Fâlnâme (Fâlnâme Kitabına Göre Rüya Tabiri ve Tefsiri, Ruhsal Durumun İzahı ve Rüya Tabiri)*. (-----): (-----).
- 180) Periver, Ali (1983-GT 1362). *Din ve Revân-Şinasi (Din ve Psikoloji)*. Tahran: İntişarât-ı Asya.
- 181) Pûr-âvend, Tabiba (2008-GT 1387). *Buhran-ı Huviyet-i İnsan ez Manzar-ı Kuran (Kuran'a Göre İnsan Kişiliğinin Buhranı)*. Kum: İntişarât-ı Silsile.
- 182) Razi, Necmüddin (1965-GT 1344). *Akl ve 'İşk (Akıl ve Aşk)*. Tahran: (-----).
- 183) Rezevi, Seyyid Hasan (2004-GT 1383). *Cazr ve Medd-i Âlem-i Ervâh (Ruhlar Alemleri Üzerine)*. Tahran: İntişarât-ı Lâhût.

- 184) Riyaz, Haşmetullah (1981-GT 1360). *Âmûziş ve Perveriş ber Mebâni-i Revân-Şinasi ve Revân-Kavi-i İslami (İslami Psikoloji ve Psikanaliz Esaslarının Eğitim ve Öğretimi)*. Tahran: İntişarât-ı Genciyne.
- 185) Ruh-bahş, Ali (2006-GT 1385). *Âyin-i Mehrebâni (Yardımseverlik Yöntemleri)*. Meşhet: Âheng-i Kalem.
- 186) Rükni, Muhammed Mehdi (1983-GT 1362). *Erzyabi-i Girye (Ağlama Üzerine Araştırma)*. Meşhet: İntişarât-ı Âsitan-ı Kuds-i Rezevi.
- 187) Sabur Ordubadi, Ahmed (1977-GT 1356). *Mu'amma-ı 'Adet, 'Adet-i Ruhi (Geleneğin Çıkmazı ve Alışkanlıklar)*. Tebriz: Encümen-i İlmi-Mezhebi-i Danişgâh-ı Âzer Âbadegân.
- 188) Sadiki, Hacc Nebi (1975-GT 1354). *Râhi ez Derûn (İçsel Aleme Yolculuk)*. Kum. İntişarât-ı Nesl-i Cevân.
- 189) Sa'd Hasan Levmbriç, Sezar (1985-GT 1364). *Vücut-ı Bekâ-ı Ruh, Hipnotizm ve Revân-Püşûhi (Ruhun Bâkiliği, Hipnotizm ve Psişik Araştırmalar)*. Tahran: İntişarât-ı Mîr.
- 190) Sadr, Riza (1969-GT 1348). *Hased (Kıskançlık)*. Tahran: Neşr-i İntişâr.
- 191) Salâri-fer, Muhammed Rıza (2006-Gt 1385). *Nizam-ı Hânevâde der İslam (İslam'da Aile Düzeni)*. Kum: İntişarât-ı Hâcer.
- 192) Salâri-fer, Muhammed Rıza (2010-GT 1389). *Hânevâde der Nigeriş-i İslam ve Revân-Şinasi (İslam ve Psikolojiye Göre Aile)*. Kum: İntişarât-ı Püjûhiş-kede-i Hevze ve Danişgâh.
- 193) Salâri-fer, Muhammed Rıza (2010-GT 1389). *Huşûnet-i Hânegi Berây-ı Zenân: Ber-resi, İlel ve Dermân bâ Nigeriş be Menâbi'-i İslami (İslami Kaynaklara Göre Kadınlara Karşı Evdeki Agrasiflikler, Sebep, Tedavi ve İncelenmesi)*. Kum: İntişarât-ı Hâcer.
- 194) Sani'i, Safder (ts). *Ârâmiş-i Revâni ve Mezheb (Ruhsal Huzur ve Mezhep)*. Meşhet: (-----).
- 195) Sani'i, Safder (ts). *Selâmet-i Ten ve Ârâmiş-i Revân der İslam (İslam'da Ruhsal Huzur ve Bedensel Sağlık)*. Tahran: İntişarât-ı İlmi.
- 196) Seri', Ali (2010-GT 1389). *Tekâmül ve İnhitât-ı İnsan der Kuran (Kuran'da İnsan Gelişim ve Yok Oluşu)*. Meşhet: İntişarât-ı Hatıf.

- 197) Siyahpûş, Muhammed (1984-GT 1363). *Âyin-i Fitrat (Fitratın Gereklere)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 198) Siyamek, Hüda Rehimi (1995-GT 1374). *Mefhûm-ı Selamet-i Revân-Şinahti (Psikoloji Sağlığın Anlamı)*. Meşhet: İntişarât-ı Câvidân-ı Hired.
- 199) Siyasi, Ali Ekber (1954-GT 1333). *İlmü'n-Nefs-i İbn-i Sina ve Tatbik-i ân bâ Revân-Şinasi-i Cedid (İbn-i Sina'nin Psikolojisi ve Modern Psikolojiyle Karşılaştırılması)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 200) Subhani, Zafer (1979-GT 1358). *Asâlet-i Ruh ez Nazar-i Kuran (Kuran'a Göre Ruhun Asilliği)*. Kum: İntişarât-ı Ümeyd.
- 201) Subhani, Muhammed Taki (2006-GT 1385). *Ulgûy-i Câmi'-i Şahsiyet-i Zen-i Müselmân (Müslüman Kadınının Özgün Şahsiyeti)*. Tahran: İntişarât-ı Defter-i Mutalı'ât ve Tahkikat-ı Zenân.
- 202) Subhani, Muhammed Taki; Ziybâyi-nijâd, Muhammed Rıza (2006-GT 1385). *Der-âmedi ber Nizam-i Şahsiyet-i Zen der İslam (İslam'da Kadın Şahsiyetine Giriş)*. Tahran: İntişarât-ı Defter-i Mutalı'ât ve Tahkikat-ı Zenân.
- 203) Süleymani-erdistâni, Abdurrahim (2010-GT 1389). *Sirişt-i İnsan der İslam ve Masihiyet (Kuran ve Hıristiyanlıkta İnsan Fıtratı)*. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Edyân ve Mezâhib.
- 204) Süleymani-fer, Sureyya (2006-GT 1385). *Ber-Resi-i Şahsiyet Cevân ez diydgâh-ı Kuran, Hadis ve 'İlm-i Revân-Şinasi (Kuran, Hadis ve Psikolojiye Göre Ergen Kişiliğinin İncelenmesi)*. Tahran. İntişarât-ı Ferheng-i Mektûb.
- 205) Sütûde, Hidayetullah (2010-GT 1389). *Tarih-i Tefekkür İctimâ'i der İslam (İslamda Toplum Tefekkürü Tarihi)*. Tahran: İntişarât-ı Nidâ-ı Âryâna.
- 206) Şecâ'i, Muhammed Sadık (2006-GT 1385). *Dîdgâh-ha-ı Revân-Şinahti Hazret-i Âyetullah Misbah Yezdi (Ayetullah Misbah Yezdi'inin Psikolojik Görüşleri)*. Kum: Müessese-i Âmuzişi ve Püjûhişi-i İmam Homeyni (r.h.).

- 207) Şecâ'i, Muhammed Sadık (2010-GT 1389). *Der-âmedi ber Revân-Şinasi-i Tenzim-i Reftâr bâ Rûy-kerd-i İslami (İslam Açısından Davranışların Islahı ve Psikolojiye Giriş)*. Kum: İntişarât-ı Dârü'l-hadis.
- 208) Şefi'i-mâzenderâni, Muhammed (2005-GT 1384). *Ser-çeşme-ha-ı Ârâmiş der Revân-Şinasi-i İslami (İslami Psikoloji ve –Ruhsal-Rahatlama Esasları)*. Kum: İntişarât-ı 'Atr-Âgiyn.
- 209) Şefi'i-mâzenderâni, Muhammed (2010-GT 1389). *Vezâyif-i Terbiyeti-i Hânevâde ez Diydgâh-ı Terbiyet ve Revân-Şinasi-i İslami (İslami Psikoloji ve Eğitim Bakımından Ailenin Eğitimdeki Görevleri)*. Tahran: İntişarât-ı Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.
- 210) Şerebtiyân, Yakub (2005-GT 1384). *Merdum-Şinasi-i İ'tikâdat-ı Dini (Dini İnançlar ve İnsan Bilimi)*. Tahran: İntişarât-ı Nidâ-ı Âryâna.
- 211) Şerebtiyân, Yakub (2006-GT 1385). *Merdum-Şinasi-i İlât ve 'Aşâyir-i İran (İran'ın Aşiret ve İller Halk Bilimi)*. Tahran: İntişarât-ı Nidâ-ı Âryâna.
- 212) Şeri'at-medâri, Ali (1988-GT 1367). *Ta'lim ve Terbiyet-i İslami (14. baskı) (İslami Eğitim ve Öğretim)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 213) Şeri'at-medâri, Ali (ts). *Şinâht (Ruh Bilimi)*. Tahran: Neşr-i Püjûhiş-hâ-i İslami.
- 214) Şifa-i, Muhsin (1951-GT 1330). *Neyrû-i İrade (İradenin Gücü)*. Tahran: Kitab Fürûşi-i Bu-Zer-i Cemheri.
- 215) Şükri-çûbi, Ruhullah (2006-GT 1385). *Ahlâk-ı Cinsi ve Nakş-ı ân der Zindegiy-i Beşer (Cinsel Ahlak ve İnsan Hayatındaki Rolü)*. Kum: İntişarât-ı Silsile.
- 216) Şükr-kün, Hüseyin vdi. (2003-GT 1382). *Mekteb-ha-ı Revân-Şinasi ve Nakd-ı ân C. 1 (4. baskı) (Psikoloji Ekolleri ve Tenkitleri)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 217) Şükr-kün, Hüseyin vdi. (2003-GT 1382). *Mekteb-ha-ı Revân-Şinasi ve Nakd-ı Ân C. 2 (4. baskı) (Psikoloji Ekolleri ve Tenkitleri)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.

- 218) Tahiri, Ali Asgar (2008-GTG 1387). *İrtibât bâ Âlem-i Ervâh (Ruhlar Alemiyle Münasebet)*. Meşhet: İntişarât-ı Râhiyân-ı Sebz.
- 219) Tahiri, İshak (2009-GT 1388). *Nefs ve Kuvâ-i ân az Diydgâh-ı Ereto, İbn-i Sina ve Sadreddin Şirazi (Aristo, İbn-i Sina ve Sadreddin Şirazi 'ye Göre Nefis ve Nefis Gücü)*. Kum: İntişarât-ı Bûstân.
- 220) Taki, Şükûfe (2008-GT 1387). *Der Cüst-ü Cûy-i Hakikat (Hakikatin Peşinde)*. Tahran: İntişarât-ı Ferâ-revân.
- 221) Talebân, Muhammed Rıza (2001-GT 1380). *Dindâri ve Bezeh-kâri der Miyân-i Cevânân-ı Kişver (Ülke (İran) Ergenlerinde Dindarlık ve Suçluluk)*. Tahran: İntişarât-ı Muessese-i Ferhengi-i Menadi-i Terbiyet.
- 222) Tebrizi Subhani, Ca'fer (2008-GT 1387). *Simâ-i İnsan-ı Kâmil der Kuran: Tefsir-i Sûre-i Furkân (Kuran'da Mükemmel İnsanın Tasviri: Furkan Sûresi Tefsiri)*. Kum: İntişarât-ı Bûstân-ı Kitab.
- 223) Tebrizi Subhani, Ca'fer (2008-GT 1387). *Kuran ve Esrâr-ı Âferiniş: Tefsir-i Sûre-i R'ad (Kuran ve Yaradılış Sırları: Rad Sûresi Tefsiri)*. Kum: İntişarât-ı Bûstân-ı Kitab.
- 224) Tevhidi, Rıza (2006-GT 1385). *İrtibât bâ Ervâh der Âlem-i Rûya: Şive-i İrtibât, Reviş-i Ta'bir (Rüya Aleminde Ruhlarla Münasebet: Münasebet Yolları ve Yorum Yöntemleri)*. Kum: İntişarât-ı 'Asr-i Cevân.
- 225) Timur-pûr, Gulam Hüseyin (ts). *İslam ve Psikanaliz (Revân-Kavi) (İslam ve Psikanaliz-Psikanaliz-)*. Meşhet: (-----).
- 226) Turâbi, Menûçehr (2004-GT 1383). *Çehâr Fasl-ı 'Işk (Aşkın Dört Mevsimi)*. Tahran: İntişarât-ı Ferâ-revân.
- 227) Vaizi, Ahmed ve Defter-i Hemkâri-i Hevze ve Danişgâh (2009-GT 1388). *İnsan ez Diydgâh-ı İslam (İslam'a Göre İnsan)*. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 228) Yezdi, Muhammed (1974-GT 1353). *Revân-Şinasi-i İslami (İslami Psikoloji)*. Tahran: Müessese-i Milli.
- 229) Yezdi, Muhammed (1970-GT 1349). *Rûvşeni ve Şahsiyet (Şahsiyet ve Aydınlık)*. Kum: İntişarât-ı Dârü'l-Fikr.

- 230) Zâri'-mirek-âbâd, Ali Muhammed (2010-GT 1389). *İnsan ve Nişâne-ha-ı İnsaniyet der Kuran (Kuran'da İnsan ve İnsanlık İzleri)*. Tahran: İntişarât-ı Nigâristân-ı Kitab.
- 231) Zendi-dere-garibi, Tâc Muhammed (2007-GT 1385). *Ber-resi-i Revân-Şinahti-i Riyâ ve Nifak bâ Tekye ber Diydgâh-ı Din İslam ve Masihîyyet (İslam ve Hıristiyanlık Dinleri Çerçevesi Altında Nifak ve Riya Konularına Psikolojik Bir Bakış)*. Kum: İntişarât-ı Ruh.
- 232) Zâri', Hüseyin; Süleymân-nijâd, Ekber (2010-GT 1389). *Reviş-ha-ı Tedris-i Kurân (Kuran Eğitiminde Yöntemler)*. Tahran: İntişarât-ı Virây-i Daniş.
- 233) Ziybâ-i nijâd, Muhammed Rıza ve Subhani, Muhammed Taki (2010-GT 1389). *Der-âmedi ber Nizâm-ı Şahsiyet-i Zen der İslam (Ber-resi-i Mukayese-i Diydgâh-ı İslam ve Garb) (İslam'da Kadın Şahsiyeti Esasları-İslam ve Batı Görüşlerinin Karşılaştırılması-)*. Tahran: İntişarât-ı Hacer.
- 234) Ziyayi Begdili, Muhammed Hüseyin (ts). *Revân-Şinasi-i Tahlili, Şerh, Nakd ve Daveri der Bâre-i Akaid-i Felasife ve Danişmandan-ı Asr-ı Cedid ve Tahkikat-ı Husûsi ve Âzmayişi ba "Nigeriş-i İslami" (Analitik Psikoloji, İslam'i İnceleme, Bakış Açısıyla Günümüz Düşünürlerinin Fikirlerinin Tahlili, Tenkidi ve Yorumu)*. Kum: Neşr-i Kitab.

3. 3. 2. Çeviri Eserler

- 1) Ahmed Tahir, Hâmid (2008-GT 1387). *Silsile-i Ders-ha-ı Ahlâki Beray-ı Kûdekân ve Nev-cevânân ez Sifârişât-ı Resûl-ı Ekrem (Çocuk ve Ergenlere Ahlak Dersleri Kapsamında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Öğütleri)*. Çev: Resul Timûri (Abdullah). Meşhet: İntişarât-ı Vâsi' ve Dâmine.
- 2) Ârâste, Rıza (1994-GT 1372). *Râyış-i Dübâre der Âferiniş ve 'İşk ez Dîdgâh-ı Mevlana Celaleddin-i Mevlevi (Mevlana Celaleddin Mevlevi'ye Göre Yaratıcılık ve Aşkta Yeni Bir Yöntem)*. Çev: Hüseyin Necati. Tahran: İntişarât-ı 'Atâi.

- 3) Ârâste, Rıza; (2001-GT 1380). *Rumi-i İrani (İranlı Rumi)*. Çev: Murtezevi Berâzencâni, Fatıma. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Şehid Behiştî.
- 4) Aristo (1370-GT 1349). *Der Bâre-i Nefs (Nefis Üzerine)*. Açıklamalarla Çev: Ali Murad Davudi. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 5) Armstrong, Karen (2010-GT 1389). *Digergûni-i Buzurg (Büyük Farklılıklar)*. Tahran: İntişarât-ı Ferâ-revân.
- 6) Bergson, Henry Loy (1975-GT- 1354). *Zaman ve İrâde-i Âzâd, Tahkik der Bâb-ı Mu'tiyat-ı Bi-vasıta-ı Hûd-Âgâh (Zaman ve Özgür İrade)*. Çev: Ahmed Saadet-nejâd. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.
- 7) Burns, David D. (ts). *İzzet-i Nefs der Deh Gâm (On Adımda İzzet-i Nefis)*. Çev: Eşref Kerbelâyi Nuri. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 8) Bustâni, Mahmud (2009-GT 1388). *İslam ve Revân-Şinasi (İslam ve Psikoloji)*. Çev: Mahmud Huyşem. Meşhet: Bünyâd-ı Püjûhiş-ha-ı İslami.
- 9) Carl, Alexen (1979-GT 1358). *Râh-ü Resm-i Zindegi ve Niyâyış (Yaşamak Yol ve Yordamları ve Dua)*. Çev: Perviz Debiri. İsfahan: (----).
- 10) Chopra, Dypk; Simon, David (2008-GT 1387). *Âferiniş-i Selameti (Sağlıklı Hayat)*. Çev: Haide Azimi. Tahran: İntişarât-ı Behcet.
- 11) Clemes, Harris; Clark, Emine (2005-GT 1384). *Reviş-ha-ı Takviyyet-i İzzet-i Nefs der Nev-Cevânân (Ergenlerde İzzet-i Nefsin Takviyesi Yolları)*. Çev: Pervin Ali-pûr. Meşhet: Âstan-ı Kuds-ı Rezevi.
- 12) Dany, Lion (ts). *Alem-i Pes Ez Merg (Ölümden Sonraki Hayat)*. Çev: Muhammed Basiri. Tahran: İntişarât-ı 'Atâyi.
- 13) Devono, Edvard (1984-GT 1362). *Fikr der Kalme-rev-i Aml (Uygulama Kıskaçındaki Düşünce)*. Çev: Perviz Ümid-vâr. Tahran: İntişarât-ı Razi.
- 14) DiMatteo, M. Robin (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Selâmet be Zamime-i Nigerişi ber Menâbi'-i İslami (1. cilt) (İslami Kaynaklara*

- Göre Sağlık ve Psikoloji*). Çev: Muhammed Kâviyâni. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 15) DiMatteo, M. Robin (2009-GT 1388). *Revân-Şinasi-i Selâmet be Zamime-i Nigerişi ber Menâbi'-i İslami (2. cilt) (İslami Kaynaklara Göre Sağlık ve Psikoloji)*. Çev: Mesud Azerbâycan ivdi. Tahran: İntişarât-ı SAMT.
- 16) Durend, William James (2003-GT 1382). *Zen, Merd ve Ahlak-ı Cinsider Gehvâre-ha-ı Temeddün (Kadın, Erkek ve Medeniyetler Beşiğindeki Cinsel Ahlâk)*. Çev: Ali Fethi Lokman. Şiraz: İntişarât-ı Âvend-i Endişe.
- 17) Eric, Fromm (1964-GT 1343). *Zeban-ı ez Yâd-Refte (Unutulan Dil)*. Çev: İbrahim Emanet. Tahran: İntişarât-ı Muvarid.
- 18) Fontana, David (2006-GT 1385). *Revân-Şinasi, Din ve Mahneviyet (Psikoloji, Din ve Maneviyat)*. Çev: Elif Savar. Kum: İntişarât-ı Edyân.
- 19) Fordham, Frieda (1967-GT 1346). *Mukaddime-yi ber Revân-Şinasi-i Jong (Jong'un Psikolojisine Giriş)*. Çev: Mes'ud Mîrbeha. Tahran: İntişarât-ı Eşrefi.
- 20) Frankl, Viktor Emil (2010-GT 1389). *İnsan der Custu-cûy-i M'ana (Anlam Arayışındaki İnsan)*. Çev: Ekber Ma'arifi. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 21) Freud, Segmund (ts). *Usûl ve Mebân-i Revân-Şinasi ez Nazar-ı Freud, Adler ve Andrie Mechail (Freud, Adler ve Andie Mehçail'e Göre Psikolojinin Esasları ve Yöntemleri)*. Çev: İnâyet. Tahran: İntişarât-ı Şehriyâr.
- 22) Freud, Sigmunt (1978-GT 1357). *Peydâyiş-i Revân-Kâvi (Psikanalizin Bulunması)*. Çev: Haşim Rezi. Tahran: İntişarât-ı Asya.
- 23) Freud, Sigmunt (1961-GT 1340). *Âyende-i Yek Pindâr (Bir Öğütün Geleceği)*. İzahatlı Çev: Haşim Rezi. Tahran: İntişarât-ı Kâveh.
- 24) Fromm, Eric (1980-GT 1359). *Revân-Kâvi ve Din (Psikanaliz ve Din)*. Çev: Ârsen Nazariyan. Tahran: İntişarât-ı Pûyiş.

- 25) Fulkeh, Paul (1962-GT 1341). *Hülâse-i Felsefe (1. Cilt Revân-Şinasi) (Felsefe Özeti-1. cilt Psikoloji-)*. Çev: Fazlullah Samadi. Tahran: İntişarât-ı İkbal.
- 26) Hawkes, Terence (2001-GT 1380). *İsti'âre*. Çev: Ferzâne Tahiri. Tahran: İntişarât-ı Merkez.
- 27) Horney, Karen (2008-GT 1387). *Hûd-Kâvi (Nefis Muamelesi)*. Çev: Muhammed Cafer Musaffa. Tahran: İntişarât-ı Behcet.
- 28) Horney, Karen (2009-GT 1388). *Tezât-ha-ı Derûni-i Mâ (13. baskı) (Bizim İçsel Çelişkilerimiz)*. Çev: Muhammed Cafer Musaffa. Tahran: İntişarât-ı Behcet.
- 29) İbn-i Cevheri, Tantavi (1976-GT 1355). *'Alem-i Ervâh (Ruhlar Alemi)*. Çeviri ve İzahat: Habibullah Âmûzgâr. Tahran: İntişarât-ı İkbal.
- 30) İbn-i Sina, Hüseyin b. Abdullah (1952-GT 1331). *Risâle-i Fefs. Önsöz, Haşiyeye ve Düzeltme*: Musa Amid. Tahran: Encümen-i Âsâr-ı Milli.
- 31) İbn-i Sina, Hüseyin b. Abdullah (1969-GT 1248). *Revân-Şinasi-i Şifa (Şifa Psikolojisi)*. Çev: Ekber Dana-Sirişt. Tahran: (-----).
- 32) İbn-i Sina, Hüseyin b. Abdullah (1937-GT 1316). *Kısmeti ez Kitab-ı Ta'birü'r-Rü'ya (Rüya Tabiri Kitabından Bir Bölüm)*. Çev: Ali Ekber Şehabi. Tahran: İntişarât-ı Danış.
- 33) James, William (1964-Gt 1343). *Din ve Revân (Din ve Ruh)*. Çev: Mehdi Kaini. Tahran: Büngâh-ı Tercüme ve Neşr-i Kitab.
- 34) Jong, Carl Gostevó (1971-GT 1350). *Pâsuh be Eyyub (Eyyub'e Cevap)*. Çev: Fevad Ruhani. Tahran: Büngâh-ı Tercüme ve Neşr-i Kitab.
- 35) Jong, Carl Gostevó (1973-GT 1352). *Revân-Şinasi ve Din (Psikoloji ve Din)*. Çev: Fevad Ruhani. Tahran: Şirket-i Sehâmi-i Kitab-ha-i Ciybi.
- 36) Jong, Carl Gostevó (2006-GT 1385). *İnsan der Custu-cûy-i Hûviyet-i Hişten (İnsan Kendi Huiyetini Kazanma Girişiminde)*. Tahran: İntişarât-ı Câmî'.
- 37) Kasri, Mevlana Muhammed 'Alem (1998-GT 1377). *Râh-ı Behter Ziyisten der Pertev-i Âdâb-ı Şer'i (Şeriat Kurallarına Göre Yaşama*

- Yolları*). Çev: Nezir Ahmed İslami. Tütbet Cam: İntişarât-ı Ahmed Cam.
- 38) Koenig, Harold George (2007-GT 1386). *Âyâ Din Berây-ı Selamet-i Şoma Sûd-mend Est? Âsâr-ı Din ber Behdâşt-ı Cism ve Revân (Din Sizin Sağlığınıza Faydalı mıdır? Bedensel ve Ruhsal Sağlıkta Dinin Rolü)*. Tahran: İntişarât-ı Püjûhiş-gâh-ı Ulûm-ı İnsani ve Mutali'ât-ı Ferhengi.
- 39) Kooper, Al (2009-GT 1388). *Enternet ve Kemin-i Ahlâki (İnternet ve Ahlaka Kurulan Tuzak)*. Çev: Seyyid Hamid Murtezevi; Betül Cabbâriyân. Tahran: İntişarât-ı Dânje.
- 40) Mahmud, Mustafa (1978-GT 1357). *Tersimi Külli ez Revân-Şinasi-i Ahlaki der Kuran ve Mektep-ha-i Muasır, Çehre-i Mü'min der Âyine-i Revân-Şinasi-i Kuran (Kuran ve Modern Ekollerde Ahlak Psikolojisinin Genel İlkeleri, Kuran Psikolojisinde Mümin'in Görünümü)*. çev: K. Hüseyin-nejad. Tahran: İntişarât-ı Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.
- 41) Muhammedi Rey-Şehri, Muhammed (Ahmed Gulam Ali'nin katkılarıyla) (2005-GT 1384). *Hikmet-name-i Cevân (Ergen Dünyası)*. Çev: Mehdi Mehriyzi. Kum: İntişarât-ı Daru'l-Hadis.
- 42) Nasr, Hasan (1975-GT 1354). *Seh-Hükm-i Müselmân (Müslümanın Üç Değeri-Hükmü)*. Çev: Ahmed Âram. Tahran: İntişarât-ı Kitab-ha-i Ciybi (Franklin'in katkılarıyla).
- 43) Nazâr, 'Âni (2006-GT 1385). *Kitab-Şinasi-i (Tavsifi ve Tahlili) İslam ve Revân-Şinasi (İslam ve Psikoloji Tanıtımı-Analitik ve Niteliksel Tanıtım)*. Çev: Behrûz Refi'i. Kum: İntişarât-ı Püjûhiş-Kede-i Hevze ve Danişgâh.
- 44) Necâti, Muhammed Osman (2005GT 1384). *Kuran ve Revân-Şinasi (6. baskı) (Kuran ve Psikoloji)*. Çev: Abbas Arab. Meşhet: İntişarât-ı Bünyad-ı Püjûhiş-ha-ı İslami-i Âstân-ı Kuds-ı Rezevi.
- 45) Osman, Abdulkерim (1981-GT 1360). *Revân-Şinasi ez Didgâh-ı Gazali ve Danişmendân-ı İslami (1. cilt) Mefhûm-ı Nefs ve Revân-ı İnsan (İslam Alimleri ve Gazali'ye Göre Psikoloji-İnsan Nefsi ve Ruh)*

- Üzerine-). Çev: Seyyid Muhammed Bakır Hüccti. Tahran: Defter-i Neşr-i Ferhengi-i İslami.
- 46) Osman, Abdulkarim (1982-GT 1361). *Revân-Şinasi Az Didgâh-ı Gazali ve Danimendan-ı İslami (2. cilt) Halât ve Cünbiş-ha-i Revâni-i Reftâr, 'Atife ve Din (İslam Alimleri ve Gazali'ye Göre Psikoloji-Ruhsal Davranış, Duygu ve Din-)*. Çev: Seyyid Muhammed Bakır Hüccti. Tahran: Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.
- 47) Pei, Anant (2010-GT 1389). *Çigûne Mîtevân İ'timad be Nefs-i Hûd ra Efvâyîş Dad (Kendimize Güvenmeyi Nasıl Başarabiliriz)*. Çev: Âzâd, Hüseyin. Tahran: İntişarât-ı Bi'set.
- 48) Pesh, Adgar (1953-GT 1332). *Endîşe-ha-ı Freud (Freud'un Düşünceleri)*. Çev: Gulam Ali Tevessüli. Tahran: İntişarât-ı Kitab-Fürûşi-i İbn-i Sina.
- 49) Platon (1965-TG 1344). *Resâle-i "Fedûn" der Bâre-i Revân (Ruh ve Revân Hakkında "Fedûn"un Risalesi)*. Çev: Muhammed Mehdi Hedivi Zend. Meşhet: İntişarât-ı Bâsitân.
- 50) Platon (1968-GT 1347). *Câvidâni-i Ruh (Ruhun Canlılığı)*. Çev: Rıza Kâviyâni ve Muhammed Hasan Lütfi. Tahran: İntişarât-ı İbn-i Sina.
- 51) Richelieu, Peter (2002-GT 1381). *Sefer-i Yek Ruh (Bir Ruhun Yolculuğu)*. Çev: Gulam Hüseyin Hanekâyi. Tahran: İntişarât-ı Nesl-i Nev-Endiş.
- 52) Russell, Bernard (ts). *Tahlil-i Zihn (Düşünce Analizi)*. Çev: Menuçehr Bozurg-mehr. Tahran: İntişarât-ı Harezmi.
- 53) Russell, Berdnard (1970-GT 1349). *Zemine-ha-i Felsefe (Felsefe Çalışmaları)*. Çev: Muhsin Emir. Tahran: (-----)
- 54) Sadreddin Şirazi, Muhammed b. İbrahim (1973-GT 1352). *İlmü'n-Nefs ya Revân-Şinasi Sadrelmütellihin (1. cilt) (İlmü'n-Nefs veya Molla Sadra'ya Göre Psikoloji)*. (Esfâr kitabının Sefer-i Nefs bölümünün tercüme ve tefsiri) Çev: Cevad Muslih. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 55) Sadreddin Şirazi, Muhammed b. İbrahim (1976-GT 1355). *İlmü'n-Nefs ya Revân-Şinasi Sadrelmüte'âlihîn (2. ve 3. cilt) (İlmü'n-Nefs veya*

- Molla Sadra'ya Göre Psikoloji*). (Esfâr kitabının Sefer-i Nefs bölümünün tercüme ve tefsiri) Çev: Cevad Müslîh. Tahran: İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- 56) Sartre, John Paul (1977-GT 1356). *Tarhi der Bâb-ı Teori-ha-i Heyecanât (Heyecanlar ve Teorileri Üzerine)*. Çev: Muhammed Hasan Abbaspûr Temicani. Tahran: İntişarât-ı Mervârid.
- 57) Şerkavi, Hasan Muhammed (1984-GT 1363). *Gâmi Ferasûy-i Revân-Şinsai İslami ya Ahlak ve Behdâşt-ı Revâni Der İslam (Psikoloji Üzerine Bir Adık veya İslam'da Ahlak ve Ruh Sağlığı)*. Çev: Muhammed Bakır Hücçeti. Tahran: Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslami.
- 58) Şirazi, Sadreddin (2003-GT 1382). *el-Mebda' ve'l-Mi'âd fi'l-Hikmeti'l-Muteâliye (Felsefe ve Hikmette Mebda ve Miâd)*. Çev: Seyyid Muhammed Hamaneyi; Muhammed Zabihi ve Cafer Şah-nazari. Tahran: İntişarât-ı Bünyâd-ı Hikmet-i İslami-i Sadra.
- 59) Tefvik el-Makdad, Muhammed (1984-Gt 1363). *Nigerişi ber Terbiyet-i İslami (İslam'î Eğitime Bakış)*. Çev: Hüseyin Seyyidi. Tahran: İntişarât-ı Perveriş.
- 60) Vesai, Jane (1946-GT 1325). *Âra-ı Felasife der Bare-i 'Adet (Felsefecilerin Gelenek ve Görenek Üzerine Düşünceleri)*. Çev: B. Sipehri. Tahran: İntişarât-ı Danigâh-ı Tahran.
- 61) Watts, Alen (1982-GT 1361). *Tarikat-ı Zan (Zan Yolları)*. Çev: Viyje Hûşmend, Tahran: İntişarât-ı Behcet.
- 62) Willaim James (2008-GT 1387). *Din ve Revân (Ruh ve Din)*. Çev: Mehdi Kâini. Kum: İntişarât-ı Darü'l-Fikr.
- 63) Williams, Carl (2003-GT 1382). *Din ve Revân-Şinasi (Din ve Psikoloji)*. Çev: Efsâne Neccâriyân. -----: İntişarât-ı Resiş.
- 64) Williamson, Lynda (2006-GT 1385). *Temâs bâ Âlem-i Ervâh: Maharet-ha-ı Ruhi Hûd-ra Güsteriş Dehid ve bâ Azizân-ı Refte-i Hûd İrtibat Ber-karar Konid (Ruhlar Alemiyle İrtibat: Ruhsal Yeteneklerinizi Geliştirin ve Geçmiş Yakınlarınızla İrtibata Geçin)*. Çev: Nefise Mu'tekif. Tahran: İntişarât-ı Elburz.

- 65) Wolf, David (2007-GT 1386). *Revân-Şinasi-i Din (Din Psikolojisi)*. Çev: Muhammed Dehkâni. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- 66) Zeynüddin (Şehid-i Sani) (1981-GT 1360). *Bîmâri-hayi Revâni (Gaybet, Sohen-çiyini, Hased) (Ruhsal Hastalıkları-Gıybet, Dedikoduculuk, Kıskançlık)*. Çev: İbrahim Seyyid Alevi. Tahran: İntişarât-ı İmam.

Bir önceki bölümde ve bu bölümün sonunda Psikoloji ve Din Psikolojisi alanında yapılan eserlerin listesi öncelikle M. 1987 yılında Meşhet şehrinde yayınlanan “Kitab-nâme-i Tavsifi-i Revân-Şinasi روانشناسی توصیفی کتابنامه Psikoloji Kitaplarının Tanıtım Kitabı” başlığıyla Hüseyin Ahadi tarafından yazılan eserden ve genel olarak elektronik ortamda İran’daki yayın evlerinin siteleri ve kitap satış sitelerinden istifade edilerek hazırlanmıştır. İran’daki Psikoloji çalışmalarına örnek teşkil etmesi bakımından 800 telif ve altmış adet de tercüme eser ikinci bölümün sonunda liste halinde vermiştir. Tezimizin son bölümünde yani üçüncü bölümünde ise Din Psikolojisi alanında yapılmış olan çalışmalardan 300 adet telif ve çeviri eser liste halinde sunulmuştur.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırmamız İran'da Din Psikolojisinin genel durumunu Türkiye bilim çevresine tanıtmayı amaçlamıştır. İran'da Din Psikolojisi hakkında durum tespiti yapmak amacıyla öncelikle İran tarihi, kültürü ve dini hayatı üzerinde durulmuş ve İran'da Genel Psikolojinin ne durumda olduğu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede dâhilinde çalışmamızda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İran, tarihsel, kültürel, ilmi ve geleneksel açıdan bölgenin zengin ve saygın ülkelerinden birisidir. Araştırmamızda İran'ın tarih boyunca kültürel, ilmi, dini, idari ve geleneksel değerlerine sahip çıkan bir ülke olduğu tespit edilmiştir. İran, tarihin bazı dönemlerinde kültürel, ilmi, dini ve geleneksel değerleri konusunda fetret dönemleri yaşasa da köklü kültürel, ilmi, dini ve idari geleneğe sahip olmasından dolayı çabuk toparlanmayı başarmıştır. İran ve bölge coğrafyalarının M.Ö. üç yüzlü yıllarda Büyük İskender'in işgal etmesi sonrasındaki Selevkoslar dönemi ve on ikinci yüzyılda Cengiz'in o bölgeleri istila etmesi vb. dönemler İran'ın kültürel, ilmi ve dini bakımdan fetret yaşadığı dönemlere örnek olarak verilebilir.

İran coğrafyasında kurulan devletler ve İran bölgesi halkı tarihin her döneminde kültürel, ilmi, idari vb. (dil, edebiyat, divan teşkilatı, idarecilik vb.) bakımdan birçok devleti ve halkı etkilemiş ve İranlı düşünür, âlim ve idareciler, İran coğrafyası dışındaki komşu devletlerde önemli mevkilerde hizmet etmişlerdir.

İran İslam Devrimi'ne kadarki tarihsel süreçte İran'ı içine alan coğrafyada kurulan devletlerin (İslamiyet öncesi ve sonrası) bazıları Fars kültür ve geleneğine (Ahamenişler, Medler, Pehleviler vb.), bazıları geldikleri coğrafya ve bağlı buldukları boyun kültür ve geleneğine (Selevkoslar, Türk devleri vb.) bazıları da dini değerlere ağırlık vererek kurdukları devleti yönetmişlerdir. Bu dönemlerde ilmi, kültürel ve ekonomik değerler ve çalışmaların şekil alması da devletin algısı ve dönemin gerekleri doğrultusunda bir seyir izlemiştir.

Pehleviler döneminde Batılılaşma ve milliyetçilik olgularına ağırlık verilmesiyle birlikte din bilimlerine ve dini değerlere olan ilgi özellikle Safeviler ve Kaçarlar dönemine göre oldukça zayıflamıştır. Hatta dini ilimlerle iştigal edenler devlet indinde pekiyi karşılanmaz hale gelmiş olduğu tespit edilmiştir. Fakat İslam

Devrimi ile birlikte yönetimin Batılılaşma algısından uzaklaşıp dini değerler temeline oturtulması (isnaaşariyye mezhebi) ile dini ilimlere önceki dönemlere (Kaçarların son dönemi ve Pehleviler dönemi) göre ağırlık verildiği görülmektedir. İran, İslam Devrimi sonrası yönetimin ulemanın eline geçmesiyle ağırlığın dini ilimlere verilmesinin yanında modern ilimler de göz ardı etmemiştir.

Tarih boyunca Anadolu Türkleriyle iyi ilişkiler içinde olan İran halkı ve devletleri, Safeviler döneminde güç çekişmesinden ötürü Anadolu Türkleriyle ilişkilerinde biraz soğukluk yaşamışlardır. Bu durum Afşarlar döneminde biraz düzelme eğilimine girmiş olsa da Zandlar, Kaçarlar ve Pehleviler dönemine kadar iki ülke birbirine mesafeli davranmışlardır. Fakat Türkiye-İran arasındaki münasebet gün geçtikçe daha dostane olmaya başlamış ve son yıllarda ise bu ilişkiler iyiden iyiye gelişmiştir.

Tarih boyunca İran ve çevresi coğrafyada yaşamış âlimlerin çoğunluğunun eserlerinde psikoloji konularına yer verdikleri görülmektedir. Felsefe ve ahlak dersleri kapsamında psikoloji konularını her zaman medreselerinin olmazsa olmaz derslerinden saydıkları ve okuttukları tespit edilmiştir. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında modern okul ve üniversitelerin ülkeye girmesi, yaygınlaşması ve halkın Batıya ve diğer İslam ülkelerine ilim öğrenmek için gitmeleri neticesinde diğer modern ilimlerde olduğu gibi psikolojiyi de bir bilim olarak tanımaya başlamışlardır. Bu alanda da zamanla seçkin psikologlar yetiştirmiş, özgün çalışmalar vermiş ve alanla ilgili çeviriler ortaya koyarak kültürel ve ilmi zenginliklerini daha da zenginleştirmişlerdir.

İran bilim çevresinde Psikoloji ve Din Psikolojisi için 1938 ve 1961 yılları dönüm noktaları sayılabilecek tarihlerdir. 1938 yılına kadar Psikoloji müstakil bir bilim olarak bilinmiyordu. O zamana dek Psikoloji ve Din Psikolojisi mevzuları Ahlak, İlmü'n-Nefs ve Ruhیات adları altında felsefe derslerinin giriş kısımlarında işlenmekteydi. Fakat bu tarihten sonra müstakil bir bilim olarak Psikoloji adı kullanılmaya başlanmıştır.

İran'da Psikoloji ve Din Psikolojisi'nden bahsedebilmek için asıl önemli gelişme 1961 yılında yaşanmıştır. Bu yıllarda Ali Ekber Siyasi'nin "Psikoloji veya Eğitim Psikolojisi" ve Muhammed Bakır Hûşyâr'ın "Psikoloji ve Eğitim Bilimleri" adlı çalışmaları yayınlanmış ve Psikoloji ismi müstakil bir bilim olarak bilinmeye

başlamıştır. O günden sonra ise artık İslam ülkelerinde (bu konuda Türkiye'yi herhalde istisna saymamız gerekir) ve Batıda yapılan çalışmalar takip edilmeye ve oralarda yapılan çalışmaların tercümeleri yapılmaya başlanmıştır. Günümüz İran'ında ise Psikoloji hem kurumsal hem de ferdi olarak oldukça iyi bir konumdadır. Din Psikolojisi alanında ise kurumsallık anlamında gelişme kaydedilmemiş ve bu alanda önemli bir adım atılmamış olmasına rağmen son zamanlarda bazı çalışmaların (tercüme ve özgün eser olarak) yapıldığı veya yapılmakta olduğu tespit edilmiştir. İran'da Din Psikolojisiyle ilgili çalışmalar kurumsal olarak Genel Psikolojinin semsiyesi altında yapılmaktadır. Özellikle din bilimlerine ağırlık veren üniversiteler ve Kum'daki üniversitelerin Edebiyat Fakültelerinde Psikoloji ve Eğitim Bilimleri Fakülteleri müfredatında Din Psikolojisi konuları yoğunlukta işlenmektedir.

İran'da Psikolojinin özellikle Klinik Psikoloji, Genel Psikoloji, Aile-Çocuk Psikolojisi vb. gibi para getiren dalları daha çok gelişmiştir. Din Psikolojisi çalışmaları ise bir Klinik Psikoloji bir Genel Psikoloji kadar gelişmemiş olsa da son yirmi yıldır bu alanda da kayda değer ilerleme sağlanmıştır. Bugün İslam âleminde (genel olarak Arap dünyası) ve Batıda gördüğümüz eserlerin neredeyse hepsinin yayınlanmasından kısa bir süre sonra İran'da çevirisinin rahatlıkla bulunabilir durumda olduğu tespit edilmiştir.

Mesud Azerbaycani ve Seyyid Mehdi Musevi-asl'ın Din Psikolojisine Giriş adlı eserleri Din Psikolojisi alanında bu adla yapılmış ilk çalışma olsa da İslami Psikoloji, İslam Âlimlerine Göre Ruh Sağlığı, Kuran ve Hadisler Işığında Fıtrat, İslam'a Göre Kişilik Psikolojisi vb. başlıklar altında birçok kitap kaleme alınmış ve tercüme edilmiştir.

Din Psikolojisi çalışmaları bir yandan dini eğitim almış ulemanın elinde eski üslup üzere yapılmaktadır. Diğer yandan ise Genel Psikoloji, Eğitim Psikolojisi, Klinik Psikoloji vb. Psikoloji dallarında çalışmakta olan psikologların çalışmalarında Din Psikolojisi konusuna birkaç bölüm veya bölüm içinde başlık ayırdıkları, verdikleri örnekleri dini literatürden seçtikleri ve örneklemin Müslüman olması dolayısıyla yaptıkları anket sorularının da bu yönde olduğu tespit edilmiştir.

İran ve Türkiye arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel yaklaşımın gün geçtikçe yoğunlaşmasına rağmen ilmi manada son yıllara kadar göze batar nitelikte bir ortaklık ve paylaşımın olduğunu söylemek oldukça güçtür. Özellikle son yıllarda

İran İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliğine bağlı Kültür Müsteşarlığı aracılığıyla araştırmacıların İran'a gidip Farsça öğrenmesi, araştırmalar yapması ve iki ülke üniversitelerinin düzenledikleri konferanslarda bilim adamlarını davet etmeleri gibi somut adımlar atılmaktadır. Buna rağmen günümüz Türkiye'sinde İran ile ilgili yapılan çalışmaların sayısı neredeyse parmakla sayılacak kadar azdır. Aynı şeyin aksini düşünmek de yanlış olmayacaktır. Yani İran'da da Türkiye bilim çevresi ile alakalı çalışmaların Amerika ve Batı'da yapılan çalışmalar kadar bilinmediği bir gerçektir. Bu sebeple bundan sonraki süreçte Türkiye ve İran'la ilgili ilmi, dini, kültürel değerlerin dönemlere ve alanlara göre karşılıklı olarak çalışılması iki ülkenin birbirini daha çok tanınmasına ve yakınlaşmasına katkı sağlayacaktır.

Türkiye'de İran'la ilgili yapılan çalışmaların sayısı, özellikle felsefe ve sosyal bilimler bağlamında oldukça düşüktür. Bu kadar yakın ve tarih boyunca da şu veya bu sebeple hep temasta olan bu iki ülke arasındaki ilmi bağın kurulması ve dolayısıyla bilimsel alanlarda da bu iki ülkenin birbirinden istifade etmesi gerekir. Çünkü İran ilmi, edebi, sanatsal vb. alanlarıyla Türkiye için adeta keşfedilmemiş bir coğrafi alan niteliğindedir. Aynı şekilde Türkiye'nin de İran için aynı durumda olduğu rahatlıkla söylenebilir. Temennimiz iki ülke araştırmacıları ve bilim adamlarının yapacakları çalışmalarla birbirine daha yakın durması, birbirlerini daha iyi tanınması ve ilmi paylaşımın önümüzdeki dönemlerde daha sık olmasıdır.

İran'da yapılan ve yürütülmekte olan genelde felsefe ve sosyal bilimler ve özelde ise Psikoloji ve Din Psikolojisi alanlarında yapılan çalışmaların her biri Türkiye'de çalışılmayı bekleyen konulardır. Çünkü Türkiye'de günümüze kadar İran Psikolojisi ve Din Psikolojisi ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmamızın Türkiye'de bu konuda yapılan ilk çalışma olması dolayısıyla gelecekte yapılacak çalışmalara bir ön ayak olmasını temenni etmekteyim.

KAYNAKLAR

Abbasali-pûr, Nevâ (2007). “*Revân-Şinasi der İran-ı Bastân (2. bölüm)*”. <http://navasepantamminoo.blogfa.com/post-96.aspx>. Erişim Tarihi: 23.12. 2010.

Abrahamian, Ervand (2010). *Tarih-i İran-ı Modern (4. baskı)*. Çev: Muhammed İbrahim Fettâhi. Tahran: İntişarât-ı Neşr-i Ney.

Ahtariyan, Sayid Mahmud (2009). *İttıla’at-ı Umûmi-i Peyâm (19. baskı)*. Tahran: Naşr-i Alemgâr.

Alevi-zade, Muhammed Rıza (2006). “*Zindegi-nâme-i Profesör Sa’id Şamlu*”. <http://alavizadehpsychology.blogfa.com/post-3.aspx>. Erişim Tarihi: 05.01.2011

Alperen, Murat (2004). “*Harezşahlar Devleti*”. <http://ansiklopedi.blogspot.com/2004/11/harezmahlar-devleti.html>. Erişim Tarihi: 12.12.2010.

Amîd, Hasan (2000). *Ferheng-i Farsi-i Amid (22. Baskı- iki ciltlik)*. Tahran: İntişarât-ı Emir-i Kebir.

Amordad Forum (2009). “*Revan-Şinasi Der İran-ı Basitan*”. <http://www.amordad.org/forum/index.php?topic=19316.0>. Erişim Tarihi: 19.12. 2010.

Askeri, Behnam ve Orazani, Seyyid Nima (2009). *Kitab-ı Cami’-i Kâr-Şinasi-i Erşed, Mecmû’a-ı Revân-Şinasi (2. Cild) (2. baskı)*. Tahran: İntişarât-ı Daniş-perver.

Asr-i Neyriz (2010). “*Âsâr-ı İlmi-i Profeyşör Hüseyin Âzâd*”. <http://www.asreneyriz.ir/index.php/component/content/article/554-1388-12-09-14-24-18>. Erişim Tarihi: 22.12.2010.

Azerbaycani, Mes’ud ve Musevi-asl, Seyyid Mehdi (2006). *Der-âmedi ber Revân-Şinasi-i Din*. Tahran: İntişarât-ı Samt; Kum: İntişarât-ı Püjûhiş-gâh-ı Hevze ve Danişgâh.

Azerbaycani, Mes’ud (2009). “*Revân-Şinasi-i Din (Kısmet-i Evvel)*”. <http://www.hawzah.net/Hawzah/Magazines/MagArt.aspx?MagazineNumberID=6902&id=83118>. Erişim Tarihi: 23.12.2010.

Bank-i Cami'-i Makalât-ı Revân-Şinasi (2010). “*Mâder-i İlm-i Revân-Şinasi*”. <http://ashtianarticles.ir/post/1815>. Erişim Tarihi: 11.12.2010.

Bîdili Nâmeni, Mes'ud (2010). “*Doktor Periruh Dâdsitân Der-Güzeşt*”. <http://golcounselor.blogfa.com/post-146.aspx>. Erişim Tarihi: 11.12.2010.

Bünyad-ı Hikmet-i İslami-i Sadra (2010a). “*Mukaddime*”. http://www.mullasadra.org/new_site/persian/Mullasadra/moghadameh.htm. Erişim Tarihi: 15.12.2010.

----- (2010b). “*Ez Kürsi-i Üstâdi Ta Gûşe-i İnziva*”. http://www.mullasadra.org/new_site/persian/Mullasadra/az%20korsi%20ostadi.htm. Erişim Tarihi: 15.12.2010.

----- (2010c). “*Esâtid, Ferzendân ve Şâgirdân*”. http://www.mullasadra.org/new_site/persian/Mullasadra/Asatid.htm. Erişim Tarihi: 15.12.2010.

----- (2010d). “*Âsâr ve Kâr-ha-ı Molla Sadra*”. http://www.mullasadra.org/new_site/persian/Mullasadra/Asar.htm. Erişim tarihi: 15.12.2010.

Daneşnameh (2010). “*Timûriyân*”. <http://daneshnameh.roshd.ir/mavara/mavaraindex.php?page=%d8%aa%db%8c%d9%85%d9%88%d8%b1%db%8c%d8%a7%d9%86&SSOReturnPage=Check&Rand=0>. Erişim Tarihi: 13.12.2010.

Elmasi, Ali Muhammed (2005). *Tarih-i Âmuziş ve Perveriş-i İslam ve İran* (6. Baskı). Tahran: İntişarât-ı Sıpehr.

Encümen-i Revân-Şinasi-i İran (2010). “*Tarihçe-i Revân-Şinasi-i İctima'i Der İran*”. <http://www.iranianasp.org/Pages/NewsItem.aspx?ID=93>. Erişim Tarihi: 23.12.2010.

----- (2011). “*Hemâyiş-ha-ı Revân-Şinasi*”. <http://iranpa.org/Portal/Default.aspx?tabid=431>. Erişim Tarihi: 16.06.2011.

Ferheng-Nâme-i İstan-i Merkezi (2011). “*Hadis-i 'İşk Dr. Mahmud Sinâ'i, Edib, Danişmend ve Revân-Şinas-ı Erâki*”. http://www.fnom.ir/index.php?option=com_content&view=article&id=4:2008-05-30-17-15-56&catid=2:2008-06-01-03-59-25&Itemid=3. Erişim Tarihi: 05.01.2011.

Filozof-Bibliyografileri (2010). “*Molla Sadra Sadreddin Şirazi*”. <http://filozof.net/Turkce/filozof-biyografi-s3/332-molla-sadra-sadreddin-sirazidir-filozoflar-biyografileri-hayatları.html>. Erişim Tarihi: 15.12.2010.

Genci, Hamza (2005). *Revân-Şinasi-i Umûmi (32. baskı)*. Tahran: İntişarât-ı Savalan.

----- (2009). *Mebâni-i Revân-Şinasi-i Umûmi (14. baskı)*. Tahran: Neşr-i Revân.

Gündoğan, Ünal (2011). “Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme”. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, C. 3. Sayı 29, 93–99.

Güngör, Erol (2006). *Harezmsahlr Devleti (Tarihte Türkler)*. Aktaran: Hikmet.net. <http://www.hikmet.net/content/view/43019/11/>, Erişim Tarihi: 12.12.2010.

Hourcade, Bernard vdi. (2000). “İran”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, S. 392-437. İstanbul: T DV Yay.

Hökelekli, Hayati (2008). *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları.

Işık, Mahmut (1963). *Afşarlar (Tarihi-Yetiştirdiği Şahıslar-Folkloru)*. Ankara: Kardeş Matbaası.

İbrahimi, Hüseyin (2010). “*Perâkendegi-i Coğrafiya-i Teşeyy’ü der Devre-i İlhaniyan*”. <http://noorportal.net/951/1254/1298/34975.aspx>, Erişim Tarihi: 13.12.2010.

İsmaili, Ali-Şayiste,Siyaveş-Guderzi, Nasir (2007). *Mebâni-i Revân-Şinasi-i Umûmi*. Tahran: İntişarât-ı Şellâk.

İst’ilâmi, Muhammed (1985). *Berresi-i Edebiyat-ı İmrûz-i İran (4. Baskı)*. Tahran: Çâphâne-i Sipih (Müessese-i İntişarât-ı Emir Kebir).

Kâfi, Hadi (2006). “*Hanevâde der İslam: Güft-ü Gû bâ Hüccetü’l-İslam ve’l-Müslimin Seyyid Muhammed Garavi*”. <http://www.hawzah.net/Hawzah/Magazines/MagArt.aspx?MagazineNumberID=6448&id=73711>. Erişim Tarihi: 03.06.2011.

Karatay, Osman (2003). *İran İle Turan-Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu*. Ankara: Karan Yayınları.

Kârger, Abdullah (2004). *Endişmend-i Pîştâz (Ebu Reyhan Bîrûni)*. Kabil, Mataa-ı Ta’limi-i Pûhentûn-ı Nibraska.

----- (2008). *Timuriyan, ‘Ahd-i Timuriyan Herat-Baburiyan-ı Hind*. Pakistan: Müessese-i İntişarât-ı el-Ezher.

Kâviyâni, Hüseyin (2002). “*Revân-Şinasi-i İnan der Seh Epizûd*”. <http://www.mehr-kavian.com/papers/pdf/3Episode.pdf>. Erişim Tarihi: 10.12.2010.

Kazevi, Seyyid Naki (2010). *Revân-Şinasi-i İslami*. <http://www.andisheqom.com/Files/olumeslamic.php?idVeiw=1902&level=4&subid=1902>. Erişim Tarihi: 28.12.2010.

Kühzâd, Muhammed Alim-Zuhemâ, Ali Muhammed-Naimi, Ali Ahmed-Safa, Muhammed İbrahim-Gubar, Mir Gulam Muhammed (2007). *Tarih-i Edebiyat-ı Afganistan (Penc Ustad)*. Kabil: İntişarât-ı İkra.

Menûçehri, Abbas (2002). *Kitab-ı İnan (Nizâm-ı Siyasi Der İnan)*. Tahran: İntişarât-ı Merkez-i Mutaliât-ı Ferhengi-Beynelmilefî.

Merçil, Erdoğan (1989). *Gazneliler Devleti Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Mirzâ-begi, Sara (2009). “*Periruh Dâdsitân*”. <http://natali123.persianblog.ir/post/158>. Erişim Tarihi: 05.01.2011.

Mu’arrih-i Hindi, Muhammed Nâzım (2002). *Hayat ve Evkat-ı Sultan Mahmud Gaznevi (3. Baskı)*. Kabil: Bungâh-ı İntişarat-ı Meyhen.

Muhammedi, Muhammed (1995). *Ferheng İnan Piyş Az İslam ve Âsâr ân Der Temeddün-i İslami ve Edebiyat-i Arabi (3. Baskı)*. Tahran: İntişarât-ı Tûs.

Munn, Norman Leslie (2008). *Usûl-ı Revân-Şinasi (1. Cild)*. Çev: Mahmud Saatçi. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.

----- (2008). *Usûl-ı Revân-Şinasi (2. Cild)*. Çev: Mahmud Saatçi. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.

Mutahhari, Murteza (2003). *İnan-ı Kâmil (29. baskı)*. Tahran: İntişarât-ı Sadra.

Pâk, Ali Medediyan (2009). “*Âşınâyi ba Doktor Said Şamlu*”. <http://psychologists.blogfa.com/post-28.aspx>. Erişim Tarihi: 14.06.2011.

Pâygâh-i İtlâ-resâni İstândâri-i Kum (2011). “*Ferheng-i Umûmi Rûstâ-ha*”. <http://www.ostan-qom.ir/qom/farhang/1271-2008-12-07-04-42-46>. Erişim Tarihi: 10.05.2011.

Peker, Hüseyin (2003). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Püjûhiş-kede-i Hevze ve Danişgâh (2011). “*Nigâhi Be Gürûh-i Revân-Şinasi Püjûhiş-kede-i Hevze ve Danişgâh*”. <http://www.hawzah.net/Hawzah/Articles/>

[Articles.aspx?LanguageID=1&id=78022&SubjectID=77795](#), Erişim Tarihi: 02.01.2011.

Safa, Zebihullah (1985): *Tarih-i Edebiyat-ı İran (1. Cilt)*. Tahran: İntişarat-ı Emir-i Kebir.

----- (1974). *Tarih-i Edebiyat Der İran (3. cilt)*. Tahran: Müessese-i İntişarat-ı Danışgah-ı Tehran.

Sa'idiyan, Abdülhüseyin (2001). *İttıla'at-ı Umûmi* (4. baskı). Tahran: Çaphane-i Rüstemhani.

"Sanal" (2009). "*Tarih-i Revan-Şinasi Der İran*". <http://patoghu.com/forum/thread38635.html>. Erişim Tarihi: 10.12.2010.

----- (2010a). "*İran Tarihi (Kronoloji Kısa Tarih)*". <http://tahran.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=216>. Erişim Tarihi: 03.12.2010.

----- (2010b). "*İran Tarihi, İran'da Kurulan ya da İran'ı İçine Alan Devletler*". <http://www.bydigi.net/dirok/168006-iranda-kurulan-ya-da-irani-da-icine-alan-devletler.html>. Erişim Tarihi: 02.12.2010.

----- (2010c). "*Moğollar – Asya'da Kurulmuş Diğer Türk Devletleri*". <http://www.eogretmen.com/mogollar.htm>. Erişim Tarihi: 12.12.2010.

----- (2010d). "*Büyük Timur İmparatorluğu*". <http://www.diya-dinnet.com/YararlıBilgiler-830&Bilgi=b%C3%BCy%C3%BCk-timur-impatorlu%C4%9Fu>. Erişim Tarihi: 12.12.2010.

----- (2010e). "*Büyük Türk Devletleri-İlhanlılar (İlhanlı) Devleti*". <http://www.msxlab.org/forum/tarihi-turk-devletleri/208031-buyuk-turk-devletleri-ilhanlilar-ilhanli-devleti.html>. Erişim Tarihi: 13.12.2010.

----- (2010f). *Timurlular Dönemi (1370-1501)*. [http://www.e-tarih.org/bilim/?sayfa=266175.326086.0.0.0.php&TİMURLULAR%20DÖNEMİ%20\(1370-1501\)&PHPSESSID=d535f3e757a70e16bbf6c7f2d9e20565](http://www.e-tarih.org/bilim/?sayfa=266175.326086.0.0.0.php&TİMURLULAR%20DÖNEMİ%20(1370-1501)&PHPSESSID=d535f3e757a70e16bbf6c7f2d9e20565), Erişim Tarihi: 13.12.2010.

----- (2010g). "*Safeviler dönemi (1502-1736)*". [http://www.e-tarih.org/bilim/?sayfa=266175.329555.0.0.0.php.php&SAFEVİLER%20DÖNEMİ%20\(1502-1736\)](http://www.e-tarih.org/bilim/?sayfa=266175.329555.0.0.0.php.php&SAFEVİLER%20DÖNEMİ%20(1502-1736)). Erişim Tarihi: 13.12.2010.

----- (2010h). "*Muarri-fi-i Rişte-i Revân-Şinasi*". http://ravan-shenasan.com/articles.php?article_id=45. Erişim Tarihi: 20.12.2010.

- (2011a). “*Sinâ’i, Mahmud*”. <http://www.rasekhoon.net/mashahir/Show-113914.aspx>. Erişim Tarihi: 05.01.2011.
- (2011b). “*Şerh-i Hal-ı Muhammed Taki Misbah Yezdi*”. <http://www.mesbahyazdi.org/farsi/?biography/1.htm>. Erişim Tarihi: 05.01.2011.
- (2011c). “*Hazret-i Hüccetü’l-İslam ve’l-Müslimin Seyyid Muhammed Garavi*”. http://www.tebyan.net/Hawzah/Scholars_Clerics/Hawzah_BigThinkers/2009/3/24/88566.html. Erişim Tarihi: 03.06.2011.
- (2011d). “*Mesud Azerbaycani*”. <http://www.tebyan.net/index.aspx?pid=95305>. Erişim Tarihi: 13.06.2011.
- (2011e). “*Zindegi-nâme-i Mesud Azerbaycani*”. <http://mazarbaijani.andishvaran.com/fa/Profile.html?UserID=1935>. Erişim Tarihi: 13.06.2011
- (2011f). “*Ali Ekber Siyasi*”. <http://www.bashgah.net/fa/category/show/72497>. Erişim Tarihi: 01.06.2011.
- (2011g). “*Âşinâyi bâ Profesör Mahmud Saatçi*”. http://www.drmsaatchi.ir/form/Biografi_13Page.pdf. Erişim Tarihi: 14.06.2011.
- Simnani, Muhammed Ahmed Penahi** (1998). *Çengiz Han, Çehre-i Hun-riz-i Tarih (5. Baskı)*. Kum: Çâphâne-i Selman-ı Farsi.
- Sütûde, Hidayetullah** (2007). *Revân-Şinasi-i İctimai (6. baskı)*. Tahran: İntişarât-ı Âvâ-ı Nur.
- Şamlu, Sa’id** (2009). *Revân-Şinasi-i Bâlini (12. baskı)*. Tahran: İntişarât-ı Rüşd.
- Şirazi, Molla Sadreddin** (1973). *İlmü’n-Nefs ya Revân-Şinasi-i Sadri’l-Muteellihin (Tercüme ve Tefsir az Sefer-i Nefs-i Kitab) ESFAR.. Çev ve Haz: Muslih, Cevâd* Tahran: intişarât-ı Danişgâh-ı Tahran.
- Taştan, Vahap** (2011). “*Nasreddin Tusi: Hayatı, Eserleri, Din ve Toplum Görüşü*”. http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_11_08_Tastan_1.pdf. Erişim Tarihi: 07.06.2011.
- Turan, Ömer** (2002). *İslami Hareketler (Tarihi, Fikir Örgüsü ve Metodları)*. İstanbul: Step Ajans Yay.
- Turkish-media** (2009). “*İran Tarihi*”. <http://www.turkish-media.com/forum/topic/185239-iran-tarihi/>. Erişim Tarihi: 27.04.2011.

Tûsi, Nasîruddin (2008). *Ahlak-ı Nasiri*. Haz: Azizullah Ali-zade. Tahran: İntişarât-ı Firdevs.

Türkçebilgi (2007). “*Harezmsahlar (Harzemsahlar)*”. <http://www.turkcebilgi.net/bilim/genel-tarih/harezmsahlar-harzemsahlar-31598.html>. Erişim Tarihi: 12.12.2010.

Ülken, Hilmi Ziya (2007). *Türk Tefekkür Tarihi (3. baskı)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Wikipedi (2009). “*İran*”. <http://www.msxlabs.org/forum/ulkeler-ve-tarihleri/10423-iran-ve-iran-tarihi.html>. Erişim Tarihi: 03.12.2010.

----- (2010a). “*İlhanlılar*”. <http://tr.Wikipedia.org/wiki/%C4%B0lhan%C4%B1lar>. Erişim Tarihi: 13.12.2010.

----- (2010b). “*Büyük Timur İmparatorluğu*”. http://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCk_Timur_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu. Erişim Tarihi: 13.12.2010.

----- (2010c). “*Ak Koyunlu*”. <http://fa.Wikipedia.org/wiki/%D8%A2%D9%82%E2%80%8C%D9%82%D9%88%DB%8C%D9%88%D9%86%D9%84%D9%88>. Erişim Tarihi: 13.12.2010.

----- (2010d). “*Kara Koyunlu*”. <http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%B1%D8%A7%D9%82%D9%88%DB%8C%D9%88%D9%86%D9%84%D9%88>. Erişim Tarihi: 13.12.2010.

----- (2010e). “*Safevi Devleti*”. http://tr.wikipedia.org/wiki/Safey%C3%AE_Devleti. Erişim Tarihi: 14.12.2010.

----- (2010f). “*Zend Hanedanı*”. http://tr.wikipedia.org/wiki/Zend_Hanedan%C4%B1. Erişim Tarihi: 14.12.2010.

----- (Aralık 2010g). “*Kaçar Hanedanı*”. http://tr.wikipedia.org/wiki/Ka%C3%A7ar_Hanedan%C4%B1. Erişim Tarihi: 14.12.2010.

----- (2010h). “*Dûdimân-ı Pehlevi*”. http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%B3%D9%84%D8%B3%D9%84%D9%87_%D9%BE%D9%87%D9%84%D9%88%DB%8C. Erişim Tarihi: 13.12.2010.

----- (2010i). “*Hükümet-i Cumhuri-i İslami-i İran*”. http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%B8%D8%A7%D9%85%D8%AC%D9%85%D9%87%D9%88%D8%B1%DB%8C_%D8%A7%D8%B3%D9%84%D8%A

[7%D9%85%DB%8C_%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86](http://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%85%DB%8C_%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86). Erişim

Tarihi: 13.12.2010.

----- (2011a). “*Mihr, Mithra*”. <http://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%85%DB%8C%D8%AA%D8%B1%D8%A7>. Erişim Tarihi: 30.04.2011.

----- (Nisan 2011b). “*Ahura-Mezda*”. <http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D9%87%D9%88%D8%B1%D8%A7%D9%85%D8%B2%D8%AF%D8%A7>. Erişim Tarihi: 30.04.2011.

----- (2011c). “*Dâr’ül-Funûn*”. <http://fa.Wikipedia.org/wiki/%D8%AF%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%86%D9%88%D9%86>. Erişim Tarihi: 06.05.2011.

----- (2011d). “*İran*”. <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ran>. Erişim Tarihi: 08.05.2011.

----- (2011e). “*Meşhet*”. http://fa.Wikipedia.org/wiki/%D9%85%D8%B4%D9%87%D8%AF#.D9.85.DA.A9.D8.A7.D9.86.E2.80.8C.D9.87.D8.A7.D8.B8C_.D9.85.D8.B0.D9.87.D8.A8.DB.8C. Erişim Tarihi: 10.05.2011.

----- (2011f). “*Muhammed Taki Misbah Yazdi*”. http://fa.wikipedia.org/wiki/%D9%85%D8%AD%D9%85%D8%AF%D8%AA%D9%82%DB%8C_%D9%85%D8%B5%D8%A8%D8%A7%D8%AD_%DB%8C%D8%B2%D8%AF%DB%8C. Erişim Tarihi 01.06.2011.

----- (2011g). “*Ali Ekber Siyasi*”. http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%B9%D9%84%DB%8C%E2%80%8C%D8%A7%DA%A9%D8%A8%D8%B1_%D8%B3%DB%8C%D8%A7%D8%B3%DB%8C. Erişim Tarihi: 01.06.2011.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Mohammed Naim NAİMİ
Doğum Yeri:	Andhuy-Afganistan
Doğum Tarihi:	20.01.1982
Medeni durumu	Bekar

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı
İlk ve Ortaöğretim	Kazi Baba Murad Ortaöğretim Okulu
Lise	Ebu Müslim Horasani Lisesi
Lisans	Selçuk Üniversitesi İlahiyat
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi Din Psikolojisi bilim Dalı
İlgi Alanları:	Psikoloji, Din Psikolojisi, Edebiyat, Tarih, Sosyoloji, Kitap Okuma, Futbol
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar: (Doldurulması isteğe bağlı)	Doç. Dr. Adem ŞAHİN 05333829311 Yrd. Doç. Dr. Rıdvan ÖZTÜRK 05055915438 Dr. Muhammed Azim Naimi 0093788944688-0093707793628 Muhammed Kelim NAİMİ 05545952753
Tel:	05555210305
Adres	Andhuy-Afganistan